UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI, ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE ECCLESIA|| TRIVMPHANTE,|| TRIBVS LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

urn:nbn:de:hbz:466:1-53909

Visual Library

Sh. 1507.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PRIMI TOMI

SEPTIMA CONTROVERSIA GENERALIS,

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE,

TRIBVS LIBRIS
EXPLICATA.

A R. P. ROBERTO BELLARMINO SOCIETATIS IESV.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE, siue de gloria & cultu Sanctorum.

PRAEFATIO.

ORDO DISPVTATIONIS.

LIBER PRIMVS,

De beatitudine & canonizatione Sanctorum.

CAP. I. *Argumenta hæreticorum, quibus illi probare nituntur, Sanctos nondum esse beatos.*

II. *Animas Sanctorum iam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesiæ.*

III. *Idem Scripturarũ testimoniis demonstratur.*

IV. *Eadem veritas ex Græcis Patribus confirmatur.*

V. *Idem probatur testimoniis Latinorum.*

VI. *Idem confirmatur rationibus, quæ tamen in Scripturis fundamentum habeant.*

VII. *Sanctos rectè ab Ecclesia canonizari.*

VIII. *Cuius sit Sanctos canonizare.*

IX. *Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.*

X. *Sanctos non canonizatos priuatim posse coli, non publicè.*

XI. *Proponitur quæstio de cultu Sanctorũ, cum aduersariorum argumentis.*
XII. *Explicatur sententia Catholica.*
XIII. *Asseritur argumentis sententia Catholica.*
XIV. *Soluuntur argumenta initio proposita.*
XV. *Proponitur controuersia de inuocatione Sanctorum.*
XVI. *Deteguntur aliquot fraudes & mẽdacia hæreticorum.*
XVII. *Quomodo Sancti inuocandi non sint.*
XVIII. *Sanctos pro nobis orare.*
XIX. *Sanctos esse inuocandos.*
XX. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*

LIBER SECVNDVS,
De reliquiis & imaginibus Sanctorum.

CAP. I. *Proponuntur argumenta contra cultum reliquiarum.*
II. *Deteguntur mendacia Centuriatorum.*
III. *Asseritur veritas, & probatur.*
IV. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*
V. *De nomine Imaginis & Idoli.*
VI. *De Principibus Iconomachorum.*
VII. *Licere imagines & facere, & habere.*
VIII. *Non esse prohibitas imagines Dei.*
IX. *Imagines in templis rectè collocari.*
X. *Imagines vtiles esse etiam extra historiam.*
XI. *Proponitur quæstio de cultu imaginum cum argumentis aduersariorum.*
XII. *Imagines Christi & Sanctorum rectè coli.*
XIII. *Soluuntur argumenta aduersariorum.*

XIV. *Soluitur argumentum secundum.*
XV. *Soluitur argumentum tertium.*
XVI. *Soluitur argumentum quartum.*
XVII. *Soluitur argumentum quintum.*
XVIII. *Soluitur argumentum sextum.*
XIX. *Soluitur argumentum septimum.*
XX. *Proponitur quæstio, quo genere cultus imagines sint honorandæ.*
XXI. *Imagines per se & propriè colendas.*
XXII. *Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum latriæ.*
XXIII. *Imagines Christi impropriè, vel per accidens posse honorari cultu latriæ.*
XXIV. *Imagines per se & propriè non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.*
XXV. *Quo genere cultus adorentur imagines.*
XXVI. *De adoratione Crucis.*
XXVII. *De Cruce vera Domini.*
XXVIII. *De imagine Crucis.*
XXIX. *De signo Crucis.*
XXX. *Soluuntur obiectiones hæreticorum.*

LIBER TERTIVS,

De iis rebus, quibus supernaHierusalem ab Ecclesia in terris peregrinante colitur.

CAP. I. *De erroribus circa templa.*
II. *An templa sint erigenda.*
III. *De forma.*
IV. *De fine.*
V. *De dedicatione & cõsecratione Ecclesiarum.*

VI. *De ornatu templorum.*
VII. *De benedictionibus aquæ, salis, cinerum, cerei, &c.*
VIII. *De peregrinationibus,*
IX. *De votis, quæ nuncupantur Sanctis.*
X. *An sint festi dies à Christianis celebrandi.*
XI. *De Dominica die.*
XII. *De Pascha.*
XIII. *De Pentecoste.*
XIV. *De Septuagesima & sequentibus Dominicis.*
XV. *De reliquis festis Domini.*
XVI. *De Festis.*
XVII. *De Vigiliis.*

PRAEFATIO

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE, SIVE DE GLORIA ET CVLTV SANCTORVM.

PERVENIMVS TANDEM ad eam Ecclesiæ Catholicæ partem nostris disputationibus illustrandã, atq; ab hæreticorum non tam argumentis, quàm mendaciis, & calumniis vindicandam, quæ in cœlo beata cum Rege suo Christo æuo sempiterno fruitur. Quanquam enim beatæ illæ sanctorum Angelorum, atq; hominum mentes humana defensione, præsidioq; prorsus non egent, cùm in altissimis, & tutissimis arcibus collocatæ de vniuersis hostibus suis nouos quotidie triumphos agãt, ac (vt S. loquitur Cyprianus) prorsus de sua felicitate securæ solùm de nostra sint incolumitate sollicitæ: Nobis tamen perutile est, ac, vt verius dicam, multis nominibus necessarium, vt Sanctorum gloria orbi terrarũ nota, atq; perspe-

cta, & omni idololatriæ caligine, quam illi aspergere, atq; offundere conantur hæretici, purgata omnino, & libera emineat, atq; splendeat.

Quia verò non panegyricam orationem de Sanctorum laudibus instituimus, sed ingressum duntaxat ad futuram disputationem nostra hac præfatiuncula aperimus: dicam solùm, & paucis, de mendaciis, & cõuiciis hæreticorum in Sanctos, quorum illa ad ipsorum hæreticorum insaniam curandam magnum afferunt impedimentum; ista non solùm Ecclesiam insigni patrocinio spoliant, sed etiam grauissimam iustissimamq; diuini Numinis iram mortalibus omnibus conciliant.

Etenim multa sunt, quibus à nobis huius temporis hæretici dissident, multa illi in nostra Ecclesia, templis, monasteriis, gymnasiis, dogmatibus, ritibus, hominibus, denique omnium ordinum reprehendunt, multa desiderant, multa carpunt, multa emendanda, & corrigenda esse clamitant: sed nihil est, quod exhorreant, & execrentur magis, quàm inuocationem Sanctorum, reliquiarum cultum, imaginum veneratioñem. His enim tribus manifestam impietatem, & idololatriam contineri volunt. Hoc uno veluti pallio discessionẽ suam à nobis, hoc est, impiam

piam ab Ecclesia Catholica separationem & defectionem, honestissimè tegere se arbitrantur. hoc solo nomine latrocinia sua, & sacrilegia in Ecclesias, templorum direptiones, imaginum confractiones, sacerdotum cædes, sacrorum omnium profanationes defendunt, quod se bellum gerere contra idola pro pietate dicant. Hac ipsa de caussa censuram æquissimam Ecclesiæ, & pastorales baculos Episcoporum, quibus interdùm ipsorum furor reprimitur, vel retardatur, impiam persequutionem, quasi aduersus Deum pro idolis excitatam, nominant: his denique vinculis & compedibus prouincias, & nationes à se deceptas arctissimè irretitas, & constrictas tenent.

Sic enim populis illis persuasum est, nos pro Deo viuente mortuos homines; pro summo & sempiterno spiritu ossa, & cineres, ligna, & lapides colere: & tam altè mentes eorum perniciosa hæc persuasio penetrauit, vt propterea iniusta quidem, sed tamen graui, diuturnaq; apud eos laboremus infamia. Et licet multa interdũ de nostrorum, hoc est, Catholicorum hominum grauitate, sapiẽtia, iustitia, benignitate, de studio precandi, de moderatione in rebus omnibus audiãt, non queant tamen non continuò ab eiusmodi ser-

monibus aures remouere, seq; totos auertere, cùm ad memoriam reuocant, de quibus tam eximiæ laudes prædicantur, eos nihilominus idololatras esse, defunctorum manes, & cadauera, picturasq; & statuas adorare.

Atq; vt fides mihi faciliùs habeatur, neq; me quisquam augendi gratia fingere aliquid arbitretur, referam pauca de libris eorum, vt ipsos eosdem suæ impietatis præcones, ac testes habeamus. Primum LVTHERVS *sectariorũ omnium antesignanus & princeps, in eo sermone, quem de cruce edidit, tanquã ex tribunali pronuntiat:* Quoniam reliquiæ Sanctorum nihil sunt aliud, quàm fidelium seductiones, ne deinceps populi Deos alienos colant, placere sibi, vt omnes eiusmodi reliquiæ altissimè sub terram abscondãtur: *vt ea ratione videlicet omnis Apostolorum & Martyrum, aliorumq; Sanctorum in terris memoria aboleatur: Idem in Postilla ad Euangelium Dominicæ annunciationis:* Papistæ, *inquit*, virginem Mariam Deum constituunt, omnipotentiam ei in cœlo, & in terra attribuunt. *Et rursum:* In Papatu omnes se ad Mariam cõtulerunt, & plus fauoris, & gratiæ ab ea exspectarunt, quàm à Christo ipso.

Hinc

Hinc PHILIPPVS *Melanchthon Lutheri proles, & sectator egregius, cùm in locis Communibus primum decalogi præceptum exponeret, & gradus quosdam peccatorum distingueret, nosq;, hoc est, vt ipse loquitur, Papistas, cum infidelibus iungeret, hac vna ratione contentus fuit, quod idem sit fingere multos Deos, & sanctos mortuos inuocare; nec differant ab Ethnicis moribus inuocatio Sanctorum, & statuarum cultus.*

Iam verò MAGDEBVRGENSES *Centuriatores, posteaquam in posteriore primæ Centuriæ libro inter fundamenta doctrinæ Catholicæ posuerunt, B. Mariæ, aliorumq; Sanctorum inuocationem; & cultum ab Apostolis non solùm verbo, aut exemplo nunquam approbatum, sed etiam vt manifestam idololatriam passim reprobatum fuisse, atque interdictum: Inde postea in singulis ferè Centuriis nihil sæpius monent, clamant, repetunt, inculcat, quàm nos Ecclesiam non habere, quod ab vno vero Deo ad falsorum Deorum multitudinem, & simulachra muta defecerimus. In præfatione verò sextæ Centuriæ, vbi grauiter admodum & planè tragicè deplorant statum, siue casum potius, & ruinam Ecclesiæ, quam secundo &*

tertio seculo vitium facere incipientem, quarto & quinto inclinatam & nutantem, sexto demum penitus corruisse, miserèq; collapsam esse volunt; de caussa tam grauis exterminij ita concionantur.

Inprimis, *inquiunt*, istæ horribiles & pernicioſæ tenebræ in ipso docentium cœtu, quasi nubes quædam atræ, totum cœlum occupantes exortæ sunt, quòd cærimonias cultusque humanos partim ipsimet Doctores Ecclesiæ, partim verò alij superstitiosi homines passim in templis auxerunt. Nam ædes sacræ omnibus in locis exstrui cœperunt ingentibus sumptibus, prorsus Gentilium more: non quidem principaliter eo fine, vt ibi verbum Dei traderetur, sed vt reliquiis Sanctorum aliquis honor exhiberetur, vtque ibi defunctos stolidi homines venerarentur. Quàm verò facundus est Gregorius ille, Magnus appellatus, quàm ardens, quando rationem consecrandi ista fana veluti ex tripode dictat. *Et infrà:* Cœperunt ea occasione etiam defunctæ creaturæ, atque exanguia, & semicorrosa ossa coli, inuocari, honore diuino affici, & alligari ad illa ipsa loca preces. Ad

ista

ista omnia non modò conniuebant Ecclesiæ Doctores, sed etiam ea adiuuabāt. Eiusmodi igitur calamitas & pestis fundi Christi, in ipsa Ecclesia, & inter eos, qui custodes & vigiles Ecclesiæ præcipuè volebant perhiberi, nascebatur.

Porrò Ioannes CALVINVS, *qui post multas, grauissimasq; cum suis disceptationes, maximam partem Lutheranorum in sua retia pertraxit, & tātum non regnum aliquod inter Lutheri posteros obtinuit; in eo libro, quem de reformandæ Ecclesiæ necessitate ad Imperatorem Carolum inscripsit, primam & maximam dissensionum caussam inter suos & nostros esse dicit, quòd sui, hoc est, omnes huius temporis sectarij vnum Deum colant, nostri, hoc est, Catholici, sic inter Sanctos distribuerint Dei officia, vt summo Deo, tanquam collegas, eos addiderint, in quorum multitudine delitescat; quodq; non solùm Sanctos loco Dei adorent, sed etiam ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulachra. In libro verò institutionis quarto, capite 21. caussas recensens, cur à nobis discessionem cum suis fecerit, illam inprimis ponit, quod nullum nobiscum conuentum habere possint, in quo aperta idololatria non polluantur. Quam autem apud nos vige-*

vigere idololatriam dicat, ex cap. 20. lib. 3. potest intelligi, vbi de Sanctorum inuocatione loquens: Singuli, *inquit*, peculiares sibi Diuos asciuerunt, in quorum non secus atque tutelarium Deorum fidem se cõtulerunt. Neque modò (quod olim Israëli exprobrabat Propheta) secundum numerum vrbium Dij sunt erecti, sed secundũ capitum multitudinem.

Incidi aliquando in hominem de schola Caluini, qui cùm mihi alioqui perhumanus & candidus videretur, eoq; vterer familiariter, vt eum, si quo modo possem, ab illa insania reuocarem, cœpi ab eo quærere, quid in nostris dogmatibus Caluinistæ potissimùm reprehẽderent, quidue eis maximè displiceret, & quæ tandem præcipuè esset caussa, cur ab Ecclesiæ communione, ab Episcoporum obediẽtia, à reliquo cœtu fidelium, à maiorum suorum vestigiis, cum tam manifesto salutis æternæ periculo discesserint? Respondebat ille, eam esse caussam præcipuam, quòd nos Sanctos in precibus inuocaremus, quodq; eo modo Diuinitatem mortuis affingeremus. At hæ impostura, mendaciaque impudentissima sunt. Quis enim Catholicorum vnquam vni vero Deo, vel imagines sacras, vel beata Sanctorum

pigno-

pignora, vel Martyrum, aut Apostolorum, aut etiam Angelorum spiritus, aut ipsam denique cœli Reginam, Deiq́; Parentem MARIAM *vllo modo æquauit?*

Quis in Catholica Ecclesia sacrificium, quod vni debetur Deo, vel Sanctis, vel reliquiis, vel imaginibus obtulit? nónne hoc vno externo symbolo, quando nulla exstarent alia, satis apertè testamur, nos animo quoque & cogitatione vnum Deum complecti, eiq́; soli proprio quodam, & peculiari cultu seruire? nónne apertè distinguimus inter eum honorem qui soli Deo debetur, & eum cultum ac venerationem, quæ Dei amicis, aliisq́; sacris rebus, propter ipsum Deum, piè religioseq́; tribuitur? Sed licet illa (vt diximus) mendacia, calumniæq́; sint, interim tamen ob ea ipsa mendacia innumerabiles populi, regna, nationes, multa millia animarum Christi sanguine redemptarum, à Christi corpore separata, et tanquam rami ab arbore vi tempestatis auulsi & disiecti iacent, & instar ouium, quæ ab ouili suo egressæ, sine vllo pastorum, canúmue præsidio in montibus vagantur, infernalium luporum quotidie prædo fiunt.

Sed quoniam aliquid diximus de mendaciis & calumniis; de conuiciis & contumeliis aliquid

aliquid etiam dicendum erit. Sanè tantus est in libris, & moribus hæreticorum, Sanctorum omnium contemptus, tamq; horribiles in omnes cælites blasphemiæ, vt ego hinc potissimùm vehementer admirer diuini Numinis patientiam. Nam, vt omittam, quod in imagines sacras tanto furore Caluinistæ debacchantur, vt eas plurimis iam in locis aut penitus confregerint, aut cæno & sordibus fœdauerint, aut oculis effossis, naribusq; & auribus trũcatis deformauerint: vt nihil etiam dicam, quòd ipsum crucis signum Angelis reuerendum, Dæmonibus formidolosum, humano generi salutare, vbique deiiciunt, conspuunt, proculcant: vt illud quoque præteream, quod beata corpora Sanctorum, quæ maiorum nostrorum pietas thecis aureis atque argenteis incluserat, quæq; domicilia & organa Spiritus sancti fuerant, & quæ Deus signis & prodigiis sæpius illustrauerat, ipsi vbique aliuribus euersis effodiunt, flammis absumunt, in profluentem abiiciunt. Vt ista, inquam, omnia prætermittam, & solùm de contumeliis verborum loquar: Quid, quæso, ERASMVS Roterodamus? An non Luciani impietatem longo interuallo superauit? Ille enim Deos falsos, vereq; ridiculos irrisit: At nouus iste Lucianus

veros

veros Angelorum ciues, verig; Dei amicos & domesticos, vt Apostolus loquitur, contumeliosissimè tractauit.

In colloquio, quòd inscripsit; Naufragium, quendam introducit alterum interrogantem, an imminente mortis periculo implorauerit alicuius Diui præsidium? Respondet ille: Ne id quidem. quamobrem autem? *inquit,* quia spacioſum est cœlum; si cui Diuorum commendauero salutem meam, puta Petro, quia fortasse prius audiet, quòd adest ostio, priusquam ille conueniat DEVM, priusquam exponat causſam, ego iam periero. *Isti sunt lepidi, vel sacrilegi potius Erasmi ioci. In eodem etiam libro, more prorsus Lucianeo, beatissimam Virginem* MARIAM *in maris præfectura Veneri substituit; & ausus est homo Christianus Virginem illam, quam sanctus Ioannes* CHRYSOSTOMVS *Seraphicis spiritibus sanctiorem & puriorem esse verissimè scripsit, cum impurissima meretrice conferre?*

Quid, quod in Dialogo de peregrinatione religionis ergô, epistolam confictam nomine Virginis Mariæ edere non erubuit, qua ipsa

Mater Veritatis falsorum dogmatum Lutheri auctor introducitur? Sic enim ficta illa Maria ad Glaucoplutum scribit: Quòd, *inquit*, Lutherum sequutus, strenuè suades superuacaneum esse inuocare Diuos, à me quidem isto nomine bonam magnamque gratiam te inîsse scito; nam antehac tantùm non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab vna petebantur omnia, quasi filius meus semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo. *Sed piget me certè, pudétque talia referre, quibus tamen vndique scatent Erasmi lucubrationes.*

Iam verò Martinus Lutherus in sermone de natali die Virginis Mariæ, tanti fecit patrocinium Matris DEI, *vt audacter dicere non dubitauerit, se non pluris æstimare preces beatæ Mariæ, quàm cuiuslibet è populo; propterea quod omnes simus æquè sancti & iusti, atque est ipsa Virgo Maria, ceteriq; Diui, quantumuis magni.*

Desinat ergo Bernardus Mariæ prærogatiuas enumerare: non dicat amplius Chrysostomus, Virginem Deiparam Cherubin esse hono-

ratio-

ratiorem, & Seraphin incomparabiliter gloriosiorem: neque vox illa Anselmi deinceps audiatur, ea puritate Mariam nitere, qua maior sub Deo nequit intelligi; nam omnes sumus æquè iusti & sancti atque ipsa Virgo Maria. Nihil ergo Mariæ profuit, quòd prima trophæum virginitatis erexit, quòd Deum Virgo concepit, peperit, educauit; quòd omnium penè itinerum, laborum, ærumnarum, & molestiarum eius comes, ad crucem vsque, discipulis fugientibus, ipsum sequuta, martyrium denique acerbissimum, doloris gladio viscera eius penetrante, susceptit. Nam sine tot laboribus omnes sumus æquè iusti & sancti atque ipsa Virgo Maria. Sine caussa Petrus & Paulus, ceteriq; Apostoli tanto labore ad Euangelium disseminandum orbem terrarum peragrarunt; frustra Martyres sanguinem suum pro Christo fuderunt; inanes vigiliæ, ieiunia, solitudines, humi cubationes, horridi sacci, assidua cum Dæmonibus bella sanctorum Anachoretarum fuerunt; quoniam sine tot laboribus & sudoribus, Lutherani quiescentes domi in vxorculæ sinu & complexu bene pasti, beneq; poti cœlum rapiunt, & æquè sancti & iusti sunt atq; ipsa Virgo Maria, ceteriq; Diui, quantumuis magni.

Veniamus ad Magdeburgenſes; ipſi enim ſunt præclari illi, religioſiſſimiq; hiſtorici, qui in priore libro primæ Centuriæ, dum CHRISTI *vitam exponunt, B.* MARIAM *vſque adeò grauiter deliquiſſe volunt, cùm filium in templo amiſit, vt eius peccatum cum illo primo & grauiſſimo Euæ peccato non ſolùm comparare non metuant, ſed etiam vtrum ſit grauius, quærere & dubitare non vereantur. Iidem poſtea in poſteriore eiuſdem Centuriæ libro, Petro Apoſtolorum principi quindecim lapſus & errata tribuunt, quorum aliqua ſempiternis cruciatibus digniſſima eſſe docent: nec multò infrà, Apoſtolum Paulum reprehendunt, quòd in Aſia ſupra modum grauatus, de vita deſperauerit; quodque in gratiam Iacobi Iudaicas cærimonias Hieroſolymis obſeruauerit, & eo facto magis Iudæos in errore confirmauerit, quàm imbecilles fratres adiuuerit. In tertia verò Centuria, & ſequentibus omnibus, ad finem capitis quarti, Patres omnes accuſant, quòd non opiniones tantùm incommodas, & næuos, ſed etiam errores, & ſtipulas, & fumos in Eccleſiam ſcriptis ſuis inuexerint, adeò vt niſi Lutherus facem nobis doctrinæ prætuliſſet, caliginemq;*

illam

illam tempestiuè dissipasset, iam fumo excæcati, enectiq; omnes essemus.

Quid de QVINTINO illo impuro & blasphemo Libertinorum in Gallijs parente dicemus, qui, vt Caluinus auctor est in institutione contra Libertinos, capit. 9. adeò petulanter in Sanctos omnes debacchabatur, vt Paulum aliter non appellaret, quàm vas confractum; Ioannem, iuuenem stolidulũ; Matthæum, fœneratorem; Petrum, Christi abnegatorem?

Porrò Caluinus, qui tam seuerè alios arguit impietatis, tam fuit ipse pius & religiosus, vt non contentus iis conuiciis, quibus Sanctos omnes vexat, qui post Christi aduẽtum floruerunt, etiam ad eos linguæ suæ flagellum extenderit, qui multis seculis eiusdem Saluatoris aduentum præcesserunt. Itaque in libris Christianæ suæ institutionis, lib. 3. cap. 14. §. 11. Abrahamum idolorum cultorem facit; Saram, lib. 3. institut. capit. 2. §. 31. multis modis peccasse dicit, cùm ancillam viro suo supposuit; Rebeccam verò variis fraudibus & impostoris Dei veritatem corrupisse, dum malo artificio filij benedictionem procurat, maritum decipit, Iacobum mentiri cogit. Iudam Machabæum, lib. 3. cap. 5. §. 8. superstitionis & præposteri, zeli reprehendit, quòd

pro mortuis sacrificium offerri imperauerit. Sephoram. lib. 4. capit. 15. §. 20. stultam mulierem fuisse, grauiterq; peccasse docet, quòd filium circumciderit. Mosem ipsum, in caput 32. Exod. quo nihil habuit antiqua ætas mitius, sapientius, sanctius, arrogantiæ atque superbiæ Caluinus insimulat, quòd nimirum imperiosè legem DEO *præscripserit, suáque eum iustitia exuerit.*

Iam verò de sanctis hominibus Testamenti noui, primùm scurriliter nugatur, eos, si preces mortalium exaudire debeant, tam longas aures habere oportere, vt à cœlo vsque ad terram porrigantur. Deinde eosdem per contemptum, nunc homines mortuos, nunc vmbras, nunc laruas, nunc etiam colluuiem nominat, in institutione lib. 3. cap. 20. §. 27. in libro autem, quem inscripsit, De vera Ecclesiæ reformandæ ratione, etiam monstra, carnifices, & bestias appellauit. Qua contumelia & blasphemia vix vlla maior cogitari potest. Quid enim? si non Caluinum ipsum, sed coniugem eius (nefas enim apud eos est Episcopum creari, nisi vnius saltem vxoris virum) si coniugem, inquam, Caluini, aut liberos, aut amicos, aut etiam seruos vel ancillas aliquis nostrûm laruas, vmbras, collu-

colluuiem, beſtias, monſtra, carnifices appellaret, quo animo id Caluinus acciperet? an ſibi iniuriam fieri non arbitraretur? nunquid non moleſtiſſimè, grauiſſimeq; ferret? & Chriſtus æquo animo accipiet, amicos, domeſticos, fratres, filiosq; ſuos amantiſſimos, quos ipſe in cœlis tanto honore dignatur, vt in Apocal. dicat: Si quis vicerit, dabo ei ſedere in throno meo, ſicut ego vici, & ſedi in throno Patris mei; *hos, inquam, tam ſublimes Principes, conſortes regni & ſolij diuini, vmbras, laruas, colluuiem, ab vno quodam arrogantiſſimo terræ vermiculo nominari? Non feret certè æquo animo Deus, ſed omnes eiuſmodi blaſphemos atque ſacrilegos æternis ſuppliciis tandem afficiet.*

Sed & nos, ſi ciues Sanctorum ſumus, ſi vllum habemus fidei zelum, excitemur, atque accendamur oportet, & religioſa, piaq; indignatione vehementer commoti tam nefariis hominibus acerrimè reſiſtamus: imitentur Lutherani maiores ſuos, Porphyrium, Iulianum, Vigilantium, VViclefum, & quotquot vnquam cum cœleſtibus Diuis impia bella geſſerunt, &, vt fabulæ Poëtarum de gigantibus ferunt, de ſuis ſedibus cœlites deturbare ac detrahere voluerunt. Nos verò maiorum noſtrorum, Athanaſij, Am-

brosij, Hieronymi, Paulini, Augustini, Gregorij vestigiis inhæreamus. Qui quidem Apostolorum & Martyrum gloriam religiosè æmulari, & res gestas contra detractores pro viribus disserendo tueri; & memoriam denique sermonibus alere, Basilicis honorare, carminibus celebrare, literis propagare, & consecrare æternitati semper studuerunt. Ita enim fiet, ut & illi, quorũ imitantur scelera, eorundem cum illis pœnarum societate iungantur: & nos, quos in hoc studio ad virtutem habuimus Duces, eosdem ad præmia & coronas socios habeamus. Nunc ad rem ipsam accedamus propiùs.

Ordo

Ordo Disputationis.

HAEc Disputatio duodecim præcipuis quæstionibus continetur. PRIMA est de Sanctorum beatitudine, an Sanctorum animæ Deum videant, & verè beatæ sint ante diem iudicij. Hæc enim quæstio fundamentum est omnium aliarum; nam idcirco ante Christi aduentum non ita colebantur neque inuocabantur spiritus Patriarcharum & Prophetarum, quemadmodum nunc Apostolos & Martyres colimus & inuocamus; quòd illi adhuc inferni carceribus clausi detinerentur.

SECVNDA de canonizatione, quæ sequitur ordine suo primam illam de beatitudine. Posteaquam enim didicerimus, sanctos homines vita functos cum Deo beatos regnare, discendum erit, qui sint illi: quod quidem non aliunde certò scire possumus, quàm ex publico Ecclesiæ testimonio, quod canonizationem nunc appellamus.

TERTIA de cultu, vbi enim constiterit qui sint ij, qui inter beatos spiritus numerandi sunt, sequitur, vt quæratur, an ij sint adorandi vllo genere adorationis.

QVARTA de inuocatione, quæ est eximium adorationis genus.

QVINTA de reliquiis eorum, vtrum videlicet non solùm ipsi Sanctorum spiritus, sed etiam corpora, seu ossa, & cineres, aliaque eorum reliquiæ venerandæ sint.

SEXTA de imaginibus, an colendæ sint, & quo cultus genere.

SEPTIMA, VIII. IX. X. XI. & XII. de iis rebus, quibus non modò sanctis hominibus, sed etiã toti cœlesti Hierusalem ab Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, cultus debitus exhibetur, id est, de Basilicis, de peregrinationibus, de votis, de vigiliis, de ieiuniis, de festis.

LIBER PRIMVS
DE BEATITVDINE, ET CANONIZATIONE SANCTORVM.

CAPVT PRIMVM.

Argumenta hæreticorum, quibus illi probare nituntur, Sanctos nondum esse beatos, &c.

ESt igitvr Qvaestio prima; *Sintne piorum hominum spiritus, qui & corpore soluti sunt, & nulla purgatione egent, iam ad fruendam beatitudinem, quæ in clara Dei visione sita est, admissi?* Et quidem antiquorum, & recentium hæreticorum opinio fuit, animas omnes, quantumuis sanctorum hominum, vsque ad vltimi iudicij diem seruari in quibusdam abditis receptaculis, vbi nec Deum videant, nec beatæ dici possint, nisi in spe.

Primvs ex hæreticis, qui hoc asseruit, quantum ex auctoribus ego colligere potui, Tertvllianvs fuit libr. 4. in Marcionem; sic enim ait: *Eam regionem, sinum dico Abrahæ, & si non cælestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expugnat: tunc apparitura cælesti promissione, quam Marcion suo vendicat quasi non à creatore promulgatam.* Idem etiam habet lib. de anima duobus postremis capitibus.

Eum

Eum sequutus est VIGILANTIVS, de quo sic Hieronymus in lib. contra eundem: *Ais*, inquit, *vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerij, vel subter aram Dei animas Apostolorum & Martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & vbi voluerint, esse præsentes. senatoria videlicet dignitatis sunt vt non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera, honestaq; custodia, in fortunatorum insulis, & in campis elysijs recludantur.*

Eundem errorē tribuit Guido in summa de hæreticis, Armenis. In eodem versabātur Græci, vt patet ex Concilio Florentino, sess. 1. & ex B. Thoma in opusculo 6. cap. 9. Eundem errorem habet Lutherus in prælect. in Genesin, vt Fridericus Staphylus citat in Epitome trimembri Lutheranæ Theologiæ, parte secunda. Eundem habet Cornelius Agrippa in lib. 3. de occulta Philosophia.

Eundem habet etiam Ioannes Caluinus; nam libro 3. institut. cap. 20. §. 20. dicit, solum Christum ingressum esse Sanctuarium cœli, reliquos verò omnes residere in atrio, ibique exspectare vsque ad mundi consummationem. Et §. 24. dicit animas Sanctorum adhuc eadem fide, & caritate nobiscum esse coniunctas. vbi autem fides est, ibi certè non est visio. Et cap. 25. §. 6. *Stultum*, inquit, *& temerarium est inquirere, quo in loco sint animæ iustorum, & an gloria fruantur, nec ne. Interea cùm Scriptura vbique iubeat pendere ab exspectatione aduentus Christi, & gloriam, ac coronam eo vsq; differat: contenti simus his finibus diuinitus præscriptis, animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ exspectant, &c.* NOTA miram stultitiam hominis, qui dicit, stultum & temerarium esse quærere, vtrum animæ iustorum gloria fruantur, nec ne: & ipse tamen audacter definit eas nondum frui gloria, sed eam exspectare. Argumenta pro hac sententia Caluinus nulla profert, sed multa sunt, & difficilia, quæ partim Græci proferre solent, partim etiam pro illis proferri solent.

PRIMVM argumentum sumitur ex decreto Ioānis XXII. qui fertur hoc declarasse, & mandasse Parisiensibus, vt non aliter docerēt vel in scholis, vel in templis, & nullos promouerent ad gradus in Theologia, nisi prius illi iurarēt, se hanc

senten-

sententiam defensuros. Testes sunt huius rei Gulielmus Ockam in opere nonaginta trium dierum; Ioannes Gerson in serm. de Pascha; Marsilius in 4. sent. quæst. 13. art. 3. & Adrianus in 4. vbi disputat de Sacramento Confirmationis.

SECVNDVM argumentum ex Scripturis sumitur; & quidem PRIMVS locus est Matth. cap. 20. vbi ad vesperã paterfamilias omnibus operariis simul reddit mercedem: constat autem per vesperam intelligi resurrectionem, & per denariũ vitam æternam. SECVNDVS Hebr. 11. *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt non sine nobis consummarentur.* TERTIVS 1. Ioan. 3. *Scimus quia cùm apparuerit* (Christus in secundo aduentu) *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* QVARTVS Apocal. 6. *Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei.* Quid significat illa absconsio sub altari, nisi reconditum aliquod receptaculum, vbi quietæ quidem, sed in tenebris versentur animæ?

TERTIVM argumentum sumitur ex testimoniis Patrum Græcorũ. IVSTINVS quæst. 60. ex iis, quas Gentes Christianis ponunt, dicit narrationem de diuite, & Lazaro non esse veram historiam, & causam reddens: *Neq; enim*, inquit, *ante resurrectionẽ vnicuiq; ex iis, quæ in vita gessit, præmium redditur.* Et quæst. 76. *Si ante resurrectionem nulla sunt operum præmia, quis fructus fuit latroni, cùm in paradisum eius animus introductus est? Respondet, id consequutum latronem, vt sit in cœtu iustorum, & videat seipsum, & quæ infra se sunt, & præterea Angelos & Dæmones.*

IRENAEVS lib. 5. extremo: *Cùm enim Dominus*, inquit, *in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant: pòst deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionẽ assumptus sit; manifestũ est, quia & discipulorum eius, propter quos & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum definitum eis à Deo, & ibi vsq; ad resurrectionem commorabuntur sustinentes resurrectionem, pòst recipientes corpora, & perfectè resurgentes, hoc est, corporaliter, & sic venient ad conspectum Dei.*

ORIGENES homilia 7. in Leuit. *Nondum*, inquit, *Sancti receperunt lætitiam suam, nec Apostoli quidem; sed & ipsi exspectant,*

spectant, vt ego lætitiæ eorum particeps fiam. Et lib. 2. periarchon prope finem dicit, Sanctos post mortem deferri in paradisum terrestrem, & inde eos, qui puriores sunt, ad æteres loca conscendere.

CHRYSOSTOMVS homilia 39. in priorem ad Corinth. in illud; Si in hac vita tantùm sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus: *Quid ais Paule? an non animus superstes erit? erit, & immortalis quidem: quanquam verò vel sexcenties sit immortalis, tamen sine carne ipsa admirandis illis bonis non fruetur, quemadmodum neque pœnis punietur. omnia enim coram tribunali Christi manifestabuntur, inquit Paulus, vt vnusquisque ferat, quæ per corpus siue bona, siue mala gessit; nam si corpus non resurgat, anima nostra incoronata manebit, & extra cœlestem beatitudinem erit.* Idem homilia 28. in epist. ad Hebræos: *Ne aliquid præ nobis habere viderentur, si primi ante nos coronarentur, vnum definiuit tempus omnium coronarum; & qui ante tam multos annos vicit, tecum accipit coronam.*

THEODORETVS in cap. 11. ad Hebr. *Sanctorum ergo,* inquit, *tot, & tanta fuerunt certamina, sed hi tamen nondum coronas acceperunt, &c.* THEOPHYLACTVS in eundem locum: *Sancti nihil adhuc cœlestium promissionum sunt assequuti.* Et in cap. 16 Lucæ docet, narrationem de Lazaro esse parabolam, non historiam, quia nondum sunt distributa bona & mala iustis & iniustis. OECVMENIVS in eundem locum: *Omnes,* inquit, *Sancti testimonium promeriti, quod per fidem placuerunt Deo, nondum consequuti sunt bona iustis promissa.*

ARETHAS Cæsariensis Episcopus in ca. 6. Apocalypsis: *Horum,* inquit, *spe, quæ per intellectum veluti in speculo contemplantur, omni crassitie liberati meritò lætantur quiescentes in sinibus Abrahæ; nam id multis Sanctis dictū est, vnumquemq; virtutis cultorem sortitum esse dignum locum, vnde etiam de futura sua gloria certam quandam assequatur coniecturam.*

EVTHYMIVS in cap. 16. Lucæ dicit, narrationem illam de Lazaro, & diuite esse parabolam, qua designatur quid erit post diem iudicij. & in cap. 23. *Et tunc quidem dedit ei conuersa-*

uersationem in paradiso, tanquam arrabonem regni sui, quod est fruitio ineffabilium, ac æternorum bonorum, quæ nec oculus vidit, &c.

Confirmatur hoc argumentũ, quia Græci Patres simpliciter negãt Deum videri posse à creatura; ergo multò magis negare debent videri ante diem iudicij. vide Chrysostomum homil. 23. in Genes. vbi dicit, ne Angelis quidem Deum esse visibilem. Item homil. 14. in Ioannem, vbi dicit, Angelos nunquam vidisse Filium Dei, nisi post incarnationem. Similia habent Theodoretus in Dialogo Immutabilis, Theophylactus in illud Ioannis 1. *Deum nemo vidit vnquam.* & Euthymius in eundem locum: quibus accedit ex Latinis Hieronymus, teste Augustino, epist. 111. ad Fortunatianum.

Qvartvm argumentum est ex testimoniis Patrum Latinorum. Lactantivs lib. 7. cap. 21. *Nec quisquam putet, animas post mortem protinus iudicari; nam omnes in vna communiq; custodia detinentur, donec tempus adueniat, quo maximus iudex meritorum faciat examen.*

Victorinvs Martyr in cap. 6. Apocalypsis: *Animas autem occisorum dicit se vidisse sub ara, id est, sub terra.* Et infra: *In nouissimo tempore Sanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura est damnatio.*

Hilarivs in Psal. 138. in illud; Si descendero in infernum, ades: *Hæc,* inquit, *humana lex necessitatis est, vt sepultis corporibus anima ad inferos descendant.* Et ne putemus eum loqui de animabus impiorũ, subdit: *Quam legem Dominus ad consummationem veri hominis non recusauit, &c.* Vult ergo dicere, adeò esse necessarium, vt animæ sint in inferno, dum caro est in sepulcro, vt etiam Dominus hanc legem subire voluerit.

Prvdentivs in Hymno de exequiis defunctorum, docet, animas sanctas discedere ex hac vita in paradisum terrestrẽ, siue in sinum Abrahæ, quem dives ille ardens longè conspexit.

Quánam regione iubebis
Animam requiescere puram?
Gremio senis abdita sancti
Recubabit, vt est Eleazar,
Quem floribus vndique septum

Dives

Diues procul aſpicit ardens.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida iam paradiſi,
Licet & nemus illud adire
Homini, quod ademerat anguis.

AMBROSIVS lib. 2. de Cain, cap. 2. *Soluitur à corpore anima, & poſt finem vitæ huius adhuc futuri iudicij ambigua ſuſpẽditur.* Et libro de bono mortis, cap. 10. *Satis*, inquit, *fuerat illis dixiſſe animas ἅιδου petere, id eſt, locum, qui non videtur, quem Latinè infernum dicimus.* Et ibidem: *Scriptura Eſdræ habitacula animarum promptuaria nuncupat.* Et occurrens querelæ humanæ, eo quod iuſti, qui præceſſerunt, videntur vſq; ad diem iudicij per plurimum ſcilicet temporis debita ſibi remuneratione fraudati; mirabiliter, ait, coronæ eſſe ſimilem diem iudicij; coronæ enim dies exſpectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubeſcant, & victores palmam adipiſcantur victoriæ: ergo dum exſpectatur plenitudo temporis, exſpectant animæ remunerationem debitam: aliàs manet pœna, aliàs gloria.

AVGVSTINVS lib. 1. retract. cap. 14. *De ſanctis hominibus*, inquit, *iam defunctis, vtrum ipſi ſaltem dicendi ſint iam in illa poſſeſſione conſiſtere, meritò quæritur.* Et epiſt. 111. ad Fortunatianum, exponens quædam verba D. Hieronymi: *In his verbis*, inquit, *hominis Dei multa conſideranda ſunt; primum, quia ſecundum apertiſſimam Domini ſententiã etiam ipſe ſentit, tunc vîſuros faciem Dei, cùm in Angelos profecerimus, id eſt, æquales Angelis facti fuerimus, quod erit vtique in reſurrectione mortuorum.* Item in Enchiridio, cap. 108. *Tempus*, inquit, *quod inter hominis mortem, & vltimam reſurrectionem interpoſitum eſt, animas abditis receptaculis continet.* Libro 12. de Geneſ. cap. 35. quærit, quid opus ſit animabus reſumptione corporis, ſi poſſunt ſine carne videre Deum? Reſpondet autem: *Minimè dubitandum eſt, & raptam hominis carnis ſenſibus mentem, & poſt mortem ipſam carne depoſita non ſic videre poſſe incommutabilem ſubſtantiam, vt ſancti Angeli vident.* Et lib. 12. ciuit. Dei, cap. 9. *Pars*, inquit, *ciuitatis Dei, quæ coniungenda immortalibus Angelis ex mortalibus hominibus congregatur, nunc mortaliter peregrinatur in terris, vel in eis, qui mortem obierunt,*

obierunt, secretis animarum receptaculis, sedibusque requiescit. In Psalm.36. *Post vitam*, inquit, *istam nondum eris, vbi erunt Sancti, quibus dicetur; Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. nondum ibi eris, quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quõdam vlcerosum pauperem diues ille superbus in mediis tormentis vidit longè requiescentem. in illa requie certè securus exspectabis iudicij diem.*

BERNARDVS serm.3. de omnibus Sanctis: *Aduertistis*, inquit, *ni fallor, tres esse sanctarum status animarum; primum videlicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in beatitudine consummata: primum in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei.* Et infrà: *In illam beatissimam Dei domum animæ nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis, id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne.* Et serm.4. exponens illud: *Vidi sub altare animas interfectorum*, intelligit per altare, Christi humanitatem, ac dicit interim animas Martyrum esse sub altari, quia solùm vident Christi humanitatem, post diem iudicij exaltandas esse super altare ad videndum Dei essentiam. *Interim*, inquit, *sub Christi humanitate feliciter Sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam sancti Angeli prospicere, donec veniat tempus, quando iam non sub altare collocẽtur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? Nunquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominum, sed vel Angelorum assequi quis poterit, nedum superare? Quonám igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? Visione vtique, & contemplatione, non prælatione. Ostendet enim tunc nobis Filius, vt pollicitus est, semetipsum, non in forma serui, sed in forma Dei: ostendet etiam nobis Patrem, & Spiritum sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis.*

QVINTVM argumentum sumitur ratione; nam iudicium, & examen bonorum, & malorum, futurum est in nouissimo die, ergo præmia & pœnæ vsq; ad eum diem differentur. præterea Christi anima post separationem à corpore non statim ascendit in cœlum, sed prius descendit ad inferos, & post resurrectionem carnis tandem in cœlum ascẽdit; igitur & Sancti omnes post mortem in inferno erunt vsq; ad resurrectio-

nem;nam Christi requies, resurrectio, & ascensio, exemplar fuit nostræ quietis, resurrectionis, & ascensionis; alioquin essent discipuli, & serui supra magistrum, & Dominum. Ad hæc, anima, & caro simul operantur, tam bona, quam mala, igitur simul & non vna sine alia puniri, aut remunerari debet. Denique Dæmones nondum puniuntur, sed puniendi reseruantur post diem iudicij; nam idcirco dicebant Christo: *Venisti huc ante tempus torquere nos*, Matth. 8. *Et deprecabantur eum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent*, Luc. 8. igitur idem de hominibus fiet: si autem impij non puniuntur, certè nec pij remunerantur. Hæc igitur sunt argumenta, quæ aduersus veritatem afferri solent. quæ quidem in sequentibus capitibus per partes diluentur.

CAPVT II.

Animas Sanctorum iam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesiæ.

SED facile erit totidem argumentorum generibus veritatem propugnare. PRIMVM igitur accedat Ecclesiæ testimonium, quę in oratione de S. Gregorio dicit: *Deus, qui animæ famuli tui Gregorij æternæ beatitudinis præmia contulisti, &c.* Præter quam orationem habemus etiam duo Concilia Oecumenica, & duorum summorum Pontificum decreta. siquidem hoc ipsum definitum est in Concilio Florentino, sess. vlt. in decreto vnionis Latinorum cum Græcis. & in Concilio Tridentino, sess. 25. Idem quoque disertis verbis docet Innocentius III. cap. Apostolicam, extra de Presbytero non baptizato. Idem denique post longas disputationes Benedictus XII. definiuit in extraganti, quæ incipit, Benedictus Deus; quam totam refert Alphonsus à Castro lib. 3. contra hæreses, verbo, Beatitudo.

Atq; hinc soluitur primum argumentum aduersariorum; nam iste Benedictus XII. qui successor fuit immediatus Ioannis XXII. apertè testatur, Ioannem morte præuentum, non definiuisse istam quæstionem. Neq; verò solùm eam non definiuit, sed etiam paulò ante mortem partim retractauit sententiam suam, partim etiam declarauit; nam asseruit, PRIMO, se in

se in omnibus suis sermonibus de hac re nunquam intendisse rem definire, sed solùm quærere veritatem. SECVNDO, asseruit sibi displicere priorem sententiam, ac sentire se, animas Sanctorum videre Deum, etiam ante diem iudicij: nisi aliter Ecclesia, & sui successores definirent: quorum definitioni se submittere dicebat omnes suas opiniones. Habetur hæc retractatio ipsis verbis, quibus facta est, apud Ioannem Villanum lib. 11 cap. 19. historiæ, de rebus Florentinorum, quam ille dicit se habuisse à fratre suo, qui in aula eiusdem Ioannis Papæ degebat.

Sed notanda sunt quinque mendacia Caluini, lib. 4. Instit. cap. 7. §. 28. PRIMVM est, Gersonem vixisse tempore huius Ioannis; nam Ioannes obiit anno M. CCC. XXXIV. vt testantur omnes historici, & nominatim Onuphrius, & ille Ioannes Villanus lib. 11. cap. 19. Gerson autem natus est anno M. CCC. LXIII. vt ex Trithemio patet de scriptoribus Ecclesiasticis.

SECVNDVM est, Ioannem Papam negauisse animæ immortalitatem. at si hoc esset verum, multò magis eam negasset Caluinus, qui pertinaciter defendit, animas non videre Deum. nec enim Ioannes Papa vllius erroris accusatur à Gersone, & aliis, præterquam istius de visione Dei.

TERTIVM est, nullum Cardinalium se opposuisse Ioanni Papæ. nam Ioannes Villanus lib. 10. cap. vlt. hist. scribit, maiorem partem Cardinalium repugnasse Ioanni, & idem colligitur ex decretali Benedicti XII.

QVARTVM est, Regem Galliæ Philippum interdixisse suis communionem Ioannis Papæ, nisi resipisceret. At Ioannes ille Villanus loco citato scribit, Regem solùm scripsisse ad Pontificem amicè, & reuerenter, eumque monuisse, vt caueret ab illis opinionibus, quæ videntur suspicionem erroris ingenerare posse.

QVINTVM est, Pontificem coactum à Rege ad palinodiam. At Ioannes prædictus scribit, Ioannem Pontificem solùm retractasse opinionem suam pridie ante mortem suasu affinium, qui metuebant, ne, si Ecclesia postea contrarium definiret, vt etiam fecit, memoriæ Ioannis Papæ aliqua nota suspicionis erroris inureretur. Vide quæ scripsimus de hac re lib. 4. de Pontifice, cap. 14.

CAPVT III.

Idem Scripturarum testimoniis demonstratur.

IAM secundo loco Scripturarum testimonia proferemus. AC PRIMVM sit id, quod legimus in Ecclesiastico, cap.11. *Facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundum vias suas.*

DICES, non ait Scriptura in die obitus reddi vnicuique secundum opera, sed posse reddi, si Deus vellet. AT certè illud, facile est, non significat, posset Deus, si vellet; sed reddit Deus, & facilè reddit vnicuique secundum opera sua in die obitus, alioqui enim, si Deus posset reddere secundum opera, sed non redderet, frustrà hos hoc argumento hortaretur Sapiens ad benefaciendum. Præterea cùm dicat ibidem Spiritus sanctus: *In fine hominis denudatio operum eius*; indicat etiam in fine hominis, reddi vnicuique secundum opera. nam ad hoc fit iudicium illud, & denudatio operum, vt sequatur remuneratio.

DICES rursum, quando hæc scripta sunt, non dabatur remuneratio essentialis in die obitus, sed tantùm requies in sinu Abrahæ; igitur per ista verba, Facile est coram Deo in die obitus reddere, &c. solùm deducitur, reddi in die obitus iustis certam spem beatitudinis futuræ, & requiem in sinu Abrahæ.

RESPONDEO, Ecclesiasticum, cùm dicit, in die obitus reddi remunerationem, intellexisse, reddi remunerationem, quæ pro temporum diuersitate haberi poterat: & quia tunc nondum cœlum erat reseratum, nunc autem à Christo reseratum est; ex illius sententia sequitur, in die obitus, & tunc requiem dari solitam iustis, & nunc veram felicitatem. hinc nimirum Num.35. Dominus iubet, vt post mortem Sacerdotis magni omnes exules reuertantur ad patriam: hæc enim est figura rerum nostrarum; nam nos exules sumus; patria paradisus; Sacerdos magnus Christus, post cuius mortem iam patet aditus Adæ filiis in cœlum.

ALTERVM testimonium, & quidem longè clarius, est Apostoli Pauli 2. Cor. 5. *Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus,*

mus, domum non manufactam, æternam in cœlis. nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, & non nudi inueniamur; nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à vita.

Nota PRIMO, illud; *Si terrestris domus nostra*; intelligi à quibusdam (vt Chrysostomus citat) de mundo hoc sensibili, quasi Apostolus dicat, si hic mundus peribit, non deerit nobis alius melior post resurrectionem. Sed hoc falsum est; nam communis Græcorum & Latinorum opinio pro domo hac terrestri accipit corpus hoc mortale, seu vitam præsentem corporalem: Et ratio est, quia in fine capitis superioris dixit Apostolus: *Si exterior homo noster corrumpitur, interior renouatur de die in diem.* Itaque, quod hîc dixit terrestrem domum, ibi dixit hominem exteriorem. Præterea infrà clarius dicit: *Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino.* vbi apertè vocat corpus, quod antea vocauerat exteriorem hominem, domum terrestrem, tabernaculum, &c.

Nota SECVNDO, per domum æternam, & cœlestem, quam opponit Apostolus domui terrestri, intelligi à Patribus vel corpus immortale, vt à Chrysostomo, Theophylacto, Theodoreto, Ambrosio, vel vitam æternam, id est, visionem Dei. Et sine dubio verior est posterior expositio, quæ est Photij apud Oecumenium, Anselmi, & S. Thomæ in hunc locum; nam inprimis Apostolus ait de præsenti, si domus hæc terrena dissoluitur, habemus aliam æternam in cœlo; debuisset enim dicere, si de corpore glorioso loqueretur, habebimus, non habemus; nam corpus immortale non habemus nunc in cœlo.

PRAETEREA Apostolus, cùm dicit, si hæc domus dissoluitur, habemus aliam, vult dicere, nõ est quod timeamus nobis domum defuturam vnquam; nam si hinc pellimur, habemus aliam: at si per domũ cœlestem intelligit corpus immortale, non est verum nobis nunquam defuturam domum: deerit enim à die mortis vsq; ad diem resurrectionis. Præterea id ipsum vocat hanc domum cœlestem, quod paulò antè in fine capitis 4. vocauerat: *Aeternum gloriæ pondus*; nam postquam dixerat: *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum*

gloriæ pondus operatur in nobis; subiungit explicans: *Si enim terrestris domus, &c.* At per illud: *Æternæ gloriæ pondus*, omnes intelligunt ipsam essentialem beatitudinem.

DENIQVE, nisi Apostolus hîc per domum cœlestem, intelligeret beatitudinem, non bene concluderet paulò inferiùs? *Audentes igitur, & scientes quia dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino, audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.* Nec enim sequitur; si hoc mortale corpus corrumpitur, habebimus aliud immortale post resurrectionem, ergo bonum est nunc mori, & peregrinari à corpore; immò contrarium sequitur, nimirum non esse bonum mori vsque ad diem resurrectionis, quia, etsi melius sit corpus immortale, quàm mortale, tamen melius est corpus mortale, quàm nullum. At, si per domum cœlestem, intelligamus beatitudinem, Apostoli argumentatio optima est, nimirum ista; si vita hæc mortalis perit, habemus statim aliam longè meliorem in cœlo, ergo bonum est citò mori in hoc mundo; vt citò viuamus in cœlo.

DICES, non videtur beatitudo posse vocari domus, non enim habet similitudinem cum domo, corpus autem habet, corpus enim reuera est domus animæ.

RESPONDEO, beatitudinem optimè dici domum, quia est tam magna, vt eam anima non capiat, & potiùs anima in illam intret, quàm illa in animam: hinc 1. Ioan. 3. dicitur: *Maior est Deus corde nostro.* Et quod dicitur Ioan. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*; omnes intelligunt de variis gradibus beatitudinis. de hac domo dicitur etiam Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Et hanc domum eleganter Apostolus opponit vitę corporali, siue ipsi corpori propter tria. PRIMVM enim corpus ipsum vocat domum terrestrem, quia ex terra constat; vitam beatam vocat domum cœlestem, quia in cœlo inuenitur. ibi enim est sedes Dei, & ibi semper videtur tanquam Rex in decore suo. SECVNDO, corpus dicit esse domum, quæ dissoluitur, quia quotidie deficit magis & magis, illam autem vocat æternam, quia semper in eodem statu permanet: denique illam vocat non manufactam, insinuans, istam esse manufactam, quia nimirum corpus habemus opera hominum, qui illud generarunt, & cibo, ac potu alunt,

alunt, & sustentant: at illa domus cœlestis ab hominum opere non pendet, sed à solo Deo manifestante seipsum nobis.

TERTIVM testimonium est paulò infrà: *Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati eo, quod nolumus expoliari, sed superuestiri. audentes igitur, & scientes, quia dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, & non per speciem, audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.* NOTA Apostolum hîc docere duo desideria esse in nobis, vnum naturæ ad viuendum corporaliter, alterum gratię ad videndum Deum; & quidem homines pios velle quidem vtrumque, si possint, implere simul; sed cùm non possint, anteponere desiderium gratiæ desiderio naturæ, & proinde appetere mortem corporis, vt possint cum Deo viuere: homines impios è contrario omnia referre ad vitam corporis, & desiderium naturæ.

Ex quibus deducitur euidens argumentum pro sententia nostra; nam si non possemus videre Deum, nisi post resurrectionem, non diceret Paulus, se optare peregrinari à corpore, vt non peregrinetur à Domino. his enim verbis ostendit esse aliquem statum animę, in qua peregrinetur à corpore, & non à Domino: at talis status non esset vnquam, nisi ante resurrectionem videretur Deus. nam in hac vita peregrinamur à Domino, sed non à corpore: in alia vita post resurrectionem non peregrinabimur nec à Domino, nec à corpore; ante resurrectionem autem oporteret necessariò peregrinari à Domino, & à corpore: quare vt detur status, in quo peregrinemur à corpore, sed non à Domino, de quo Paulus loquitur, necesse est vt ante resurrectionem, spiritus iustorum corpore soluti, Deum videant. NEQVE etiam dici potest, Paulum loqui de quadam beatitudine imperfecta, quæ consistit in visione humanitatis Christi, & quòd peregrinari à Domino, sit peregrinari à præsentia humanitatis Christi. Siquidem sanctus Apostolus ait: *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* Ex quo sequitur, vt è contrario non peregrinari à Domino, sit non ambulare per fidem, sed facie ad faciem videre speciem diuinæ pulchritudinis. Idem enim Apostolus quod hîc dicit: *Ambulamus per fidem non per speciem*, dicit 1. ad Corinth 13. *Videmus nunc per*

speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. At quiſo-lam videt Chriſti humanitatem, adhuc habet fidem, & eſt peregrinus & viator, vt omnes fatentur.

QVARTVM teſtimonium eſt Luc.23. *Hodie mecum eris in paradiſo.* Vbi nota, paradiſum dupliciter accipi in Scripturis; vno modo pro horto quodã deliciarum corporalium, in quo primus homo conſtitutus fuit antequam peccaret, de quo loquitur Moſes Gen.2. & 3. altero modo pro gloria beatorum, cuius prior paradiſus figura fuit; & de hoc loquitur Paulus 2. Cor.12. vbi ſe dicit raptum fuiſſe in paradiſum. explicans enim quid paradiſus ſit, dicit ſe raptum ſupra tertium cœlum.

EVTHYMIVS in hunc locum exiſtimat (nimirum vt confirmet errorem ſuum) hîc Dominum loqui de paradiſo terreſtri; & ideò etiam ſcribit, Dominum latroni non reſpondiſſe, hodie mecum eris in regno meo, ſed in paradiſo; vt oſtenderet aliud eſſe regnum, aliud paradiſum. Et quia poterat aliquis obiicere, Chriſtum dixiſſe: *Mecum eris in paradiſo*; & tamen Chriſtus non eſt in paradiſo terreſtri, ſed cœleſti; reſpondet Euthymius, Chriſtum eſſe vbique vt Deus eſt, & proinde eſſe cum latrone, aliisq; Sanctis in paradiſo terreſtri, & ſimul cum Angelis in paradiſo cœleſti.

Hæc expoſitio ſine dubio poteſt, ac debet reiici. PRIMVM, paradiſus terreſtris eſt locus deliciarum corporibus, non animabus; quid enim prodeſt animabus abundare pomis, herbis, aquis, ceteriſque rebus terreni illius paradiſi? Chriſtus autem promittens latroni paradiſum, promiſit hortum deliciarum ipſi conuenientem, id eſt, ſpiritualem.

SECVNDO, voces Teſtamenti noui cùm ambiguæ ſunt, potius accipi debent, vt ſumuntur in aliis locis Teſtamenti noui, quàm vt ſumuntur in Teſtamento veteri, ſed vox iſta *paradiſus* in Teſtamento nouo accipitur pro paradiſo ſpirituali, vt patet 2. Cor.12. igitur & Luc.23. pro ſpirituali paradiſo accipienda eſt.

TERTIO, Chriſtus promiſit latroni conſortium ſuum, cùm ait: *Mecum eris in paradiſo.* Chriſtus autem non terreſtrem, ſed cœleſtem paradiſum introiuit. nec valet reſponſio Euthymij; nam eo modo, quo Chriſtus eſt vbique, erat cum latrone etiam in hoc mundo, cùm adhuc latrocinia exerceret, & nihil ei Chriſtus noui promiſiſſet.

Iam

Iam verò THEOPHYLACTVS nomine aliorum refert, & refellit duas alias expositiones ad hunc locum. PRIMA est quorundam, qui dicebant, latroni promissum fuisse paradisum cœlestem, sed dandum post resurrectionem: dixisse autem Christum, *hodie eris*, propter certitudinem rei futuræ, quomodo Prophetæ sæpe exprimunt res futuras per tempus præsens, aut præteritum: vt, cùm Dominus dicit: *Qui non credit, iam iudicatus est.* SECVNDA est, illud, *hodie*, coniungendum cum, *dico*, non cum, *eris*, hoc modo: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

Sed neutra est solida; non PRIMA, tum quia non oportet recurrere ad figuras, & relinquere propriam verborum significationem, nisi quãdo alioqui absurditas aliqua sequeretur; tum etiam, quia ista non sunt verba Prophetica, vt oportuerit ea velari obscuritate, sed continẽt simplicem promissionem, & proinde simpliciter intelligenda sunt. neque eo loco, *qui non credit iam iudicatus est*, accipitur præteritum pro futuro: non enim vult Dominus dicere, certò iudicabitur, sed verè iam iudicatus est, & condemnatus à seipso, cùm nolit eam idem amplecti, per quam saluus esse posset.

SECVNDA expositio est planè ridicula. Quorsum enim Dominus diceret; Amen dico tibi, hodie? nónne videbat latro, Dominum loqui illa die? Præterea, quis non videt per illud aduerbium, HODIE, responderi ad illud aduerbium QVANDO, quod latro posuerat? latro dixerat: *Memento mei, quando veneris in regnum tuum.* Dominus respondet, hodie erit illud quando, proinde, hodie mecum eris in regno, & paradiso meo. Vera ergo expositio est Theophylacti, Ambrosij, Bedæ, & aliorum, qui per paradisum intelligunt regnum cœlorum. ne fortè enim latro per regnum intelligeret aliquid humanum, Christus declarauit, regnũ suum esse paradisum, id est, summam & sempiternam felicitatem.

QVINTVM testimonium Ephes. 4. *Christus ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatẽ.* Quo in loco per vocem, *altum*, non potest intelligi nisi summũ cœlum. etsi enim quidam intelligunt crucem, tamẽ Paulus se exponit paulò infrà, cùm ait: *Qui descendit, ipse est, qui ascendit super omnes cœlos.* Porrò nomine captiuitatis, quam secum duxit in cœlum,

quid potest intelligi, nisi multitudo sanctarum animarum, quas ex limbo ad cœlum euexit, vt Ambrosius exponit?

DICES, non sequitur, Sancti sunt in cœlo, ergo vident Deum. RESPONDEO, rectè sequi; nam per cœlum intelligimus sedem, & quasi aulam regiam Dei, vbi Deus semper videtur; nam Isaiæ 66. dicitur: *Cœlum mihi sedes est.* Et Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est.* Et Matth. 18. *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei.* Et in orat. Domin. dicimus: *Pater noster, qui es in cœlis.* Tametsi enim Deus vbique sit, tamen propriè in cœlo esse dicitur, quia per sui manifestationem illic se præsentem ostendit, & cernitur ab iis, qui digni sunt cœlesti illa sede. Vnde eleganter Cyrillus catech. 9. dicit, cœlum esse velum Deitatis, quo nobis videlicet, qui sumus extra velum, absconditur Deus. Immò beatus Paulus Hebr. 9. comparat ingressum Christi in sanctuarium cœleste, cum ingressu Sacerdotis intra velum in sancta Sanctorum, indicans idem esse cœlum respectu diuinæ essentiæ, quod erat velum respectu arcæ Testamenti. & certè animabus Sanctorum; si non videant Deum, parum videtur referre vtrum in cœlo isto materiali, an in terra, vel in alio loco sint.

SEXTVM testimonium Philip. 1. *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* At si animæ seruantur in aliquo loco extra cœlum, frustrà hoc desiderabat Paulus, Christus enim in cœlis est.

SEPTIMVM testimoniũ Hebr. 9. *Hoc significante Spiritu sancto nondum propalatam esse Sanctorum viam adhuc priore tabernaculo habente statum.* Quod exponunt Primasius, Anselmus, Theophylactus, OEcumenius in hũc modum, quod in sancta Sanctorum non possent ingredi Sacerdotes, nec populus: significabat toto tempore Testamenti veteris non fuisse apertam viam ad cœlum, & ideò etiam iustissimos quosque ad inferos descendisse: quia non poterant simul vigere figura & figuratum. At posteaquam Christus perrupit velum tabernaculi, & figuræ cessauerunt, iam propalata est via Sanctorum ad sanctuarium cœleste.

OCTAVVM testimonium Hebr. 12. *Non accessistis ad mõtem Syon, &c. sed ad Syon montem & Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequẽtiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & spiritus iustorũ perfecto-*

perfectorum, &c. Hîc (vt rectè Anſelmus exponit) deſcribitur Eccleſia triumphans, & in ea dicuntur eſſe tãquam ciues, primùm Angeli, deinde animæ primitiuorum, id eſt, eorum, qui primi crediderant, & iam mortui fuerant, vt Iacobi Apoſtoli, Stephani, & aliorum: qui dicuntur conſcripti in cœlis, quia ſunt adſcripti & cooptati cum Angelis in ordinem ciuium cœleſtium. quomodo dicebantur Romæ ſenatores Patres conſcripti. Niſi fortè magis placeat per Eccleſiam primitiuorum in cœlis conſcriptorũ, intelligi animas Patriarcharum, & Prophetarum cum Chriſto regnantium: per ſpiritus autem perfectorum, animas Apoſtolorum & Martyrũ. Semper tamen eadem eſt ſententia, iam nunc ſpiritus ſanctorum hominum beatos eſſe, ea beatitudine, qua ſancti Angeli ſoli antea fruebantur.

NONVM teſtimonium eſt in lib Act. cap. 7. vbi Stephanus moriturus vidit cœlos apertos, & gloriam Dei, Chriſtumque ſtantem à dextris Patris. Cur autem hoc vidit, niſi vt intelligeret, ſibi cœlum patere, & ſe ſtatim à Domino recipiendum in illam gloriam? Id enim ille intelligens exclamauit: *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum.*

DECIMVM teſtimonium eſt cap. 6. Apocalypſis, vbi dantur Martyribus ſingulæ ſtolæ albæ, quæ gloriam animæ ſignificant; nam alteram ſtolam, id eſt, gloriam corporis poſt reſurrectionem habebunt; vt exponunt Gregorius in 4. Pſal. pœnitentialem, & Beda, Haymo, & Anſelmus in hunc locũ: nec non B. Auguſtinus ſerm. 4. de feſto innocentium.

VNDECIMVM eſt cap. 7. vbi de iſtis dicitur: *Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius.* Ex quo habemus illos verè eſſe in cœlo, & videre Deum. Quid enim ſignificat eſſe ante thronum Dei, niſi habere Deum in conſpectu, eumque cernere?

Atque hinc ſolui poteſt argumentum SECVNDVM; nam ad primum locum contra adductum reſpondeo dupliciter; ac PRIMVM, vt Chryſoſtomus in cap. 20. Matth. monet, parabolas non oportere ex omni parte quadrare, ſed ſolùm conſiderandum eſſe ſcopum; multa enim dicuntur non ad ſignificandum aliquid, ſed ſolùm, vt narratio integra videatur, quemadmodum & culter ad ſcindendũ factus eſt, nec tamen ex omni parte ſcindit. alioqui, quomodo operarij accipientes

tes denarium murmurabant? nunquid erit murmur in cœlo? Et cur dominus dixit? *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Num erit in cœlo oculus nequam? quomodo etiam fieri potest, vt merces prius sit reddita vltimis, quàm primis, cùm constet omnes simul electos eadem sententia donandos regno cœlorum? Solùm ergo ex parabola illa de operariis habemus, minori tempore Patres noui Testamenti laborare, quàm fecerint Patres Testamenti veteris, & tamen ad eandem beatitudinem peruenire: vel certè eos, qui conuertuntur in senectute breuiorē laborem habere, quàm eos, qui in adolescentia, & tamen posse non minus præmium adipisci.

Possumus etiam SECVNDO respondere, si velimus illam partem esse significatiuam, qua dicitur, ad vesperam vocatos esse omnes operarios, & simul omnibus redditam esse mercedem; dicemus enim per vesperam significari futurum generale iudicium, quo publicè reddatur omnibus perfecta merces: quod tamen iudicium non excludit particularia Dei iudicia, quibus in obitu vniuscuiusque redditur singulis priuatim pars mercedis.

Ad SECVNDVM locum ex Paulo, qui ait, Patres non accepisse repromissiones, sed suo tēpore accepturos, dico tria. PRIMO, per repromissionem posse intelligi Christi incarnationem, vt exponit Primasius, id enim Deus promiserat sæpissimè Patribus Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauidi; vnde Dominus ait: *Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt.*

SECVNDO dico, per repromissiones posse intelligi beatitudinem animæ; & tunc conferri homines Testamenti veteris, cum hominibus Testamenti noui, vt sensus sit; illi antiqui Sancti mortui sunt, non accepta repromissione vitæ æternæ, vt non præuenirent nos, sed exspectauerunt vsque ad Christi aduentum, vt eam repromissionem nobiscum, id est, cum Sanctis Testamenti noui acciperent. Et fauet huic expositioni textus Græcus: οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, non acceperant repromissionem, id est, nunc quidem acceperunt, sed ante hac nondum acceperant.

TERTIO dico, per repromissionem intelligi perfectam beatitudinem corporis & animæ, quam illi adhuc non habuerunt,

erunt, ne sine nobis habeant. quæ quidem est communis Patrum expositio in eum locum, & Augustini tract. 49. in Ioannem. Notanda sunt autem illa verba: *Ne sine nobis consummarentur.* Non enim ait, ne sine nobis remunerarentur, sed ne sine nobis consummatam mercedem non modò animæ, sed etiam corporis acciperent.

Ad TERTIVM locum ex epist. Ioannis respondeo, illud, *cùm apparuerit*, nō significare, cùm apparuerit Christus, sed cùm apparuerit, quid erimus, vt patet ex superioribus. Dixerat enim, *nondum apparuit, quid erimus*, ac deinde subiecit, *scimus enim, quia cùm apparuerit*, nimirum, quid erimus, *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Itaque illud, *similes ei erimus*, significat, similes Christo erimus coram oculis totius mundi. videbunt enim nos in nubibus Christo assidentes, ac similes illi quoad externam gloriam corporis. quæ gloria ex eo nascetur, quod videbimus eum sicuti est; nā videre Deum, est beatitudo animæ, ex qua nascitur gloria corporis. Est autem similis hic locus, vt Beda etiam monet, illi loco Pauli: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; cùm autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria*, Colos. 3. Quare nō colligitur ex verbis Ioannis, sanctos homines non visuros Deum ante diem iudicij, sed solùm ante eum diem non esse eorum gloriam toti mundo manifestandam.

Ad QVARTVM ex Apocalypsi, dico, per altare, sub quo sunt animæ, non posse intelligi aliquem locum extra cœlum; nam in capite septimo habemus, istas animas amictas stolis albis esse ante thronum Dei, Deoque in templo eius, id est, in cœlo seruire, die ac nocte.

Tres ergo sunt Catholicæ expositiones. PRIMA Bedæ, illud, *Sub altari*, coniungi cum *interfectorum*, hoc modo: *Vidi animas interfectorum sub altari:* per altare autem intelligi Christum, vt sensus sit; Vidi animas interfectorum sub altari, id est, sub testificatione nominis Christiani: quomodo 2. Machab. 7. dicuntur Machabæi occisi sub Testamēto Dei, id est, pro Testamento Dei.

SECVNDA, eiusdem Bedæ, Primasij, & Haymonis, illud, *sub altari*, coniungi cum *vidi*, sed per altare intelligi secretum intellectuale, vnde procedit thimiama laudis diuinæ.

Sicut

Sicut enim in tabernaculo erat arca, & ante arcam altare aureum thimiamatis, ita in cœlo, tabernaculo non manu facto, est arca humanitatis Christi, in qua residet diuinitas: & ante eam est altare aureum, vnde procedit perpetuum thimiama laudis diuinæ, & precum. Et notat HAYMO, quod sicut in tabernaculo materiali, inter altare aureum, & arcam, erat velum, quod fractum est in morte Christi: ita quoque durante Testamento veteri, animæ Sanctorum erant sub altari, sacrificãtes Deo hostias laudis, sed velum erat inter eas, & Deum; at fracto velo per Christum, iam altare est coniunctum arcæ, & nihil est in medio. Dicuntur autem animæ esse sub altari isto, non autem ad altare, ad significãdum secretum illud cœleste, quò non solùm oculi, sed nec mentes nostræ penetrare possunt. quis enim capiat, quomodo animæ sint ante Deum, eique ministrent in cœlo?

TERTIA, est Anselmi, qui docet, per altare intelligi Christum. Sacrificia enim Sanctorum, siue laudis, siue orationum, non placent Deo, nisi super hoc altari ponantur, id est, per Christum offerantur. Dicuntur autem animæ sub Christo esse, non quia Christus sit illis quasi paries adumbrans, & impediens, quò minus Deum videant, vt B. Bernardus videtur exposuisse, sed sub Christo esse dicuntur, quia illo inferiores sunt loco, & dignitate; & quia sub Christi patrocinio, & protectione vicerunt, & illi referunt accepta sua præmia.

CAPVT IV.

Eadem veritas ex Græcis Patribus confirmatur.

SEQVITVR nunc, vt post Scripturas sacras, proferamus etiam testimonia Patrum, ac primùm Græcorum, ne recentiores Græci existiment, veterum testimonio errorem suum se posse defendere.

PRIMVS, IGNATIVS in epistola ad Romanos dicit, se per martyrium proficisci de mundo ad Deum. Et rursum ait: *Aqua viua manens in me, intrinsecus mihi dicit, Veni ad patrem*

trem. At secundum errorem Græcorum & Caluinistarum, non ad Deum ibat, sed ad inferos, aut ad alium locum extra cœlum, vbi non magis Deus est, quàm hîc nobiscum. Præterea ibidem ait: *Sinite me puram lucem aspicere, illuc perueniens, homo Dei ero.* Et rursum: *Miserabilis sum nunc, donec Deum merear adipisci.* An non clarissimè indicat, se statim à morte futurum cum Deo, & visurum puram lucem diuinitatis? Denique sæpius repetit, se per martyrium adepturum Christum. at quomodo adipiscetur, si Christus est in cœlo, & ipse erit apud inferos, in abditis receptaculis, nescio quibus?

Secvndvs sit Dionysivs Areopagita, qui libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 7. parte 1. loquens de Sanctis in morte constitutis: *Norunt*, inquit, *profectò se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cùm ad præsentis vitæ finem peruenerint, viamq; ad immortalitatem suam è vicino iam clarius intuentes, diuinitatis laudant munera, diuinaq; latitia gestiunt. non iam ad deteriora conuersionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoq; habituros probè noscentes, &c.* Nota, dicere Dionysium, animas Sanctorum statim à morte hominis consequi immortalitatem: cumque hoc non possit intelligi de immortalitate naturali, nec de immortalitate carnis, necessariò esse intelligendum de beatitudine, quæ est vita æterna animæ. Eodem libro, & capite, parte 3. dicit, animas Sanctorum statui in regione viuorum, in sinu Abrahæ, Isaac, & Iacob: & subdit: *Ista, vt reor, sunt perspicuè beatissima Sanctorum præmia. quid enim immortalitati perfectæ omniq; tristitia vacuæ, ac plenæ perpetui luminis conferri possit? licet multũ sanæ promissiones illæ sublimiores nostra mente sint, quæ vocabulis nobis congruis designantur, longè tamen inferiores earum re & veritate appellationes habent. verum enim profectò illud existimandum eloquium est, quod oculus non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se, &c.* At certè ista non conueniunt, nisi essentiali beatitudini, quæ sola superat nostra desideria.

Tertivs sit Ivstinvs, qui quæstione 75. à Gentibus posita (quanquam istæ quæstiones non videntur Iustini, sed alicuius recentioris) *At*, inquit, *post animi à corpore excessum,*

sum, statim fit bonorum, malorumq; distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis, bonorum quidem animi in paradisum, vbi consuetudo est, & aspectus Angelorum, & Archangelorum; visio verò etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum, improborum autẽ ad inferorum loca, &c. Vbi nota probari sententiam nostram tum ex eo, quod dicit, bonorum animos duci ad paradisum, vbi sunt Angeli, & Christus; tum ex loco Pauli, quem Iustinus allegat; nam (vt suprà diximus) præsentem esse ad Dominum, significat videre Deum, cùm opponatur peregrinationi à Domino, & ambulationi per fidem.

Atque ex his ad loca ex Iustino adducta in contrarium, facile est respondere; nam quæst. 60. vbi dicit, narrationem de Lazaro non esse historiam, quia nondum facta est retributio; loquitur de retributione perfecta, quando totus homo animo & corpore gaudebit, vel cruciabitur. Et quia in illa narratione fit mentio corporalis supplicij, cùm dicitur: *Et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma:* Ideò Iustinus dicit, illam narrationem non esse historiam, quia nondum habent damnati corporalia membra, &c. In quæst. 76. Gentiles quidem quærebant, si ante resurrectionẽ nulla sunt operum præmia, quorsum latro in paradisum introductus fuit? Sed Iustinus non admittit antecedens, immò ostendit magnam remunerationis partem esse, quod animus latronis sit in cœtu beatorum, & videat inferiora, & Angelos, ac Dæmones. non meminit autem Dei visionis, quia Græci non solent vocare visionem, nisi eius rei, quæ plenè comprehenditur, & ideò passim negant, Deum posse videri à creatura: sed quod aliquo modo latro Deum videat, indicat Iustinus, cùm dicit eum esse in cœtu beatorum.

QVARTVS, IRENAEVS lib. 1. cap. 2. *Iustis*, inquit, *& æquis, & præcepta eius seruantibus, & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco muneris confert, & claritatem æternam circumdat.* Nota, *quibusdam*, id est, iis, qui mox à Baptismo moriuntur, vel qui pro Christo vitam ponunt, vel denique perfectis statim donari vitam, & claritatem æternam; aliis non, nisi post pœnitentiam, id est, satis-

satisfactionem in futuro seculo actam. Est enim hæc sententia Irenæi simillima illi CYPRIANI lib. 4. epist. 2. ad Antonianum: *Aliud est*, inquit, *ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire; aliud missum in carcerem, non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem; aliud statim fidei & virtutis mercedem accipere; aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne; aliud peccata omnia passione purgasse.*

Quod ergo idem Irenęus lib. 5. extremo dicit, animas Sanctorum deduci in inuisibilem locum, & post resurrectionem cum corporibus ituras ad Dominum, non significat eas interim non esse in cœlo, vel non videre Deum, sed solùm significat eas non esse nunc in illa perfecta beatitudine, in qua est Christus, qui animo & corpore est beatus.

Et confirmatur hoc ex multis coniecturis. PRIMO, quia hoc ipso loco dicit, Christum descendisse ad inferorum loca, vt Sanctorum animas inde extraheret, & saluaret. Si eas ergo extraxit, non sunt amplius ibi: & si saluauit, certè vident Deum, nam hæc est salus animarum.

SECVNDO, cùm dixisset, Christum descendisse ad inferos, antequam resurgeret; & subiungeret, debere discipulos imitari magistrum suum, non tamen ausus est dicere, discipulorum animas descendere ad inferos, sed ait, eas duci ad inuisibilem locum, vt ibi exspectarent resurrectionem. per inuisibilem locum quid prohibet intelligere cœlum, vbi est lux inaccessibilis?

TERTIO, quia Irenæus contendit, discipulos debere in morte, & requie, & resurrectione Christū imitari: At Christus statim à morte, non fuit quidem beatus corpore, sed quieuit triduo in sepulcro, interim tamen animo erat beatus, & in paradiso. ipse enim dixit: *Hodie mecum eris in paradiso;* ergo etiam Sancti, dum quiescunt in sepulcris, quantum ad corpora, animo sunt in paradiso beati.

QVINTVS, ORIGENES, qui in illis ipsis locis, qui contra nos afferuntur, pro nobis est; nam homil. 7. in Leuiticum dicit, Sanctos habere nunc lætitiam, sed non perfectam, quia adhuc corpus eorum, id est, ciuitas illa beata non est plena, sed quando erimus nos etiam vbi ipsi sunt, tũc habebunt perfectam lætitiam. & addit, Christum etiam non habere perfe-

ctam lætitiam, quia nondum habet omnia sua membra. Itaque apertè loquitur de lætitia accidentali. Libro autem 2. periarchon, cap. vlt. dicit, plerosque Sanctorum primùm duci ad locum aliquem terrestrem, vt ibi expoliantur, & doceantur multa, quæ nesciebant; deinde duci ad loca aërea, & ibi discere quædam sublimiora; tandē duci supra cœlos ad Christum, & ibi iam videre perfectè causlas omnium rerū ibidem asserit Paulum, & similes perfectos iam ibi esse, & videre in Deo omnia. Itaque errat quidem in eo, quod vult, Sanctos paulatim proficere in alia vita: sed apertè fatetur nunc multos eorum esse in cœlo, & videre Deum.

Sextvs, Athanasivs in vita Antonij dicit, animam Ammonis Angelis stipatam visam ab Antonio deferri in cœlum.

Septimvs, Basilivs homilia in quadraginta Martyres: *Vos*, inquit, *non terra occuluit, sed cœlum suscepit, aperta sunt vobis paradisi porta.* Et oratione in Gordium Martyrem: *Erit enim affectus, non vt qui in lictoris manus deuenturus esset, sed velut Angelorum manibus seipsum commissurus, qui statim ipsum recens mactatum, assumptum ad beatam vitam translaturi essent.*

Octavvs, Gregorivs Nazianzenus oratione in Basilium: *Tu*, inquit, *obiter è cœlo nos respice, & da tam mihi renum debilitatem, & articulorum dolorem, vel iube discedere, vel adiuua, & hortare, ita me aquo animo ferre, vt hinc demum discedētem me in æterna tabernacula recipias, & beatam Trinitatem eo, quo est modo, tecum pariter contemplari valeam.* Et oratione in Gorgoniam, dicit eam frui cum Angelis purissima illustratione Trinitatis, quæ toti menti totam se contemplandam, præbeat.

Nonvs, Gregorius Nyssenvs oratione in S. Ephrem: *In cœlestibus tabernaculis*, inquit, *animus illius consedit, vbi sunt ordines Angelorum, vbi Patriarcharum populi, vbi chori Prophetarum, vbi sedes Apostolorum, vbi gaudium Martyrū, vbi piorum lætitia, vbi Doctorum splendor, vbi celebres primogenitorum cœtus, vbi pura lætantium voces.* Et infrà: *Tu verò diuino assistens altari, vitæq; principi, & sacrosanctæ vnà*

cum

cum Angelis sacrificans Trinitati, omnium nostrûm recordare, nobisq; peccatorum veniam impetra.

Decimvs, Ioannes Chrysostomvs homil. 10. in posteriorem epistolam ad Corinthios, loquens de beatitudine: *Si cogitatio*, inquit, *illorum, quamuis obscura sit, tantam suppeditat voluptatem, cogita quantam lætitiam nobis allatura sit manifesta ipsa comprehensio, beati & ter beati, qui illis bonis fruuntur, sicut & miserabiles, & miserrimi, qui hisce contraria sustinêt.* Homil. 3. in epistolam ad Philippenses: *Peccatores*, inquit, *ubiubi fuerint, procul à Rege sunt, atque ideò digni qui sleantur: Iusti verò, sive hîc, sive in futuro sæculo fuerint, cum Rege sunt, illic tamen magis, & propius non per ingressum ac fidem, sed facie ad faciem, &c.* Nec in textu Græco hic insignis locus aliter se habet: οἱδὲ δίκαιοι ἄντε ἐνταῦθα, ἄντε ἐκεῖ, μετὰ τῦ βασιλέως εἰσὶ, καὶ κεῖ μάλλον, καὶ ἐγγύτερον, ὐ διὰ εἰσόδυ, ὐ διὰ πίστεως, ἀλλα προσωπον, πρὸς προσωπον. Eadem verba repetit homil. 69. ad pop. & homil. in illud Sap. 5. *Iustorum animæ in manu Dei sunt.*

Rursum idem Chrysostomus homil. 4. in epistolã ad Philippenses, exponens illud; Vtrum eligam ignoro, &c. *Quid*, inquit, *dices Paule, cùm hinc abiens in ipsum cœlum migraturus sis, atque cum Christo futurus, ignoras quid eligere debeas?* Et infrà: *Quis athleta cupiet amplius certare, cùm tam liceat coronari? &c.* Idem homil. 32. in epistol. ad Romanos dicit, nunc Pauli animũ versari in summo cœlo prope ipsum Regis solium, vbi Cherubin & Seraphin volitant. Lib. 6. de sacerdotio, dicit eos, qui purè communicant corpori Dominico, in extrema hora ab Angelis stipatos rectà in cœlum abduci. Ex his patet Chrysostomi sententia.

Quare ad id, quod obiiciebatur ex hom. 39. in priorem ad Corinthios, dico, Chrysostomum non velle dicere, animam non frui bonis æternis ante resurrectionem, sed simpliciter non fruituram vllis bonis cœlestibus, si caro non resurgat, quia nimirum, cùm tam animus, quàm caro laborauerint, par est, vt vtraque pars suam mercedem habeat. Quod si vna non habebit, inde colligitur, nec alteram habituram. Et è

contrario, si caro suo tempore resurget, & coronabitur, colligitur nunc animã coram Deo viuere & coronari. Vide Theophylactum, qui in eundem locum Pauli scribens, Chrysostomi sensum clariùs proponit.

Ad alterum Chrysostomi locum dico, eum loqui de corona, seu gloria corporis, de qua etiam Paulus loquitur. Et idé respondemus ad loca obiecta in contrarium Theodoreti, Theophylacti, OEcumenij in hunc locum; nam illi, vt Chrysostomi discipuli, ipsius commentarium imitati sunt.

VNDECIMVS, CYRILLVS Hierosolymæ Episcopus, catech. 13. de latrone loquens: *Tu*, inquit, *de ligno introduceris in paradisum.* Et ne putemus eum loqui de loco refrigerij in sinu Abrahæ: *Nondum*, inquit, *Abraham fidelis ingressus est, & latro ingreditur, &c.* Et ne putemus eum loqui de paradiso terrestri: *Ne timeas*, inquit, *serpentem, cecidit enim de cœlo, non te eiiciet.* Itaque clarissimè Cyrillus asseruit, latronem primum omnium in paradisum ingressum.

DVODECIMVS, Cyrillus ALEXANDRINVS lib. 11. in Ioannem, cap. 36. dicit, animas Sanctorum non versari interris post mortem corporis, ne deduci ad pœnas Gehennæ, sed euolare in manus Dei Patris; & ne putemus hoc intelligi de sinu Abrahæ, vel loco aliquo extra cœlum, dicit, hoc iterã Christo primum apertum, & paratum: non ergo descendunt animæ Sanctorum ad locum, quò ibant ante Christi mortem: & addit, animas Sanctorũ vitam perpetuam cum Christo habere.

DECIMVS TERTIVS, EPIPHANIVS hæresi 78. in fine: *Sancti*, inquit, *sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, sors ipsorum in beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum Angelis, diæta in cœlo, gloria in honore incomparabili, & perpetuo, brauia in Christo Iesu Domino nostro.*

DECIMVS QVARTVS, THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus: *Si cœlum*, inquit, *sedes illorum est, qui piè vixerunt: hunc profectò finem sui cursus & Martyres iam consequuti sunt, his enim magis pium esse nihil potest.* Et infrà: *Ideoq;*, inquit, *maiori sorte meritò perfruuntur Martyres, qui nũc & à cunctis latè mortalibus honores ampliſsimos ferunt, & aternis sunt insigniti coronis.* Si ergo iam sunt in cœlo,

cœlo, & æternis coronis insigniti sunt, quomodo non sunt assequuti repromissionem (vt idem Theodoretus, nobis obiectus ab aduersariis, dicit) nisi de repromissione resurrectionis, & gloriæ corporalis sermo sit?

DECIMVS QVINTVS, EVSEBIVS lib. 4. hist. cap. 15. Polycarpum dicit, per mortem immortalitatis præmia iam adeptum. at quæ est ista immortalitas, quæ præmij loco datur animæ natura sua immortali, nisi beatitudo? Item lib. 6. cap. 5. de Potamiena: *Hoc modo*, inquit, *beata Virgo emigrauit è terris ad cœlum*. Similia passim leges.

DECIMVS SEXTVS, DAMASCENVS in historia de Barlaam & Iosaphat in fine: *Vultui Domini*, inquit, *nitidè & nudè præsentatur, illiusq; gloriæ iam ante promissa sibi corona exornatur.*

DECIMVS SEPTIMVS, THEOPHILACTVS in cap. 23. Lucæ: *Dicendum est*, inquit, *idem esse paradisum, & regnum cœlorum; nam latro est in paradiso ac regno, alioqui non frueretur perfecta bonorum participatione, &c.* vbi prolixè confutat eorum sententiam, qui volunt latronem fuisse ductum ad paradisum, non autem ad regnum cœlorum. Quando ergo Theophylactus dicit in cap. 16. Lucæ, narrationem de diuite & Lazaro esse parabolam, quia nondum facta est diuisio præmiorum, & pœnarum; loquitur de præmiis & pœnis quæ ad corpus pertinent; & ideò rectè vocat parabolicum sermonem de oculis, & lingua diuitis in inferno. Quando etiam dicit in cap. 11. ad Hebræos, Sanctos nihil cœlestium promissionum accepisse, vult dicere, nihil illius gloriæ, & earũ dotium, quæ corpori affert resurrectio.

DECIMVS OCTAVVS, OECVMENIVS, in cap. 9. ad Hebræos dicit, Christum non solùm in cœlum ingressum esse, sed etiam secum duxisse genus humanum, id est, multos sanctos Patres, qui sine dubio si in cœlo cum Christo sunt, ibi quoque cum ipso beati sunt, alioqui (vt suprà diximus) parum prodesset spiritibus cœlorum corporalium habitatio.

Habemus ergo, omnes Doctores Græcos pro nobis esse; soli enim remanent Arethas, & Euthymius ex iis, qui nobis obiecti sunt. ex quibus Arethas, cùm dicit Sanctos sperare futuram gloriam, potest commodè intelligi de gloria corporis. Euthymius autem non potest exponi, sed non est hac in re vs-

que adeò magnifaciendus; nam est omnium recentissimus. Scripsit enim circa annum M.C.LXXX. quo tempore Græci Schismatici, & hæretici manifestè esse cœperant.

Ad illam confirmationem, quam afferebamus ex Græcis, qui Deum videri posse negant à creatura, B. Augustinus respondet, auctores illos, cùm dicunt, Deum non posse videri, loqui de visione corporali. Sic enim ipse exponit verba beati Hieronymi in epist. III. dicit enim, Hieronymum voluisse dicere, Angelos non videre Deum oculis corporeis, sed tamen mente videre.

At hæc solutio nõ satisfacit propter tres causas. PRIMO, quia Hieronymus, & cum eo Chrysostomus, Theodoretus & alij citati disertè asserunt Angelos esse spiritus, & non habere corpora aërea, vel ignea naturaliter vnita, vt beatus Augustinus opinatus est, & tamen negant ab Angelis Deum videri.

SECVNDO, quia Hieronymus reddens causam, cur Angeli non possint videre Deum, ait, non enim potest creatura aspicere creatorem suum, & eandem causam reddere solet Chrysostomus. At hæc ratio tam valet in oculis corporis, quàm in oculis mentis, vtrique enim sunt oculi creati.

TERTIO, quia isti Patres dicunt, nec Angelis, nec hominibus Deum esse visibilem, sed soli ipsi Deo. At Deus non videt se corporeis oculis, sed mente. De mente igitur, non de corporeis oculis Patres loquuntur.

Vera ergo solutio est beati Thomæ, 1. p. quæst. 12. art. 1. hos Patres nomine visionis intelligere comprehensionem perfectam; quia enim quod oculis corporis videmus, perfectissimè comprehendimus, quod autem in hoc mundo intelligimus, non ita perfectè intelligimus, non enim habemus species proprias substantiarum, & maximè separatarum; Ideò vocabulum videndi non solent vsurpare pro qualibet cognitione, sed solùm pro perfectissima illa, qua res comprehenditur, quo genere visionis non potest Deum videre, nisi Deus. Præterea etiam error Anomeorum dicentium, Deum posse comprehendi à creatura, illo tempore vigebat, & ideò Patres abhorrebant à vocabulo videndi, cùm de Dei contemplatione loquebantur, ne viderentur admittere comprehensionem.

DICES,

DICES, at Chrysostomus ait, Angelis Deum fuisse inuisibilem vsque ad incarnationem Christi tantùm, non igitur loquitur de comprehensione, alioqui sequeretur post incarnationem Deum posse comprehendi.

RESPONDEO, Deum ante incarnationem nihil fuisse, nisi Deum, & ideò simpliciter incomprehensibilem: at post incarnationem factus est homo, & in quantum homo comprehensibilis est; & hoc vult Chrysostomus.

Dices SECVNDO, Theodoretus loco citato ait, Angelos non aliter videre Deum, quàm viderint olim Abraham, Moyses, & Isaias, & ceteri: at isti non solùm non comprehenderũt, sed nec verè viderũt Deum in se, sed solùm in corpore assumpto ab Angelis, qui Deum referebant, vel in imaginaria reuelatione.

RESPONDEO, Theodoretum non dicere, non aliter, sed tantùm statuere similitudinem inter visionem Angelorum, & Patriarcharum; quæ in hoc consistit, quòd sicut vna est imperfecta, & non comprehensiua, ita & altera, quamuis cum magno discrimine.

CAPVT V.

Idem probatur testimoniis Latinorum.

ADIVNGAMVS nũc Latinorum Patrum consensum, vt hæc fides, totius Ecclesiæ fides fuisse intelligatur. PRIMVS, CYPRIANVS libro de exhortatione martyrij capite vltimo: *Quis*, inquit, *non omnibus viribus elaboret, vt cum Christo statim gaudeat? vt post tormenta & supplicia terrena ad præmia diuina perueniat?* Et infrà: *Clauduntur oculi in persequutionibus terræ, sed patet cœlum; minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur; mors infertur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas, & quanta securitas, exire hinc lætum, exire inter pressuras & angustias glorioſum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur, & mundus: & aperire eosdem statim, vt Deus videatur, & Christus; tam velociter migrandi quanta felicitas, vt terris repentè subtraharis, vt in regnis cœlestibus*

reponaris? Similia habet sermone de mortalitate, epist. 1. lib.4. & alibi sæpius.

SECVNDVS, HILARIVS in Psalm.64. *Beati quidem*, inquit, *sunt, qui iam à Deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt: sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruũ est operationibus id atq; orationibus expetentes, &c.* Et paulò antè dixerat illa tabernacula esse cœlestes mansiones, quas in domo Patris sui esse Christus dixit. Item in Psal. 60. dicit, sanctos esse Reges, & perpetuò cum Deo habitare. Et in Psalm. 124. loquens de Apostolis aliisque Sanctis: *Quomodo possumus*, inquit, *montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam glorioſi iam in Dei rebus exultant?* Quando ergo idem Hilarius in Psalm. 138. dicit legem esse humanæ necessitatis, vt animæ ad inferos descendant, intelligitur pro eo tempore, quo cœlum erat clausum: nam posteaquam Christus in cœlum ascendens, aditum ad cœlum reserauit, non est amplius necessarium ad inferos descendere.

TERTIVS, AMBROSIVS lib.7. epist.59. ad Thessalonicenses: *Acolius*, inquit, *superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ, illius Hierusalem, quæ in cœlo est, vidit illic orbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem precioſum, lumen sine sole perpetuum, & hæc omnia iam dudum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem.* Vide etiam lib. 10. epist. vlt. & in cap.1. epist. ad Philippenses. Quod ergo Ambrosius ait lib. 2. de Cain, cap. 2. animas adhuc ambiguo iudicij suspendi, ad cognitionem temporis referendum est. vult enim dicere, animas etiam beatas non scire, quando iudicium sit futurum. In libro autem de bono mortis, cap. 10. loquitur de retributione mercedis, quæ tam animo, quàm corpori publicè coram toto mundo danda est. Illa enim propriè dicitur corona, quæ datur victoribus publicè, & cum celebritate: sed hinc non sequitur, partẽ eius præmij non esse datam antea per iudicium particulare. neque obstat, quod videatur Ambrosius dicere, omnes animas descendere ad inferos; non enim ipse hoc dicit, sed tantùm approbat, quòd Philosophi veteres hoc dixerint, quia illo tempore verum erat.

QVARTVS est, PRVDENTIVS, qui in carmine de B. Agnete sic cecinit:

O Vir-

O virgo felix, ô noua gloria,
Cœlestis arcis nobilis incola.

Atq; alia eiusmodi passim Prudentius repetit. Quare cùm dicit alibi, animas beatas deduci ad sinum Abrahæ, vel ad paradisum, vnde Adam eiectus fuit, loquitur figuratè, quia tam sinus Abrahæ, quàm paradisus terrestris, typi sunt regni cœlorum, & patet ex ipso loco Prudentij; nam animas dicit esse in sinu Abrahæ, & simul in paradiso, cùm tamen constet loca ista fuisse diuersa secundum proprietatem: sed diuersa non sunt secundum significationem.

QVINTVS est, B. PAVLINVS, qui natali 3. de S. Felice sic ait: *Corpore terris*

Occidit, & Christo superis est natus in astris,
Cœlestem nactus sine sanguine Martyr honorem.

Item:

Ast illum superi sacra gloria luminis ambit,
Florentem gemina belli pacisq; corona.

SEXTVS, B. HIERONYMVS in epist. ad Marcellam de obitu Leæ: *Nunc*, inquit, *pro breui labore æterna beatitudine fruitur; excipitur Angelorum choris, Christum sequitur, & dicit, quæcunq; audiuimus, vidimus in ciuitate Domini virtutum.* Similia habet in epitaphio Nepotiani, Paulæ, Blesillę, & aliorum.

SEPTIMVS, AVGVSTINVS lib. 12. Gen. cap. 34. primum dicit animas Sanctorum esse in paradiso, siue in tertio cœlo, quo raptus fuit Paulus: *Siue*, inquit, *in tertio cœlo, siue vbicunque alibi, quò post tertium cœlum est raptus Apostolus: si tamen non aliquid vnum est diuersis nominibus appellatum, vbi sunt animæ beatorum.* Deinde explicans quid sit hoc tertium cœlum, sic ait: *Tertium est cœlum quod mente conspicitur ita secreta, & remota, & omnino abrepta à sensibus carnis, atque mundata, vt ea quæ in illo cœlo sunt, & ipsam Dei substantiam, verbumq; Deum, per quod facta sunt omnia, in caritate Spiritus sancti, ineffabiliter valeat videre, & audire.* Idem Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 13. *Animæ victrices*, inquit, *gloriosorum Martyrum, omnibus doloribus ac laboribus superatis, atq; finitis, posteaquam mortalia membra posuerunt, cum Christo vtique regnauerunt, & regnant, donec finiantur mille anni, vt postea receptis etiam corporibus*

iam immortalibus regnent. Idem in Psal.116. in illud; Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, &c. *Ibi*, inquit, *omnes iusti, & sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine literis, quod enim nobis per paginam scriptum est, per faciem Dei illi cernunt?* Idem libro meditationum, cap.22. *Felix anima*, inquit, *quæ terreno resoluta corpore libera cælum petit, secura est & tranquilla, non timet hostem, neque mortem*; *habet enim præsentem, cernitq; indesinenter pulcherrimum Dominum, cui seruiuit, quem dilexit, & ad quem tandem lata & gloriosa peruenit.* Et cap.24. *Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam satiamini, de cuius immortalitate iam immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis.* Denique S. Augustinus epistol.111. existimat, Paulum in illo suo raptu vidisse Dei essentiam; quantò ergo magis credendum, eum hoc sentire de animabus beatorum?

Iam pro explicatione locorum contrariorum duo notanda sunt. PRIMVM est, Augustinum aliquando dubitasse, non quidem de ipsa visione Dei, & beatitudine, sed de loco, vbi sint animæ beatorum, & tamen postea re diligenter considerata, id asseruisse, quod nos asserimus; nam in Psalm.36. ait, animas ante diem iudicij non esse in regno cœlorum, sed in sinu Abrahæ, quasi hæc loca distincta sint. In lib.9. Confessionum, cap.3. indicat se dubitare, cùm ait: *Nunc*, inquit, *viuit Nebridius in sinu Abrahæ; quidquid illud est, quod illo significatur sinu, ibi Nebridius meus viuit, dulcis amicus meus, tuus autem, Domine, adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit; nam quis alius tali animæ locus? ibi viuit, vnde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. iam non ponit aurem ad os meum, sed spiritale os ad fontem tuum, & bibit quantum potest sapientiam pro auiditate sua, sine fine felix, &c.* Ecce hîc asserit visionem, & fruitionem, & tamen ambigit de loco.

AT lib.2. quæst. Euangelicarum, cap.38. (quos libros posterius scripsit, vt ex Retractationum lib.2. colligitur) sic ait: *Sinus Abrahæ requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, in quo post hanc vitam recipiuntur.* Et infrà: *Sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est: quò eum portatum ab Angelis ideò*

dictum

dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscessit, Angeli annunciauerunt discipulis intuentibus. Dicentes enim; Quid statis intuentes in cœlum? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum vsque in illud penetrare secretum, quò ibat Dominus, cùm in conspectu discipulorum ferretur in cœlum. iam certa secundum superiorem expositionem accipi possunt, quia secretum Patris bene intelligitur, vbi etiam ante resurrectionem iustorum animæ viuunt cum Deo. Quid clarius?

Rursum lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 15. clarissimè dicit, Beatos non esse apud inferos, vbi prius erat Lazarus; proinde correxit, quod dixerat in Psal. 36. sic autem ait: *Si enim non absurdè credi videtur, antiquos etiam Sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem à tormentis impiorum remotissimis, sed apud inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret: profectò deinceps boni fideles effuso illo precio iam redempti prorsus inferos nesciunt.* Ex his etiam deducitur apud Augustinum abdita vel secreta receptacula non esse limbum Patrum in inferno; sed secretum Patris in cœlo, & sic explicata remanent tria loca, libro Enchirid. cap. 108. & libro 12. de ciuitate Dei, capite 9. & in Psalmum 36.

Nota SECVNDO, Augustinum existimasse Sanctorum animas videre quidem Deum, sed non ita perfectè, vt videbunt post resurrectionem; propterea quod naturale desiderium recipiendi corpus non sinat animas toto conatu ferri in Deum: & hoc esse discrimen inter Angelos & homines, quòd Angeli, cùm nihil amplius exspectent, toti ferantur in Deum; animæ Sanctorum partim ad Deum, partim ad corpus respiciant. id patet ex lib. 12. de Genes. cap. 35. vbi posita quæstione; Quid opus sit animæ ad beatitudinem resumptione carnis? Respondet, quia non potest anima sine carne sic videre Deum, vt vidēt Angeli. & rationem reddens, ait, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodam modo, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, quàm diu non subest corpus cuius administratione appetitus ille conquiescat. Itaque non dicit Augustinus, animam à corpore separatam, non posse videre incommutabilem substātiam, sed non posse videre eo modo,

id est,

id est, tam perfectè, vt Angeli vident, propter causſam iam dictam. Pari ratione, lib. 1. retract. cap. 14. vbi meritò quęri dicit, num Sanctorũ animę sint adhuc in illa possessione beatitudinis, in qua sunt Angeli, explicat seipsum paulò infrà, cùm ait: *Sed vtrum ad contemplandam cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad faciem, nihil ex hoc minus habeant (quia videlicet carent corpore suo, quod naturaliter appetunt) non hic locus est disputando inquirere, &c.* Non ergo dubitat, an animæ iustorum sint in illa possessione, sed an sint ita, vt nihil eis desit.

Eodem modo respondendum est ad locum illum ex epist. III. ad Fortunatianum: loquitur enim de perfectissima visione, quam non habebimus, nisi cùm æquales Angelis fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione mortuorum: nunc enim Sancti non sunt Angelis æquales, cùm Angeli toti sint viui & immortales, Sancti autem partim viui, partim mortui sint.

Est autem hîc notandum, propter hæc loca B. Augustini Scholasticos quærere, an gloria animæ maior erit post resurrectionem, quàm antea. & quidem conueniunt omnes in duobus. PRIMO, gaudium animæ accidentale futurum maius tam extensiuè, quia erit in anima, & in corpore; quàm intensiuè, quia ipsa anima magis gaudebit, quando videbit suum corpus glorioſum, quàm nũc, cùm illud videt mortuũ iacere.

SECVNDO, gaudium essentiale fore maius extensiuè, quia nunc est in sola anima, postea autem redundabit in corpus, & efficiet ipsum corpus suo modo glorioſum. Non autem conueniunt de incremento essentialis gloriæ intensiuè; nam Magister in 4. sentent. dist. 49. & B. Thomas ibidem, quæst. 1. art. 4. D. Bonauentura ibidem, art. 1. quæst. 1. Richardus ibidem, art. 2. quæst. 7. & Marsilius ibidem quæst. 13. art. 3. dicunt gloriam essentialem fore tunc maiorem etiam intensiuè, & de hoc augmento intelligunt Augustinum.

Rationes præcipuæ sunt duæ. PRIMA, quia anima perfectius esse habet in corpore, quàm extra corpus, ergo & perfectius operabitur. SECVNDA, quia anima separata propter inclinationem ad corpus distrahitur, & impeditur, ne tota intentione feratur in Deum, ergo remoto hoc impedimento, intensius operabitur. At in contrarium D. Thomas 1.2. q. 4. art. 5. & Caietanus ibid. & Durandus in 4. dist. 49. q. 7. dicunt,

gloriam

gloriam essentialem non fore maiorem intensiuè, sed extensiuè solùm; & de isto augmento extensiuo exponunt Augustinum; & ratio eorum est, quia si gloria cresceret intensiuè, vel id accideret ratione obiecti, vel luminis, siue habitus gloriæ, vel potentiæ: non ratione obiecti, vel habitus, quia ista non crescunt, nisi crescat gratia; gratia autem non crescet in die iudicij, quia non est locus nouis meritis post hanc vitam: non etiam ex parte potentiæ, quia cùm anima in videndo Deum, non pendeat à phantasmate, non pendet vllo modo à corpore, & proinde tam perfecta esse potest operatio ista videndi Deum, in anima separata, quàm in anima corpori adiuncta.

Ego dico duo; PRIMO, opinionem priorem esse magis ad mentem Augustini, necnon Haymonis in cap. 6. Apocalypsis, & Bernardi, de quo infrà; nam Augustinus clarè dicit, animæ separatę deesse aliquid ad videndum Deum perfectè, dum caret corpore. Dico SECVNDO, opinionem secundam esse simpliciter veriorem, & propterea B. Thomam rectè mutasse opinionem. Vnde ad PRIMVM pro prima opinione dico, animam non habere melius esse in corpore, quàm extra corpus, nisi extensiuè, quia suum esse cõmunicat corpori; nam alioqui in se, esse animæ semper est idem, nec suscipit magis & minus.

Ad SECVNDVM dico, inclinationem ad corpus, non impedire visionem, vel amorem Dei vllo modo, quia ordinatur ad amorem Dei, tanquam ad finẽ: sicut amor medicinæ non impedit amorem sanitatis; alioqui Angeli quando mittuntur ad exteriora, & de illis cogitare coguntur, distraherentur à visione Dei. & ipsa anima quando debebit occupari in administrando corpore, distraheretur etiam magis, quàm nunc in appetendo corpus. ADDE, quod videtur hoc definitum à Benedicto XII. nam in extrauaganti, Benedictus Deus, dicit continuari visionem Dei, quam habent animæ à morte corporis vsque ad resurrectionem, & inde vsque in æternum. vbi videtur dicere eam non crescere, neque minui. & Ioannes Villanus lib. 11. hist. cap. 19. dicit, Benedictum definiuisse animarum gloriam non augendam post resurrectionem, nisi extensiuè. ita enim testatur se audiuisse à Theologis, qui interfuerunt, cùm illud à Pontifice definiretur. Hæc de S. Augustino.

OCTAVVS Pater Latinus, sit PROSPER, qui lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 1. *Quia secundum Scripturæ*, inquit, *sacræ*

sermo-

sermonem, tota humana vita tentatio est super terram, tunc est tentatio finienda, quando finitur & pugna: & tunc est finienda pugna, quando post hanc vitam pugnæ succedet secura victoria, vt omnes milites Christi, qui vsq; in finem vitæ præsentis diuinitus adiuti suis hostibus infatigabiliter restituerunt, laboriosa iam peregrinatione transacta regnent felices in patria; cuius hoc erit totum præmium, vt vitæ contemplatiuæ mel compos effecta inexplebiliter auctorem beatitudinis suæ conspiciat, de illo gaudeat, de illo quod sperauit, obtineat & in eo, ad quod sanctè viuendo peruenerit, sine fine permaneat.

NONVS, MAXIMVS Taurinensis, homil. in S. Eusebium Vercellensem: *Dignè*, inquit, *in memoria vertitur hominum, qui ad gaudium transiit Angelorum.* Et homilia de S. Agnete: *Ille nobis*, inquit, *tribuat indulgentiam peccatorum, qui tibi tuorum omnium laborum tradidit palmam.*

DECIMVS, LEO I. in sermone de S. Laurentio: *Nihil*, inquit, *obtines, nihil proficis sæua crudelitas, subtrahitur tormentis tuis materia mortalis, & Laurentio in cœlos abeunte, tu deficis flammis tuis.*

VNDECIMVS, FVLGENTIVS sermone de S. Stephano: *Hodie*, inquit, *miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migrauit ad cœlum. iàem ad cœli palatium perenniter regnaturus ascendit.* Item: *Hodie Stephanus stola est immortalitatis indutus.*

DVODECIMVS, PRIMASIVS in cap. 9. Hebr. *Cœleste regnum inaccessibile erat mortalibus, quoad vsque veniret Christus, qui expleta passione aperiret nobis ianuam patriæ cœlestis, reserato velo, id est, cælo.*

DECIMVS TERTIVS, GREGORIVS Papa in Psalm. 4. pœnitentialem: *Beatitudo & animabus Sanctorum ante resurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominus post iudicium conferetur.* Et lib. 4. Dialog. ca. 25. ex professo id probat.

DECIMVS QVARTVS, BEDA in cap. 6. Apocal. *Singulas*, inquit, *modò stolas habent animæ de sua beata immortalitate gaudentes, resurgentibus autẽ corporibus, iuxta Isaiam, in terra sua duplicia possidebunt.*

DECIMVS QVINTVS, HAYMO in eundem locum: *Prima*, inquit, *stola est merces Baptismi, præmium martyrii, merces æternorum, gaudium cœlestis beatitudinis, &c.*

DECI-

DECIMVS SEXTVS, ANSELMVS in 2.Cor.5. *Prædicatores*, inquit, *Ecclesiæ, postquam de corporibus exeunt, nequaquam per morarum spacia, sicut antiqui Patres, cælestis patriæ perceptione differuntur, sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in cælesti sede requiescunt.*

DECIMVS SEPTIMVS, SVLPITIVS in epist.ad Aurelium Diaconum, de obitu S.Martini: *Quanquam sciam*, inquit, *virum illum non esse lugẽdum, cui post deuictum, triumphatumq; secùlum nunc demum reddita est corona iustitiæ.*

DECIMVS OCTAVVS, BERNARDVS in epist. ad fratres de Hibernia, quæ habetur post sermones de festo omniũ Sanctorum, & sermonem de S.Malachia: *Absit*, inquit, *vt tua nunc ó anima sancta* (Malachiam defunctum alloquitur) *minus efficax æstimetur oratio, quando præsenti viuidius supplicare est maiestati, nec iam in fide ambulas, sed in specie regnas. absit vt imminuta, nedum exinanita tua illa tam operosa caritas reputetur, cùm ad fontem ipsum caritatis æternæ procumbis pleno hauriens ore, cuius & ipsa prius stillicidia sitiebas.* Quid clarius? dicit Malachiam non ambulare in fide, at fides non euacuatur, nisi per visionem Trinitatis. dicit eum sic frui fonte caritatis, id est, Deo, quomodo fruitur aquis, qui procumbit ad fontem, & pleno haurit ore. Idem in sermone de S. Malachia, qui habetur ad finem vitę eiusdem Malachiæ: *Pari*, inquit, *cum Angelis gloria, & felicitate lætatur. At qui Angeli semper vident faciem Patris, qui in cælis est*, Matth.18.

Idem in epist.266. ad Sugerium Abbatem, qui agebat animam: *Quid tibi*, inquit, *& terrenis exuuiis, qui ad cælum iturus stolam gloriæ mox indui habes?* Et infrà: *Te exspectat pax illa, quæ exuperat omnẽ sensum, te exspectant iusti, donec retribuatur tibi, te exspectat gaudium Domini tui.* Ipse verò idem serm.4.de festo omnium Sanctorum dicit, pacem, quę exuperat omnem sensum, consistere in visione Dei, vt est in seipso.

Præterea in sermone de obitu Vmberti: *Ecce*, inquit, *coram te est, pater dulcissime* (Humberte) *fons ille puritatis, quem tanto ardore animi sitiebas: ecce immersus es in illum diuinæ pietatis abyssum, cuius memoriam abundantiæ suauitatis tam deuotè eructare solebas.* Item sermon.5.de festo omnium Sanctorum, tractans illud: *Conuertimini ad me in ieiunio, fletu,*

fletu, & planctu; Quærit, cur Deus in ieiunio & fletu inueniatur potius, quàm in gaudio & exultatione, & respondet interrogando: *An verò iustus eum in lætitia & exultatione: qui verò nondum iustus est, non nisi in ieiunio & fletu reperiet? Ita planè, sed iustus, qui iam conspectum meruerit, non qui adhuc viuat ex fide, &c.* Vbi admittit, aliquos iam Sanctos non viuere ex fide, sed conspectu Dei frui. Vide etiam quæ scribit secundo sermone de S. Victore.

Ad loca igitur in contrarium dico, Bernardum Augustini esse discipulum, & cùm dicit, Sanctos post resurrectionem visuros Deum, & non antea, non loqui de simplici visione, sed de illa perfecta, quam habebit anima, quando toto impetu feretur in Deum. Et hoc patet ex sermone 3. de festo omnium Sanctorum. Nam posteaquam dixerat, animas sanctas in hac vita esse in tabernaculis, post hanc vitam vsq; ad resurrectionem futuras in atriis, post resurrectionem futuras in domo Dei, id est, in beatitudine pergit explicans, & dicit: *Acceperunt iam singulas stolas, sed non vestientur duplicibus, donec vestiamur & nos. Stola enim prima ipsa est felicitas, & requies animarum; secunda verò immortalitas, & gloria corporum, &c.*

Vides hîc in resurrectione nihil addi animabus per se, nihil gloriam corporis, & proinde gloriam animæ, quæ est visio Dei, datam esse ante resurrectionem. Dixi autem per se, quia secundum Bernardum addetur etiam gloria animæ, sed non per se. Consequetur enim perfectior visio ex eo, quòd anima nihil amplius desiderans tota feretur in Deum. id quod explicat Bernardus in sequentibus verbis: *Animæ sanctæ,* inquit, *quas propria Deus insigniuit imagine, te* (caro) *desiderant: ipsarũ sine te compleri lætitia, perfici gloria, consummari beatitudo non potest. Adeò, siquidem viget in eis desiderium hoc naturale, vt necdum tota earum affectio liberè pergat in Deum, sed contrahatur quodammodo, & ruga m faciat, dum reclinantur desiderio tui.* His adde S. Thomam opusculo contra Græcos & Scholasticos, ad finem 4. sent. dist. 49.

Habemus igitur sententiam Ecclesiæ, fuisse sententiam omnium Patrum Latinorum, excepto Tertulliano, Lactantio, & Victorino, ex quibus Tertullianus hæresiarcha fuit, Lactantius in plurimos errores lapsus est, præsertim circa futurum

turum seculum, cùm esset magis librorum Ciceronis, quàm Scripturarum sanctarum peritus: Victorinus Martyr quidē fuit, sed B. Hieronymo teste in epistola ad Magnum, ei eruditio defuit, licet eruditionis voluntas non defuerit.

CAPVT VI.

Idem confirmatur rationibus, quæ tamē in Scripturis fundamentum habeant.

ADDAMVS postremò argumenta ex ipsa ratione petita. PRIMA ratio sumi potest ex suppliciis damnatorum. Siquidem Deus nō est pronior ad puniendum, quàm ad remunerandum: Quare cùm impij iam nunc in tormentis sint, æquum certè videtur, vt etiam iusti præmia sua percipiant. Esse autem nunc impios in tormentis, Euangelium testatur; nam Luc. 16. legimus: *Dives autem cùm in tormentis esset, &c.* Respondent Græci, illam esse parabolam, & continere futurorum narrationem, sed ad maiorem efficaciam narrari futura tanquam præsentia.

Contrà; PRIMO, non videtur esse parabola, sed historia, tum quia in ea ponuntur nomina propria Lazari & Abrahæ, tum etiam, quia Ecclesia colit Lazarum illum, vt verè sanctum hominem: tum denique, quia historiā esse dicunt Ambrosius in cap. 16. Lucæ, Hieronymus lib. 2. in Iouinianum, Augustinus de cura pro mortuis, cap. 14. Gregorius li. 4. Dialog. cap. 29.

SECVNDO, etiamsi parabola esset, non potest significare res futuras post diem iudicij, sed rem præteritam, vel præsentem; nam dives ait: *Rogo te pater Abraham, vt mittas Lazarum ad fratres meos, &c.* Et Abrahā respondet: *Habent Moysem, & Prophetas, audiant illos.* At post diem iudicij non erunt homines in hoc mundo, nec poterunt Moysem & Prophetas audire. igitur si narratio illa parabolica sit, ostendit tamen iam nunc animas esse in pœnis; alioqui nec vera, nec verisimilis esset.

SECVNDA ratio, tota Ecclesia inuocat Sanctos post Christi aduentū, & omnes Patres Græci & Latini docent, Sanctos esse inuocandos: cùm tamen ante Christi aduentum non le-

gatur id fieri solitum esse. At si Sancti essent etiam nunc sub terra in sinu Abrahæ, nõ differentem statum à statu Sanctorum Testamenti veteris haberent.

TERTIA ratio, vt Basilius notat initio orationis in sanctum Barlaam, ante Christi aduentum Sanctorum mors deflebatur; at post Christi aduentũ summa cum lætitia celebramus dies mortis Sanctorum. Quare hoc? nisi quia tunc mors misera erat, nunc est felicitatis initium. & confirmatur; nam diẽ mortis nunc vocamus diem natalem, quia videlicet sancti morientes in terris, nascuntur in cœlo.

QVARTA ratio, ex visionibus eorum, qui viderũt animas aliquas in tormentis Gehennæ, alias in Purgatorio, alias in paradiso. Vide Gregorium lib. 4. Dialog. cap. 37. & Bedam lib. 5. hist. cap. 13.

QVINTA ratio, Sancti habent nunc meritum vitæ æternæ, vel si non habent, nunquam habebunt, quia post finem vitę non est locus nouis meritis; & nullum est impedimentũ quò minus vitam æternam nũc habere possint, cùm cœlum antea clausum nunc pateat; igitur fatendum est, eos iam nũc præmium suum accepisse.

SEXTA ratio, Deus Leuit. 19. scribi iussit: *Non morabitur apud te opus mercenarij tui vsq; mane*; ergo ne Deus contrarius sibiipse videatur, non retinebit mercedem Sanctorum vsque ad mundi consummationem.

SEPTIMA, Prouerb. 3. *Spes quæ differtur, affligit animam*, at non conuenit, vt ij affligantur, qui nullum habẽt peccatum.

Ex his soluuntur argumenta opposita. Ad PRIMVM dico, diem iudicij generalis futurum, & tunc reddendum vnicuique secundum opera sua: sed tamen ante illud iudicium præcessisse aliud particulare, in quo etiam redditum est vnicuique secundum opera eius. Neque ista inter se pugnant; nam in priore iudicio redduntur prẽmia priuatim, in posteriore publicè, & manifestè. quemadmodum dies iudicij generalis dicitur dies Domini, non quòd alij dies non sint Domini, sed quia ille erit manifestè dies Domini, atque adeò manifestus vt nemo Epicuræus, vel Athæus sit, qui tunc nõ sit confessurus, eum esse diẽ Domini. Et quomodo apud mercatores certus quidam dies vocatur dies solutionis, non quod aliis dies

bus non soluantur debita, sed quia ille dies ad hoc tantùm cõstitutus est, vt fiant solutiones: sic etiam quædam dies dicitur dies iudicij & retributionis, nõ quod aliis diebus Deus non iudicet, & retribuat, sed quia illa dies ad hoc tantùm constituta est, vt fiat iudicium & retributio.

DICES; At videtur frustrà futurum iudicium, si iam sunt reddita præmia, quid enim refert, siue palam, siue clam reddita sint?

RESPONDEO, non erit frustrà. sunt enim quinque causæ, ob quas fiet iudicium generale, etiamsi præcesserit iudicium particulare. PRIMA est, vt ostendatur Dei iustitia, & misericordia. omnia enim Deus fecit propter gloriam suam demonstrandam; sed tamen nunc non ita apertè ostendit, quin inueniantur, qui Deum iniustitiæ accusent, vel nullam habere eum prouidẽtiam credant, cùm videant bonos affligi, malos gaudere; ideo Deus elegit sibi vnum diem, in quo coram toto mundo ostendat summã suam iustitiam in impios, & summam misericordiam in pios, & simul ostendat secum summa misericordia erga iustos, nulla vti crudelitate, vel iniustitia in impios: & cum summa seueritate erga impios, nulla vti acceptione personarum, vel iniqua liberalitate erga pios.

SECVNDA causa est, vt clarificetur Filius hominis. pertinet enim ad gloriam Christi, vt qui in primo aduentu, tanquam reus iniustè iudicatus est, iterum appareat gloriosus, & iudex, & impleatur illud Isa. 45. *Viuo ego, quia mihi curuabitur omne genu.* quod Paulus Rom. 4. de Christo iudicaturo exponit.

TERTIA est, ad laudem bonorum, ignominiam verò malorũ. vult enim Deus, vt Sancti, qui in certaminibus suis spectaculum facti sunt mundo, Angelis, & hominibus: sic etiam coram toto mundo, omnibus Angelis, & hominibus victores pronuncientur. Ideo Paulus, vbicunque de iudicio loquitur, istam causam afferre solet, vt Rom. 2. 1. Corinth. 4. & alibi.

QVARTA est, vt totus homo iudicetur, & prẽmium suum recipiat. nunc enim solùm animę iudicantur, & partem prẽmij accipiunt.

QVINTA, quia nondum sunt finita opera bona & mala

defunctorũ: adhuc enim Lutherus malè agit corrumpendo libris suis mentes hominum: & B. Paulus adhuc benè operatur exemplo & scriptis, id quod eleganter deducit Basilius in libro de virginitate, ante medium, ex illis verbis 1. Tim. 5. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium: quosdam verò subsequuntur.* Quia igitur tunc finientur opera mala & bona, quando finietur mundus, ideo tunc vltima feretur sententia.

Ad SECVNDVM dico, nullam esse iniustitiam, quod animus sine corpore beatificetur; nam animas & corpus nõ sunt duo suppositа, quales sunt duo sodales, ita vt vni fiat iniuria, si prius altero remuneretur; sed sunt vnum suppositum tantùm ex duabus partibus compositum: hoc autem vnum suppositum mauult secundum alteram partem interim beari, quàm secundum neutram, & proinde nulla ei fit iniuria; volenti enim non fit iniuria, sed inuito. Dico SECVNDO, etiãsi animus & corpus duo suppositа essent, tamen adhuc nulla fieret iniuria corpori, dum solus animus beatur; nam ad opera bona & mala, anima concurrit principaliter, corpus solùm instrumentaliter, immò ad ipsam essentiam meriti & demeriti, non concurrit nisi sola anima. cõsistit enim meritum & demeritum in electione voluntatis, quæ electio à sola anima procedit, & in sola anima sedem habet. Dico TERTIO, etiamsi animus & corpus æquè principaliter concurrerent ad opera bona & mala; tamen adhuc non esset iniustum coronari animam ante diem iudicij, & nõ corpus, quia anima separata capax est gloriæ, & coronæ, corpus autem separatum non est capax.

Ad TERTIVM dico duo. PRIMO, Christi animam ante resurrectionem corporis sui non ascendisse quidem ad cœlum corporeum, tamen fuisse in paradiso cœlesti formaliter, id est, fuisse beatam & glorioſam. quod si hoc tribuere vellẽt aduersarij animabus Sanctorũ, non essemus multum soliciti de cœlo isto corporeo. Dico SECVNDO, Christũ moriendo, quiescendo, resurgendo, & ascendendo in cœlũ, fuisse exemplar nostrum quãtum ad corpus; nos enim primò morimur, secundò quiescimus in sepulcro, tertiò resurgemus, vltimò ascẽdemus in cœlum corporaliter, sicut Christus fecit. Quod autem Christi anima descenderit ad inferos, priusquã ascendere

deret in cœlum, non pertinet ad exemplar; non enim Christus ad inferos descendit, vt nobis viam ad inferos demonstraret, vel vt ibi pararet nobis locum, sed vt animas, quæ ibi erant, educeret, ac infernũ destrueret, ne animæ Sanctorum deinceps eò deducerentur.

Ad QVARTAM rationem, quæ sumebatur ex pœna dæmonum, respondeo, dæmones multos nondũ esse demersos in abyssum, sed in aëre hoc nostro caliginoso versari ad exercitationem hominum: vnde Apostolus ad Ephes. 2. eos vocat principes aëris huius: nihilominus tamen omnes dæmones iam nunc puniri, tam pœna damni, quàm pœna sensus; non enim sunt hominibus meliores, & tamen hominum impiorum spiritus iam demonstrauimus luere pœnas Gehennæ. ac propterea, cùm sanctos Angelos, qui in veritate steterunt, ex Euangelio constet semper videre faciem Dei, cur non etiam consequens sit, vt Angeli rebelles iudicium Dei sustineant? Quare rectè BEDA in comment. cap 3. epist. S. Iacobi scribit, quocunque dæmones volitent, eos vbique suam Gehennam circumferre. Et S. Augustinus lib. de corrept. & gratia, cap. 10. ac S. Prosper lib. 1. de vita contemplatiua, dæmones iam iudicatos ac miseros effectos docent.

Sunt tamen plura Sanctorũ testimonia quæ videntur asserere, dæmones non esse torquendos pœna Gehennæ ante diem iudicij. IVSTINVS in Apolog. 1. & 2. sæpius repetit, dæmones igni sempiterno tradendos, nondum tamen traditos. IRENAEVS lib. 5. vltra medium, dicit, Diabolum ante Christi aduentum nunquam blasphemasse Deum, quòd ignoraret adhuc suam damnationẽ, sed à Christo & Apostolis tandem didicisse, ignem æternum sibi esse paratum: quã sententiam idem Irenæus à Iustino se accepisse significat. Eandem tanquam Iustini sequitur Oecumenius in cap. vltimum primæ Petri. Epiphanius in hæresi Sethianorũ affirmat, dæmones non modò damnationẽ suam ignorasse, sed etiam salutem per Christi aduentũ speransse; sed cùm viderent, nihil à Christo pro dæmonibus fieri, tùm demum de salute desperasse, & per hæreticos Deum blasphemare cœpisse.

S. Antonius apud Athanasium in vita eiusdem Antonij: *Non ignorat*, inquit, *dæmon futura tormenta, & æstuantis Gehennæ nouit incendia.* Similem sententiam de futuris tor-

mentis dæmonum habẽt etiam infrà scripti Patres; Ambrosius in comment. cap. 8. Lucæ; Hieronymus, & Chrysostomus in cap. 8. Matthæi; Augustinus lib. 8. ciuit. Dei, cap. 23. & lib. 1. de nup. & concup. cap. 23. Gregorius lib. 4. moralium, cap. 10. & lib. 4. Dialog. ca. 29. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum, cap. de dæmonibus, & Bernardus in sermone de sancto Malachia. Sed Iustini, Irenæi, Epiphanij, atque Oecumenij sententiam non video, quo pacto ab errore possimus defendere. Ceteri autem Patres duo quædam affirmant, quæ verissima sunt, dæmones in die iudicij ex hoc aëre in abyssum præcipitandos, & eos adhuc exspectare futura tormenta.

Ceterùm non oportet inde colligere, eos hoc tẽpore non torqueri; nam etsi verè torqueantur, & secum Gehennam portant, vt ait Beda, tamen pœnarum suarum plenitudinem in die iudicij habebunt, quando inferorum carceribus concludentur; quod pœnarũ complementum adeò timent, vt in exorcismis nulla re magis torqueri videantur, quàm comminatione futuri iudicij. quæ etiam causa est, cur exorcismi ferè concludi soleant: *Per eum qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem.*

Cur autem adeò trepidẽt illam detrusionem in abyssum, hę causæ esse videntur. PRIMA, quia non poterunt amplius hominibus nocere. SECVNDA, quia non amplius extorquebunt ab vllo, cultum Deo debitum, vt modò faciunt, dum ab Ethnicis, & Necromanticis adorantur. TERTIA, quia tunc patebunt eorum fraudes, & debilitas, cùm omnes intelligẽt, eos à viris, fœminis, pueris, superatos. QVARTA, quia non solùm à Deo, sed etiam ab hominibus iudicabuntur; nam etiam Angelos iudicabimus, teste Paulo, 1. Corinth. 6.

CAPVT

CAPVT VII.

Sanctos rectè ab Ecclesia canonizari.

SEQVITVR nunc altera quæstio, quæ est de Canonizatione, quæ quatuor capitibus continetur. Primùm enim explicandum est, an sint Sancti canonizandi. Deinde, cuius sit officium eos canonizare. Tum, sitné infallibile iudicium eius qui Sanctos canonizat. Postremò, an liceat Sanctos nondum canonizatos colere.

Sed antequam ad ista capita veniamus, explicandum est breuiter, quid sit canonizatio. Igitur canonizatio nihil est aliud, quàm publicum Ecclesiæ testimonium de vera sanctitate, & gloria alicuius hominis iam defuncti: & simul est iudicium ac sententia, qua decernuntur ei honores illi, qui debentur iis, qui cum Deo feliciter regnant. qui quidem honores (vt in sequentibus disputationibus demonstratur) septem esse solent.

PRIMVM enim qui canonizantur, inscribuntur in Catalogo Sanctorum, id est, statuitur, ac iubetur, vt ab omnibus publicè habeantur & dicantur Sancti. SECVNDO, inuocantur in publicis Ecclesiæ precibus. TERTIO, templa, & aræ in eorum memoriam dicantur Deo. QVARTO, sacrificia tam Eucharistiæ, quàm laudum, & precum, quod vulgo officium, siue horæ canonicæ nuncupatur, in honorem eorum Deo publicè offeruntur. QVINTO, dies festi in eorum memoriam celebrantur. SEXTO, pinguntur eorum imagines, addito certo quodam lumine in signum gloriæ, quam habent in cœlis. SEPTIMO, eorum reliquiæ preciosis thecis includuntur, & publicè honorantur.

His ergo præmissis, vtile esse Sanctos canonizari, his argumentis demonstrari potest. PRIMO, quia Deus ipse voluit à Sanctis scriptoribus annotari in particulari glorioſam vitam, & mortem eorum, qui tempore ipsorum floruerunt, vt patet de Ecclesiastico, qui cap. 44. & sequentibus canonizauit plurimos Sanctos; vt Henoch, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Moysem, Aaronem, Phinees, Iosue, Caleb, Samuelem, Dauidem, Heliam, Helisæum, &c. Item in Testamẽto nouo

S. Lucas in Actis canonizauit S. Stephanum, & Iacobum maiorem, necnon Petrum, Paulum, Barnabam, Silam, & alios: igitur credibile est, eodem modo Deum velle, vt deinceps fiat.

SECVNDO, tenemur Sanctos honorare, & laudare, tum quia Scriptura hoc iubet, Ecclesiastici 44. *Sapientiam ipsorum* inquit, *narrent populi, & laudem eorum nuncient Ecclesiæ*: tum quia virtus ipsorum hoc meretur. Est enim quasi naturale præmium virtutis honor: tum deniq; quia id nobis vtile est ad plurima beneficia eorum intercessione promerenda. At nisi sciamus, qui sint verè Sancti, & qui non, nō possumus eos colere, vt oportet.

TERTIO, probatur ex ratione imitationis. Sancti enim sunt exempla quædam virtutū, & norma rectæ vitæ, & quasi lucernæ quædam à Deo accensæ, vt omnibus aliis præluceant. vnde Paulus ad Hebræos 13. *Mementote*, inquit, *præpositorum vestrorum, qui loquuti sunt vobis verbum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.* At non possumus accendi ad imitationem, nisi in particulari sciamus, qui sint imitandi, & quid illi egerint, aut passi sint. Et lucerna in candelabro poni debet, id quod fit per canonizationem.

QVARTO, ex coniunctione, quam cum illis habemus. siquidem sumus membra vnius corporis, & membra inuicem compatiuntur, & congaudent: oportet ergo eos nobis compati, & pro nobis sollicitos esse, quod sine dubio faciunt, etiam in particulari, vt infrà docebimus, & è contrario nos illis cōgaudere, & pro illorum gloria Deo gratias agere, quæ sine particulari notitia fieri non possunt.

QVINTO, ex incommodis; nam nisi iudicio Ecclesiæ certi Sancti proponerentur colendi, facilè fieri posset, vt populus sæpe erraret, & damnatos pro beatis coleret: vt accidit tempore sancti Martini. Scribit enim Sulpitius, quòd cùm populus quidam coleret nescio quem hominem mortuum, pro Martyre, & beato Martino suspecta esset illa religio, quòd nihil certi à maioribus de Sancto illo accepisset, tandem oranti Martino apparuit anima eius, qui ibi colebatur, & confessa est, se animam damnatam esse latronis cuiusdam, qui pro suis sceleribus extremi supplicij pœnas luerat.

Idem

Idem accidit tempore Alexandri III. vt patet ex cap. Audiuimus, extra de reliquiis, & Sanctorum veneratione, vbi reprehendit quosdam, qui hominem in ebrietate occisum pro Martyre venerabantur.

CAPVT VIII.

Cuius sit Sanctos canonizare.

DE SECVNDO, ad quem videlicet pertineat auctoritas Sanctos canonizandi, notandum est, duobus modis posse aliquem canonizari. VNO modo particulariter, ita vt solùm in vna prouincia, aut diœcesi habeatur Sanctus, & colatur pro Sancto. ALIO modo generaliter, ita vt in tota Ecclesia habeatur pro Sancto, nec vlli liceat de eius sanctitate dubitare.

PRIMO modo canonizare poterat quilibet Episcopus, vt docet Thomas VValdensis libro de Sacramentalibus, tit. 14. cap. 122. & patet tum ex Cypriano lib. 3. epist. 6. vbi iubet ad se scribi, cùm aliquis Martyr de hac vita exit, vt statim possit eius memoriam sacrificiis celebrare, & singulis annis postea diem eius natalem colere; tum etiam ex multis Sanctis, quos ita colunt quædam prouinciæ, vt tamen ignoti sint penitus aliis prouinciis. vnde in Concilio Florentino, sess. 7. dicunt Latini, Simeonem Metaphrastem in Ecclesiis Græcorum pro Sancto coli, cuius apud Latinos nulla vnquam memoria exstitit. tamen hoc, quod olim licuit, modò non licet. siquidem Alexander III. & postea Innocentius III. videntes abusus, qui oriebantur circa Sanctorum cultum, prohibuerunt, ne deinceps aliquis pro Sancto coli inciperet, sine Romani Pontificis approbatione, vt patet cap. 1. & 2. de reliquiis, & Sanctorum veneratione.

SECVNDO modo canonizare, id est, ita vt in tota Ecclesia Sancti habeantur, communis sententia est, pertinere ad summum Pontificem: nam id habetur, cap. Audiuimus, & cap. Cùm ex eo, de reliquiis, & veneratione Sanctorum, & cap. Venerabili, de testibus & attestationibus. & patet etiam ratione; nam ad eum spectat proponere toti Ecclesiæ quid sit credendum, & quid agendum in iis, quæ sunt religionis,

qui toti Ecclesiæ præest. Item ex contrario, declarare, qui sint hæretici, ita vt à tota Ecclesia pro talibus habeantur, est summi Pontificis, vt antè ostẽdimus, ergo declarare qui sint Sancti, & colendi, eiusdem erit summi Pontificis.

DICES, plurimi Sancti sunt, qui in tota Ecclesia coluntur, quos non canonizauit summus Pontifex. Primus enim Pontifex (ni fortè fallor) qui Sanctos legatur canonizasse, videtur fuisse Leo Papa III. de quo sic scribit sanctus Ludgerus in epistola de miraculis sancti Suiberti, cap. 9. in 2. tomo Surij: *Tandem deuota instantia Caroli (Magni) & Hildebaldi Archipræsulis Coloniensis, venit à Colonia idem Papa VVerdam, & ibi post alias solennitates sanctum Suibertum solenniter Catalogo sanctorum Confessorum adscripsit pridie Nonas Septembris.* Hanc primam legi solennem canonizationem. antequam fortasse fuerunt etiam aliæ, sed non mihi constat. Postea autem Innocentius II. canonizauit sanctum Hugonem Episcopum Gratianopolis, vt patet ex epistola eiusdem Pontificis ad Priorem Carthusiæ datam, apud Surium tom. 2. Inde verò Alexander III. beatum Bernardum in Sanctos retulit, vt habetur ad finem librorum de vita eiusdem Bernardi. à quo tempore omnes alij, qui Sancti sunt habiti, vt Thomas Cantuariensis, Dominicus, Franciscus, & alij, à Pontificibus in numerum Sanctorum relati sunt. Quid ergo dicemus de tot Sanctis, qui ante ea tempora colebantur in Ecclesia?

RESPONDEO, Sanctos veteres cœpisse coli in Ecclesia vniuersali, non tam lege aliqua, quàm consuetudine. Sed sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito consensu Principis, & sine eo nullam vim habent, vt patet ex beato Thoma, 1. 2. quæst. 79. artic. 3. ita Sancti alicuius cultus, ex consuetudine Ecclesiarum generaliter introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa summi Pontificis.

CAPVT

CAPVT IX.

Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.

DE TERTIO duæ sunt sententiæ. PRIOR est hæreticorum, posse Pontificem errare in Sanctorum canonizatione. ita Ioannes VViclef, vt refert Thomas VValdensis tomo 3. de Sacramentalibus, cap. 122. vbi dicit, non minus in hac re posse Papam errare, quàm Presbyterum Ioannem Regem Æthiopiæ, vel Turcam, aut Sultanum. Idem sentire Lutheranos, & Caluinistas certum est, cùm in aliis similibus rebus nullam ferè PONTIFICI tribuant auctoritatem.

ALTERA est Catholicorum, asserentium, certum esse Ecclesiam non errare in Sanctorum canonzatione, ita vt sine vlla dubitatione Sancti ab Ecclesia canonizati venerandi sint. Probatur hæc. PRIMO, quia si liceret dubitare, an Sanctus canonizatus sit sanctus, liceret etiam dubitare, an sit colendus: at hoc est falsum. siquidem S. Augustinus in epist. 118. dicit, insolentissimæ insaniæ esse disputare, an sit faciendum, quod tota Ecclesia facit. item ex Bernardo in epistol. 174. ad canonicos Lugdunenses, vbi loquens de colendis festis in honorem Sanctorum, dicit: *Ego quæ accepi ab Ecclesia, securus teneo, & trado.* Præterea omnes veteres sine vlla dubitatione Sanctos coluerunt, & colēdos asseruerunt. Denique tenemur obedire Pontifici indicenti diem festum alicuius Sancti; nec tamen possumus contra conscientiam aliquid agere: ergo non possumus dubitare, an sit colendus ille, qui ab Ecclesia est canonizatus.

SECVNDO, ex incommodis duobus; nam inprimis fraudarentur non Sancti suffragiis viuorum; nam pro canonizatis non licet orare. Vt enim Augustinus dicit serm. 17. de verbis Apostoli: *Iniuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre.* & idem intelligendum de omnibus Sanctis canonizatis, docet Innocentius, cap. Cùm Marthæ, de celebrat. Missarum: at si in hoc Ecclesia erraret, defraudaret eum, qui habetur Sanctus, & non est, quicunque non oraret pro eo. deinde fraudarentur etiam viuentes intercessionibus Sancto-

Sanctorum, inuocarent enim sæpe damnatos pro beatis, si Ecclesia in hoc erraret. præterea Ecclesia peteret sibi maledictionem pro benedictione, cùm in orationibus Sanctorum petit, vt sicut illos Deus glorificauit in cœlis, sic nobis gratiam largiatur in terris. & quamuis eam maledictionem non peteret, nisi materialiter; tamen hoc ipsum absurdum videtur.

TERTIO, miracula magna, & diligenter examinata faciunt rem euidenter credibilem, vt alibi ostendimus: at Sancti à Pontifice non canonizantur ordinariè, nisi claruerint magnis & certis miraculis. & confirmatur; nam si credimus sine vlla hæsitatione Cæsarem, & Pompeium fuisse, quia id testantur cõmuni consensu historici, qui tamen homines fuerunt, & mentiri potuerunt; cur non credemus sine hæsitatione, quod testatur Deus ipse per miracula, quando nulla est ratio suspicandi contrarium.

QVARTO, probatur ex præparatione; nam antequam Sancti canonizentur, indicuntur ieiunia, & preces publicæ, & tota res diu, & diligentissimè examinatur: non est autem credibile, Deum non adesse Ecclesiæ suæ sic dispositæ, & supplicanti.

VLTIMO, probatur à posteriori, quia in aliis rebus, in quibus Pontifices errare possunt, aliquando reipsa deprehenduntur errores; at in hoc nullus vsquam error deprehensus est.

SED obiiciunt quidam locum Augustini: *Multorum corpora honorantur in terris, quorum animæ torquentur in Gehenna.* RESPONDEO, locum hunc fortasse non esse Augustini; nusquam enim in eius operibus eum reperire potui: præterea intelligi posse de impiis, qui honorantur superbissimis sepulcris, cùm tamen animæ torqueantur in Gehenna; vel de corporibus Sanctorum non canonizatorum; vel de corporibus fraude aliqua suppositis pro corporibus Sanctorum; vel denique de Martyribus Donatistarum, qui honorabantur ab hæreticis vt Martyres, cùm eorum animæ reuera torquerentur in inferno. De huius capitis argumento vide quę habet B. Thom. quodlib. 9. quæst. vlt. art. vlt. Augustinus de Ancona in summa de potestate Ecclesiæ q. 14. artic. 4. Ioannes Driedo lib. 4. cap. 1. de Eccles. dogmatibus.

B. An-

B. Antoninus 3. parte, tit. 12. cap. 8. summæ Theolog. Caiet. tractat. de indulgent. ad Iulium, cap. 8. Syluester verbo, Canonizatio. Canus lib. 5. de locis, cap. penult.

CAPVT X.

Sanctos non canonizatos priuatim posse coli, non publicè.

DE QVARTO, an liceat colere non canonizatum; respondeo, licere priuato cultu, non publico, vt Doctores communiter affirmant in capit. 1. & 2. de reliquiis, & veneratione Sanctorum. siquidem summus Pontifex eo loco prohibet publicum cultum, ergo à contrario priuatum censetur permittere. Vocamus autem publicum cultum, non eum, qui coram aliis exhibetur, sed qui nomine totius Ecclesiæ, & tanquam ab Ecclesia institutus exhibetur.

Ex quo intelligimus, quid sit dicendum de illis septem honorum generibus antea enumeratis. Nam quantum ad PRIMVM, licet non canonizatum credere & vocare sanctum, non tamen prædicare eum tanquam ab Ecclesia inscriptum Sanctorum Catalogo.

Quantum ad SECVNDVM, licet inuocare non canonizatum, etiam aliis audientibus, vt patet ex Hieronymo in vita Paulæ, & Gregorio Nazianzeno in vita Athanasij, & Basilij, vterque enim inuocat quos laudat ante canonizationem. præterea oramus viuentes, etiamsi nesciamus esse sanctos, cur non defunctos, quando maiori ratione confidimus esse sanctos? At non liceret in publicis litaniis, & sacro officio id facere.

Quantū ad TERTIVM, & QVARTVM non videtur licere vllo modo, eos honores sanctis non canonizatis deferre; nam templa, & altaria, & sacrificia sunt ex natura sua publici cultus. nullum est enim sacrificium in Ecclesia nisi commune, & à Deo ipso institutum: templa autem, & altaria ad sacrificium referuntur.

Quantum ad QVINTVM, non licet publicum festum celebrare, liceret tamen in die natali sancti non canonizati pecu-

culiariter lætari, & Deo vacare in memoriam eius. quod fe-
ciſſe etiam veteres cognoſci poteſt ex Ioanne Caſſiano, col-
lat. 19. cap. 1.

Quantum ad SEXTVM, licet imaginem pingere, & vene-
rari, non tamen in templo conſtituere eo modo, quo alio-
rum Sanctorum.

Quoad SEPTIMVM, non licet reliquias non canonizati
hominis in templo conſtituere publicè honorandas: licet
tamen eas habere, & venerari, etiam aliis videntibus, modò
ſcandalum abſit; id enim habet praxis Eccleſiæ. mox enim
Martyres defuncti erant, currebant fideles ad reliquias capi-
endas. & ſimiliter quando moriuntur homines clari ſancti-
tate, multi deuotè oſculantur manus, & pedes, & de veſti-
bus eorum pro reliquiis ſeruant; nec id vnquã prohibitum
fuit. Præterea ſi licet honorare viuentes, quos credimus
ſanctos, cur non mortuos?

Atque hæc pauca de canonizatione ſufficiant: ſi quis plu-
ra videre deſiderat, legat Auguſtinum Triumphum in ſum-
ma de poteſtate Eccleſiæ, & Troilum Maluetium in libro
de canonizatione.

CAPVT XI.

Proponitur quæſtio de cultu Sanctorum, cum ad-uerſariorum argumentis.

EXPEDITIS quæſtionib. de gloria, & canoniza-
tione; ſequitur recto ordine controuerſia de cultu.
Fuit antiqua hæreſis Euſtachij apud Socratem lib.
2. hiſt. c. 33. Eunomij, & Vigilantij apud Hieronym-
mum, Claudij Taurinenſis apud Ionam Aurelianenſem, &
VVicleſi apud Thomam VValdenſem, tom. 3. de Sactamen-
talibus, tit. 13. Sanctos nõ eſſe colendos: quæ rurſum per Cal-
uiniſtas, & Lutheranos renouata eſt. nam Magdeburgenſes
Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 340. dicunt omnẽ Sanctorum adora-
tionem eſſe idololatriam. pari ratione Caluinus lib. 1. Inſtit.
cap. 11. §. 11. & cap. 12. §. 1. & 2. non patitur vllum cultum exhi-
beri ſanctis Angelis, vel hominibus defunctis, neq; paruum,
neque magnum. Argumenta verò eius hæc ſunt:

PRIMVM,

PRIMVM, duplex est honor: vnus ciuilis, quo honoramus potentes, & sapientes homines: alter religionis, qui Deo soli conuenit: sed Angelis, & sanctis hominibus non conuenit honor ille ciuilis, vt notum est, cùm non versentur nobiscum ciuiliter: honor autem religionis non potest eis tribui, quia religio est cultus Dei. atque hac sua distinctione eludit Caluinus argumenta Catholicorum, cùm probant posse creaturas adorari exemplo Abrahæ, qui adorauit filios Heth; & Iacobi, qui adorauit fratrem suum Esau; & filiorum Israël, qui adorauerunt Ioseph. vult enim istos omnes fuisse ciuiles cultus.

SECVNDVM argumentum: Si Sanctis deberetur cultus aliquis religionis; certè duliæ, non latriæ, vt Catholici docent: at ineptum est dicere, Sanctos coli, & non latria; nam cùm latria significet cultum, colere sine latria, est colere sine cultu. deinde plus est δουλεύειν quàm λατρεύειν; nã δουλεύειν est seruire, λατρεύειν est colere, minus autem est colere aliquẽ, quàm ei seruire, colimus enim pares, vt amicos, & collegas, non autem seruimus, nisi dominis.

Confirmari potest hoc argumentum ex Laurentio Valla, & Theodoro Beza, qui in annotationibus ad capit. 4. Matthæi, docent, latriam, & duliam idem significare, & confundi tam in Scripturis, quàm apud prophanos auctores. nam Leuitici 23. *Opus seruile non facietis*, semper est in Græco ἔργον λάτρευτον οὐ ποιήσετε. & contra Roman. 7. *Vt seruiamus in nouitate spiritus*, est in Græco ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος. Itaque dicitur latria de opere etiam in vsum hominis, & dulia de cultu Dei. Item apud Xenophontem libro 3. Cyropediæ ponitur λατρεύειν, pro obsequio ancillæ erga Dominum, & paulò pòst id ipsum dicitur δουλεύειν: quare Augustinus quæst. 94. in Exodum dicit, tam latriam, quàm duliam Deo tribui, latriam vt Deo, duliam vt domino.

TERTIVM argumentum Caluini ex Scripturis, Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies.* Cui simile est illud Pauli 1. Timoth. 1. *Soli Deo honor & gloria.* Item Matth. 4. cùm Diabolus non meminisset latriæ, sed solùm

postu-

postulasset προσκύνησιν, id est, inclinationem aliquam, Dominus eum repulit, dicens: *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* vbi ostendit, non posse creaturę inclinationem vllam religionis caussa deferri, quin illa ad idololatriam pertineat. Item Galat. 4. *Iis qui natura non sunt Dij, seruiebatis*, in Græco est, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς. ergo dulia non potest tribui, nisi illi quinatura Deus est.

QVARTVM argumentum ab exemplis Scripturarum, nam Hester 13. Mardocheus noluit se inclinare coram Aman. & rationem reddens, ait: *Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.* Item Actor. 10. cùm Cornelius adoraret Petrum, prohibuit Petrus, dicens: *Surge, & ego ipse homo sum.* nec tamen credibile est, aut Aman voluisse adorari vt Deum, aut Cornelium voluisse Petrum adorare vt Deum. Item Actor. 14. Paulus, & Barnabas prohibuerunt Licaonibus ne se adorarent. Denique Angelus Apocal. 19. Ioanni adoranti se ait: *Vide ne feceris, conseruus tuus sum, Deum adora.* Et tamen non ignorabat Angelus sibi à Ioanne non latriam, sed duliam exhiberi.

QVINTVM ex Patribus, Athanasius serm. 3. contra Arianos ante medium, docet, neque Angelos, neque hominum sanctos adoratione colendos esse. Epiphanius in hæres. Collyridianorum sæpius repetit, Mariam non esse adorandam, sed solùm Deum. Ambrosius in cap. 1. ad Rom. reprehendit eos, qui adorant conseruos. AVGVSTINVS libro de vera religione, cap. 55. *Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia si piè vixerunt, non sic habentur, vt tales quærant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti sui nos esse consortes.* Et infrà idem dicit de cultu Angelorum.

Hæc illi.

CAPVT

CAPVT XII.

Explicatur sententia Catholica.

NVNC explicanda est sententia Catholicorum; de quare Theologi tractant in 3. sent. dist. 9. Est autem PRIMO loco obseruandum, adorationem tres actus complecti. PRIMÒ, actum intellectus, quo apprehendimus excellentiam alicuius. SECVNDÒ, actum voluntatis, quo nos illi interiùs inclinamur, & aliquid volumus facere actu interiore, vel exteriore, quo protestemur eius excellentiam, & nostram subiectionem. TERTIÒ, actum exteriorem, quo caput inclinamus, vel genu flectimus, vel aliquid aliud signum subiectionis ostendimus. Ex quibus actibus secundus est maximè proprius, & essentialis; nam primus actus potest esse sine adoratione; tertius etiam cum irrisione.//

SECVNDO obseruandum est, tot esse species adorationis, siue cultus, quot sunt species excellentiæ, vt B. Thomas docet 2. 2. quæst. 103. art. 3. honor enim, siue cultus debetur personæ propter excellentiam eius. Sed, quod ad præsens institutum pertinet, tres sunt species excellentiæ. PRIMA est excellentia diuina, & infinita, cui respondet prima species cultus, qui à Theologis dicitur latria.

SECVNDA est excellentia humana, seu naturalis, quę posita est in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus, &c. Cui respondet secunda species cultus, quæ dici potest cultus ciuilis, & obseruantia quædam humana, quamquam hæc in alias multas species diuidi potest, vt Arist. docet lib. 9. Ethic. cap. 2. nam alius honor debetur patri, alius principi, alius præceptori, alius sapienti, vel erudito, &c.

TERTIA est excellentia quædam media inter diuinam, & humanam, qualis est gratia & gloria Sanctorum; ista enim sunt dona supernaturalia, & excellentissima, & huic excellentiæ respondet tertia species cultus, quam Theologi vocãt duliam; & quia inter sanctas creaturas humanitas Christi, si seorsim consideretur, singulariter excellit propter vnionem ad verbum; & similiter B. Virgo, vt mater filij Dei, ita præstat aliis Sanctis, vt dici possit Domina & Regina nostra,

ſtra, quòd aliis Sanctis non conuenit, niſi admodum imperfectè; ideò Theologi hanc tertiam ſpeciem, quam vocant duliam, diuidunt in duliam proprie dictam, & hyperduliam, tribuentes illam ſanctis ceteris, iſtam ſoli humanitati Chriſti, & matri eius.

TERTIO obſeruandum eſt, has tres adorationis ſpecies non eſſe vniuocas, ſed analogas; vt enim excellentia non dicitur vniuocè de excellentia Dei, & creaturarum, ita cultus debitus ob excellentiam, non poteſt dici vniuocè de cultu Dei, & creaturarum.

Notandum quoque eſt QVARTO, has ipſas ſpecies adorationis, quārum ad actus interiores, optimè diſtingui. nam PRIMA ſpecies, id eſt, latria, eſt quædam ſumma voluntatis proſtratio, & inclinatio cum apprehenſione Dei, vt primi principij, & vltimi finis, atque adeò ſummi boni, qualis adoratio ſoli Deo conuenit.

SECVNDA ſpecies, id eſt, cultus ciuilis, eſt longè minor inclinatio voluntatis, cum apprehenſione certa humanæ excellentiæ.

TERTIA ſpecies, eſt media quædam inclinatio voluntatis cum apprehenſione excellentiæ plus, quàm humanæ, & minus, quàm diuinæ. At quantum ad actus exteriores non eſt facilè ſpecies adorationum diſtinguere; nam omnes ferè actus exteriores communes ſunt omni adorationi, excepto ſacrificio, & quæ ad illud referuntur, templis, altaribus, & ſacerdotibus. voluit enim Deus hunc cultum ſacrificij ſibi ſoli exhiberi, vt Auguſt. docet lib. 10 ciuit. Dei, ca. 4. & Theodoretus lib. 8 ad Græcos, qui eſt de Martyrib. & patet ex illo, Exod. 22. *Qui ſacrificat Diis, eradicabitur, præterquā Domino ſoli.* Ex aliis actibus exterioribus, qui ſunt communes cultui Dei & cultui creaturæ, non poteſt euidenter colligi, an aliquis cultum Deo debitum tribuat creaturis, nec ne; nam Abraham eodem actu incuruationis vſq; ad terrā adorauit Deum Gen. 17. & Angelos Geneſ. 18. & homines Gen. 23.

QVINTO obſeruandum, latriam interdum ſumi pro ipſo actu, quo colitur Deus; interdū pro habitu, quo homo redditur promptus ad colendum Deum. Hunc autem habitum eſſe virtutem quandam ſpecialem & moralem, beatus Thomas docet in lib. 3. ſent. diſt. 9. quæſt. 1. neque obſtat quod B. Auguſt.

August. in Enchirid. 3. cap. & 12. Trinit. cap. 4. dicat, Dei cultum consistere in fide, spe, & caritate; vbi videtur velle, latriã esse generalem virtutem conflatam ex tribus Theologicis. Nam sicut caritas, & prudentia sunt virtutes speciales, quia habent speciale obiectum, & tamen simul sunt aliquo modo generales, quia dirigunt, aut ordinant actus omnium virtutum: ita latria virtus est specialis propter speciale obiectum suum, id est, honorem diuinum; & tamẽ simul est generalis, quia vtitur ad honorandum Deum actib. omnium virtutum, & præcipuè fidei, spei, & caritatis; nam summus honor Deo defertur, cùm per fidem protestamur eum esse primam veritatem; per spem esse potentissimum; per caritatem esse optimum. Itaq; ipsius actus fidei obiectũ, est Deus: actus autẽ ipse fidei est obiectum religionis: & ideò fides est virtus Theologica, quia circa Deum versatur. Religio non est virtus Theologica, quia versatur circa creaturam; actus enim fidei non est Deus, sed quid creatum. idem dici de spe, & caritate potest; obiectum enim earum est Deus, actus verò ipsarum ad obiectum religionis pertinere possunt.

Sexto obseruandum, quantum ad nomina; in lingua Hebræa nullum esse nomen quo propriè designetur cultus solius Dei, sed omnia esse communia, & idem nomen nunc tribui cultui creaturæ, nunc negari, prout nimirum aliter atq; aliter accipitur; nam quòd Græci verterũt, Deut. 6. *αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, illi soli seruies*, in Hebræo est אֹתוֹ תַעֲבֹד verbum autem עָבַד tam est commune Hebræis, quàm Latinis, seruire. Similiter Exod. 20. *Non adorabis ea*, quod Græci vertunt *οὐ προσκυνήσεις*, in Hebræo est תִשְׁתַּחֲוֶה & ponitur in omnibus locis suprà citatis Genes. 17. 18. & 23. & alibi vbicunque dicuntur vel homines, vel Angeli, vel Deus adorari. In lingua Latina similiter non habemus vllum vocabulum quod solùm dicatur de cultu Dei, vt August. notauit li. 10. ciuit. Dei, cap. 1. & hinc est quòd Patres vocabula adorationis, & religionis nunc concedunt creaturis, nunc negant, prout variè accipiuntur.

B. Hieronymus in epist. ad Riparium contra Vigilantium dicit, nec Martyrũ reliquias, nec Angelos, nec aliquid

creatum coli posse, vel adorari; Et tamen ipse in Epitaphio Paulæ in fine dicit: *Vale ô Paula, & cultorem tuum orationibus tuua.* Et libro 2. Apologiæ contra Ruffinum dicit: *Veni Bethlehem, præsepe Domini, & incunabula adoraui.* Sic etiam AVGVSTINVS lib. de vera religione, cap. 55. dicit, religionis cultum nec Angelis, nec sanctis hominibus iam defunctis deberi, sed soli Deo; & tamen lib. 20. contra Faustum, cap. 21. dicit: *Memorias Martyrum populus Christianus religiosa solennitate concelebrat.*

Itaq; aliquando accipiebant nomen religionis & adorationis vt cõuenit principali analogato, id est, virtuti illi speciali, quæ habet pro obiecto cultum Dei, & quę distinguitur specie ab ea virtute, qua colimus Sanctos: aliquãdo verò accipiebant largius pro omni illa virtute qua colimus vel Deũ, vel Dei amicos, aliasq; res sacras, & distinguitur à cultu politico, & merè humano. In lingua Græca vna vox est propria cultui Dei, nempe θεοσέβεια, quæ non multùm est in vsu. Præter istam vocem sunt alia quatuor εὐσέβεια pietas, θρησκεία religio, & λατρεία, & δουλεία seruitus; sed nullũ horum est, quod non interdum attribuatur etiam creaturis.

Sed quamuis ista vocabula non sint propria diuino cultui, secundum primam ipsorum vocabulorum institutionẽ, tamen Schola Theologorum non sine caussa excogitauit illam distinctionem de latria & dulia. Nam cùm in re inueniatur manifesta distinctio inter cultum Dei & Sanctorum, oportebat etiam ad vitandam ęquiuocationem inuenire distincta vocabula: optima autem erant ista duo. PRIMO, quia scriptores sacri vocem λατρεία nunquam vsurpant, nisi pro cultu solius Dei, vt patet ex toto nouo Testamento: vocem autem δουλεία vsurpant pro omni seruitute, tam Dei, quàm hominum. Neq; obstat, quod in versione Græca Leuitici habetur semel nomen latrię, pro seruitio humano: nam textus Hebræus & Latinus vulgatæ editionis habent vocem cõmunissimã, quæ ad omne seruitium accommodatur. DEINDE, antiqui Patres nunquam nomen latriæ tribuunt, nisi Deo, cùm tamẽ etiam Sanctos coli dicant, vt patet ex Aug. lib. 10. ciuit. Dei, cap. 1. & lib. 20. contra Faustum, cap. 21. & ex omnibus

bus Patribus Nicæni Concilij II. vt videre est act. 3. 4. 6. & 7. necnon ex Damasc. orat. 1. & 3. de imaginibus. & Iona Aurel. lib. 1. de cultu imag. & Beda in cap. 4. Luc. immò omnes veteres cultum falsorum Deorum ideò vocauerunt idololatriã, non idóloduliam, qui videbant cultum Deo proprium, secundum Ecclesiasticum loquendi modum, vocari latriam, non duliam, vt August. notauit quæst. 61. in Genes.

Neque obstat, quòd isti Patres rarò meminerint nominatim duliæ; nam cùm dicũt, Sanctos & imagines coli debere, & nõ latria; satis indicant, debere coli alia specie cultus; eam nos vocamus duliam, vt eam vocat Beda in ca. 4. Luc. & Magister cum omni Schola lib. 3. sent. dist. 9. Et idem insinuat August. lib. 10. ciuit. Dei, cap. 1. vbi dicit, cultum debitũ creaturæ non vocari Ephes. 6. ab Apostolo latriam, sed alio nomine. Apostolus autem ibi vocat duliam. Itaque non erat opus, vt Martinus Peresius in suo opere de traditionibus, parte 3. consideratione 7. diceret, non sibi multùm probari nomen duliæ sumptũ pro cultu Sanctorum, cùm dulia propriè significet seruitutem, & nos non simus serui Sanctorum, sed conserui. nam in Scripturis dulia non solùm accipitur pro seruitute mancipiorum, sed etiã pro honoraria subiectione, vt Galat. 5. Διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις; *Per caritatem seruite inuicem.* Hoc ergo modo potuerunt Theologi cultum Sanctorum vocare duliam.

CAPVT XIII.

Asseritur argumentis sententia Catholica.

SVPEREST iam, vt probemus cultum aliquem minorem diuino, & maiorem ciuili & merè humano, sacris rebus, sanctis Angelis, & hominibus deberi.

PRIMVM argumentum sumitur ex illo Psalm. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*; vbi ad literam per scabellum pedum Domini, intelligitur arca Testamenti. Nam 1. Paralip. 28. dicit Salomon: *Parauí domum, vbi requiesceret arca Domini, & scabellum pedum Dei nostri.* Nec sine caussa dicebatur arca scabellum pedum Do-

mini; nam supra arcam erat propitiatorium quasi sedes Dei, quæ tenebatur manibus duorum Cherubin, de qua dicitur in principio huius Psal. *Qui sedes super Cherubin, moueatur terra, &c.* Idem habetur Psal. 131. in illis verbis: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius*; nam in Hebræo est: *Adorabimus scabellum pedum eius.* Et quòd loquatur de arca, patet, quia præcedit: *Introibimus in tabernaculum eius.* Et statim etiam sequitur: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Et hoc idem clariùs colligitur ex lib. 2. Regum, cap. 6. *Arcam*, inquit, *super quam inuocatum est nomen Domini, sedentis in Cherubin super eam.*

Iam verò quòd in his locis præcipiatur aliquis cultus, patet ex verbo, *adorate*, quod etiã Hebraicè est proprium verbum adorationis חִשְׁתַּחֲוֶה, quòd autem arca sit creatura, nulli dubium esse potest: quod denique iste cultus non sit ciuilis, sed religionis, patet ex ratione Dauidis: *Quoniam*, inquit, *sanctum est*, hoc videlicet scabellum. Cultus enim ciuilis debetur rebus propter ciuilem & humanam excellentiam; at arca dicitur adoranda, non propter ciuilem excellentiam, sed quia sacra & sancta est, cùm sit scabellum pedum Dei.

Bucerus & Caluinus in hunc locum Psalmi, respondent, hîc nomine scabelli intelligi templum, & præcipi, non vt adoretur templum, sed vt adoretur Deus in templo, & probant dupliciter. PRIMO ex verbo Hebræo לַהֲדֹם ad scabellum. SECVNDO ex illo, quoniã sanctus est, nam Hebræum קָדוֹשׁ est ambiguum, sed Græcus exposuit vertẽs ἅγιόν, non ἅγιον.

RESPONDEO, nomine scabelli necessariò intelligi arcam vt suprà ostendimus; & proinde ruit expositio hæreticorum; non enim arca est locus, in quem possent Iudæi intrare ad adorandum Deum. Deinde etiamsi scabellum esset templum, adhuc argumentum nostrum vigeret, quia nõ ait Dauid, adorate in scabello, sed adorate scabellum; & probatur. PRIMO, quia vertit Chald. *Incuruate vos templo.* Itẽ LXX. & Hieronymus: *Adorate scabellum*, verterunt.

SECVN-

SECVNDO, quia in Scriptura ferè vbicunque habemus, adorari aliquem, constructio fit cum ל, vt Genes. 23. *Adorauit Abrahã populis terræ*, id est, filios Chet, אָרֶץ לִבְנֵי חֵת יִשְׁתַּחוּ לְעַם.

TERTIO, quia etiamsi verteretur ad templum, adhuc idem significaretur; nam verbum Hebræum significat: *Incuruate vos ad illam rem.*

QVARTO, quia Hieronymus in epistola ad Marcellam, vt migret in Bethlehem, testatur, ipsam arcam coli solitam: *Venerabantur*, inquit, *quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubin & propitiatorium, & arca Testamenti, &c.* & hoc idem ex aliis Scripturis patet, Iosue 3. 1. Regum 6. 2. Reg. 6. Hebr. 9. nam Iosue 3. iubentur in itinere nunquam accedere prope arcam ad spacium duorũ millium cubitorum. 1. Reg. 6. Bethsamitæ quia arcam viderunt sine debita reuerentia, occisi sunt à Deo ad 50000. hominum. 2. Reg. 6 Oza similiter interfectus à Domino est, cùm arcam tetigisset, quod ei non licebat, sed solis Sacerdotibus. Denique propter honorem arcæ nemo poterat ingredi sancta Sanctorum, vbi illa erat, nisi summus Pontifex semel in anno, vt Paulus docet Hebr. 9. At certè arca creatura erat, & iste honor illi exhibitus non ex vrbanitate, sed ex religione aliqua procedebat.

Ad illud; *Quoniam sanctus est*, fateor nõ malè verti, *Quoniam sanctus est*; vt LXX. & Hieronymus verterunt. Sed hoc nihil ad rem. nam siue dicatur scabellum adorandum, quia sanctum est, siue quia est Dei sancti, semper affertur caussa religiosæ adorationis.

SECVNDO, probatur ex adoratione exhibita Angelis ab hominibus piis & prudentibus. nam Gen. 18. Abraham pronus in terram adorauit Angelum. Et similiter fecit Loth, Gen. 19. Sed quia posset responderi, tam Abrahamum quàm Loth non cognouisse Angelos, sed homines putasse initiò, cùm eos adorauerunt, & ciuiliter tantùm adorasse: proferamus loca clariora. Num. 21. *Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantẽ in via euaginato gladio, adorauitq; eum pronus in terram.* Hic certè non prius adorauit, quàm Angelum agnouit: Angelis autem ridiculũ est dicere,

deberi ciuilem honorem. ITEM Iosue 5. cùm vidisset Iosue virum stantem euaginato gladio, dixit: *Noster es, an aduersariorum?* Ille: *Nequaquam*, inquit, *sed Princeps sum exercitus Domini. Continuò cecidit Iosue pronus in terram, & adorauit.* Hinc apertè videmus adorationem illam mediam, quam quærimus; nam quòd Iosue non putauerit illum, quem adorabat, esse Deum, patet, quia Angelus dixerat, se esse Dei ministrum. Quòd etiam non adorauerit ciuiliter, sed religiosè, patet, quia non prius adorauit, quàm intellexit esse Angelum Dei legatum: quòd denique non malè fecerit adorando, patet, quia Angelus non solùm nō prohibuit eum ab adoratione, sed etiam iussit adhuc maiorem honorem sibi exhiberi, dicens: *Solue calceamenta pedum tuorum; locus enim, in quo stas, sanctus est.* Non erat autem sanctus locus ille, nisi ob Angeli præsentiam; non enim erat tunc Iosue in loco sacro, sed in campestribus Hiericho.

TERTIO, probatur ex adoratione Sanctorum in Scripturis, 1. Reg. 28. Saul adorat animam Samuelis sibi apparentem. Certum autem est, non conuenire ciuilem honorē animabus defunctorum: neque dici potest, in hoc errasse Saulem, quādoquidem nec ipse Samuel, nec Scriptura Saulē reprehendit. Item 3. Reg. 18. Abdias vir sanctus adorat Heliam pronus in terram: neque possumus dicere hunc ciuilem cultum fuisse; nam quantum ad humanam excellentiam, maior erat Abdias quàm Helias; iste enim priuatus homo erat, ille autem vnus ex Principibus regni. Adorauit ergo eum vt Prophetam, ac Dei hominem singulari sanctitate excellentem. Item 4. Reg. 2. Filij Prophetarum cùm audissent spiritum Heliæ requieuisse super Helisæum, accedentes adorauerunt eum proni in terram.

Denique Danielis 2. Nabuchodonosor adorat Danielem. quis autem diceret, aut crederet à Rege summo adoratum ciuiliter vnum ex captiuis, qualis erat Daniel? Adorauit ergo eum religiosè, vt hominem Deo plenum, neque per errorem adorauit, Deum illum existimās; nam adorans ait: *Verè Deus Vester Deus Deorum est, & Dominus Regum, & reuelans mysteria, quoniam tu potuisti aperire hoc Sacramentum.* Quod etiam fecisse Alexandrum Regem

gem Pontifici Iaddo, scribit Iosephus lib. 11. cap. 8. antiquitatum.

Neque obstat, quòd Nabuchodonosor Danieli iussit offerri sacrificium; nam non loquitur Scriptura de sacrificio, quod soli debetur Deo. Sacrificium enim Deo proprium est immolatio animalium, quod vocat Hebraicè זֶבַח de quo dicitur Exod. 22. *Immolans Diis eradicabitur, praterquam Domino soli.* Ibi enim est Hebraicè זֹבֵחַ. Nabuchodonosor autem obtulit Danieli non זֶבַח, sed מִנְחָה & נִיחֹחִים, hoc est, munera, & odores. quorum vtrumq; tam Deo, quàm homini offerri solet. Nam 1. Reg. 10. vbi legimus, quosdam ex Israëlitis non voluisse agnoscere Saulem Regē, nec ei munera attulisse, pro munere est מִנְחָה. Porrò suaues odores nos etiam in ipsa Ecclesia offerimus imaginibus & reliquiis, cùm tamen asseramus, sacrificium non deberi nisi soli Deo. Immò Dionysius, ca. 3. part. 2. Eccles. hierarch. dicit, Pontificem in sacris mysteriis, vbi adoleri cœpit incensum, primùm suffire aram, deinde totius Ecclesiæ ambitum, quod etiam nunc fieri videmus. Si hoc non placet, dicamus cum Hieronymo & Theodoreto, Nabuchodonosor sacrificium obtulisse Danieli, id est, Deo Danielis.

Argumentum QVARTVM sumitur ex confessione Patrum, qui à temporibus Apostolorum, vsq; ad nostra tempora floruerunt. IVSTINVS in 2. Apologia pag. 2. loquens nomine omnium Christianorum, & fidem totius Ecclesiæ explicans: *Sed*, inquit, *& illum* (Deum Patrem) *& eius Filium qui venit, nosq; hæc docuit, & aliorum sequentium, similiumq; bonorum Angelorum exercitum, & spiritum propheticum colimus atq; adoramus, verboq; & re seu veritate veneramur, idq; omnibus qui discere volunt, vt docti institutiq; sumus, copiosè tradimus.*

ORIGENES hom. 3. in diuersos: *Horum*, inquit, *memoria semper, vt dignum est, in Ecclesia celebratur.*

EVSEBIVS lib. 13. præpar. Euang. cap. 7. *Nos*, inquit, *quotidie id facitamus; nam vera pietatis milites, vt Dei amicissimos honoramus.* Idem Eusebius lib. 4. hist. cap. 15. refert ex epistola Ecclesiæ Smyrnensium de martyrio S. Polycarpi, quòd cùm Gentiles metuerent, ne Christiani, relicto Christo, Po-

lycarpum adorarent, veteres illi Christiani dicebant, se non posse vllo modo Martyres pro Christo colere, sed tamen eos diligere & venerari, quòd fidem integrè Magistro & Domino seruauerint.

ATHANASIVS in lib. de virginitate, circa finem: *Si homo iustus ades tuas*, inquit, *intrauerit, cum timore & tremore occurrens illi, adorabis humi ad pedes illius.* At vt ostendat se loqui de religiosa adoratione: *Non enim*, inquit, *eum, sed Deum adorabis, qui illum misit; Dominus enim ait, qui recipit iustum, me recipit.* vbi nota, adorari Deũ in iustis, non quòd adoratio non terminetur ad hominem iustum, sed quia ratio, cur iustus adoretur, est Deus. Quemadmodum qui recipit iustum hospitio, eique eleemosynam facit, Christum recipere, & Christo eleemosynam facere dicitur, quia fit propter Christum, & Christus ita accipit, ac si fieret sibi.

BASILIVS oratione in S. Mamantem: *Ecclesia*, inquit, *per hoc, quòd eos honorat, qui præcesserunt, præsentes impellit.* Et orat. in quadraginta Martyres: *Honor*, inquit, *quem bonis seruis exhibemus beneuolentia, erga communem dominum significationem de se præbet.*

Gregorius NAZIANZENVS orat. in Machabæos, initiò conqueritur, quòd sanctos Machabæos non omnes vbique colant, sicut martyrium ipsorum meretur. Et orat. 1. in Iulianum, non procul ab initio, loquens de quodam honore impenso à Iuliano Apostata cuidam Martyri, quem Martyr ille mirabili signo recusauit: *O insignem*, inquit, *Martyrum inter se caritatem, honorem illius, qui multos martyres contemptui habiturus erat, recusarunt.* Et paulò antè dixerat, honorem Martyrum esse perspicuam notam amoris in Christum.

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum Martyrem, vbi multa dixit de cultu, qui sanctis Martyribus ab Ecclesia exhibetur, ait: *Cui Regum talis honor habetur? Qui ex iis, qui supra modum inter homines excellere & visi sunt, tali memoria celebratur? Quis Imperatorum adeò decantatus, & fama celebratus est, vt hic miles pauper, modò conscriptus Tyro, quem Paulus armauit, quem Angeli vnxerũt, quem Christus coronauit?*

EPIPHANIVS hæres. 79. vbi refellit eorum errorem, qui

Mariæ

Mariæ tanquam Deæ sacrificium offerebant, metuens, ne ista occasione nullus honor B. Mariæ defertetur, vt nunc hæretici faciunt, sæpissimè repetit illa verba : *Sit in honore Maria, Dominus adoretur.*

Ioannes CHRYSOSTOMVS hom. de Sanctis Iuuentino & Maximo: *Non aliter priscos*, inquit, *aliter recentiores colitis Sanctos, sed eadem alacritate omnes.* Et infrà : *Et Martyres*, inquit, *quos hodie colimus, aderant.* Et infrà: *Idcirco sæpe eos inuisamus, tumulos adoremus, &c.*

CYRILLVS Alexandrinus lib. 6. in Iulianum, vltra medium: *Nos*, inquit, *non Deos factos esse diximus sanctos Martyres, sed omni honore dignari consueuimus.*

THEODORETVS lib. 8. ad Græcos: *Suos*, inquit, *mortuos Dominus Deus noster in templa pro Diis vestris induxit, ac illos quidem cassos gloria, vanosq; reddidit, suis autem Martyribus honorem illorum dedit, &c.* vbi notãdum est, honorem Deorum traditum Martyribus, quia vbi colebãtur Dij, nunc coluntur Martyres, nõ autem quòd eodem modo colantur. Subdit enim Theodoretus: *Atqui nos ô Græci homines, nec hostias Martyribus, nec libamina vlla deferimus, sed vt sanctos homines, Deiq; amicissimos honoramus.*

Denique Ioannes DAMASCENVS de fide Orthodoxa, lib. 4. cap. 16. *Honorare*, inquit, *decet Sanctos, vt amicos Christi, vt filios & hæredes Dei, &c.*

Ex Latinis. TERTVLLIANVS de corona militis, meminit celebrationis festorum in natalitiis Martyrum.

CYPRIANVS lib. 4. epist. 5. *Martyrum*, inquit, *passiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus.*

AMBROSIVS serm. 6. in fine: *Quisquis honorat Martyres, honorat & Christũ, & qui spernit Sanctos, spernit & Dominum.*

MAXIMVS serm. de natali sanctorum Octauij, Aduentoris & Solutoris Martyrum: *Cuncti*, inquit, *Martyres deuotissimè percolendi sunt, sed specialiter ij venerandi, quorum reliquias possidemus.*

PRVDENTIVS de S. Hyppolito:

Hic corruptelis, animiq;, & corporis ager
Oraui quoties stratus, opem merui.

Nota illud; *Oraui stratus.*

PAV-

PAVLINVS natali primo S. Felicis:

Roma Petro Pauloq; potens rarescere gaudet
Huius honore Dei, &c.

Et natali octaua:

Cuius honore Deus gaudet, quia Martyr honorem
Contempsit proprium.

HIERONYMVS in epistola ad Riparium: *Honoramus*, inquit, *seruos, vt honor seruorum redundet ad Dominum.* Et in vita Paulæ: *Vale, ô Paula, & cultorem tuum orationibus iuua.* Et ibidem dicit, Paulam cùm inuiseret sanctos Eremitas, singulis ad pedes prouolutam, ita eos venerari solitam, ac si in singulis Christum adoraret. Vbi certè non agitur de cultu ciuili; non enim fœmina nobilissima rusticanos homines ciuiliter honorasset tanta subiectionis significatione.

AVGVSTINVS serm. 1. de sanctis Petro & Paulo: *Beatissimum Petrum piscatorem modò genibus prouolutis adorat Gentium multitudo.* Et epist. 44. *Ostendatur mihi Roma in tanto honore templum Romuli, in quanto ibi ostendo memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis?* Idem lib. 20. contra Faustum, cap. 21. obiicienti Fausto, quòd Christiani idola vertissent in Martyres, respondit, à Christianis coli Martyres, sed non latria. Et in Psal. 96. obiicientibus Ethnicis, quòd Christiani colerent Angelos, respondit similiter, & addit: *Vtinam & vos illos colere velletis; facilè enim ab ipsis disceretis, non illos colere, id est, non colere vt Deos, sed vt Sanctos.*

GREGORIVS lib. 3. Dialog. ca. 24. dicit, B. Petrum apparuisse cuidam Theodoro lampades instruēti in Ecclesia ipsi B. Petro dicata, vt ostenderet probare venerationem, quam seruientes sibi exhibent.

BERNARDVS serm. in illud; Signum magnum, &c. *Amplectamur Mariæ vestigia, & deuotissima supplicatione beatæ illius pedibus prouoluamur.* Et serm. sequenti, qui est de aquæ ductu: *Totis*, inquit, *medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Argumentum QVINTVM sumi potest ex inuocationc templis,

templis, festis, votis, peregrinationibus, imaginibus, & aliis, de quibus postea: cùm hęc omnia ad cultum Sanctorum non dubium est pertinere.

Argumentum SEXTVM ex eo, quòd semper Ethnici, Iudæi, hæretici accusauerunt Christianos idololatriæ, propter cultum Sanctorum; quod certè non fecissent, nisi vidissent à Christianis Sanctos passim religiosè coli. De Ethnicis testatur Euseb. lib. 8. cap. 6. hist. de Iudæis idem Euseb. lib. 4. cap. 15. De Iuliano apostata Cyril. li. 6. & 10. in Iulian. De Manichæis August. li. 20. cap. 21. contra Faustum; de Porphyrio, Vigilantio, & Eunomio Hieronymus lib. contra Vigilantium.

Argumentum SEPTIMVM ex ratione; nam si honor ciuilis debetur ciuili virtuti, sapientiæ, potentiæ, & nobilitati: Ergo honor plusquam ciuilis debetur supernaturali virtuti, sapientiæ, potestati, nobilitati: sed Sancti quoad virtutes supernaturales, excellunt omnino, cùm ferueant diuina caritate, & peccare non possint: nihil enim inquinatum intrare potest in regnum cœlorum, Apoc. 21. quoad sapientiam, vident ipsam sapientiam increatam, & in ea cognoscũt rerum omnium causas, iuxta illud Matt. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* quoad potestatem, sunt Reges cœlorum, & participes ipsius throni diuini, vt dicitur in Apocal. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Et Luc. 22. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.* quoad nobilitatem, sunt filij Dei, re ipsa iam adoptione confirmata per gloriam. Igitur meritò, iureque optimo religioso cultu prosequendi sunt.

Denique, Deus Sanctis honorem & gloriam promisit, 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Ioan. 12. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.* Et Rom. 2. *Gloria & honor omni operanti bonum:* ergo debetur eis honor; & certè non ab aliis, quàm à nobis, qui illis inferiores sumus. non conuenit autem mortuis honor ciuilis, ergo religiosus illis debetur.

CAPVT

CAPVT XIV.

Soluuntur argumenta initio proposita.

NVNC aduersariorum argumenta breuiter dissoluamus. Ad PRIMVM. Si Caluinus per cultum religionis intelligit cultum latriæ, fatemur Sanctos nõ debere coli cultu religionis: sed negamus, prꝛter cultum latriæ nullum esse alium cultum, nisi ciuilem, iam enim ostendimus quendam tertium cultum, qui etiam dicitur religionis, licet secundariò.

Ad SECVNDVM, admitto duliæ cultum deberi Sanctis, & nego id esse absurdum. Ad PRIMAM probationem respondeo, colere sine latria non esse colere sine cultu, sed colere sine tali cultu. nam etiam B. Augustinus, qui tamen non erat ineptus, lib. 20. contra Faustum, c. 21. dicit, Sanctos coli & non latria.

Ad SECVNDAM probationem dico, duliam nõ esse plus quam latriam. nam secundum profanos auctores idem significant: secundũ autem Scripturæ & Ecclesiæ vsum longe maior est latria, quàm dulia: latria enim nõ est quilibet cultus, sed cultus summæ seruitutis: dulia est cultus cuiuslibet seruitutis.

DICES; At non sumus serui Sanctorum, sed conserui, ergo dulia Sanctis non conuenit. Aliqui respondent, cultum Sanctorum non vocari duliam, id est, seruitutem, quia exhibetur eis à seruis; sed quia exhibetur ipsis, qui serui Dei sunt, sed isti timuerunt, vbi non erat timor.

Dicendum igitur, duliam significare quamlibet seruitutem, tam perfectam, quàm imperfectam: est autem perfecta seruitus eorum, qui id, quod sunt, alterius sunt, & operantur moti ab alio, tam efficienter, quàm finaliter, id est, operantur propter Dominum, & ab ipso Domino moti tanquam instrumenta ad operandum. vt Aristot. docet, lib. 1 Polit. cap. 3. Imperfecta seruitus est eorum, qui aliquid horum habent, non tamen omnia, id est, qui mouentur ab alio aliquo modo. vnde infans dicitur nihil differre à seruo, licet sit dominus, Galat. 4. quia mouetur ab alio effectiuè: & contrà, is qui regit, dicitur seruus eórum quos regit. 2. Cor. 4. *Nos autem*

seruos

seruos vestros per IESVM; quia mouetur ab alio finaliter. nos ergo etiamsi non sumus serui Sanctorum perfectè, sumus tamen imperfectè, quatenus illi nos mouent & iuuant ad bene operandum exemplo suo, & intercessione apud Deum. Hinc B. Paulinus natal. 1. 2. & 3. S. Felicis, passim vocat se famulum & seruum S. Felicis. & B. Gregorius lib. 3. Dialogor. cap. 24. non timuit dicere B. Petro, grata esse seruientium sibi obsequia.

Ad confirmationem ex Valla & Beza, fateor secundum vsum profanorum scriptorum idem esse duliam & latriam, tamen secundum vsum Scripturæ, latria ferè nunquam accipitur pro cultu, qui exhibetur creaturæ: secundum vsum autem Ecclesiæ, nunquam omnino. Et sicut licuit antiquæ Ecclesiæ contra veteres hæreticos noua vocabula inuenire, vt ὁμοούσιον, &c. cur non licuit etiam Ecclesiæ posteriori contra hæreticos posteriores noua aliqua vocabula inuenire, aut certè iisdem in alia significatione vti?

Ad illud Augustini de dulia & latria respectu Dei, respondeo, eum locum esse pro nobis; nam ex eo, quod Augustinus ait, latriam dari Deo, vt Deus est, duliam eidem, vt Dominus est: colligitur latriam nõ posse communicari creaturæ, quia vnus tantùm est Deus: at duliam posse communicari, quia multi sunt verè & propriè domini. quamquam interim fatemur, duliam, qua colitur Deus, esse duliam per excellẽtiam, & specie distingui ab ea, qua coluntur Sancti.

Ad TERTIVM argumentum; ad PRIMVM locum Deut. 6. dico, eum locum debere sic intelligi: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*, ea seruitute, quæ Deo soli cõuenit. nam in Græco est λατρεύσεις. vnde Augustinus quæst. 61. in Genes. annotauit, ideo non esse dictum, solum Deum adorabis, & illi soli seruies: sed, *Deum adorabis, & illi soli seruies*; quia adoratio conuenit etiam creaturis, nõ autem seruitus latriæ, quæ hîc nominatur. Sed prẽterea quamuis esset scriptum, illi soli δουλεύσεις, eodem modo exponi deberet; nimirum, illi soli seruies certo quodã genere seruitutis, non autem absolutè, illi soli seruies. Siquidem in textu Hebraico est תַּעֲבֹד. & tamen inuenimus, non obstante hoc præcepto, dictum Iacobo ab Isaac Gen. 27. *Seruiant tibi populi, & adorent*

rent te filij matris tuæ. vbi sunt illa verba, עָבַד & הִשְׁתַּחֲוָה Præterea sicut hîc legimus: *Illi soli seruies*, ita legimus 1. Tim. 6. *Qui solus habet immortalitatem;* & tamē scimus, Angelos & animas esse etiam immortales suo quodam modo.

Ad illud 1. Tim. 1. *Soli Deo honor & gloria;* respōdeo similiter intelligendum de certo honore & gloria. nam Rom. 2 lego: *Gloria & honor omni operanti bonum.* Denique arctius dictum est Isa. 44. *Ego primus, & ego nouissimus, & absq; me non est Deus;* & tamen legimus in Psal. 81. *Ego dixi, Dij estis.* nec tamen illud primum est falsum, sed sano modo intelligendum est.

Ad illud Matthæi 4. dico, Diabolum postulasse à Christo προσκύνωσιν, in signum latriæ, & proinde postulasse latriā ac propterea à Domino illi fuisse responsum: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*

Ad illud Gal. 4. *Iis qui natura non sunt Dij,* ἐδουλεύσατε, respondeo, verbum δουλεύειν, esse commune seruituti Dei & creaturarum, & proinde exponi debere pro loci exigentia. hîc autem sumitur pro cultu solius Dei. id enim circumstantiæ loci necessariò postulant.

Ad QVARTVM argumentum; ad PRIMVM exemplum dico, Aman voluisse adorari vt Deū; id enim ex verbis Mardochæi colligitur.

Ad SECVNDVM de Cornelio dico cum S. Hieronymo libro contra Vigilantium, Cornelium aliquid diuinum in Petro inesse putauisse, & ideo iure correctum. vel cum Chrysostomo in hunc locum Actorum, Cornelium piè Petrum veneratum, sed Petrum ex modestia eum honorem, quia aliqui sibi debebatur, recusasse.

Ad TERTIVM, quid mirum, si Paulus noluit sibi sacrificari? id enim suprà diximus, esse actum externum, soli Deo debitum.

Ad QVARTVM dico, esse pro nobis; nam vel Ioānes putauit eum, qui sibi apparuerat, esse Deum, aut Angelum: si Deum, meritò reprehensus est: si Angelum, & tamen adorauit, cur nos reprehendimur, qui facimus quod Ioannes fecit? num melius Ioanne norunt Caluinistæ, sintné Angeli adorandi?

At cur, inquiunt, reprehensus est? Primo, quia fortè Angelus sic apparuit, vt potuerit existimari Christus. dixerat enim cap. 1. *Ego sum primus & nouissimus, & fui mortuus, & ecce sum viuens, &c.* Itaque poterat existimari Christus, cuius personam gerebat, nisi ipse explicuisset, se non esse Christum, & ideò corrigendus fuit adorator non propter errorem adorationis, sed propter errorem personæ. ita respondet Augustinus quæst. 61. in Genes.

Secundo dico, Ioannem rectè voluisse Angelo cultum debitum exhibere, sicut meminerat fecisse Abraham & Loth, atque alios maiores suos: tamen Angelum prohibuisse ob reuerentiam humanitatis Christi. nam ante Christi aduentum Angeli se ab hominibus adorari patiebantur: at postea quam Deus homo factus est, & omnes Angeli hominem in Christo adorare cœperunt, noluerunt ipsi ab hominibus adorari, & præcipuè ab Apostolis, aliisque summis viris. ita Beda, Anselmus, Richardus & Rupertus in cap. 19. Apocal. & scholia Græca in cap. 22. & ante hos auctores S. Gregorius lib. 27. moral. cap. 11. & homil. 8. in Euangel. nec tamen sequitur, nos malè facere, si Angelos adoremus, nam & nos rectè illos adoramus, & ipsi rectè adorari recusant. Itaque Ioannes ipse cùm cap. 19. semel audiuisset: *Vide ne feceris, &c.* tamen cap. 22. iterum voluit eundem Angelum adorare; intelligebat enim, & se rectè facere adorando, & Angelum rectè facere recusando; nec enim suspicari licet Ioannem aut obliuiosum, aut indocilem fuisse.

Ad Vltimvm ex Patribus, dico eos loqui contra errores Gentilium, qui ex hominibus sceleratis veros Deos faciebant, eisque sacrificia offerebant. nam quòd alioqui sancti Angeli & homines debito cultu prosequendi sint, sexcentis in locis iidem Patres affirmant, quorum locorum iam aliqua suprà retulimus.

CAPVT XV.

Proponitur controuersia de inuocatione Sanctorum.

DEMONSTRAVIMVS Sanctos esse colendos: sed quia peculiaris difficultas est de cultu inuocationis, idcirco nunc recto ordine sequitur, vt tractemus de inuocatione Sanctorum.

Duo sunt de hac quæstione errores extremi, veritas etiam medio, vt ferè semper esse solet. PRIMVS error est, posse, et debere S. Mariam, quæ præcipua Sanctorum est, inuocari, non secus ac Deus inuocatur. ita olim quidam, quos Epiphanius refert & refellit hæresi 78. in fine, & hæresi 79. per totum. ALTER est error, nullum Sanctorum post mortem debere inuocari vllo modo, quia vel non possunt orare mortui pro viuentibus; vel si possunt, non nisi in genere orant, quia non possunt cognoscere nostras preces, quas ad illos fundimus: hic error multorum est.

PRIMVS omnium videtur fuisse Vigilantius, qui in hunc lapidem offendit. nam quod Alphonsus de Castro in libro de hæresibus, verbo, Sancti, tribuit hunc errorem Eustathio, qui ante Vigilantium vixit, non facilè probari potest. Siquidem Eustathius Basilicas Martyrum contemnebat, & fortè reliquias etiam: at de inuocatione nihil docuit. vide Socratem lib. 2. cap. 33. & Concilium Gangrense. Igitur Vigilantius, vt est in libro S. Hieronymi contra Vigilantium, docebat, post mortem nullius pro altero exaudiri orationem, & ideò sanctos mortuos non orare pro viuentibus; ex quo sequitur, frustrà eos inuocari.

DEINDE inuocationem Sanctorum apertiùs & fortiùs oppugnarunt tempore B. Bernardi Henriciani, seu Petrobrusiani, & Apostolici, vt refert ipse S. Bernardus serm. 66. in Cantica; & auctor vitę S. Bernardi lib. 3. cap. 5. Idem paulò pòst docuerunt Waldenses, vt auctor est B. Antoninus 4. parte, tit. 11. cap. 7. §. 2. Idem postea quidam nomine Cathari, vt auctor est Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 35. summæ de Ecclesia. Idem postea Ioannes Wiclef, vt scribit Thomas Waldensis tom. 1. tit. 12. cap. 108. & seq. Necnon Taboritæ, qui de familia fuit Ioannis Huss, vt scribit Æneas Syluius de origen. Boëmor. cap. 35

cap. 35. Quanquam Wiclefus non illicitum esse dicebat orare Sanctos, sed solùm inutile & superfluum; dicebat enim videri stultitiam recurrere ad scurras alicuius Principis, quando ipse Princeps est paratissimus per se audire: vel sectari turbidos riuos, quando fons ipse patet: quibus verbis obiter Sanctos scurris, & riuis turbidis conferebat, quod est hæreticorum proprium.

DENIQVE, hæretici nostri temporis, vt Lutherus in libris ad Waldenses; Melanchthon in Apologia, art. 21. Confess. Augustanę; Brentius cap. 24. Confess. Wirtemb. & Caluinus lib. 1. cap. 14. §. 12. & lib. 3. Instit. cap. 20. §. 20. & seq. tria docent de orationibus Sanctorum. PRIMO, ex diuinis literis non haberi, quòd Sancti mortui orent pro viuis, ac proinde hoc non esse certum. SECVNDO, si Sancti orant, eos non orare nisi in genere pro tota Ecclesia electorum, non autem pro isto, aut illo in speciali. TERTIO, inutile & illicitum esse inuocare Sanctos, siue Angelos, siue homines, ac petere, vt pro nobis orent: inutile quidem, quia non habent tam longas aures (ita enim Caluinus loquitur) vt preces nostras audire possint: illicitum autem, quia hinc obscuratur gloria Christi, qui est vnicus mediator & intercessor noster.

CAPVT XVI.

Deteguntur aliquot fraudes & mendacia hæreticorum.

HABEMVS igitur quæ sit sententia aduersariorum; sed antequam eam refellamus, vtile erit cognoscere breuiter, quibus calumniis & mendaciis Melanchthon & Caluinus eam simplicibus persuadeant.

Philippus loco notato tria mendacia dicit. PRIMO, nos tribuere Sanctis diuinitatẽ, id est, vim cognoscendi mentium cogitationes. Mendacium est apertum. nec enim vllus Catholicorum hoc dicit, vel dixit vnquam; asserimus enim eos cognoscere nostras preces, non vt sunt in mentibus nostris, sed vt sunt in Deo, quem vident, & qui eas ipsis ostendit.

SECVNDO, ante tempora S. Gregorij non exstare mentionem inuocationis Sanctorum. Paulò liberalior fuit Mar-

tinus Kemnitius, qui in examine sess. 22. Concilij Tridentini dicit, inuocationem Sanctorum cœpisse post tempora Augustini; & in examine sess. 25. dicit, auctorem inuocationis beatæ Mariæ fuisse Petrum Gnapheum, qui vixit circa annum Domini C D. L XXX. quæ imperitia vel malitia est intolerabilis in tantis Magistris in Israël, cùm sint loca innumerabilia in Ambrosio, Augustino, Hieronymo, Basilio, Athanasio, Irenæo, & aliis, quos postea citabimus, & quæ etiam citantur à Centuriatoribus Cent. 4. cap. 4. & Cent. 5. cap. 4.

TERTIO, Papistas esse asinos, qui docent ex libro S. Hieronymi contra Vigilantium, Vigilantium negasse inuocationem Sanctorum, cùm in toto illo libro Hieronymi non sit vna syllaba de inuocatione Sanctorum, sed solùm de honore reliquiarum. At hoc ipsum ostendit Philippum non quidem asinum, sed certè valde stupidum fuisse; nam etsi Vigilantius non dixit, Sanctos non esse inuocandos, tamen dixit, eos non posse orare pro nobis: hinc autem si non colligeremus, eum negasse inuocationem Sanctorum, tunc verè tardiores asinis essemus. Quis enim inuocaret eum, qui non potest vllum auxilium præbere? Sapientius igitur fecerunt Magdeburgenses Centur. 4. cap. 8. qui videntes non posse negari, quin Vigilantius idem senserit quod ipsi, dicunt eum non fuisse hæreticum, sed sanctum Presbyterum, & cum Hieronymo contendisse, ac vicisse.

Porrò CALVINVS multa etiam dicit mirabilia. PRIMVM affirmat lib. 3. Instit. cap. 20. §. 21. in omnibus hymnis, & litaniis Papistarum nullam vnquam fieri Christi mentionem: & cùm semper oremus Sanctos mortuos, nunquam nobis in precibus Christum occurrere. quod certè tale mendacium est, vt periculum sit, ne Diabolus cognomen mendacis amittat. quid enim? nónne in litaniis dicimus: *Kyrie eleison, Christe eleison, Pater de cœlis Deus, &c.*? Nónne ferè omnes hymni, quos in Breuiario legimus, sunt vel Ambrosij, vel Gregorij, vel Prudentij, vel Sedulij antiquissimorum auctorum? Et nónne omnes diriguntur ad Deum, & terminantur per *Gloria tibi Domine*, vel quid simile? Nónne omnes orationes Ecclesiæ, quæ leguntur in Missa, diriguntuur etiam ad Deum, & terminantur *per Christum Dominum nostrum*?

SECVN-

SECVNDO, Sanctos cum Christo regnantes passim in illo cap. 20. lib. 3. vocat mortuos, laruas, vmbras, colluuiem, quæ incredibilis blasphemia est.

TERTIO dicit, lib. 3. cap. 20. §. 20. solum Christum introisse in sanctuarium cœli, & solum ipsum deferre ad Deum vota populi eminus in atrio existentis. Quibus verbis significat, non solùm sanctos homines, sed etiam sanctos Angelos non posse Deo nostras preces offerre, sed solum Christum: quod est contra apertissimam Scripturam Tob. 12. *Ego*, inquit Raphaël, *obtuli orationem tuam Domino*. Et Apocal. 8. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.* Et contra ipsum Caluinum, qui infrà sui oblitus admittit Angelos offerre Deo nostras preces.

QVARTO dicit, lib. 3. cap. 20. §. 22. nos inuocare Sanctos planè vt Deos, & habere nos Deos plurimos non pro numero vrbium, vt dicitur Hierem. 2. de Iudæis, sed pro numero capitum multitudinis, quæ est calumnia manifesta, vt ex litaniis apparet. Quis enim Deo dicere auderet, S. Deus, ora pro nobis? Nec noua est calumnia; nam etiam antiqui hostes Ecclesiæ mentiebantur, homines mortuos pro Diis Catholicos habere, vt patet ex Cyrillo lib. 6. in Iulianum, vltra medium, & lib. 10. ante medium. & ex Eusebio lib. 4. hist. cap. 15. & lib. 8. cap. 6. & ex Augustino lib. 20. contra Faustum, cap. 4. & ex Hieronymo contra Vigilantium.

QVINTO ibidem dicit, nos rogare virginem, vt filium iubeat facere quod petimus. At quis nostrûm hoc dicit? cur non probat vllo exemplo? Præterea si Iosue 10. dicitur: *Obediente Deo voci hominis*, cur non posset aliquo modo dici, filium Dei obedire matri aliquid petenti?

SEXTO ibidem dicit, nos ante statuas Barbarę, vel Catharinæ demurmurare Pater noster, & Pastores hunc vsum suo plausu approbare. At fideles etiam simpliciſſimi si interrogentur, respondere solent, se orationem Dominicam dirigere ad Deum, id autem se facere coram imaginibus Sanctorum, sperãtes per auxilium Sanctorum suam orationem ad Deum melius & felicius peruenturam, sed etiam si aliqui tam stupidi essent, vt S. Barbaræ dicerent, Pater noster, num imperitia aliquorum traduci debet, quasi esset dogma Ecclesiasticum? & qui sunt Pastores, qui abusum probant?

SEPTIMO dicit, in Concilio III. Carthaginensi vetitum fuisse, ne in publicis precibus diceretur: *S. Petre, ora pro nobis*, sed istud decretum, nisi in suo codice Caluinus addiderit, nusquam reperitur. Concilium enim solùm definit, vt oratio sacrificantis dirigatur ad Patrem, non ad Filium, vel Spiritum sanctum; de Sanctis nulla mentio. Sed Caluinus per suam Dialecticam, ex eo, quod oratio debet dirigi ad Patrem, deducit non posse inuocari Sanctos, & inde vlterius deducit, Concilium statuisse, vt non dicatur, *S. Petre, ora pro nobis*.

OCTAVO dicit, horrendum esse sacrilegium, Sanctos vocare præsules salutis, & nullo colore defendi, quod quidam Sanctis dicunt, è cœlo nos respice, & adiuua. At priora sunt verba Ambrosij lib. de viduis: posteriora Gregorij Nazianzeni oratione in Cyprianum, in Athanasium, in Basilium: illi autem duobus viris nihil habuit antiquitas sapientius.

CAPVT XVII.

Quomodo Sancti inuocandi non sint.

NVNC vt rei veritas manifesta fiat, ponemus & probabimus aliquot propositiones.

PRIMA propositio. *Non licet à Sanctis petere, vt nobis tanquam auctores diuinorum beneficiorum gloriam, vel gratiam, aliaq; ad beatitudinem media concedant.* Hæc est contra primum errorem, & contra calumniam Caluinistarum. Probatur PRIMO Scriptura, Psal. 63. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Et Psal. 120. *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi, auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terrã.* Montes sunt homines sancti, vt exponit Augustinus in hunc Psalmum, & fusiùs tract. 1. in Ioannem, & libro de Pastoribus, cap. 8. iubemur ergo leuare oculos ad montes, id est, ad Sanctos, & ab eis auxilium exspectare, sed vt intelligamus ab eis auxilium exspectandum esse, non vt ab auctoribus, sed vt ab impetratoribus, ideò statim subditur: *Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.* Item Iacobi 1. *Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum.*

SECVN

SECVNDO probatur ex vsu Ecclesiæ; nam in orationibus, quæ leguntur in Missa, vel in officio in celebritatibus Sanctorum, nihil vnquam aliud petimus, quàm vt eorum precibus à Deo nobis beneficia concedantur.

TERTIO ratione; nam ea quibus indigemus, superant vires creaturæ, ac proinde etiam Sanctorum: Ergo nihil debemus à Sanctis petere, nisi vt à Deo impetrent, quæ nobis vtilia sunt.

QVARTO ex Augustino lib. 8. de ciu. Dei, cap. vlt. & lib. 22. cap. 10. & ex Theodoreto lib. 8. ad Græcos, qui disertè docent, Sanctos non esse inuocandos vt Deos, sed vt qui à Deo impetrare possunt, quod volunt.

Est tamen notandum, cùm dicimus, non debere peti à Sanctis, nisi vt orent pro nobis, nos non agere de verbis, sed de sensu verborum; nam quantum ad verba, licet dicere; S. Petre miserere mei, salua me, aperi mihi aditum cœli; item, da mihi sanitatem corporis, da patientiam, da mihi fortitudinem, &c. dummodo intelligamus, salua me, & miserere mei orando pro me, da mihi hoc, & illud tuis precibus, & meritis. sic enim loquitur Gregorius Nazianzenus oratione in Cyprianum & in Basilium, & alij multi veterum: necnon Ecclesia vniuersa, cùm in hymno ad Virginem dicit:

MARIA mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege,
Et hora mortis suscipe.

Et in hymno Apostolorum.

Quorum præcepto subditur
Salus, & languor omnium,
Sanate ægros moribus,
Nos reddentes virtutibus.

Et sicut Apostolus de se dicit Rom. 11. *Vt saluos facerem aliquos ex illis.* Et 1. Cor. 9. *Vt omnes facerem saluos,* non vt Deus, sed iuuando concionibus, precibus, &c.

SECVNDA propositio. *Sancti non sunt immediati intercessores nostri apud Deum, sed quidquid à Deo nobis impetrant, per Christū impetrant.* Nota tres personas posse considerari, quando nos Deum oramus; vnam ipsius Dei, à quo

petimus beneficia; alteram Christi, per cuius meritum ea cupimus nobis dari; tertiam eius, qui petit beneficia per Christum. ex his tribus personis non potest prima Sanctis tribui, vt iam probauimus; nec secunda, vt nunc ostendemus, sed solùm tertia.

Itaq; Sanctos inuocamus ad hoc solum, vt faciant id, quod nos facimus, quia melius & efficacius ipsi facere possùt quam nos, & melius illi & nos simul, quàm nos soli. Probatur iam conclusio; Solus Christus est, qui mundum reconciliauit Deo, & qui meruit nobis gloriam & gratiam, & omnia necessaria ad salutem; vt patet Coloss. 1. *Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis eius, quæ in terris, & quæ in cœlis sunt.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.*

Atque hinc Christus dicitur *ostium* Ioan. 10. & *via* Ioan. 14. quia, vt ipse ait, *nemo venit ad Patrem*, nisi per ipsum. Hinc etiam dicit Ioan. 16. Petite in nomine meo. Hinc dicitur mediator Dei & hominum, 1. Tim. 2. & 1. Ioan. 2. dicitur aduocatus apud Patrem: ergo nihil à Sanctis petere possumus, nisi vt intercedant apud Deum, quo nobis Christi meritum applicetur, & per Christum gratiam & gloriam consequamur.

SECVNDO probatur ex verbis Sanctorum. AMBROSIVS libro de Isaac, cap. 8. *Ipse Christus*, inquit, *est os nostrum, per quod Patri loquimur; oculus noster, per quem Patrem videmus; dextera nostra, per quam nos Patri offerimus.* AVGVSTINVS Psalm. 108. exponens illud, oratio eius fiat in peccatum: *Oratio*, inquit, *quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit peccatum.* BERNARDVS sermone de B. Virgine, qui incipit, Signum magnum: *Opus est*, inquit, *mediatore ad mediatorem istum, nec alter nobis vtilior, quàm Maria.* Quibus verbis docet Christum esse intercessorem immediatum, qui per se impetrat, Sanctos esse mediatos, qui non nisi per mediatorem, Christum impetrant.

TERTIO probatur ex orationibus Ecclesiæ. Omnes enim, quæ de Sanctis sunt, illam formam habent: *Concede nobis Deus intercessione huius Sancti tale beneficium, per Christum Dominum nostrum.*

CAPVT

CAPVT XVIII.

Sanctos pro nobis orare.

HABEMVS igitur, quomodo Sancti inuocandi nō sint. nunc, vt intelligamus quomodo inuocandi sint, accedat TERTIA propositio. *Sancti orant pro nobis saltem in genere, secundū Scripturas.* Probatur ex iis Scripturis, quæ agunt solùm de sanctis hominibus. Primus est Hierem. 15. *Dixit Dominus ad me, si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ergo Moses, & Samuel iam mortui poterant & solebāt orare pro populo Iudæorum; ergo falsum est, in Scripturis non haberi quòd Sancti mortui orent pro viuis.

RESPONDET Caluinus duobus modis. PRIMO, ex hoc loco colligi potius cōtrarium; cùm enim dicitur, *si steterint*, nimirum ad orandum, significatur eos nec stetisse, nec orasse. & si isti præcipui Prophetæ non orabant, quantò minus alij?

AT contrà, quia etsi fortè significetur, eos tunc non orasse, quia intelligebant rem esse iam desperatam, tamen significatur eos alias orare consueuisse, quādo se impetrare posse putabant, alioqui inepta esset hæc Dei loquutio; nam si quis diceret, si iumentum meum orauerit pro te, nihil impetrabit: ineptè loqueretur. Quare? Quia iumenta non possunt orare. & similiter si quis diceret, si venerit huc Cicero, vel Demosthenes, nō persuadebunt mihi, ineptè loqueretur, quia mortui huc venire non solent. Ita ergo & Deus (quod absit) ineptè loquerētur, cùm dicit: *Si steterint coram me Moses, & Samuel.* Si illi non possent, vel non solerent Deum interpellare. Aliud esset, si Scriptura diceret, si starent, id est, si per impossibile nunc viuerent, & orarent. at nunc ait: *Si steterint*, & Græcè ἐὰν στῇ non ἐὰν ἱστᾷ. & Hebraicè יַעֲמֹד si stabit Moses.

SECVNDO respondet, sensum huius loci hunc esse, si nunc steterint coram me duo aliqui insignes viri, quales olim erāt Moses, & Samuel, tamen nihil obtinebunt. At contrà opponimus grauissimos auctores, Chrysostomum homil. 1. in epist. 1. ad Thessal. & Hieronymum in hunc locum, & Gregorium

rium lib. 9. moral. cap. 12. qui docēt, Deum loqui de ipso vero Moſe, & Samuele.

SECVNDVS locus eſt 2. Machab. vlt. vbi Iudas in viſione quadam vidit Oniam Pontificem, & Hieremiam Prophetā qui iam obierant, orantes pro populo Iudæorum. ad quem locum nihil habet, quod reſpondeat Caluinus, niſi hunc librum non eſſe Canonicum. at nos probamus eſſe Canonicum argumento quod Caluinus non poteſt reiicere, ſi vult ſibi conſtare; ipſe enim contra inuocationem Sanctorum affert tanquam argumentum potiſſimum teſtimonium Concilij III. Carthaginenſis, vt videbimus in ſolutione argumentorum: in illo autē eodem Concilio, cap. 47. ſic dicitur: *Item placuit, vt præter Scripturas canonicas nihil legatur in Eccleſia ſub nomine diuinarum Scripturarum. ſunt autem canonicæ Scripturæ, Geneſis, Exodus, &c.* Et infrà: *Eſdræ libri duo, Machabæorum libro duo, &c.* Vel igitur Caluinus recipiat libros Machabæorum, vt canonicos, & diuinos, vel non deterreat nos huius Concilij auctoritate à Sanctorum inuocatione. nec enim dicendum eſt, eos Patres in vno ſapere, & in altero delirare.

TERTIVS locus eſt Apocal. 5. vbi deſcribuntur XXIV. ſeniores in cœlo procidiſſe coram throno Dei, habentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes Sanctorum. quem locum exponētes Primaſius, Richardus, ſcholia Græca apud OEcumenium, & Gagneus, dicunt orationes illas eſſe interceſſiones pro infirmorum ſtabilitate.

QVARTVS locus eſt 2. Petri 1. *Dabo autem operam & frequenter habere vos*, nimirum commendatos, ſiue in animo, *poſt obitum meum, vt horum memoriam faciatis.* Vt enim exponunt ſcholia Græca apud OEcumenium, aliqui veteres nō ineptè hinc colligebant, Sanctos poſt obitum gerere curam viuentium. Et quamuis hoc non ſit euidens argumentum, tamen eſt probabile.

QVINTVS locus eſt Lucæ 16. vbi diues Epulo orat pro fratribus ſuis, ergo multò magis orant iuſti pro tota Eccleſia.

SEXTVS eſt Apocal. 6. animæ ſanctorum Martyrum magno clamore petunt vindictam de interfectoribus ſuis, ergo multò magis miſericordiam petunt fratribus ſuis. RESPONDET Brentius iſtas orationes intelligi figuratè; dicūtur enim

Sancti

Sancti mortui clamare ad Dominum, quia preces, quas viuentes effuderunt, adhuc resonant in auribus Dei. AT CONTRA; nam diues Epulo dum viueret, non orauit pro fratribus suis. Sancti etiam Martyres dum hîc viuerent, non petebant à Deo vindictam de persequutoribus, sed potius vt eis ignosceretur; ergo oratio, qua petunt vindictam, noua est; nam dum viuerent, quia peccare poterant, & periculum erat ne si vltionem peterent, id facerent ex cupiditate, non petebant: nunc autem eam petunt intuitu, & amore iustitiæ, vt rectè exponit Beda.

Accedat VLTIMO, quòd Scripturæ apertè docent communionem Ecclesiæ triumphãtis cum militante; nam Hebr. 12. Apostolus dicit, nos accessisse ad Ecclesiam primitiuorum, qui sunt in cœlis, id est, ciues illorum esse, Ephes. 2. & Galat. 4. dicit, matrem nostram esse Hierusalem, quæ est in cœlis. & Coloss. 1. & Ephes. 4. dicit, Christum esse caput super omnem Ecclesiam, & certè non excluditur Ecclesia cœlestis: at communio ista exigit necessariò, vt membra pro inuicem solicita sint, & inuicem se iuuent. hæc enim est natura membrorum sub vno capite viuentium, vt Apostolus docet Rom. 12. & 1. Corint. 12. hinc apparet quàm falsum sit, quod Caluinus dicit lib. 3. Instit. cap. 20. §. 24. Deum voluisse, vt nullum nobis esset commercium cum Sanctis mortuis, sed nec illis nobiscum. At quomodo hæc vera esse possunt, si sumus vna Respublica, vnus populus, vnum corpus? Vide Augustinum, lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 9. vbi hoc ipsum probat.

QVARTA propositio. *Sancti, qui regnant cum Christo, pro nobis orant, non solùm in genere, sed etiam in particulari.* Probatur PRIMO, Angeli orant pro nobis, & curam nostri gerunt, etiam in speciali, vt patet Tob. 12. Zachar. 1. Apocalyp. 8. Daniel. 10. Psalm. 90. & Matth. 18. ergo multò magis id spiritus hominum beatorum faciunt; nam inprimis nihil eis deest eorum, quæ Angeli habent, quantum ad hoc munus pertinet, cùm sint præditi intelligentia & voluntate, & adsint semper Deo, & nos vehementer diligant, ac demum sint æquales Angelis, vt dicitur Lucæ 20. deinde aliquid habent præ Angelis, quod sunt membra corporis Ecclesiæ nobis

bis magis coniuncta, quàm sint Angeli, & experti sunt miseriarias, & pericula nostra, quæ Angeli non sunt experti.

RESPONDET Caluinus, hoc argumentum concludere, si possimus ostendere, sicut Angeli præsunt hominibus, eosque custodiunt, atque eorum rebus intersunt, ita etiam sanctorum hominum spiritus facere. Existimat enim ipse (vt olim Vigilantius) Sanctos omnes in atrio quodam quasi in libera custodia inclusos esse, nec inde vnquam egredi, aut vllam de nobis solicitudinem gerere.

Nos autem facilè ostendemus non solùm ab Angelis, sed etiam à spiritibus beatorum hominum regi, & gubernari fideles viuentes: Et sit hoc argumẽtum SECVNDVM, id enim promisit Christus Apoc. 2. *Qui vicerit*, inquit, *& custodierit vsq; in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tãquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Et cap. 3. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* Et infra: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecũ in throno meo, sicut & ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno eius.* Hîc loquitur Ioannes de spiritibus mortuorum, vt patet ex illis verbis, *(& custodierit vsq; in finem opera mea)* & loquitur de tempore ante resurrectionem, vt patet ex eo, quod dicit: *Reget eas in virga ferrea.* nam regere in virga ferrea, non significat, punire, quod etiam post resurrectionem fiet, sed significat regere virga pastorali, quod solùm fit ante resurrectionem; dicitur autẽ virga ferrea, quia inflexibilis est ad iniustitiam, vt Psal. 44. *Virga directionis*, id est, virga rectissima, *virga regni tui*, & etiam sempiterna; nã regni eius non erit finis. quod autem sequitur: *Et tanquã vas figuli confringet eos*, non significat homines perdendos, sed peccatores, Christo peccata conterente, & delente: vt exponit Augustinus in Psal. 2. iuxta illud Actor. 10. *Occide & manduca.* Vel reguntur, siue pascuntur electi in virga ferrea, reprobi autem tanquam vas figuli confringuntur.

Quòd verò hoc significet, regere in virga ferrea, patet PRIMO ex verbo Hebræo, quo vtitur Dauid Psalm. 2. תִּרְעֵם, Et ex Græco Ioannis Apocal. 2. 12. & 19. quod est ποιμανεῖς, id est, pasces, siue pastoraliter reges.

SECVNDO ex eo, quod dicitur Apocal. 12. *Peperit filium, qui*

qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: Christus autem non punit omnes gentes, sed regit pastoraliter.

TERTIO, quia Psal. 2. vnde Ioannes verba sua desumpsit, dicitur Christus totam suam hæreditatem regere in virga ferrea. *Postula à me, &c.* nec tamen suspicari possumus totam Ecclesiam à Christo esse destruendam.

QVARTO, quia sic exponunt, regere in virga ferrea, Hilarius, Augustinus, & Theodoretus in Psal. 2. & Primasius, ac Beda, & Rupertus in cap. 2. Apocalypsis. Habemus igitur, spiritus hominum beatorum post mortem ante diem resurrectionis accipere potestatem in gẽtes, & regere, & pascere eas; necnon esse columnas in templo Dei, id est, sustentare Ecclesiam, q propriè sanctis Martyribus conuenire docet Chrysostomus in fine sermonis de Iuuẽtio, & Maximo, ac demum sedere in throno Christi, id est, cùm illo præsidere toti mundo, & Ecclesiam regere, & gubernare.

Idem colligitur ex illo Matth. 24. *Beatus ille seruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit sic facientem; amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Bona enim Domini Ecclesia est, vt Hilarius docet, quod etiam apertè legimus in prefatione de Apostolis, quam vnam esse ex nouem antiquissimis testatur Pelagius Papa II. quia S. Gregorium præcessit, in epist. 4. decretali. In ea præfatione dicitur: *Gregem tuum pastor aterne non deseras, sed per beatos Apostolos tuos continua protectione custodias, vt iisdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contuliſti præesse pastores.* Id q & Patres disertè docent.

BASILIVS oratione in quadraginta Martyres, dicit: *O cuneum inexpugnabilem: ô communes generis humani custodes, optimi curarum socij, &c.* Et GREGORIVS Nazianzenus oratione in Cyprianum: *Tu,* inquit, *ab alto nos respice, nostrumq; sermonem, ac vitam dirige, & sanctum ouile hoc pasce, aut simul vnà rege, &c.*

HILARIVS in Psal. 124. *Neq; desunt stare volentibus Sanctorum custodiæ, neq; Angelorum munitiones.*

AMBROSIVS lib. 8. in Lucam, in fine: *Sicut Angeli præsunt,* inquit, *ita & hi, qui vitam meruerint Angelorum.*

Item LEO serm. 2. de anniuersario suæ assumptionis: *Petrus,* inquit, *nunc plenius, & potentius ea, quæ sibi commissa sunt,*

sunt, peragit, & omnes partes officiorum, atq; curarum, in ipso, per quem est glorificatus, exequitur. Et similia habet serm. 1. & 3. eiusdem argumenti. Item MAXIMVS in sermone de Martyribus Tauricis: *Cùm his,* inquit, *nobis familiaritas est, semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.*

Denique THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, circa finem: *Qui peregrè,* inquit, *aliquò proficiscuntur, petunt Martyres sibi comites esse in via, aut potius itineris duces; qui verò incolumes redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes.* Habemus igitur ex Scripturis secundum Patrum explicationem, Sanctos orare pro nobis.

Idem probatur SECVNDO testimoniis Patrum. CYPRIANVS lib. 1. epist. 1. *Si quis hinc nostrum,* inquit, *prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus, & sororibus nostris, apud misericordiã patris non cesset oratio.*

GREGORIVS Nazianzenus oratione 14. quæ est de obitu Gregorij patris sui: *Nunc magis,* inquit, *proficit nobis precibus, quàm antea doctrina, quantò etiam Deo propinquior est, postquam vincula deposuit corporalia.*

IOANNES Chrysostomus in sermone de S. Iuuentio, & Maximo, tomo 3. *Etenim sicut milites,* inquit, *vulnera in præliis sibi inflicta regi monstrantes fidenter loquuntur, ita & illi abscisa capita gestantes, & in medium afferentes, quæcunque voluerint apud Regem cælorum impetrare possunt.*

HIERONYMVS hanc ipsam conclusionem ex instituto probat libro contra Vigilantium, & in epist. ad Paulam de obitu Blesillæ: *Pro te,* inquit, *Dominum rogat, mihiq; veniam impetrat peccatorum.*

AVGVSTINVS lib. 7. de Baptismo cõtra Donatistas, cap. 51. *Adiuuet,* inquit, *nos Cyprianus orationibus suis, in istius carnis mortalitate tanquam in caliginosa nube laborantes, vt donante Domino, quantum possumus, bona eius imitemur.*

LEO serm. 3. de anniuersario suæ assumptionis: *Nunc,* inquit, *mandatum Domini pius pastor* (Petrus) *exsequitur, confirmans nos cohortationibus suis, & pro nobis orare non cessans, vt nulla tentatione superemur.* Et in serm. 1. de SS. Petro & Pau-

& Paulo: *Sicut*, inquit, *nos experti sumus, & nostri probauêre maiores, credimus, atq; confidimus inter omnes labores istius vitæ ad obtinẽdam misericordiam Dei semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos.* His accedant omnia testimonia, quæ afferemus pro sequenti conclusione; nam qui dicunt Sanctos inuocandos, sine dubio fatentur eos orare pro nobis.

Probatur VLTIMO ex apparitionibus Sanctorum, qui apertè testati sunt, se orare pro nobis etiam in particulari. Scribit EVSEBIVS lib. 6. hist. cap. 5. S. Patamienam carnifici promisisse, se cùm ad Dominum peruenisset, aliquid ei boni impetraturam: deinde post tres dies à consummato martyrio carnifici per quietem apparuisse, atque eius capiti coronam imposuisse, paulóque pòst iuxta Martyris prædictionem, & ipsum ex impio carnifice pium Christi Martyrem effectum.

AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 16. *Non solùm*, inquit, *beneficiorum effectibus, verùm etiam ipsis hominum aspectibus Confessorem apparuisse Felicem, cùm à barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus non incertis rumoribus, sed testibus certis.* Alia id genus plurima vide apud Basilium in oratione de S. Mamante; Gregorium Nazianzenum oratione prima in Iulianum, & oratione de S. Cæsario; Gregorium Nyssenum in vita Gregorij Neocæsarienſis; Theodoretum lib. 5. hist. cap. 24. Euodium, & Lucianum de inuentione, & miraculis S. Stephani; Ambrosium in serm. de SS. Gerualio, & Protasio, & serm. 90. de S. Agnete; Prudentium hymno de S. Fructuoso; Paulinum natali octauo S. Felicis; Sulpitium in vita S. Martini; qui omnes auctores ante mille annos floruerunt.

CAPVT XIX.

Sanctos esse inuocandos.

SEQVITVR QVINTA, ac postrema propositio. *Sancti, siue Angeli, siue homines piè, atq; vtiliter à viuentibus inuocantur.* Probatur PRIMO Scriptura, Genes. 48. Iacob sic ait, benedicens filiis Ioseph: *Angelus*, inquit, *qui eruit me de cunctis malis, benedicat*

dicat pueris istis. Hîc apertè S. Iacob Angelum inuocauit. Item Iob 5. *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Vbi nomine Sanctorum intelligit Angelos, vt D. Augustinus exponit in annotationibus in Iob, qui etiam illud, cap. 19. *Miseremini mei amici mei,* ad Angelos dici existimat, iuxta quod dicitur, cap. 33. *Si fuerit Angelus loquens pro eo vnus de millibus, miserebitur eius, & dicet, libera eum.* Sicut etiam cap. 15. cùm dicit: *Ecce inter Sanctos eius nemo immutabilis.* Nomine Sanctorum intelliguntur Angeli; nam idem habetur, cap. 4. his verbis: *Ecce, qui seruunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem.* Quamuis autem hæc verba non videantur conuincere, quia non sunt ipsius scriptoris libri, sed Eliphaz amici Iob, tamen ideò conuincunt, quia indicant tunc fuisse consuetudinem inuocandi patrocinium sanctorum Angelorum.

Item Exod. 32. Moses ita orat: *Recordare, Domine, Abraham, Isaac, & Israël seruorum tuorum.* In quem locum scribens Theodoretus quæst. 67. in Exod. dicit sanctum Mosem, cùm se non existimaret sufficientem ad placandum Deum, adhibuisse etiam patrocinium Patriarcharum. Vbi notandum est, quia ante Christi aduentum Sancti, qui moriebantur, nó intrabant in cœlum, nec Deum videbant, nec cognoscere poterant ordinariè preces supplicantium, ideò non fuisse consuetum in Testamento veteri, vt diceretur; Sancte Abraham ora pro me, &c. sed solùm orabant homines eius temporis Deum, & allegabant merita Sanctorum, qui iam obierant, vt illis ipsorum orationes iuuarentur.

Respondet Caluinus, non peti eiusmodi verbis auxilium à meritis Sanctorum, sed solùm commemorari pactum, quod Deus cum Patriarchis fecerat de protegendis, & adiuuandis eorum posteris.

At solutio non satisfacit; nam & pactum Dei, & iustitia Sanctorum simul commemorabantur, vt patet ex Psalm. 13. *Memento, Domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Et infrà: *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.* Quæ verba Salomonis sunt orantis Deum per merita patris sui Dauidis iam defuncti, vt cõstat ex lib. 2. Paralipom. cap. 6. Vnde etiam lib. 3. Reg. cap. 15. dicitur: *Propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Hierusalem, vt susci-*

scitaret

scitaret filium eius post eum, eo quod feciſſet Dauid rectum in oculis Domini. Et Daniel 3. *Ne auferas miſericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuũ, & Iſraël ſanctum tuum.* Et Moſes Exod. 34. Hieremias cap. 32. & alij, cùm orabant Deum, initio dicere ſolebant: *Deus, qui facis miſericordiam in millibus his, qui diligunt te,* id eſt, qui propter iuſtitiam Patrum miſereris ſæpe filiorum. quod erat implorare merita veterum iuſtorum. vnde etiam B. AVGVSTINVS quæſt. 149. in Exodum, ſic ait: *Admonemur,* inquit, *cùm merita noſtra nos grauant, ne diligamur à Deo, releuari nos apud eum illorum meritis poſſe, quos Deus diligit.* Idẽ docet Chryſoſtomus homil. 42. in Geneſ. & 27. in Matth.

Præterea in vtroque Teſtamento ſæpe legimus viuentes à viuentibus inuocatos; nam lib. 1. Reg. caput 7. dicunt filij Iſraël ad Samuelem: *Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominum Deum noſtrum, vt ſaluet nos de manu Philiſtinorum.* Itẽ Iob vltimo: *Ite ad ſeruum meum Iob, ille orabit pro vobis.* Rom. 15. Paulus ait: *Obſecro vos, fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum.* Idem repetit Epheſ. 6. 1. Theſſal. 5. 2. Theſſ. 3. Coloſ. 4. & Hebr. 13. ergo licebit etiam nunc inuocare eoſdem Sanctos cum Chriſto regnantes. Nam ſi nunc non licet, vel quia nolunt; & hoc non, cùm ſint maiori caritate præditi, quàm antea, & (vt loquitur Cyprianus ſermone de mortalitate) de ſua immortalitate ſecuri, & de noſtra incolumitate ſolliciti: vel quia non poſſunt; & hoc non, quia ſi poterant cũ hîc eſſent peregrini, quantò magis nunc poterunt in patria? vel quòd non ſciant quid oremus; & hoc non, quia vnde ſciũt Angeli conuerſionem peccatorum, pro qua tantoperè gaudẽt in cœlis, vt dicitur Lucæ 15. inde ſciunt Sancti noſtras preces: vel demum quia fit iniuria Deo, aut Chriſto, ſi alius, quã ipſe, inuocetur; & hoc non, quia tunc non liceret viuentes inuocare.

Atque hoc argumentum aduerſarij nunquam ſoluere potuerũt. Caluinus enim ſolùm reſpondet, aliam eſſe rationem inuocationis viuorum & mortuorum, quia viui omnes ſubnixi vna Chriſti interceſſione tã pro ſe, quàm pro aliis Deũm rogant, quia ſunt inuicem membra; & quia Scriptura hortatur, vt oremus pro inuicem, Iacobi 5. at hoc idem de mortuis dici poteſt; nam & illi ſunt membra eiuſdem Eccleſiæ, & vna

Christi intercessione nituntur; quidquid enim nobis petunt, à Deo per Christum petunt.

Probatur TERTIO ex Conciliis, ac primùm in epist. Episcoporum Europæ scripta ad Leonem Imperatorem, quæ habetur post Concilium Chalcedonense, sic dicitur: *Sanctissimum verò Proterium in choro, & ordine sanctorum Martyrum ponimus, & eius intercessione misericordem, ac propitium Deum habere postulamus.* Et act. II. Concilij Chalcedonensis, dicunt Patres: *Flauianus post mortem viuit, Martyr pro nobis oret.* Deinde in VI. Synodo generali, cap. 7. ex canonibus recens editis, sic dicitur: *Solo Deo creatore adorato nemo audeat Christianus Sanctos, vt prose intercedere apud maiestatem diuinam dignetur.* Item VII. Synodus generalis act. 6. in fine: *Cum timore*, inquit Synodus, *omnia agamus postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ, item sanctorum Angelorum, omniumq; Sanctorum.* Item in Concilio Gerundensi cap. 3. Aurelianensi I. can. 29. Moguntino sub Carolo Magno cap. 33. Toletano V. cap. 1. & Toletano VI. cap. 2. & Bracarensi II. cap. 9. indicuntur litaniæ recitandæ vel triduo ante ascensionem, vel aliis temporibus. sunt autem ista Concilia ferè omnia celebrata ante annos ferè mille. His accedat factum Gregorij, qui litanias indixit tempore pestis. lib. I. vitæ eius, cap. 42. & Walfridus Strabo, cap. 28. testes sunt.

SED fortè obiicient, litanias hîc vocari solùm Kyrie eleyson, Christe eleyson; id enim vocant litaniam Græci, vt patet ex Basilio epist. 63. & ex liturgia ipsius Basilij, & Chrysostomi.

RESPONDEO, in Conciliis prædictis litanias vocari illas ipsas inuocationes Dei, & Sanctorum, quas nos modò vocamus litanias; nam inprimis Walfridus Strabo libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 28. declarans, quid sit litania, de qua agitur in his Conciliis, & nominatim in Concilio I. Aurelianensi dicit esse Sanctorum inuocationem. Deinde tunc dicebantur litaniæ triduo ante ascensionem, & dicebantur non stando sed ambulando, & circumeundo aliqua loca: at nũc videmus seruari idem tempus, & eundem ritum; ergo eædem sunt litaniæ omnino.

Probatur QVARTO testimoniis Græcorum & Latinorum Patrum. Ex Græcis primus prodeat S. DIONYSIVS Areopagita, qui cap. 7. Eccles. hierarch. *Nam profectò*, inquit,

idem

idem sit, ac si quis sole suos radios sanis largiente oculis, sibi oculos eruens, solaris luminis particeps fieri postulet. sic impossibilium superflua spe ille suspensus est, qui Sanctorum flagitat preces, & naturæ ipsorum consentaneas sacras operationes abigit, &c.

S. IRENAEVS lib. 5. contra hæreses vltra medium: *Et sicut illa* (Eua) *seducta est, vt effugeret Deum, sic hæc* (Maria) *suasa est obedire Deo, vt Virginis Euæ, Virgo Maria fieret aduocata.* Quid clarius?

EVSEBIVS lib. 13. præparationis Euangelicæ, cap. 7. *Hæc nos*, inquit, *quotidie facitamus, qui veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorantes, ad monumenta quoq; illorum accedimus, votaq; ipsis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuuari profitemur.*

ATHANASIVS sermone in Euangelium de sanctissima Deipara, id est, de annũciatione, circa finem: *Inclina*, inquit, *aurem tuam* (Maria) *in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui.* Et infrà: *Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo.* Et infrà: *Intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis.*

BASILIVS oratione in 40. Martyres: *Qui aliqua*, inquit; *premitur angustia, ad hos confugiat; qui rursum lætatur, hos oret, ille vt à malis liberetur, hic vt duret in rebus lætis.* Idem oratione in Psal. 33. in illud; Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: *Sanctæ*, inquit, *spirituales virtutes* (Angeli) *aliquæ, oculi dicuntur, quod curam susceperint nostri interuisendi: nonnullæ aures, vt quæ nostras excipiunt preces.*

GREGORIVS Nazianzenus oratione in Cyprianum, in ipso medio, loquens de quadam sancta Virgine, quam Cyprianus tunc Ethnicus, & magus per dæmonem ad stuprum sollicitabat: *Virginem Mariam*, inquit, *rogauit, vt periclitanti Virgini opem ferret.* Et infrà: *Vicit Virgo, vincitur dæmon, &c.* Idem in fine Cyprianum inuocat; sicut etiam fecit in fine orationis in Basilium, & in fine orationis in Athanasium, vbi sic ait: *Tu autem è supernis propitius nos respice, & populum hunc sanctum dirige, & nos in pace quidem foue & compasce, in certamine autem dirige, & suscipe, & cum teipso statue, & iis qui tales sunt vt tu, etiamsi magna sit petitio:*

CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum, circa finem: *Nam*, inquit, *& ipse qui purpuram indutus est, accedit illa complexurus sepulcra, & fastu deposito stat Sanctis supplicaturus, vt pro se apud Deum intercedāt, & scenarum fabrum, & piscatorem vt protectores orat qui diademate redimitus incedit.* Idem hortatur ad supplicandum Sanctis homil. 5. & 8. in Matth. homil. 43. in Genes. homil. 1. in priorem Thess. serm. in Iuuentium, & Maximum, & alibi.

GREGORIVS Nyssenus oratione in S. Theodorum, circa finem: *Intercede*, inquit, *ac deprecare pro patria apud communem Regem & Dominum. Timemus afflictiones, exspectamus pericula. non longè absunt scelesti Scythæ bellum aduersum nos parturientes. vt miles propugna pro nobis, vt Martyr pro conseruis vtere libertate loquendi.* Et infrà: *Quòd si maior etiam opus fuerit deprecatione & aduocatione, fratrum tuorum Martyrum coge chorum, & cum omnibus vna deprecare admone Petrum, excita Paulum, Ioannem item Theologum, ac discipulum dilectum, &c.*

S. EPHRAEM in sermonibus de laudibus sanctorū Martyrum: *Precamur*, inquit, *beatissimi Martyres, qui pro Domino saluatore, proq; illius caritate sponte & impigrè tormenta sensistis, atq; ideo familiarius Domino coniuncti estis, vt pro nobis miseris & peccatoribus, & de negligentia squalore sordentibus, Dominum interpellare dignemini, vt superueniat in nos gratia Christi, &c.*

CYRILLVS catechesi 5. mystagogica: *Cùm hoc sacrificium offerimus, facimus mentionem etiam eorum, qui ante nos obdormierunt, primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras, &c.*

THEODORETVS in historia sanctorum Patrum, singulas vitas ita concludit: *Ego autem huic narrationi finem impono rogo & quæso, vt per horum intercessionem diuinū consequar auxilium.* Multa item habet de inuocatione Sanctorum lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus.

DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 16. *Per eos* (Sanctos iam defunctos) *dæmones abiguntur, infirmi curantur, cæci vident, leprosi mundantur, tentationes & tristitiæ soluuntur. omne*

donum

dorum bonum à patre luminum per eos, iis qui inhæsitabili fide petunt, descendit.

THEOPHILACTVS in cap. 11. ad Hebræos: *Iam nunc*, inquit, *arrabonem, & pignus honoris habent* (Sancti in cœlo) *Vnde aliás eis potestas esset, vt succurrere queant inuocantibus se? Vnde ipsis, quod fiduciam habent intercedendi.*

Iam ex Latinis. S. CORNELIVS Papa in epist. 1. quæ est de translatione corporum Apostolorum: *Orãtes*, inquit, *Deum & Dominum nostrum Iesum Christũ, vt intercedentibus sanctis suis Apostolis maculas vestrorum purget peccatorum, &c.*

S. HILARIVS in Psal. 129. *Intercessione*, inquit, *Angelorũ non natura Dei indiget, sed infirmitas nostra. missi enim sunt propter eos, qui hæreditabunt salutem, Deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente.* Similia etiam dicit de intercessione sanctorum Apostolorũ, & Prophetarum in Psal. 124.

AMBROSIVS libro de viduis, vltra medium: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt, Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiam si qua habuerunt peccata lauerunt. Isti enim sunt Dei Martyres, nostri præsules, speculatores vitæ actuumq; nostrorum. non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cùm vincerent, cognouerunt.* Item lib. 10. in Lucam exponẽs, cap. 21. *Mortuis Regibus*, inquit, *in perpetuum Martyres regnum cœlestis gratia honore succedunt, & illi fiunt supplices, hi patroni.*

S. HIERONYMVS in epitaphio Paulæ circa finem: *Vale*, inquit, *ô Paula, & cultoris tui vltimam senectutem orationibus iuua. fides, & opera tua Christo te sociãt, præsens facilius, quod postulas, impetrabis.*

S. MAXIMVS in serm. de S. Agnete: *Itaque*, inquit, *ô splendida Christo, pulchra Dei filio, & omnibus Angelis, & Archangelis grata, vt nostri meminisse digneris, quibus possumus precibus exoramus.*

RVFFINVS lib. 2. hist. cap. 33. *Circuibat* (Theodosius) *cum sacerdotibus & populo omnium orationum loca, ante Martyrum,*

rum, & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat.

S. PAVLINVS in fine carminis Panegyrici de S. Celso:

Celse tuua fratrem socia pietate laborans,
Vt vestra nobis sit locus in requie.

Et in epistola 12. ad Seuerum inserens quædam carmina de S. Claro, sic ait:

Qualibet in regione poli situs aut paradisi,
Clare sub æterna pace beatus agis.
Hæc peccatorum bonus accipe vota rogantum,
Vt sis Paulini, Therasiæq; memor.

PRVDENTIVS eodem tempore plurima scripsit carmina de Sanctis, in quibus eos inuocari à viuentibus docet. Proferamus loco exempli pauca. In carmine de S. Laurentio, sic ait:

Quod quisq; supplex postulat,
Fert impetratum prospere.
Et tristis haud vllus redit.
Ceu præsto semper adsies,
Tuosq; alumnos vrbicos
Lactante complexus sinu
Paterno amore nutrias.

Item in Hymno de S. Cassiano:

Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes,
Ratasq; reddit quas videt probabiles.

Item de S. Hippolyto:

Hippolyto scio me debere, Deus cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, annuere.

S. AVGVSTINVS tractat. 84. in Ioan. *Ideò quippe ad ipsam mẽsam*, inquit, *non sic eos* (Martyres) *commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, vt etiam pro eis oremus, sed magis, vt ipsi pro nobis orent.* Item serm. 17. de verbis Apostoli: *Habet*, inquit, *Ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerunt, cùm Martyres eo loco recitant ad altare Dei, vbi non pro ipsis oretur, pro ceteris autem defunctis oretur. Iniuria est enim pro Martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari.* Item libro de cura pro mortuis, cap. 4. *Non vero deo*, inquit, *quod sit adiumentum mortuorum prouisus sepulchris corporibus apud memoriam Sanctorum locus, nisi ad hoc*

& dum recolunt & ubi sint reposita eorum, quos diligunt corpora, eisdem Sanctis illos tanquam patronis susceptos apud Dominum adiuuandos orando commendent.

S. VICTOR Vticensis lib. 3. de perseq. Wandalica, circa finem: *Adestote*, inquit, *Angeli Dei, deprecamini Patriarchæ, orate S. Prophetæ, estote Apostoli suffragatores, præcipuè tu Petre beate, quare siles pro ouibus, & agnis à communi Domino magna tibi cautela, & solicitudine commendatis? Tu S. Paule Gentium magister cognosce quid VVandali faciunt Ariani, & filij tui gemunt lugendo captiui, & uniuersi ingemiscite simul pro nobis Apostoli.*

S. FVLGENTIVS in sermone de laudibus B. Mariæ: *Ideò*, inquit, *omnes cursus natura Virgo Maria in Domino nostro Iesu Christo suscepit, & omnibus ad se confugientibus fœminis subueniret.*

S. LEO serm. 5. de Epiphania: *Confirmate*, inquit, *amicitias cum S. Angelis, & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusq; sociamini. horum diuitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia.* Vide eundem in sermonibus de anniuersario suæ assumptionis, & de sanctis Petro & Paulo, & Laurentio.

S. GREGORIVS lib. 2. Dialogorum, cap. vlt. in fine: *Vbi*, inquit, *in suis corporibus SS. Martyres iacent, dubium Petre non est, quod multa valeant signa demonstrare, sicut & faciunt, & pura mente quærentibus innumera miracula ostendunt. sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrum ne ad exaudiendum ibi præsentes sint, ubi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est eos maiora signa ostendere, ubi de eorum præsentia potest mens infirma dubitare. quorum verò mens in Deo fixa est, tantò maius habet fidei meritum, quantò illic eos nouit, & non iacere corpore, & tamen non deesse ab exauditione.*

S. GREGORIVS Turonensis lib. 1. de gloria Martyrum, cap. 94. *Cyprianus*, inquit, *beatissimus Carthaginensis & antistes, & Martyr, salutem sæpius infirmis supplicantibus præstat.*

S. BEDA lib. 4. in Cantica, circa finem: *Sed & cauernam maceriæ*, inquit, *cito volatu petamus, id est, Sanctorum vel Angelorum, vel hominũ crebras pro nobis intercessiones apud*

misericordiam pij conditoris quæramus. hæc sunt etenim firmissima, ac tutissima S. Ecclesiæ præsidia. Idem habet lib. 3. in Matth. in illud cap. 15. Qui non respondit ei verbum: *Sanctorum*, inquit, *sunt petenda suffragia, vt ipsi supplicent pro Ecclesia.*

S. ANSELMVS in libro de excellentia B. Virginis Mariæ, cap. vlt. *Rogamus*, inquit, *te domina per ipsam gratiam, quæ te pius, & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres, & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruisti, in nobis operetur, quo participium beati præmij nobis misericorditer quandoq; donetur.*

B. BERNARDVS serm. 2. super Euangelium, Missus est: *In periculis*, inquit, *in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca. non recedat ab ore, non recedat à corde, & vt impetres eius orationis suffragium, nõ deseras conuersationis exemplum. ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitãs non erras. ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis, & sic in temetipso experiris, quàm meritò dictum sit, & nomen Virginis Maria.*

Ex his 30. antiquis, & doctissimis Patribus, soli sunt quinque Gregorio posteriores; ex quo apparet, quàm illustre fuerit mendacium Philippi, qui ante Gregorium ignotam fuisse scripsit Sanctorum inuocationem.

Probatur QVINTO ex miraculis B. Bernardi factis contra hanc hæresim. scribitur enim lib. 3. vitæ eius, cap. 5. quòd cùm S. Bernardus apud Tholosam contra hanc ipsam hæresim prædicaret, populorum turbis offerentibus panes, vt eis vir sanctus benediceret, benedicebat ille signo crucis edito his verbis: *In hoc scietis vera esse quæ à nobis, falsa quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis, adepti fuerint sospitatem.* Et cùm Episcopus Carnotensis, qui aderat, diceret: *Si bona fide sumpserint, sanabuntur.* B. Bernardus addidit: *Non hoc ego dixi, sed verè quicunq; gustauerint, sanabuntur, vt veros nos & veraces Dei nũcios esse sciatis.* Et subiungit auctor: *Tam ingens multitudo languentium gustato illo pane conualuit, vt per totam prouinciam verbum hoc diuulgaretur.*

NOTA.

NOTA, miracula ista non esse facta propriè ad probanda merita B. Bernardi; nam ipse disertè dixit, vt sanarentur ęgroti, si vera erant, quæ prædicauerat: & ne fortè tribuerentur fidei, & deuotioni populorum, addidit, omnes sanandos qui inde gustassent, siue cum fide, siue sine fide, vt nimirum totum miraculum referretur tanquam ad finem, ad confirmationem veritatis: Ergo cùm sint facta innumerabilia miracula ad hanc nostram sententiam confirmandam, aut ipsa vera est, aut Deus testis fuit falsitatis.

Accedant POSTREMO infinita miracula, quibus Sancti sæpissimè demonstrarunt, se audire preces viuentium, & posse ac velle eos iuuare, à quibus inuocantur. Vide de his miraculis epistolam Nili recitatam in VII. Synodo, act. 4. Theodoretum in historia lib. 5. cap. 24. & lib. 8. ad Græcos. Ambrosium serm. 90. qui est de S. Agnete. Augustinum lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. Gregorium Turonicum in libris de gloria Martyrum & Confessorum. Gregorium Romanum libro 3. Dialogorum, cap. 22. 24. 25. & 37. Bonauenturam in vita sancti Francisci.

Ex his colligi potest, quàm sint leues hæreticorum responsiones, quas adhibent ad loca Patrum à nobis citata; nam Magdeburgenses Centur. 4. cap. 4. inconstantissimè loquuntur; nunc enim agnoscunt esse Patrum testimonia, sed dicunt eos errasse, nunc verò dicunt à maligno spiritu esse inserta in operibus tantorum virorum, quod tamen non aliter probant, quàm quia Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. & Epiphanius in hæresi Colliridianorum, dicunt solum Deum esse adorandum. Nec aduertere volunt eos Patres loqui de adoratione, quæ soli debetur Deo, in quo sensu etiam nos fatemur, solum Deum adorandum, cum quo tamen bene cohæret, quod dicimus, Sanctos non vt Deos, sed vt amicos Dei inuocandos.

Porrò Brentius, cap. 24. Confessionis Wirtembergensis, omnia conatur eludere per figuram prosopopeiæ. dicit enim Patres in concionibus inuocare solitos esse nomina mortuorum, ac si viuerent, sicut interdum inter declamandum alloquimur cœlum, vel terram, vel mortuos homines, quos tamen certè scimus non audire. AT hoc figmentum inprimis, si vllum haberet locum, solùm haberet in testimoniis Basilij,

Nazianzeni, & quorundam aliorum, qui inter concionandum Sanctos inuocauerunt. nullum autem haberet in testimoniis Dionysij, Irenęi, Hilarij, Ambrosij, Chrysostomi, Augustini, & aliorum, qui vel docent Sanctos inuocandos, vel narrant, à quibus sint inuocati. Sed quod nec in testimoniis Basilij, & Gregorij locum habeat, inde patet, quòd isti Patres ibidem pollicentur sibi, & aliis auxilium ex illa inuocatione, & miracula quæ facta sunt, satis ostendunt, non inanem prosopopeiam, sed petitionem efficacem esse inuocationem Sanctorum.

Iam Caluinus lib. 3. cap. 20. Instit. respondet, Patres voluisse quidem prohibere hanc superstitionem, sed non potuisse frangere impetum vulgi, id quod ostendit ex Concilio Carthaginensi III. cap. 23. vbi prohibetur, ne in precibus, quæ ad altare funduntur, oratio dirigatur ad alium, quàm ad Patrem. Ex quo vult Caluinus colligi, voluisse Patres eius Concilij saltem impedire, ne mysterium cœnę profanaretur inuocatione mortuorum. Quod etiam confirmatur ex S. Augustino lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 10. vbi dicit, Sanctos non inuocari à sacerdote sacrificante.

Sed nimis infirmum est Caluini refugium; nam, quòd Patres non cupiuerint prohibere inuocationem Sanctorum, patet ex verbis ipsorum iam citatis, vbi ipsi suadent, hortantur, docent, Sanctos inuocandos, & ipsi eos passim inuocauerunt, & in Conciliis à se celebratis eos inuocari præceperunt. Neque in Concilio Carthaginensi habetur vnum verbum de inuocatione Sanctorum, sed solùm præcipitur, vt oratio sacerdotis sacrificium offerentis dirigatur ad personam Patris, non Filij aut Spiritus sancti, quòd etiam modò seruamus, quamuis toti sacrificemus Trinitati.

Beatus etiam AVGVSTINVS solùm docet, ipsa prece, qua sacrificium offertur, non inuocari Sanctos, sed Deum, cui soli sacrificatur; nam quod in ipso sacrificio memoria fiat Martyrum, & inuocentur, vt pro nobis orent, idem Augustinus disertè docet tract. 84. in Ioan. & serm. 17. de verbis Apostoli, & Cyrillus catechesi 5. mystagogica, vt suprà citauimus, & idem patet ex liturgia Chrysostomi, & aliorum veterum; nam in omnibus Sancti inuocantur.

CAPVT

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST nunc argumenta aduersariorum proponere, & soluere.

Argumentum PRIMVM. Inuocatio Sanctorum in iniuriam Dei cedit; nam Rom. 10. dicitur: *Quòmodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Ergo ille solus inuocatur, in quem credimus, non autem credimus nisi in Deum, ergo vel solum Deum inuocabimus, vel Sanctos faciemus Deos.

His accedant duo loca Patrum. AMBROSIVS in 1. cap. ad Rom. *Solent*, inquit, *pudore passi neglecti Dei, miseram excusationem dicentes: Per istos posse ire ad Deum, sicut per comites peruenitur ad Regem. Age, nunquid ita demens est aliquis, aut salutis suæ immemor, vt honorificentiam Regis vendicet comiti, cũ de hac re si qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maiestatis? & isti se non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino conseruos adorant. quasi sit aliquid plus, quod seruetur Deo; nam ideò ad Regem per tribunos aut comites itur, quia homo vtiq; est Rex, & nescit, quibus debeat Remp. credere. ad Deum autem (quem vtiq; nihil latet, omnia enim merita nouit) promerendum, suffragatore non opus est, sed mente deuota.*

Item THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, in fine: *Suos*, inquit, *mortuos Dominus Deus noster in templa pro Diis vestris induxit; ac illos quidem cassos gloria, vanosque reddidit, suis autem Martyribus honorem illorum dedit. Pro Pandiis enim Diasiisque, ac Dionysiis, hoc est, Iouis, Liberique patris solennitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis Martyribus solennitates populari epulo peraguntur.* His verbis fatetur Theodoretus nos habere Sanctos pro Diis.

RESPONDEO, quemadmodum non fit iniuria, sed honor Regibus, quando eorum amici honorantur, & ad eos legati mittuntur, ita Deo non iniuriam, sed honorem deferri, quando Sancti non vt Dij, sed vt amici Dei honorantur, & tanquam patroni apud Deum accipiuntur. Alioqui etiam faceret Deo iniuriam, qui à viuentibus orationes postularet, vt fe-

vt fecit Apostolus Rom.15.& alibi.& Centurio iniuriam Christo feciſſet, qui (vt dicitur Luc.7.) non per ſe, ſed per ſeniores Iudæorum à Chriſto auxilium petiit.

Ad PRIMVM autem locum dico, ibi agi de inuocatione, qua aliquis inuocatur vt Deus, & primus auctor bonorum; præcedit enim: *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* Dico præterea, reuera ſicut Deum non poteſt inuocare vt Deum, qui in eum non credit, id eſt, qui non credit eum eſſe Deum, & qui ei non credendo in eo non ſperat, nec eum diligit: ita etiam non poſſe eum Sanctos inuocare, vt Sanctos, & amicos Dei, qui ſuo modo in eos non credit, id eſt, non credit eſſe Sanctos, nec in eis ſperat, vt in patronis, nec eos vt tales diligit, nec nomen inuocationis, vel fidei in Scripturis ſoli Deo tribuitur. Dicit enim Iacob Geneſ.48. *Inuocetur nomen meum ſuper pueros hos, & nomina Patrum meorum.* Et quo loco docet B.Auguſtinus libro loquutionum de Geneſi, numer.200. inuocationem non ſolùm Dei, ſed etiam hominum eſſe. Et in epiſtola ad Philemonem dicit Apoſtolus: *Gratias ago Deo meo, audiens caritatem tuam & fidem, quam habes in Domino Ieſu, & in omnes Sanctos.* In quem locum B.Hieronymus prolixè oſtendit, etiam in Sanctos haberi debere fidem.

Ad locum Ambroſij dico, eum agere contra Ethnicos, qui aſtrorum curſus colebant, contra quos ibidem Apoſtolus agit. Vnde etiam dicit, eos colere conſeruos, id eſt, creaturas, non ſecus ac Deum; quomodo faceret, qui comiti honores regios deferret. Quod autem in fine addit: *Ad Deum promerendum non eſſe opus ſuffragatore*; intelligitur, ex parte Dei, quaſi dicat, Deus non eget interpretibus, cùm ipſe per ſe omnia videat, & intelligat: tamen ex parte noſtri opus eſſe ſuffragatoribus, vel ſaltem id eſſe vtiliſſimum, idem Ambroſius clariſſimè docet in lib.de viduis, vt ſuprà oſtendimus.

DICES, hoc idem poterant reſpondere Gentiles. RESPONDEO, negatur; nam illi putabant, ſummum Deum non eſſe immediatè acceſſibilem, nec aliter ad eum veniri, niſi per cultum inferiorum virtutum, vt clariùs docet Theodoretus in cap.1.ad Coloſſ.

Ad locum Theodoreti dico, eum ſignificare voluiſſe, gloriam Deorum tranſlatam in Martyres, quia templa & feſta

Deo-

Deorum conuersa sunt in templa & festa Martyrum, sed tamen eorum, quos religio vera permittit, vt Martyres non pro Diis habeamus, sicut illi habebant Iouem & Liberum, & alios, sed pro viris sanctis & amicis Dei, qui nos exemplis, precibus, & meritis suis plurimùm iuuant. de qua re suprà diximus.

Argumentum SECVNDVM. Inuocatio Sanctorum iniuriam facit Christo; nam 1. Timoth. 2. dicitur: *Vnus est mediator Dei, & hominum, homo* CHRISTVS IESVS. Si ergo solus ipse est mediator, iniuriam ei facit quicunque per alium ad Deum accedit. Quare Augustinus lib. 2. contra Parmenianum, cap. 8. *Si Ioannes*, inquit, *ita diceret, hæc scripsi vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, mediatorem me habetis apud Patrem, ego exoro pro peccatis vestris: sicut Parmenianus quodam loco mediatorem posuit Episcopum inter populum, & Deum; quis eum ferret bonorum atque fidelium Christianorum? quis sicut Apostolum Christi, & non sicut Antichristum intueretur?* Et infrà: *Si esset mediator Paulus, essent vtique & ceteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsius Pauli constaret ratio, qua dixerat, vnus Deus, vnus mediator Dei & hominum.*

Præterea Coloss. 2. dicitur: *Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione Angelorum, qua non vidit ambulans, &c.* In quæ verba sic scribit Theodoretus: *Qui legem*, inquit, *defendebant, eos etiam ad Angelos colendos inducebant, dicentes legem per eos datam mansit autem diu hoc vitium in Phrygia, & Pisidia. Quocirca Synodus quoque quæ conuenit Laodiceæ, quæ est Phrygiæ metropolis, lege prohibuit, ne precarentur Angelos, & in hodiernum vsque diem videre licet apud istos, & eorum finitimos oratoria S. Michaëlis: illi ergo hoc consulebant vtique humilitate vtentes, dicentes vniuersorum Deum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perueniri, & oportet per Angelos diuinam sibi beneuolentiam conciliare.*

RESPONDEO, nullam iniuriam Christo fieri per inuocationem Sanctorum. neque enim inuocamus Sanctos, vt fungantur vice Christi, vel Christum adiuuent, sed vt adiuuent nos, quo faciliùs à Deo per Christum impetremus, quæ poscimus. & si argumentum aliquid valeret, etiam concluderet,

non

non esse petendas viuorum orationes, quod tamen esse contrarium Scripturis etiam hæretici concedunt.

Ad PRIMVM ergo locum respondeo, tribus de caussis dici Christum vnum, & solum mediatorem Dei, & hominum. PRIMO, quia solus ipse fuit mediator per modum redemptionis. notandum enim est posse tribus modis vnum mediatorem reconciliare duos dissidentes; vno modo declarando, vter iustum petat; altero modo soluendo creditori pro debitore; tertio modo orando creditorem, vt debitum remittat.

PRIMVS modus, qui est declarando, vter iustum petat, inter Deum, & hominem, locum non habet, quia constat Deum ab homine esse offensum.

SECVNDO modo solus Christus est mediator Dei, & hominum, & hoc modo loquitur Apostolus, vt patet tum ex eo, quod subdit: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis*; tum etiam, quia scribit ad Timotheum Episcopum Ephesi in Asia, vbi tunc vigebat hæresis Simonis, quæ Angelos loco Christi introducebat. vnde etiam in epistola ad Ephesios, & ad Colossenses, qui sunt populi Asiæ, passim inculcat Christum esse caput totius Ecclesiæ, & per eum solum reconciliatum esse mundum Deo.

POSTREMO modo etiam Sancti dici possunt mediatores inter Deum, & eos pro quibus orant. neque est, cur timeamus, nomen mediatoris transferre ad Sanctos, sicut ad eos transferimus nomen aduocati, & intercessoris, quæ Christo tribuuntur Rom. 8. & 1. Ioan. 2. nam S. Gregorius Nazianzenus in oratione ad Gregorium Nyssenum, Martyres mediatores inter nos, & Deum appellat, & S. Cyrillus lib. 12. thesauri, cap. 10. dicit, Prophetas & Apostolos omnes fuisse mediatores. & Moses ipse Deuteronom. 5. dicit de se: *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos, in tempore illo.* Quibus verbis alludens Apostolus Galat. 3. dicit, legem veterem ordinatam fuisse per Angelos, *in manu mediatoris*, id est, Mosis. & Hebr. 9. & 12. vocat Christum mediatorem noui Testamenti, ad distinctionem Mosis qui fuit Mediator Testamenti veteris.

Hinc soluitur argumentum ex testimonio Augustini; nam quia Donatistæ putabant à sacerdote pendere gratiam Sacramenti, ita vt sacerdos bonus baptizans sanctificaret, sacer-

dos

dos malus baptizans pollueret, & proinde faciebant sacerdotem mediatorem quodammodo redemptionis. ideò Augustinus docet, plebem esse securam siue à bono, siue à malo baptizetur, quia vnus est mediator Dei, & hominum Christus. Quòd autem non neget Augustinus sacerdotem posse dici mediatorem orando, patet, quia ibidem dicit, Christianos rectè facere, cùm se inuicem orationibus commendant.

ALTERA caussa, cur Christus dicatur vnus mediator, est, quia Christus non solùm est mediator ratione officij, quia conciliat Deum homini, sed etiam ratione naturæ, quia est medius inter Deum, & hominem, cùm ipse & Deus, & homo sit: id quod erat necessarium ad reconciliandum hominem Deo. Hanc rationem reddunt ferè omnes Patres, vt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, & alij in hunc locum Pauli, necnon Epiphanius in Ancorato ante medium; S. Cyrillus lib. 12. thesauri, ca. 10. & lib. 1. de Trinitate, ante medium; Hilarius lib. 9. de Trinitate, non procul ab initio; Augustinus lib. 9. de ciuit. Dei, cap. 17. & Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 2.

TERTIA caussa est, quia solus Christus ita est mediator omnium hominum, vt ipse nullo mediatore indigeat. nam Sancti ceteri etsi mediatores sunt inter Deum, & nos, quia Deum suis precibus nobis propitium reddunt: tamen & ipsi indiguerunt reconciliari Deo per mediatorem Christum, & nunc etiam quidquid nobis impetrant, à Deo per Christum impetrant: Christus autem nec pro se, nec pro nobis vllo mediatore indiguit, vel indiget, sed vt dicitur Hebr. 7. *Accedit per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis.*

Hanc rationem sequutus est B. AVGVSTINVS lib. 2. contra Parmenianum, cap. 8. *Homines*, inquit, *omnes Christiani inuicem se commendant orationibus suis. pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus, verusque mediator est.* Et hinc patet alia solutio ad argumentum ex verbis B. Augustini; non enim negat, quin sacerdos possit esse mediator orando pro populo, nisi in eo sensu, quo mediator Dei & hominum dicitur, qui pro omnibus interpellat, & ipse nullo eget, qui pro se interpellet, aut per quem interpellet.

VRGET

VRGET Caluinus hunc locum Augustini, qui ait: *Pro quo nullus interpellat, & ipse pro omnibus, hic vnus, verusq; mediator est.* Sed Sancti, per nos, orant pro nobis, & nemo pro illis. RESPONDEO, B. Augustinum, cùm ait, Christum pro nobis interpellare, velle dicere, Christum esse per quem omnes interpellant, vt omnium mediatorem, siue illi pro se, siue pro aliis orent. hoc modo Christus interpellat nunc pro beato Petro, non quòd oret pro eius salute, sed quia interpellat pro salute mea, quam etiam B. Petrus postulat. Alioqui etiam Angeli essent mediatores eo modo, quo Christus; nam Angeli orant pro omnibus, & nemo pro illis. Sed ideò non sunt mediatores eo modo, quo Christus, quia ipsi egent Christo, per quem impetrent nobis à Deo beneficia.

Ad TERTIVM locum, qui est ex epistola Coloss. dico, ibi Apostolum damnare hæresim Simonis Magi, qui Platonicos sequutus docuit, quosdam Angelos adorandos quasi minores Deos, qui & mundum fabricarunt, & per Prophetas loquuti sunt, nec posse vllum placare summum Deum qui inuisibilis est, nisi per hos Angelos. Vide de hac hæresi Irenæum *lib.1. cap.20.* Tertullianum in libro de præscriptione, & Epiphanium in hæresi Simonis. De hac idololatria, siue magia, qua adorantur Angeli loco Dei, vel Christi, exponunt hunc locum omnes interpretes. IOANNES Chrysostomus homil. 3. in epist. ad Coloss. *Sunt nonnulli*, inquit, *qui dicunt, non oportere per Christum reconciliari, & ad Patrem accedere, sed per Angelos. Propterea* (Paulus) *sursum ac deorsum, quæ de Christo sunt, versat.* Ita etiam exponit Oecumenius & Theophylactus, Ambrosius in hunc locum putat eos notari, qui adorant stellas.

Hieronymus q.10. ad Algasiam, & Haymo in hunc locum docent, reprehendi eos, qui sacrificabant Angelis; nec ab his dissentit Theodoretus, immò ipse clarissimè omnium docet notari hîc Simonianos, qui dicebant, Deum apprehendi non posse, sed per Angelos esse placandum: & ex illo ipso Concilio, quod ipse citat, apparet, idololatriam esse, quam Paulus reprehendit. Sic enim ait Concilium Laodicenum, cap. 35. *Non oportet Christianos, derelicta Ecclesia, abire, & ad Angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere, quæ omnia interdicta sunt. Quicunq; autem inuentus fuerit occultè hunc idolola-*

idololatria vacans, anathema sit, quoniam derelinquens Dominum nostrum IESVM *Christum accessit ad idola.* Vbi, vt vides, Concilium non damnat quamlibet venerationem Angelorum, sed eam, quæ Deo propria est.

Quod verò Theodoretus dicit de oratoriis S. Michaëlis, duobus modis potest intelligi. VNO modo, quòd velit dicere, hæreticos ædificasse oratoria S. Michaëli, vt eum ibi colerent secundum hæresim Simonis, ei sacrificando, &c. ALTERO modo, quòd significare voluerit, templa ab hæreticis exstructa ad sacrificandum malis Angelis, esse conuersa à Catholicis in oratoria S. Michaëlis, & ex multitudine talium locorum colligi, quàm multũ hæresis Simonis ibi olim grassata fuerit.

Quòd enim templa idolorum olim conuersa sint in basilicas Martyrum, & aliorum Sanctorum, certum est ex ipso Theodoreto libro 8. de Martyribus, & adhuc Romæ videtur templum omnium Deorum conuersum in templum omniũ Sanctorum, & templum Castoris & Pollucis in templum Sanctorum Cosmæ & Damiani. & Gregorius lib. 2. Dialogorum, cap. 8. scribit à S. Benedicto conuersum fuisse fanum Apollinis in oratorium S. Martini, & ipse B. Gregorius lib. 19. epist. 71. ad Mellitum, præcipit Augustino Episcopo Anglorum, vt fana idolorũ non destruat, sed aqua benedicta aspergat, & reliquiis Sanctorum ornet, ac demum in templa Dei veri conuertat.

Argumentum TERTIVM. Sancti iam defuncti non cognoscunt viuẽrium preces, igitur frustrà inuocantur. Quòd autem Sancti non cognoscant preces viuentium, his argumentis probatur. PRIMO, Scriptura soli Deo tribuit scrutari renes, & corda, & scire cogitationes hominum. 3. Reg. 8. *Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum.* SECVNDO, Iob. 14. dicitur: *Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget.* TERTIO, Eccles. 9. dicitur: *Viuentes sciunt se morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius.* QVARTO, Isa. 63. dicitur: *Tu es enim pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israël ignorauit nos.* QVINTO, 4. Reg. 22. dicitur Iosiæ Regi à Deo: *Colligam te ad patres tuos, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum in locum istum.* SEXTO, B. AVGVSTINVS libro de cura pro

mortuis, cap. 13. *Si parentes*, inquit, *non interſunt, qui ſunt alij mortuorum, qui nouerũt quid agamus, quidue patiamur? Iſaias Propheta dicit; Abraham nos neſciuit, & Iſraël non cognouit nos.* Si tanti Patriarchæ quid erga populum ex ipſis procreatum ageretur, ignorauerunt, quomodo mortui viuorum rebus, atque actibus cognoſcendis, adiuuandisque miſcentur?

Item GREGORIVS Nazianzenus in fine orationis in Gorgoniam ſororem ſuam: *Si tibi*, inquit, *aliqua noſtri ſermonis eſt ratio, & hoc ſanctis animis à Deo munus, vt talia reſciſcant, ſuſcipe noſtrum ſermonem multorum epitaphiorum loco.* Vides certè Gregoriũ dubitaſſe, an Sancti cognoſcant noſtras preces. Qualem etiam dubitationem legimus in Auguſtino libro de vera religione, cap. 55. *Quiſquis*, inquit, *Angelorum vel hominum diligit hunc Deum, certus ſum quòd etiam me diligit: quiſquis in illo manet, & poteſt humanas preces ſentire, in illo me exaudit.* Vbi videtur dubitare, vtrum omnes Sancti poſſint humanas preces ſentire.

Similem etiam dubitationem legimus in ORIGENE lib. 2. in epiſtola ad Romanos, non procul à principio: *Si extra corpus*, inquit, *poſiti, vel ſancti qui cum Chriſto ſunt, agunt aliquid & laborant pro nobis ad ſimilitudinem Angelorũ, qui ſalutis noſtræ miniſteria procurant, vel rurſum peccatores etiam ipſi extra corpus poſiti, agunt aliquid ſecundum propoſitum mentis ſuæ, Angelorum nihilominus ad ſimilitudinem miniſtrorum; habeatur hoc quoq; inter occulta Dei, neq; charitula committenda myſteria.*

RESPONDEO, huius argumenti nec bonam eſſe conſequutionem, nec verum id, quod aſſumitur. Itaque primùm conſequutio negari poteſt; nam cùm certum ſit ex tot Patrum teſtimoniis, & tot miraculis à Deo oſtenſis, eos qui inuocant Sanctos, exaudiri & impetrare quod petunt. Certè non fruſtrà inuocantur Sancti, etiamſi demus eos non audire, neq; cognoſcere noſtras preces, nam aliquis alius eorum vice fungitur; ſicut non fruſtrà ſupplicat Regi, qui certè ſcit Regem non lecturum ſupplicationem, ſed aliquem alium ex aula eius, & nihilominus ita ſe impetraturum quod petit, ac ſi Rex legiſſet ſupplicationem.

DEINDE,

Deinde, non est verũ quod assumitur, Sanctos ignorare quid ab illis petamus. nam etsi dubitatio esse possit, quemadmodum cognoscant absentia, & quæ solo cordis affectu interdum proferuntur; tamen certum est, eos cognoscere, cùm, vt ostendimus, præsint nobis, & rerum nostrarum curam gerant. Et certè melior est hæc consequentia, Sancti rectè inuocantur, ergo sciunt quid petamus; quàm illa, non sciunt quid petamus, ergo non rectè inuocantur. nam antecedens primi argumenti habetur ex consensu totius Ecclesiæ: antecedens secundi, non probatur vllo solido fundamento.

De modo autem, quo cognoscunt, quatuor sunt Doctorum sententiæ; quidam dicunt, eos cognoscere ex relatione Angelorum, qui nunc ad cœlos ascendunt, nunc inde ad nos descendunt. Quam rationem innuit B. Augustinus libro de cura pro mortuis, cap. 15.

Alii dicunt, Sanctorum animas, sicut etiam Angelos, mira quadam celeritate naturæ quodammodo esse vbique, & per se audire preces supplicantium, quam rationem videtur habere B. Hieronymus in libro contra Vigilantium. Sed neutra est sufficiens; nam neq; Angeli, neque animæ beatæ, etiamsi præsentes sint, possunt cognoscere naturaliter preces nostras, quando sola cogitatione oramus. Et præterea, ad cognoscendas preces, quæ eodem tempore fiunt in diuersissimis locis, non sufficit celeritas, sed requiritur vera vbiquitas, quam nec Angelorum, nec hominum spiritibus conuenire credimus.

Alii dicunt, Sanctos videre in Deo omnia à principio suæ beatitudinis, quæ ad ipsos aliquo modo pertinent, & proinde etiam orationes nostras ad se directas. Ita docent B. Gregorius lib. 12. moral. cap. 13. & B. Thomas 3 par. quæst. 10. art. 2. & 2. 2. quæst. 83. art. 4. & Caietanus ibidem. estq; probabilis hæc sententia.

Alii postremò dicunt, Sanctos non videre in verbo orationes nostras à principio suæ beatitudinis, sed solùm tunc reuelari eis à Deo orationes nostras, quando eas fundimus. Sic enim Prophetæ, Deo reuelante, cognouerunt futura, & multi Sanctorum hîc in terris donum à Deo habuerunt, quo cognoscerent cogitationes hominum, & facta etiam occultissima;

tissima, vt de Samuele 1. Reg. 9. Item de Elisæo narratur lib. 4. Reg. cap. 5. & de Petro Actor. 5. & idem de S. Benedicto scribit B. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 20. Et idem legimus de S. Bernardo, Francisco, aliisque permultis : Quantò magis credendum est, Sanctos in cœlo hoc dono pollere? hæc est aperta sententia B. Augustini libro de cura pro mortuis, cap. 15.

Atq; ex his duabus prior videtur simpliciter probabilior, quia si indigerent Sancti noua reuelatione, Ecclesia non diceret ita audacter omnibus Sanctis: *Orate pro nobis*; sed peteret aliquando à Deo, vt eis reuelaret preces nostras. Deinde non posset reddi ratio tam facilè, cur Sancti nunc inuocentur, & ante aduentum Christi non inuocarentur: tamen posterior sententia est magis idonea ad conuincendos hæreticos; rationem enim superiorem Caluinistæ non recipiunt, quippe qui putant Sanctos non videre Deum ante diem iudicij, hanc autem reiicere non possunt; nam etiamsi Sancti non viderent Deum, adhuc possent eis reuelari preces nostræ, sicut hîc in terris reuelabantur.

Sed dices; Quid respondebimus hæreticis secundum hanc vltimam sententiam, si petant, cur Patribus in limbo non reuelarentur preces viuentium, si nunc reuelantur in cœlo? Respondeo, Patribus im limbo non fuisse ordinariè reuelatum quid hîc agebatur, quia non erant beati; nam ad perfectam beatitudinem pertinet scire ea, quæ ad se pertinent, & præcipuè quæ faciunt ad honorem & gloriam. Præterea, quia Sancti in limbo non ita gerebant curam rerum nostrarum, nec erant præpositi Ecclesiæ, vt Sancti in cœlo sunt, vt suprà ostendimus, & ex diuinis literis manifestè deduximus.

Ex his ad Primvm dico, solum Deum cognoscere cogitationes omnes omnium cordium, idque naturaliter & propria virtute: Sanctos autem solùm cognoscere eas, quæ à Deo ipsis manifestantur, siue beatifica visione, siue etiam noua reuelatione.

Ad Secvndvm respondet Gregorius lib. 12. moralium, cap. 13. eum locum exponens, S. Iob voluisse dicere, naturaliter non cognoscere defunctos, quid agant viui, sicut nec viui cognoscunt, quid agant mortui; tamen Sanctos, qui Dei claritate

ritate fruuntur, omnia in Deo videre; quæ nimirum ad eos pertinent.

Ad TERTIVM, eadem solutio est.

Ad QVARTVM, Hieronymus in eum locum exponit de cognitione approbationis, vt sit sensus; Abraham nesciuit nos, id est, non habet nos pro filiis, non diligit nos, contemnit nos, quia intelligit nos à te recessisse. & hæc videtur literalis expositio. Quia tamen B. Augustinus libro de cura pro mortuis, cap. 13. exponit de cognitione propriè dicta, ideo responderi etiam potest, Abrahamum & Israëlem, & alios Patres veteris Testamenti non cognouisse posteros suos viuentes, quia nondum beati erant, & naturaliter mortui non sciunt quid viuentes agant.

Ad QVINTVM, eadem solutio est.

Ad SEXTVM dico, Augustinum loqui in eo capite de cognitione & conuersatione naturali. Id enim solum contendit, mortuos non versari nobiscum, nec esse solicitos de rebus nostris, nec eas cognoscere, sicut faciebant, cùm hîc viuerent. nam quod supernaturaliter diuina reuelatione sciant, quæ hîc aguntur, docet apertè ibidem cap. 15. Et quod diuina virtute possint huc venire, & nobis opem ferre, docet ibidem cap. 16. vbi sic ait: *Non igitur*, inquit, *ideo putandum est, viuorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adiuuandis Martyres adsunt, sed ideo potius intelligendum est, quòd per diuinam potentiam Martyres viuorum rebus interfint, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus interesse non possunt.*

DICES; Augustinus putabat, matrem suam beatam esse, vt ipse dicit de cura pro mortuis, cap. 13. & tamẽ ibidem probat, mortuos non scire quid agamus, quia mater sua nunquam ad eum consolandum veniebat. RESPONDEO, Sanctos cognoscere preces nostras, & posse ad nos venire quando volunt; tamen non propterea scire omnia nostra, nec interesse assiduè rebus nostris, more humano, vt Augustinus eo loco probat exemplo matris suæ.

Ad locum Nazianzeni dico, illud *(Si)* non esse dubitantis, sed affirmantis, vt cùm dicit Apostolus ad Philemonem: *Si habes me socium, suscipe illum.* Nam Gregorius Nazianze-

nus passim asserit, Sanctos videre quid hîc agatur; vt oratione in Athanasium: *Ab alto*, inquit, *rectè nouit, res inspicit nostras, manumq; porrigit iis, qui laborãt pro bono, & tanto amplius, quanto magis à vinculis est liberatus.*

Ad alterum locum B. Augustini dico, eum rectissimè dicere: *Quisquis in illo manet, & potest humanas preces audire*, quia multi manent in Deo, qui non possunt humanas preces audire, videlicet illi omnes, qui sunt in caritate, & tamen nondum sunt beati; nam omnis qui manet in caritate, in Deo manet, 1. Ioan. 4 & tamen non omnis, qui manet in caritate, iam est in cœlo beatus.

Ad locum Origenis dico, eum ibi agere de naturali conuersatione & notitia; non enim ambigit, an Sancti videant quid agamus, & nos iuuent orationibus suis, quod diserte verbis docet lib. 8 contra Celsum, circa finem. & hom. 26. in libr. Numeri. & homil. 16. in Iosue, & alibi, sed solùm, virtute sancti hominum spiritus, sicut Angeli & Dæmones, qui vtique semper nobis adsunt, illi vt ad bonum, isti vt ad malum pertrahant, nobiscum assiduè versentur.

Argumentum QVARTVM. Deus paratissimus est nos audire, & magis nos diligit, quàm vllus Sanctorum, ergo frustrà inuocantur Sancti; immò signũ diffidentiæ est, Sanctos inuocare. ait enim Dominus Lucæ 11. *Petite, & accipietis.* Et Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Et Paulus ad Hebr. 4 *Accedamus cum fiducia ad throsnum gratiæ eius.* PRAETEREA Ioannes Chrysostomus in hom. de profectu Euangelij, tomo 3. sic ait: *Ceterùm, inquit, non opus tibi patronis apud Deũ, neq; multo discursu, vt blandiare aliis, sed licet solus sis, patronoq; careas, & per temetipsum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. nec enim tam facilè Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cum ipsimet oramus, etiamsi plurimis pleni simus malis.* Idem habet præfatione in Psal. 4.

RESPONDEO, nihil ex hoc argumento colligi, alioquin enim etiam frustrà & ex diffidentia peteremus preces viuentium; & præterea licet Deus sit paratus audire, & magis nos diligat, quàm vllus Sanctorum, tamen magis paratus est audire Sanctos, quàm nos, & magis diligit Sanctos, quàm nos, quia oratio, vt impetret, requirit dispositionem in orante, quam

quam non habemus semper; ideo vtilius est, vt ad Deum cum Sanctis eamus, quàm soli. Vnde Iob vltimo dicit Deus: *Ite ad seruum meum Iob, & oret pro vobis.* Et Gen. 20. Abimelech non nisi per Abrahę preces à Deo sanari potuit. Et Ezech. 20. Deus ipse quærebat virum, qui opponeret se iræ ipsius; volebat enim ignoscere populo, sed per Sancti alicuius preces. Denique, quis nescit prædestinationem ipsam iuuari precibus Sanctorum, quòd statuerit Deus vti Sanctorum precibus ad salutem alicuius exequendam?

Ad loca Scripturæ dico, esse impertinẽtia; nèc enim cùm oramus Sanctos, tunc nihil à Deo petimus, vel non petimus cum fiducia; immò contrà; ideo Sanctorum preces imploramus, vt maiori cum fiducia ad Deum accedere possimus, & faciliùs impetremus, quod petimus.

Ad locum Chrysostomi dico, inprimis eum loqui de iis, qui preces mortaliũ implorant, non de iis, qui Sanctos cum Christo regnantes inuocant; vt patet ex illis verbis (*Non est opus multo discursu, vt blandiare aliis, etc.*) Dico prętera, eum reprehendere illos, qui pro se nõ orant, sed tantùm aliorum orationes petunt, vt faciunt multi diuites, qui nolunt laborare in oratione, & idcirco solùm largiuntur eleemosynas pauperibus, vt orẽt pro se: quibus meritò anteponit eos qui pro se orant, etiamsi aliorum orationes habere fortè non possint. Quibus tamen vtrisq; anteponendi illi, qui & pro se orant, & simul aliorum preces implorant, vt ipse idem Chrysostomus passim docet, vt homil. 5. in Matth. *Non igitur*, inquit, *quasi oscitantes & desides ex aliorum meritis pendeamus; habent enim vim pro nobis, & quidem maximam, orationes, supplicationesq; Sanctorum, sed tunc profectò, cùm nos quoque idipsum per pœnitentiam postulamus.* Et homil. 1. in 1. epistol. ad Thessal. *Quid mihi opus est*, inquit, *aliorum precibus, quando ipse sedulus fuero? nunquam hoc dixeris homo; necesse est, & multa prece necesse est.* Et infrà: *His itaque cognitis, nec Sanctorum preces contemnamus, neq; totum in illas proiiciamus, &c.* vide etiam homil. 8. in Matth. & homil. 43. in Genes.

Argumentum QVINTVM. Quis sit inuocandus, Christus verbo & exemplo nos docuit. nam Matth. 6. & Lucæ 11. *Orantes*, inquit, *dicite, Pater noster qui es in cœlis.* ipse etiam

Christus aliquoties Patrem compellat, Ioan. 12. *Pater clarifica me.* Ioan. 17. *Pater, venit hora, &c.* Non igitur Angeli, vel homines mortui inuocandi sunt. ita colligunt Magdeburgenses Cent. 1. lib. 1. cap. 4. col. 139.

RESPONDEO, orationem Dominicam ad solum Patrem referri volunt iidem Magdeburgenses ibidem. sic enim habent: *Non Angelum, vel Patriarcham, aut Prophetam mortuum, sed Patrē tantùm iubet inuocari.* Quæro igitur, licere Filium & Spiritū sanctum inuocare, an non? Respondeant licere. sic enim infrà docent: *Quod etiā Filius possit ac debeat inuocari, exempla docent.* Et infrà: *Spiritum sanctum quoq; posse ac debere inuocari, vel ex Baptismi verbis colligi potest.* Hæc illi. Non igitur concludit illud argumentum; Christus verbo & exemplo solum Patrem inuocari docuit, ergo sancti homines, aut Angeli inuocandi nō sunt. Nam si hoc concluderet, concluderet etiam illud, Christus verbo & exemplo solum Patrem inuocari docuit, ergo Filius Dei & Spiritus sanctus inuocandi non sunt. ADDO præterea, Christum cum Apostolos docuit orare, non de eo, qui orandus est, sed de rebus, quæ petēdæ sunt, admonere voluisse discipulos. Nam enim constabat, Deum esse orandum, & solum etiam Deum, cùm auctor donorum quæritur, sed de modo orandi, siue de petendis rebus Apostoli ambigebant, cùm dicerent Luc. 11. *Doce nos orare.*

Argumentum SEXTVM. Nullum exstat Scripturæ mandatum, vel exemplum, vel promissio de inuocatione Sanctorum: non igitur sancti inuocandi sunt. Ita colligit Confessio Augustana, artic. 21. & omnes alij hoc argumento vti solent.

RESPONDEO, si hoc argumentum concluderet, efficeret etiam, Sanctos non orare pro Ecclesia, nec in genere, nec in particulari, quod tamen Apologia Confessionis Augustanæ apertè concedit. Sic enim loquitur: *De Sanctis, etsi confidimus, quòd sicut viui orant pro Ecclesia vniuersa in genere, ita in cœlis orent pro Ecclesia in genere, tametsi testimonium nullum de mortuis orantibus exstat in Scriptura, præter illud somnium sumptum ex libro Machabæorum posteriore.* Hæc Apologia. DEINDE, quod ad mandatum attinet, nullum certè mandatum requiritur, quando ipsa necessitas non impe-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

lit. Exempla plurima sunt in vtroq; Testamento, vt suprà demonstrauimus. Promissio deniq; minimè desideratur, cùm innumerabilia signa & prodigia ad inuocationē Sanctorum facta satis testētur, Deum audire eos, qui Sanctorum patrocinia ad impetrandum aliquid à Deo adhibent, quanquā in libro Iob, cap. vlt. particulare mandatum, exemplum, & promissionem habeamus, ex quibus de toto genere inuocationis iudicari potest: *Ite ad seruum meum Iob*; en mandatum: *& ipse orabit pro vobis*; en exemplum: *& ego suscipiam faciem eius, vt non vobis imputetur stultitia*; en promissio.

At, inquiunt, Iob erat viuus & præsens, Sancti verò mortui sunt & absentes. Sed non ita est; Sancti enim nunc maximè viuunt ea parte sui, qua preces audire, & pro supplicibus interpellare Deum possunt. Nec sunt absentes, quoad exauditionem, licet loco absentes videātur, vt suprà satis probatum est. Et patet de Angelis ex illo Psal. 137. *In conspectu Angelorum psallā tibi.* Et 1. Cor. 4. *Spectaculum facti sumus mūdo, Angelis, & hominibus.* De sanctis item hominibus patet ex Apocal. cap. 11, & 19. vbi describuntur Sancti in cœlo vidētes ea, quæ fiunt in terra. Vnde Basilivs in libro de virginitate ante medium: *Reuereatur*, inquit, *ipsum spōsum vbiq; præsentē, & huius Patrem ac sanctum Spiritum. & quid singula dico? Angelorum innumerabilem multitudinem, & cum his Patrum sanctos spiritus; nullus enim horum est, qui non vbiq; omnia videat.* Et Gregorivs lib. 12. moral. cap. 13. *Quæ animæ intus claritatem omnipotentis Dei cernunt, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid quod ignorent.*

Spiritus non sunt absentes.

Argumentum Septimvm. Nemo audet causidici partibus apud terrenum Principem fungi, nisi à Principe ipso admissus: *Vnde ergo vermibus*, inquit Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 23. *tanta licentia, vt Deo patronos obtrudāt, quibus munus inuunctum non legitur?*

Respondeo, non facimus Sanctos causidicos, siue patronos eius generis, cuius illi sunt hîc in terris qui iure agūt; causasq; defendunt, quiq; non misericordiam, sed iustitiam petūt; hos enim à magistratu admitti necesse est. Tribuimus autē Sanctis illud solum munus, quod hîc in terris tribuere solemus amicis & familiaribus Principū, qui sæpe pro miseris intercedunt, nec vlla noua facultate ad id faciendū egent.

Argumentū Octavvm. Multi inuocantur, qui non mò nō sancti, sed nec homines fuerunt, vt Christophorus, Georgius, Catharina; superstitiosa igitur inuocatio est. Ita ratiocinatur Philippus in Apolog. art. 21. Confess. Augustanæ, & Caluinus in libro de ratione veræ reformationis Ecclesiæ, vbi etiam pro solita sua modestia S. Dominicum, carnificem; S. Medardum & quosdam alios, bestias; Sanctos verò generatim, monstra appellat.

Respondeo, Sanctorum quorundam historias apocryphas quidem, & incertas esse: non tamen propterea Sanctos ipsos nunquam fuisse. Nam si ita argumentari liceat, pleriq; Apostoli inter Sanctos numerari non poterunt. nam historiæ, quæ feruntur vel ex Abdia, vel ex aliis, vt plurimùm non sunt prorsus indubitatæ. Habemus quidem in Euangelio vocationem Apostolorum, & pauca quædam ex vita ipsorum, necnon felicem dormitionem S. Iacobi maioris Act. 11. & S. Petri prædictam mortem gloriosam à Domino Ioann. 21. At aliorum Apostolorum finem ex diuinis literis non habemus. Quocirca Gelasius Papa Canon. Sancta Romana, distinct. 15. historiam S. Georgij inter apocryphas numerat, & tamen sanctum ipsum Georgium colendum esse affirmat, quia etsi apocrypha erat historia, quæ tunc extabat, non tamen apocrypha est consuetudo vniuersalis Ecclesiæ, quia semper Georgij, Christophori, & Catharinæ memoria celeberrima fuit.

Adde præterea, quòd si apocryphæ sunt historiæ trium vel quatuor Sanctorum, innumerabilium aliorum certissimæ atq; indubitatæ sunt; quorundam etiam sanctitas & gloria in ipsis diuinis literis prædicatur; vt Mariæ, Ioannis Baptistæ, Petri, Stephani, & aliorum. Quocirca si ideò nolunt aduersarij Georgium, Christophorum, aut Catharinam colere, quòd eorum historiæ incertæ sint, cur Mariam, Ioannem, Stephanum, Petrum, Iacobum, non colunt, quorum historias negare non possunt? cur etiam in suis ipsi Calendariis eos ponūt, quos perditissimos homines fuisse, interdum etiam diuersæ religionis à sua, fateri cogerentur, si ad rem attendere paulò diligentiùs vellent. de qua re vide Dialogū sextum Alani Copi Angli.

Argumentum Nonvm. Si Sanctorum inuocatio superstitiosa,

stitione, & ethnica imitatione careret; certè non peteretur ab vno Sancto vnum, ab alio aliud, cùm Deus vnus sit auctor omnium donorum, & iis æquè possit per intercessionem vnius, ac per intercessionem alterius quidlibet concedere: at Catholici vnum inuocant cõtra pestem, alium contra oculorum dolorem, alium contra dolorem dentium.

RESPONDEO, hoc argumentum passim inculcant Magdeburgenses, Caluinus, & alij. sed antiquam renouant querimoniam Iuliani Apostatæ apud Cyrillum libro 6. in Iulianum; Manichæorum, apud Augustinum libro 2. contra Faustum, capit. 4. & Vigilantij apud Hieronymum libro in Vigilant. Omnes enim isti queruntur quòd verterimus idola in Martyres, & eos similibus votis colamus, quod argumentum est, maiores nostros esse Cyrillum, Augustinum, Hieronymum, & reliquam Ecclesiam, quæ cum illis communicabat: maiores autem Caluini & Magdeburgensium esse Iulianum Apostatam, Faustum Manichæum, Vigilantium, ac ceteros apostatas, vel hæreticos, qui cum eis communicabant.

Sed vt ad rem propiùs accedam, dico, Deum posse, si voluerit, per quemlibet Sanctorum omnia concedere, & sine Sanctis etiam multa, vel omnia dare: interdum tamen velle vnius intercessione, miraculum aliquod operari; aliud verò intercessione alterius operari. Quis autem nouit consilium Dei? aut quis ei dicere potest, cur ita facis? sicut etiam per vnum operatur Deus multa miracula, & per alterũ fortassè maiorem nulla. cuius rei causam solus ipse nouit; vt B. AVGVSTINVS docet in epist. 137. ad Clerum & populum Hipponens. *Vbique quidem*, inquit, *Deus est, & nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia. Veruntamen quis potest eius consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiãt, in aliis non fiant? multis enim notissima est sanctitas loci, vbi B. Felicis Nolensis corpus conditum est, quò volui vt pergerent (duo Clerici) quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quidquid in eorum aliquo diuinitùs fuerit propalatum. Nunquid non & Africa sanctorum Martyrum corporibus plena est? & tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim dicit Apostolus* (1. Corinth. 12) *non omnes Sancti habent dona curationum: ita nec in omnibus memo-*

memoriis Sanctorum ista fieri voluit ille, qui diuidit propria vnicuiq; sicut vult. His accedat, quod etsi quidam Sancti aliquo genere miraculi interdum magis clarent, quàm alij, tamen ab omnibus omnia petimus, nec putamus ita ab vno vnum esse petendum, vt non etiam existimemus alterius intercessione obtineri posse.

Argumentum DECIMVM. Sancti in cœlo nihil sibi mereri, vel impetrare possunt, ergo multò minus aliis. RESPONDEO, Sanctos non posse mereri, nec sibi, nec aliis; omnem ex meritis precedentibus posse impetrare & sibi & aliis, id quod orando petunt; petunt enim sibi gloriam corporis, nobis autem omnia, quibus indigemus.

SED obiicies, iam præmium acceperunt meritorum suorum, ergo nihil amplius eis debetur. RESPONDEO, eos quidem accepisse præmium, sed ad præmium eorum hoc etiam pertinere, vt semper sint amici Dei, & vt amici impetrent à Deo quidquid ab illo petunt. Sicut etiam hîc in terris, si aliquis, qui diu militauit Regi, omnia stipendia sua acceperit, poterit tamen pro aliis supplicare, & iure amicitiæ obtinebit multò faciliùs, quàm alius, qui nunquam Regi seruiuit.

LIBER SECVNDVS DE RELIQVIIS ET IMAGINIBVS Sanctorum.

CAPVT PRIMVM.

Proponuntur argumenta contra cultum reliquiarum.

DISSERVIMVS LIBRO SVPERIORE de gloria & cultu Sanctorum: nunc de veneratione earum rerum, quæ ad illos pertinent, id est, reliquiarum & imaginum disputandum erit.

Ac, vt à reliquiis ordiamur, reliquiarum sanctarum cultum primus reprehendere cœpit Eunomius, & post eum Vigilantius, si B. Hieronymo libro contra Vigilantium credimus. Neque his repugnat quod ibidem paulò infrà idem Hieronymus dicit, hanc hæresim olim erupisse contra Ecclesiam, & aduersus eam scriptum esse librum Tertulliani, qui dicitur Scorpiacus: nec etiam quod in epistola ad Riparium originem huius hæresis reuocet ad Iudæos & Samaritanos; nam verè primus auctor, qui expressè hoc asseruit, Eunomius fuit. Gnostici enim, contra quos scribit Tertullianus suũ Scorpiacum, solùm negabant martyria perpetranda. Ex quo tamen deduci poterat, Martyrum corpora non colenda, quamuis ipsi hoc expressè non dicerent. Porrò Iudæi & Samaritæ omnia corpora immunda esse credunt: nihil tamen in particulari de Sanctorum corporibus disputant.

Post Vigilantium Constantinus Copronymus Imperator,

tor, vt Suidas in eius vita scribit, omnes reliquias vbique deleri iussit. Eadem hæresi laborasse Claudium Taurinensem, scribit Ionas lib. 1. de cultu imaginum. Eandem etiã VVicleffistis placuisse, auctor est Thomas VValdensis tom. 3. tit. 14.

Denique, eandem hoc tempore Lutherani & Caluinistæ excitarunt. Nam Lutherus in serm. de cruce, reliquias vt delium seductiones altissimè sub terram abscondendas indicat. Eum sequuti Magdeburgenses passim reprehendunt cultum reliquiarum, sed præcipuè Centur. 4. cap. 6. col. 6. Idem facit Caluinus libro de reformandæ Ecclesiæ necessitate, & in admonitione de reliquiis.

Argumenta VVicleffistarum duo erant. PRIMVM, quia Matth. 23. arguuntur à Domino Iudæi, quòd ornarent sepulchra Prophetarum. SECVNDVM, quia in tumulis, quæ dicuntur Sanctorum, nec animę, nec corpora Sanctorum sint, sed soli cineres.

His addit Caluinus in admonitione de reliquiis alia quinque. PRIMVM, quia Deus abscõdit Mosi corpus, vt habetur Deuter. vlt. Causa autem redditur ab omnibus, ne Iudæi illud adorarent. Vnde etiam in epistola Iudæ legimus, Diabolum contendisse cum Michaële Archangelo de Mosi corpore. quia videlicet Diabolus illud manifestare volebat, vt occasionem præberet Iudæis illud adorandi.

SECVNDVM, quia Paulus 2. Corinth. 5. dicit, post resurrectionem Christi se non nosse Christum secundum carnem; quibus verbis monet, quidquid in Christo carnalefuit, obliuioni tradendum, & missum faciendum, vt in eo secundum spiritum quærendo & possidendo, omne studium ponamus.

TERTIVM, quia idem Paulus ad Col. 2. damnat omnem cultum arbitrarium, id est, à Deo non institutum, quem ipse Græcè vocat ἐθελοθρησκείαν, tanquam stultitiam, etiamsi speciem sapientiæ habere videatur. At certè cultus reliquiarum non habetur à Domino institutus, sed est voluntarius & ab hominibus excogitatus.

QVARTVM, quia desiderium reliquiarum nunquam superstitione caret, immò mater est idololatriæ. nam non possunt haberi vel attrectari, quin statim sequatur veneratio, vene-

venerationi autem nullus adhibetur modus, quin statim honor Christo debitus ipsis tribuatur. id quod experientia testatur; nam in signum solēnis adorationis, cerei nunc passim accenduntur coram Martyrum sepulcris. Et confirmatur; nam Hieronymus obiicienti Vigilantio esse idololatriam accendere cereos coram reliquiis, nihil aliud respondere potuit, quàm id facere solùm mulierculas, quæ zelum habent, sed non secundum scientiam. Addere possumus Concilium Elibertinum can. 34. vbi dicitur, eiusmodi cereis Sanctorum spiritus inquietari; & Augustinum, qui libro de moribus Ecclesiæ, capit. 34. reprehendit sepulcrorum adoratores.

QVINTVM, quia maxima pars reliquiarum supposititia est, & sæpe accidit, vt pro reliquiis Sanctorum ossa latronū, vel etiam canum, aut asinorum veneremur. Id quod probat PRIMVM, quia Augustinus in libro de opere Monachorum, capite 28. cùm dixisset, quosdam Monachos circumferre, & venditare membra Martyrum, addidit: *Sit tamen Martyrum.* Si enim iam tunc cœperunt impostura, quid modò fieri credendum est? DEINDE, quia tam multę reliquię eiusdem generis inueniuntur, vt oporteat vel eundem Sanctum multa corpora habuisse, vel multas esse falsas reliquias. Hæc illeque omnia argumenta cap. 4. refellentur.

Porrò Caluinistæ vbicunq; possunt reliquias Sanctorum exurunt, & cineres in flumen abiiciunt: & notandum sanè anno M. D. LXII. à Caluinistis corpora Sanctorum Irenæi, Hilarij, & Martini effossa, & cremata, & in profluētem proiecta fuisse, vt refert Surius: quod idem eodem in loco corporibus aliorum Sanctorum fecerant Ethnici ante annos M. CCCC. nam vt scribit Eusebius lib. 5. hist. cap. 3. Ethnici Martyrum reliquias igni absumptas, in Rhodanum abiecerunt. Vt hinc nimirum intelligamus, quanta sit Caluinistarum cum Ethnicis cognatio sacrilegiorum atque perfidiæ. Quòd autem Caluinistæ ferro & flammis agunt, id agunt impostoris, mendaciis & fraudibus Magdeburgenses, quorum aliquas hîc breuiter duximus adnotandas.

CAPVT

CAPVT II.

Deteguntur mendacia Centuriatorum.

INITIO igitur de origine venerationis & cultu reliquiarum mirabiliter disputant Magdeburgenses; nam Cent. 6. in ipsa præfatione dicunt eo seculo, nimirum post annum Dñi CCCC cœpisse cultum reliquiarum occasione templorum, quæ ingentibus sumptibus exstruebantur. Iidem tamen Cent. cap. 7. colum. 744. dicunt, cultum reliquiarum ipso quinto seculo, id est, ante annum CCCCC. cœpisse. Non ergo rum est, quod dicunt in præfatione Cent. 6. PORRO idem auctores Cent. 4. cap. 6. colum. 456. & cap. 13. colum. 1446. dicunt, superioribus seculis, id est, vsque ad annum CCC. nihil haberi in probatis auctoribus de veneratione & translatione reliquiarum, sed cœpisse istam superstitionem seculo quarto, quando iussu Iuliani Apostatæ reliquiæ sancti Babylæ translatæ fuerunt. Quæ translatio cum summa celebritate facta est circa annum Domini CCC. LXV. Eo enim tempore Iulianus imperauit, vt S. Hieronymus refert in Chronico: non ergo verum est, quod scripserunt Magdeburgenses Cent. 5. & 6.

Sed neque est verum, quod in ista Centuria 4. dicunt; nam in additione ad primam Centuriam, in vita S. Lucæ, fatentur iidem Centuriatores, ante tempora Iuliani fuisse translatas summo cum honore reliquias S. Andreæ & S. Lucæ Constantinopolim à Constantino Imperatore, vt B. Hieronymus testatur libro contra Vigilantium.

Præterea Cent. 2. cap. 3. col. 31. & sequentibus referunt ad verbum ex historia Eusebij lib. 4. cap. 15. epistolam Ecclesiæ Smyrnensis de martyrio Polycarpi; in qua epistola narratur, Christianis cupientibus reliquias Martyris, & Iudæis pertinacissimè resistentibus, iudicem Euthnicum voluisse corpus in medio positum cremari vsque ad cineres: & tamen Christianos collegisse incredibili auiditate reliquias illas: *Ac si essent* (inquit epistola) *lapidibus preciosissimis pretiosiores, & auro probatissimo probatiores.* Eas autem reliquias à Christianis collectas ad cultum, patet tum ex verbis citatis

citatis, tum ex contentione aduersariorum. Iudæi enim atq; Ethnici resistebant, ne reliquiæ raperentur prætextu pietatis. Existimabant enim corpora à Christianis adorari, vt in eodem loco Eusebius testatur: non ergo verum est, quod dixerunt, Centuria 4.

Sed neque tunc cœpit honor reliquiarum; nam beatus Gregorius lib. 3. epist. 30. scribit; ipso tempore, quo Petrus & Paulus passi sunt, venisse fideles ab Oriente, qui eorum reliquias tanquam suorum ciuium peterent; sed cùm eas detulissent vsque ad secundum lapidem ab vrbe, diuino miraculo impeditos, non potuisse vlterius eas deferre; tum verò à Romanis fidelibus apud Catacumbas reconditas fuisse. Vnde postea Cornelius Papa (vt in Pontificali Damasus refert) transtulit ad ea loca, vbi nunc iacent. Itaque de origine cultus reliquiarum quatuor mendacia inter se pugnãtia Magdeburgenses protulerunt.

Secvndvm mendacium est Cent. 4. cap. 8. col. 602. vbi postquam dixerunt, rectè & piè Vigilantium contra reliquias scripsisse, Hieronymum autem solis conuiciis & importunitate pro reliquiis pugnasse, addunt Gregorij testimonium: *Id quod* (inquiunt) *etiam Gregorio visum est, qui de scripto Hieronymi contra Vigilantium ita censuit; in Vigilantium ita conuiciis debacchatur Hieronymus, vt plusculum in eo modestiæ cogar desiderare.* At ista verba nullius Gregorij sunt, sed Erasmi in argumento ad librum B. Hieronymi cõtra Vigilantium.

Tertivm est Cent. 5. cap. 6. col. 699. vbi sic habent: *Augustinus* (inquiũt) *de reliquiis Stephani scribit, superstitiosum, & magnum concursum multitudinis ad eas in Africam vsq; factum, dementatis populis quibusdam illusionibus, quæ pro miraculis habita sunt, libro de ciuitate Dei 22. cap.* 8. At si legamus totum istud caput, quod ipsi citant, non inueniemus vsquam nomen superstitionis, vel illusionis, sed tantam pietatem erga sacras reliquias, vt hic locus Augustini satis esse videatur ad omnes hæreticorum nebulas dissipandas. Inter alia multa sic ait de quodam miraculo: *Clarissima fœmina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat, ampla ciuitas, ampla persona, rem quærentes latere non sinunt, &c.* Et infrà: *Vnum est apud nos factum, nõ maius quàm illa, quæ*

dixi, sed tam clarum atq; illustre miraculum, vt nullum arbi-
trer esse Hipponensium, qui hoc non vel viderit, vel didicerit,
nullum qui obliuisci vlla ratione potuerit.

Neque est hoc Magdeburgensium solùm mendacium impudens, sed etiam peccatum in Spiritum sanctum, quod Dei miracula testatissima illusiones vocent: & præterea insania manifesta, cùm beatum Augustinum, virum sapientissimum, quasi pueriliter ludentem faciant. Nam cùm beatus Augustinus toto illo capite probare contendat, Ecclesiam Catholicam non carere veris miraculis: nónne prorsus insaniret, secumque ipse, & cum fide pugnaret, si miracula, quibus fidem probari dicit, illusiones ipsemet appellaret, & populum, qui illis credit, superstitiosum, & dementatum diceret?

QVARTVM mendacium est omnino simile superiori: nam eadem Cent. 5. cap. 15. col. 1506. dicunt, reliquias Martyrum ab Ethnicis contemptas fuisse, & in eo melius sensisse, quàm superstitiosi Christiani sentiant, Theodoreto auctore lib. 8. de Martyribus. Atqui Theodoretus eo libro nusquam habet, melius sensisse Gentiles de reliquiis, quàm Christianos, sed omnino cõtrarium asserit, & defendit. Videat lector locum, & iudex esto.

QVINTVM est Cent. 4. cap. 13. col. 1446. vbi referũt historiam de translatione S. Babylæ, ex Ruffino lib. 1. cap. 36. quòd enim oraculum Apollinis obmutuerat ob viciniam sepulcri S. Babylæ, & ideò Iulianus Apostata iusserat inde amoueri arcam Martyris: dicunt Centuriatores Diabolum de industria simulasse se impediri à Martyre, vt ea ratione occasionem daret celebertimæ illi translationi, & sic introducendi vsum translationis, & venerationis reliquiarum.

AT istud mendacium est impudentissimum; nam impudentissimis repugnat omnibus auctoribus, qui de hoc miraculo scribunt; nimirum Chrysostomo libro contra Gentiles, Ruffino lib. 1. cap. 36. Socrati lib. 3. cap. 18. Sozomeno lib. 5. cap. 19. & Theodoreto lib. 3. cap. 10. Deinde miraculum sequens clarè ostendit, Diabolum seriò timuisse; nam vix arca Martyris inde abducta fuerat, cùm descendit ignis de cœlo, & idolum, vnde Diabolus fundebat oracula, totum consumpsit.

Pro-

Præterea non fuit ista prima translatio reliquiarum; nam, vt iam ostendimus, multæ antea præcesserunt, & idem corpus sancti Babylæ antea fuerat translatum ex Antiochia ad suburbium istud Daphnes, vt Chrysostomus docet; vnde postea Iulianus iterum Antiochiam transferri iussit. non ergo potuit Diabolus illa simulatione velle introducere vsum translationum: Præterea si Diabolus ita cupit istam idololatriam erga reliquias, cur semper instigauit Iudæos, Ethnicos, & Hæreticos, vt abolerent omnes reliquias?

SEXTVM mendacium est in eadem Cent. 4. cap. 13. col. 1447. vbi referunt ex Gregorio Nazianzeno oratione prima in Iulianum, duos adolescentes nepotes Constantij Imperatoris Gallum & Iulianum, volentes exstruere insignem Ecclesiam supra tumulum Mamantis Martyris, inter se diuisisse opus; sed partem illam, quæ exstruebatur à Gallo verè pio, & fideli, felicissimè processisse: partem autem, quæ exstruebatur à Iuliano, qui apostata futurus iam mente corruptus erat, non potuisse vnquam coalescere, quod terra in solito more contremiscens, continuò quasi euomeret, quidquid Iuliani sumptibus in fundamentis proiiceretur. Causam huius miraculi Nazianzenus dicit fuisse, quod sancti Martyres inter se mirificè diligant. ideò enim Martyrem, cui templum exstruebatur, honorem illum recusasse, quòd nollet ab eo honorari, à quo collegas suos contumelia afficiendos præuidebat: & ipsum etiam Deum, qui corda intuetur, opus Galli, tanquam Abelis sacrificium admisisse, opus Iuliani, tanquam sacrificium Cain abieciisse. Sic igitur Gregorius.

At nostri Centuriatores de hoc miraculo duplicē sententiam proferunt. Aiunt PRIMO, temeritatem esse credere, illud portentum opera Martyris accidisse, propterea quod Martyres nō sunt καρδιογνώσται, & dormire dicūtur. ita illi loco citato, col. 1445. At licet nō sint Martyres ex natura sua καρδιογνώσται, id est, cordium scrutatores; quis tamen impedit, quò minus cordium cogitationes illis reuelentur à Deo? & licet dormire dicantur, quia requiescunt à laboribus suis, tamen non sic dormiunt, quasi non videant, nec intelligant; nam si ita esset, tum etiam nec viuerent.

Addunt SECVNDO, columna 1447. Deum impedisse fabricam Iuliani, vt indicaret, sibi displicere cultum illum superstitiosum Martyrum. At si ita est, cur non impedivit fabricam Galli, qui eidem Martyri operam dabat? An et am Deum dormiuisse dicent, ac fortasse Galli fabricam n vidisse.

Mendacium SEPTIMVM est in præfatione sextæ Centuriæ, vbi dicunt, à nobis diuinis honoribus coli reliquias atque easdem etiam, ac si viuerent & sentirent, supplices inuocari: *Cœperunt*, inquiunt, *exanguia, & semicorrupta coli, inuocari, diuino honore affici.* Eadem ferè habet Calvinus in libro de necessitate reformandæ Ecclesiæ: *Nec solum* inquit, *Sanctos Christi loco adorant, sed etiam eorum ossa vestes, calces, & simulacra.*

At quis vnquã Catholicorum reliquias inuocauit? Q vnquam auditus est in precibus, aut litaniis dixisse: *Sanc reliquiæ, orate pro me?* Et quis easdem vnquã diuino hono affecit, vel Christi loco adorauit? Nos enim reliquias qu dem honoramus & osculamur vt sacra pignora patronor nostrorum: sed nec adoramus vt Deum, nec inuocamus v Sanctos, sed minore cultu veneramur, quàm Sanctorum sp ritus, nedum quàm Deum ipsum. Ita respondit etiam o Hieronymus Vigilantio idem obiicienti: & multò etiam a tè idem responderunt discipuli S. Polycarpi apud Eusebiu loco antea citato, lib. 4. hist. cap. 15.

CAPVT III.

Asseritur veritas, & probatur.

NVNC ad argumenta pro veritate accedamus. PRIMVM sumi potest ab exemplis Scripturæ. Exodi 13. Moses discessurus cum populo ex Ægypto in palæstinam, noluit ibi relinquere ossa sancti Iosephi, iam dudum mortui, sed ea honorificè secum asportauit, & transtulit in terram promissionis: Non ergo superstitiosum neq; nouum est, transferre ossa Sanctorum, vt Magdeburgenses in singulis Centuriis clamant. Item Deuter. vltimo, Deus ipse (vt Hieronymus contra Vigilantium

tium argumentatur) corpus Moysi honorauit, dum illud propriis manibus sepeliuit. ITEM 4. Regum 13. ossa Helisæi cùm tetigissent mortuum quendam hominem, continuò illum ad vitam reuocarunt: Non ergo Deus contemnit ossa Sanctorum, sed ea honorat, & honorari cupit, dum per illa miraculum tam insigne patrauit. ITEM 4. Reg. 23. cùm Iosias delubra idolorum euerteret, & omnem idololatriam delere vellet, tantùm abest, vt reliquias Sanctorum delendas esse existimaret, vt cùm aliorum mortuorum ossa effodisset, & in cineres redegisset, ossa tamen sancti Prophetæ ibidem reperta asseruari iusserit.

AD HAEC de sepulcro Domini legimus Isa. 11. *In eum* (Messiam videlicet) *Gentes sperabunt, & erit sepulcrum eius glorioſum.* Hunc locum de sepulcro Christi intelligi certum est, tum ex ipsis verbis, tum ex Apostolo Rom. 15. quod autē non intelligatur solùm de sepulcro pro eo tempore, quo ibi Christus iacebat, sed etiam pro tempore futuro, ac proinde reliquias honorandas: docet Hieronymus in epist. ad Marcellam, vt migret Bethlehem, vbi docet, Isaiam prædixisse id, quod modò fit, vt sepulcrum Domini ab omnibus honoraretur. Ex quo refellitur Lutheri blasphemia, qui in libro de abolenda Missa dicit, Deo non maiorem curam esse de sepulcro Domini, quàm de bobus.

DENIQVE, si Christus hîc adesset, & nos vestem eius deuotè oscularemur, continuò nos idololatras esse Lutherus & Caluinus dicerēt; at mulier Emorrhoissa solam fimbriam Christi fideliter tetigit, & sanata est, Matth. 9. Neque Actorum 5. sunt reprehensi populi, qui certatim ad vmbram Petri eo modo, quo poterant, attingendam occurrebant, sed potius fidei suæ præmium retulisse dicuntur, & tamen quæ reliquiæ viliores ipsa vmbra cogitari possunt? Neque habiti sunt Act. 19. superstitiosi, qui Pauli sudaria, & semicinctia deferebant ad ægrotos, vt etiam nos modò facimus, sed potius religionem illorum miraculis confirmabat Deus.

Argumentum SECVNDVM ex Conciliis diuersarum partium orbis terræ. Ex Oriente habemus Concilium NICAENVM II. act. 3. quod vocat reliquias fontes salutares, quibus Deus multa beneficia hominibus præstat; & act. 7. in vltima definitione iubet deponi Clericum, & Laicum excom-

municari, qui reliquias Martyrum cõtemnit, & non, vt ecc
sacram, cum honore tractat.

Item ex Oriente habemus GANGRENSE Concilium an
te annos M.CC. canone vltimo, vbi anathema dicit iis, q
memorias Martyrum, id est, loca, vbi sunt Martyrum rel
quiæ, execrantur. Eustathiani enim, contra quos coactu
fuit Concilium, nolebant ingredi Martyrum basilicas, n
corpora Martyrum, quæ ipsi immunda putabant, vener
viderentur.

Ex Africa Concilium CARTHAGINENSE V. can. 14. iube
vt nulla altaria, vel memoriæ Martyrum dedicentur, nisi
sint aliquæ Martyrum reliquiæ: & aliter dedicata euerta
tur: vel populus admoneatur, ne ea loca frequenter, nec
perstitione aliqua teneatur, si colat videlicet quasi Marty
sepulcrum, vbi reuera non est corpus Martyris. At si est i
perstitio colere pro Martyris corpore, id quod non est reu
ra tale; Religio igitur erit corpus veri Martyris colere; rel
gioni enim opponitur superstitio.

Ex Hispania habemus Concilium BRACCARENSE III.
can. 5. vbi statuitur, in supplicationibus thecam reliquiarum
gestari debere manibus Episcoporum, aut aliorum Sacerdo
tum, populo præcedente & sequente.

Concilium EPAINENSE, in Gallia celebratum, canon
25. iubet reliquias Sanctorum non poni in Ecclesiis, v
non sunt Clerici, qui sacris cineribus psallendi frequen
famulentur.

Ex Germania habemus Concilium MOGVNTINV
tempore Caroli Magni celebratum, in cuius canone sta
tuitur, ne corpora Sanctorum transferantur de loco ad l
cum, sine consilio Episcopi, & licentia sanctæ Synodi. qu
certè ad honorem non exiguum sanctarum reliquiarum
pertinet.

Habemus denique ex Italia Concilium LATERANENSE
sub Innocentio III. capit. 62. vbi cauetur propter perico
lum fraudum, ne nouas reliquias vllus publicè veneratio
cipiat, sine auctoritate summi Pontificis. Vnde est lex cano
nica, cap. Cùm ex eo, de reliquiis, & Sanctorum veneratio
ne; cui similis est lex etiam ciuilis, C. de Episcopis & Clerici
L. Decernimus.

Tit

TERTIO, probatur ex Patribus. EVSEBIVS lib. 7. hist. cap. 15. de sede lignea sancti Iacobi Apostoli: *Seruatur*, inquit, *cum ingenti studio, velut à maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habetur.* Hæc ille. Nõ ergo rideant Lutherani, si quando audiunt, Romæ cathedram S. Petri ligneam honorari.

S. ATHANASIVS in vita B. Antonij, scribit sibi ab Antonio relictum pallium tritum, & addit: *Legatarius Antonij benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in Antonij muneribus amplectitur, & tanquam magna hæreditate ditatus, lætanter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis.* De eodem Magno Antonio Hieronymus refert in vita Pauli primi Eremitæ, cùm Pauli tunicam ex foliis palmarum contextam Antonius adeptus esset, ob ipsius Pauli reuerentiam, illam induere solitum, in diebus tantùm solennibus Paschæ & Pentecostes.

S. BASILIVS in Psalmum 115. in illud; Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius: *Quando*, inquit, *Iudaicè quis moriebatur, abominabilia erant morticinia: cùm pro Christo mors contingit, preciosa sunt reliquiæ Sanctorum eius. Antea dicebatur Sacerdotibus & Deo dicatis; Non contaminabitur ex aliquo mortuo: nunc autem qui cõtingit ossa Martyris, quandam sanctificationis societatem assumit, ex gratia corpori insidente.* Et oratione in quadraginta Martyres, loquens de reliquiis ipsorum per totã illam regionẽ dispersis: *Hi sunt*, inquit, *qui nostram regionem administrant, & velut turres quædam coherentes securitatem ab hostium incursu exhibent, non vno loco seipsos includentes, sed multis iam locis hospites facti, & multas patrias exornantes.*

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum Martyrem, initio orationis: *Anima quidem*, inquit, *ex quo sublimis abiit, in suo loco requiescit, & corpore soluta cum sui similibus vnà viuit. Corpus verò venerandũ & immaculatũ, ipsius instrumentum, cum multo honore, & cultu compositum atq; ornatum, in augusto, sacroq; loco situm est.* Deinde narrat multis verbis eos, qui templa Martyrum ingrediuntur, primò mirari molem ædificij, deinde parietes & pauimentum pulchrè ornata, tum statuas & picturas varias; & subiungit tandem:

dem: *Vbi hic*, inquit, *oculos oblectauit, cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionē, contrectationem eius esse credens: quòd si quis etiam puluerem, quo conditorium, & vbi Martyris corpus quieſcit, obſitum eſt, auferre permittat, pro munere puluis accipitur, ac tanquam res magni precij condenda terra colligitur; nam ipſas attingere reliquias, ſi quando aliqua eiuſmodi proſpera fortuna contingat, & id facere liceat, quàm id ſit multum deſiderandum, & optandum, ac ſummarum precum donum, ſciunt experti, & eius deſiderij compotes facti.*

Gregorius NAZIANZENVS oratione prima in Iulianū paulò ante medium, reprehendens Iulianum, quòd cùm Deorum falſorum monumenta veneraretur, veri Dei amicorum, & Martyrum corpora deſpiceret: *Non victimas*, inquit, *pro Chriſto caſas reueritus es?* (& aliquot interpoſitis) *quorum vel ſola corpora idem poſſunt, quod animæ ſanctæ, ſiue manibus contrectentur, ſiue honorentur, quorum vel ſola ſanguinis gutta, atq; exigua paſſionis ſigna idē poſſunt, quod corpora. Hæc non colis, ſed contemnis et aſpernaris, qui Herculis rogum, ex calamitate iniuriisq; mulieribus illatis excitatum, admiraris.*

Euſebius EMISSENVS homilia de ſancta Blandina: *Vbi ſunt*, inquit, *qui venerationem ſacris Martyrum dicunt deferendam non eſſe corporibus? &c.*

S. CYRILLVS, Epiſcopus Hieroſolymitanus, catechēſi 18. *Vt autem*, inquit, *non ſolùm anima Sanctorum honoretur credaturq;, quod etiam in corporibus mortuorum ineſt virtus, ſeu potentia; iacens in ſepulcro Heliſæi mortuus, mortuumq; Prophetæ corpus attingens, viuificatus eſt.*

Sanctus Ioannes CHRYSOSTOMVS ſermone de ſanctis Iuuentio & Maximo, primùm laudat eos, qui corpora illa inhumata relicta piè rapuerunt, etiamſi cum periculo vitę ſuę. Deinde ſubiungit: *Idcirco ſæpius eos inuiſamus, tumulos adoremus, magnaq; fide reliquias eorum cōtingamus; vt inde benedictionem aliquam aſſequamur.* Vide eundem homilia vltima in epiſtolam ad Romanos, vbi dicit Romam excellere omnibus vrbibus, propter corpora Petri & Pauli. Item homil. 61. ad populum, vbi comparat ſepulcra & reliquias Sanctorum cum ſepulcris & cadaueribus Imperatorum, & Regum,

gum, & ostendit illa summo honore coli, ista deserta & abiecta esse: & pulchrè dicit, summũ honorem Constantino Imperatori fuisse, quod potuerit fieri ianitor B. Petri, quia nimirum sepultus erat ad fores eas basilicæ, vbi conditæ erant aliquæ particulæ B. Petri reliquiarum.

Theodoretvs lib. 8. ad Græcos de Martyribus: *Ac animæ quidem*, inquit, *triumphatorum Martyrum in cœlesti nũc patria vitam agunt Angelorum choris interfitæ: Eorum verò corpora, non singula quidem singulis monumentis conduntur, sed ciuitates, oppida, paganiq; conuentus hæc inter se sortitò partiti sunt, laborantibusq; animis, ac ægrotis corporibus salutaria ea confiteri non cessant.*

Deniq; Ioannes Damascenvs lib. 4. cap. 16. de fide Orthodoxa, copiosè disputat de Martyrum reliquiis venerandis.

Iam ex Latinis: S. Ambrosivs serm. 93. de sanctis Nazario & Celso in fine: *Quod si dicas mihi*, inquit, *quid honoras in carne iam resoluta, atq; cõsumpta? honoro in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices: honoro viuentis memoriam perennitate virtutis: honoro per confessionem Domini sacratos cineres: honoro in cineribus semina æternitatis: honoro corpus, quod mihi Dominum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reuerentur & dæmones? quod & afflixerunt in supplicio, sed glorificãt in sepulcro? honoro itaq; corpus, quod Christum honorauit in gladio, quod cũ Christo regnabit in cœlo.*

Maximvs in sermone de sanctis Octauio, Aduentore, & Solutore: *Cuncti*, inquit, *Martyres deuotissimè percolendi sunt, sed ij præcipuè venerandi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus.*

Gavdentivs Episcopus Brixiæ, tractatu de dedicatione Basilicæ: *Vt venerandas Sanctorũ reliquias haberemus, Deus noster tribuit. deinde vt hanc honori eorum basilicam fundare valeremus, ipse largitus est, &c.* Vide totum tractatũ, vbi multa de cultu reliquiarum loquitur.

S. Paulinvs natali tertio sancti Felicis, de vrbe Roma loquens, ob reliquias Apostolorum, sic ait:

Nam prius imperio tantùm, & victricibus armis,
Nunc & Apostolicis terrarum es prima sepulcris.

Ibidem:

Martyris ad tumulum debes & terra coronas.

PRVDENTIVS in hymno de S. Laurentio.

O ter, quaterq; ô septies
Beatus Vrbis incola,
Qui te, ac tuorum cominus
Sedem celebrat ossium.
Cui propter aduolui licet,
Qui fletibus spargit locum,
Qui pectus in terram premit,
Qui Vota fundit murmure.
Vix fama nota est abditis,
Quàm plena Sanctis Roma sit,
Quàm diues Vrbanum solum
Sacris sepulcris floreat.

S. HIERONYMVS in libro aduersus Vigilantium: *Dolet,* inquit, *Martyrum reliquias pretioso operiri Velamine, & non Vel pannis, Vel cilicio colligari, Vel proiici in sterquilinium: et solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur.* Idem in epistola ad Marcellam quã scripsit nomine Paulæ & Eustochij, inter alia bona quæ sunt in Palæstina, numerat, posse adorare sacros cineres Ioannis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ, qui ibi seruantur.

RVFFINVS lib. 11. hist. cap. 28. cùm Gentiles tempore Iuliani ossa B. Ioannis Baptistæ apud Sebastem Palæstinæ igni cremarent: *Quidam,* inquit, *cùm tantum nefas humanis quidem manibus, sed mente ferina fieri Viderẽt, mori gratius habentes, quàm huiusce modi piaculo funestari, inter eos, qui ossa ad exurendum legebant mixti, diligentius ac religiosius congregantes, furtim se Vel stupẽtibus, Vel insanientibus subtraxêre, & ad religiosum patrẽ Philippum Venerandas reliquias pertulêre, &c.* Vide eundem, lib. eodem, cap. 33.

S. AVGVSTINVS epist. 103. ad Quintianum: *Portant sanè (latores epistolæ) reliquias beatissimi & glorioſissimi Martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas Vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeatis.*

Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 73. *Sanctorum corpora, & præcipuè beatorum Martyrum reliquias, ac se Christi membra, synceriſsimè honoranda credimus.*

S. LEO

S. Leo in sermone de S. Laurentio, de craticula eius loquens: *Nam, quid,* inquit, *non ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, quando in honorem transierūt triumphi etiam instrumenta supplicij?*

S. Gregorius lib. 5. epist. 50. ad Palladium: *Quia reliquias,* inquit, *sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, necnon Laurētij, atq; Pancratij Martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur, vt eas cum reuerentia suscipere, & collocare, auxiliante Domino, debeatis.* Idem repetit epistola sequenti. Idem lib. 3. epist. 30. Constantiæ Imperatrici petenti caput S. Pauli respondet, sacrilegum esse corpora tantorum Sanctorum tangere, vel inspicere. Et ibidem narrat, multos repentina morte obiisse, quòd præsumpsissent ad corpora Sanctorū tangenda, vel aspicienda propiùs accedere; & tandem pollicetur se missurum aliquid de rasura catenarum S. Pauli, si tamen limando aliquid detrahere poterit; eam enim esse catenarum illarū conditionem, vt pro dignitate, vel indignitate petentium, aut sine mora vlla ramenta de catenis lima excutiantur, aut nihil omnino excuti possit, etiamsi totis viribus quis limando laboret.

S. Gregorius Turonicvs libro de gloria Martyrum & Confessorum, nihil ferè aliud tractat, vt superuacaneum sit aliquid inde velle decerpere. Omitto Bedam, Bernandum, ac posteriores, quod de fide ipsorum ne aduersarij quidem dubitent.

Qvarto, probatur ex miraculis factis ad reliquias, quæ certè non fierent, si Deo cultus reliquiarum non placeret. S. Epiphanivs in vita Isaiæ, Ezechielis, & Hieremiæ scribit, à plurimis coli solita sepulcra eorum ob multa beneficia, quæ in iis locis propter merita eorundem Prophetarū Deus conferebat.

S. Basilivs oratione in Mamantem dicit, omnibus nota esse miracula, quibus Martyr aliis sanitatem, aliis vitam reddiderit. Et oratione in Iulittam scribit, cùm reliquiæ sanctæ Iulittæ ad quendam locum adductæ fuissent, vbi laborabatur penuria aquæ, mox è terra erupisse fontē aquæ dulcissimæ, vt videretur sancta illa, quasi mater vel nutrix communis, totam illam regionem lacte suo alere.

S. Gregorius Nazianzenvs oratione in Cyprianum:

Omnia

Omnia potest, inquit, *puluis Cypriani, cũ fide, & vt sciunt hi, qui ipsi experti sunt, & miraculum ad nos vsq; transmiserunt.*

S. CHRYSOSTOMVS in lib. contra Gentiles, de reliquiis sanctæ Babylæ Martyris: *Sententiæ*, inquit, *nostræ abundè fidē faciunt, quæ quotidiana à Martyribus eduntur miracula.*

PALLADIVS in historia Lausiaca, cap. 26. ad reliquias Philemonis, multa miracula facta narrat. S. AMBROSIVS sermone de sanctis Geruasio & Prothasio, & epistola ad sororē de eisdem, inter multa miracula facta refert etiam cæcũ nomine Seuerum, arte lanionem, omnibus notissimum, fuisse curatum ad contactum feretri, quo reliquiæ portabantur. vbi etiam non tacet idem B. Ambrosius, Arianos impudentissimè negare ausos illa miracula, quæ totus populus videbat.

S. HIERONYMVS libro contra Vigilantium: *Tu*, inquit, *sæpius hoc vilissimo tortus es puluere*; vbi dæmonem alloquitur, qui per os Vigilantij reliquias Sanctorum, vilissimũ puluerem appellauerat. & in epist. ad Eustochium de vita Paulæ, narrat ad sepulcra Elisæi, & Ioannis Baptistæ, atq; Abdiæ, rugire dæmones consueuisse: In vita Hilarionis dicit, magna quotidie signa fieri ad sepulcrum eius.

S. AVGVSTINVS lib. 22. ciuit. Dei, ca. 8. tot miracula dicit facta ad reliquias S. Stephani breuissimo tempore, vt multi libri scribendi sint si omnia referri debeant. SVLPITIVS in vita Martini dicit, solo contactu vestis eius curatam mulierem à fluxu sanguinis. Alia id genus sine numero referri possent.

QVINTO, probatur ex miraculis, quæ sæpe in ipsis Sanctorum mortuis corporibus cernuntur, per quæ Deus apertissimè nos ad eorũ venerationem quasi inuitare videtur. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS scribit in sermone de sanctis Iuuentio & Maximo, vultus eorum corporũ ita splendere cœpisse post mortem, vt non posset in eos intendi sine honore quodam, & planè tales fuisse, qualem describit vultum Stephani S. Lucas Act. 6. cùm ait: *Intuebantur vultum eius tanquam vultum Angeli.*

S. HIERONYMVS in vita Hilarionis scribit, corpus eius post decẽ menses adhuc omnino integrum repertum, & tantis fragrans odoribus, vt delibutum vnguentis videretur.

S. AVGVSTINVS serm. 2. de S. Vincentio dicit, corpus eius expositum feris, à coruo mirabiliter defensum: & proiectum

in

in aquas mergi non potuisse. Et lib. 9. Confess. ca. 7. dicit, corpora sanctorum Geruasij & Prothasij incorrupta per plurimos annos à Deo conseruata, vt suo tempore propalarentur.

SVLPITIVS in epistola ad Bassulam Socrum, de obitu S. Martini dicit, post mortem eius in ipsius corpore glorificati hominis apparuisse figuram; fuisse enim carnem eius vitro puriorem, lacte candidiorem, vt septennis pueri decorem ostenderet. Quod idem de corpore S. Francisci refert S. Bonauentura. De S. Eduardo Rege Anglorum, qui ante annos CCCC. floruit, scribit auctor eius vitæ apud Surium mense Ianuario, anno XXXVI. ab eius obitu, inuentum esse corpus ipsius integrum, plenum succo, flexibile, ac si etiam tunc viueret, & non solùm ossa & carnes in nullo læsas, sed nec pilos capitis aut barbæ, nec ipsas vestes aut calceos. Quid de corpore S. Andreæ dicemus, ex quo liquor mirificus perpetuò funditur.

SEXTO, probatur ex inuentione & reuelatione diuinitùs facta Sanctorum corporum. Si enim Deo cultus reliquiarum non placeret, cur ipse seruis suis corpora Sanctorum, quę latebãt, ostenderet? Sancto Ambrosio reuelata diuinitùs corpora sanctorum Geruasij & Protasij, scribit ipse in epistola de hac re, quæ fertur in Tomis Surij. scribit hoc idem S. Augustinus lib. 9 Confess. cap. 7. EXSTAT etiam epistola Luciani in qua significat sibi diuinitùs ostensa corpora sanctorum Stephani, Nicodemi, & aliorum. fuisse aũt verum illud Stephani corpus, innumerabilia miracula ostenderunt, de quibus Euodius libros duos conscripsit. Et B. Augustinus serm 91. ex nouis: *Latuit*, inquit, *tanto tempore corpus eius* (Stephani) *processit quando Deus voluit, illuminauit terras, tanta miracula fecit, mortuus viuos facit mortuos, quia nec mortuus.*

Ad hæc refert SOZOMENVS lib. 5. cap. 8. ossa sanctorum Martyrum Nestabi & Eusebij fratrum, quę Gazenses miscuerant cum ossibus camelorum & asinorum, ne à Christianis internosci possent, sanctæ cuidam fœminæ diuina reuelatione ostensa, & ab eadem collecta fuisse. Idem Sozomenus lib. 7. cap. vltimo, refert ossa Abacuch, & Micheæ Episcopo cuidam diuinitùs reuelata fuisse. Idem Sozomenus lib. 9. c. 2. refert quadraginta Martyrum reliquias diuina reuelatione inuentas.

BEDA

BEDA de sex ætatibus in Martiano, refert caput Ioannis Baptistæ ab ipso Ioanne reuelatum duobus Monachis, & in Zenone scribit, corpus S. Barnabæ cum Euangelio Matthæi super eius pectore inuentum, ipso Barnaba reuelante.

SEPTIMO, probatur ex translatione reliquiarum, de vno loco ad alium, honoris gratia, ab antiquis celebrari solita. Nec enim negari potest, quin ad honorem pertineat sacrorum ossium translationes. Prima quidem & antiquissima translatio fuit ossium Ioseph ex Ægypto in Palestinã, à Mose facta Exod. 13. Deinde translatio reliquiarũ Petri & Pauli, quæ facta est ipso tempore, quo passi sunt, ad Catacumbas. GREGORIVS lib. 3. epist. 30. Tum eorundem corporũ translatio è Catacumbis, partim ad Vaticanum, partim ad prædiũ Lucinæ in via Hostiensi. Cornelius Papa epist. 1. Ruffinus lib. 2. cap. 28. describit translationem reliquiarum Ioannis Baptistæ ex Palæstina Alexandrinam.

S. HIERONYMVS libro contra Vigilantiũ scribit, tempore Constantini Imperatoris translatas Constantinopolim, Andreæ, Lucæ, & Timothei reliquias; & tempore Arcadij translatas ex Iudæa in Thraciã reliquias Samuelis Prophetæ, tanto honore, vt in vase aureo ab Episcopis reliquiæ portarentur, comitante tanta populorũ frequentia, vt à Palestina vsq; ad Chalcedonem iungerentur populorum examina.

S. AMBROSIVS initio exhortationis ad virgines: *Ego*, inquit, *ad Bononiense inuitatus conuiuium, vbi sancti Martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reseruaui.* AVGVSTINVS lib. 9. Confess. c. 7. *Cum*, inquit, *corpora sanctorum Geruasij & Protasij propalata & effossa digno cum honore transferrentur, &c.* Chrysostomus libro de S. Babyla describit, quanto honore reliquiæ Martyris translatæ sint. Sozomenus lib. 7. cap. 10. describit translationem reliquiarum S. Meletij Antiocheni. Theodoretus lib. 5. cap. 36. describit translationem reliquiarum Chrysostomi. Euagrius lib. 1. cap. 16. describit honorificam translationem S. Ignatij sub Theodosio iuniore Antiochiam.

OCTAVO, probatur ex eo, quod reliquiæ sub altaribus reconduntur, cuius rei meminit S. Ambrosius in exhortatione ad virgines, de reliquiis Vitalis & Agricolæ, & in epistola ad sororem, de inuentione corporũ Geruasij & Protasij. S. Hieronymus

ronymus libro contra Vigilantium. Prudentius in hymno 11. de coronis Sanctorũ, qui est de S. Hippolyto. S. Augustinus serm. 11. de Sanctis. Sozomenus lib. 5. cap. 8. & Concilium Carthaginense V. can. 14. Videtur autem ista cõsuetudo Apostolorum tempore cœpisse; nam ideo Ioanni Apoc. 6. ostensę sunt in cœlo animæ Martyrũ sub altari, quia corpora eorum in terris sub altaribus requiescunt, vt Augustinus insinuat loco notato. PORRO ad magnum honorem pertinere hunc locum reliquiis assignatum, docẽt Hieronymus & Augustinus locis notatis, & res ipsa hoc docet. Semper enim altaria in magno honore fuerunt, ita vt etiam suo modo adorarentur; nam Tertullianus libro de Pœnitentia, inter ritus Christianorum ponit, aris Dei adgeniculari.

NONO, probatur ex vsu cereorum & lampadum, quibus honorantur sacræ reliquiæ; nam quòd lumen sit honoris signum, nec sit superstitiosum, lumen accendere ante rem inanimam, etiã sole lucente, patet ex candelabro, quod semper lucebat ante arcam testimonij, Exod. 25. Fuisse autem vsum accendendi cereos coram reliquiis, patet ex obiectione Vigilantij apud Hieronymum: *Videmus*, inquit, *moles cereorũ sole fulgente accendi, &c.* Et ex ipso Hieronymo epistola ad Riparium: *Ergo accensi ante tumulos eorum cerei idololatriæ insignia sunt?*

Item ex Constantino, qui, vt habetur primo Tomo Conciliorum in vita Syluestri, inter alia dona, quæ obtulit sacris reliquiis Petri, Pauli, Laurentij, sanctæ Crucis, multa numerantur candelabra, multæ lucernæ, quæ perpetuò ardere deberent: nec est credibile, Constantinum aliquid obtulisse, quod non esset in vsu antea in Ecclesia. Præterea Theodoretus in hist. lib. 5. cap. 36. testatur in translatione reliquiarum S. Chrysostomi, plurima accensa lumina prælata fuisse.

PAVLINVS natali tertio Felicis, describens cultum, qui sancto Felici habebatur:

Aurea, inquit, nunc niueis ornantur limina velis,
Clara coronantur densis altaria lychnis,
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte, dieq; micant, sic nox, splendorq; diei
Fulget, & ipsa dies cœlesti illustris honore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

GRE-

GREGORIVS lib. 3. Dialog. cap. 24. meminit lampadis, quę ardebat etiam noctu, dormientibus omnibus, in templo S. Petri.

DECIMO, probatur ratione ducta ab vtili, & ab honesto. Ratio ducta ab vtili, est apud Chrysostomum in libro de sancto Babyla Martyre. Deus enim, vt Chrysostomus ait, nihil ferè vtilius nobis reliquit ad salutem, Sanctorum reliquis nihil enim efficacius repræsentat, & infigit in animo memoriam Sanctorum, quàm sepulcrum ipsorum. statim enim que videmus sepulcrum Sancti alicuius, recordamur illius, & virtutum eius, patientiæ, caritatis, castitatis, pietatis; & mul cogitamus quanta gloria fruatur in cœlis pro labor breuissimo huius vitæ, &c.

Ratio ducta ab honesto est multiplex. PRIMVM enim corpora Sanctorũ fuerunt organa animarum ad omne opus bonum. Vide Tertullianũ de resurrectione carnis. SECVNDO fuerunt, & sunt instrumenta Dei ad miracula. TERTIO sunt pignora patronorum. QVARTO, sunt exuuiæ carissimorum. QVINTO, sunt trophæa triumphantium. SEXTO, designata sunt ad gloriam incredibilem, nimirũ, vt sint post resurrectionem corpora sole clariora, & vsq; adeò corporibus omnibus præstent, vt super omnia meritò colloceniur. His igitur, aliisque de caussis Sanctorum reliquiæ à fidelibus magni fiunt, & debito cultu honorantur.

CAPVT IV.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

EX iis, quæ dicta sunt, nõ erit difficile argumenta soluere, quæ initio proposuimus.

Igitur ad PRIMVM argumentum, quod ex Ioannis Wiclef ex Euangelio depromptum, respondemus, Dominum non reprehendere Iudæos, quòd ædificarent, vel ornarent monumẽta Prophetarum, sed quod non imitarentur eos quorum monumẽta ornabant, sed potius eos, qui illos occiderunt, atq; ita seipsos condemnarent. Sic enim exponunt eum locum ferè omnes Patres, vt Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus in cap. 23. Matth. & Ambrosius, ac Beda in cap. 11. Lucæ.

Prophe-

Propheticorum, inquit AMBROSIVS, *ædificatione tumulorum, sceleris eos, qui occiderunt, arguebant, & similium æmulatione factorum se quoque declarabant paternæ iniquitatis hæredes; non igitur ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstimatur.* Hæc ille. Et CHRYSOSTOMVS hom. 75. in Mat. *Non quia ædificant*, inquit, *nec quia Patres suos accusant, & a illis dixit, sed quoniam ita facientes, & ita dicentes Patres suos condemnare audebant, cùm ipsi peiora committerent.*

DICES; At Luc. 11. Dominus ait: *Profectò testificamini, quia consentitis operibus Patrum vestrorum, quia illi Prophetas occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra.* Vbi videtur Dominus accusare ipsam ædificationem tanquam testimonium consensus in necem Prophetarum.

RESPONDET Chrysostomus loco citato, Iudæos ædificare solitos sepulcra Prophetarum, non vt honorarent Prophetas, sed vt ostenderent vires, & potentiam maiorum suorum, qui Prophetas occidere potuerunt. Licet enim Iudæi non esse hanc suam intentionem dicerent, sed omnino contrariam; tamen reuera hanc fuisse eorum intentionem patet, quia occidere quærebant Dominum Prophetarum.

HIERONYMVS in cap. 23. Matthæi paulò aliter exponit; dicit enim antiquos Iudæos ex superbia occidisse Prophetas; recentiores autem ex superbia, & ambitione ædificasse sepulcra eorundem, & proinde eo facto consensisse operibus Patrum suorum.

CAIETANVS satis accommodatè exponit, eum, qui sepelit occisum, posse id facere vel vt honoret mortuum, vel vt compleat actum homicidæ; ordinariè enim homines occiduntur, & postea sepeliuntur, vt scelus lateat. Iudæi autem etiamsi dicerent se ædificare sepulcra Prophetarum, vt eos honorarent, tamen id facere videbantur, vt complerent opera Patrum suorum, vt patet ex eo, quod ipsi postea maiores Prophetas, id est, Christum, & Apostolos aliquos occiderunt.

Ad SECVNDVM dico, in monumentis adesse, vt minimum, memoriam Sanctorum; nam inde sepulcra Sanctorum apud veteres passim dicuntur memoriæ. Porrò memoria Sanctorum honorabilis est. Alioqui nec in sepulcro Christi adest nunc anima, vel caro Christi, & tamen iuxta Isaiam, cap. 11. erit sepulcrum eius glorioſum. Dico præterea, in sepulcris

Sanctorum inueniri alteram partem substantiæ ipsorum, id est, materiam illam ipsam, quam Spiritus Sanctorum animarunt, & rursum animabunt.

Ad PRIMVM Caluini de Mosi corpore, multis modis responderi potest. Hilarius in cap. 17. Matth. Ambrosius lib. 1. de Cain, cap. 2. & Gregorius Nyssenus in vita Mosis dicunt, Mosem nondum esse mortuum, & proinde nec sepultum, sed translatum cum Henoch, & Helia. id quod etiam aliqui recentiorum docent. Sed id non facilè defendi potest; & [illegible] argumentis eam sententiam oppugnat Rupertus in cap. [illegible] Deuteronomij. PHILO in fine librorum de vita Mosis docet, mortuum quidem Mosem, & sepultum, sed ad gloriam Mosis pertinere, quòd sepultus sit in sepulcro tam admirando, vt nullus hominum dignus fuerit vnquam illud conspicere. quo etiam videtur alludere Oecumenius in epist. Iudæ. Probabile tamen est quod scribit Chrysostomus homil. 5. in Matth. occultatum fuisse Mosi sepulcrum, ne à Iudæis coleretur pro Deo.

DICES; nec coluerunt Mosem viuentem pro Deo, ergo multò minus coluissent mortuum. RESPONDEO, viuentem non coluerunt, quia quotidie ab illo audiebant, vnum esse verum Deum, se autem illius seruum: At post mortem recordati mirabilium eius, & non audientes verba eius, facile potuissent adduci vt crederent esse Deum, eumque adorarent si scirent vbi esset, præsertim quia valde credibile est corpus eius, licet mortuum, conseruasse adhuc splendorem vultus & decorem, quem antea habebat, sicut multis Sanctorum accidit. Exemplum habemus in serpente æneo; nam Numer. 21. iubente Mose aspiciebant Iudæi tacti à serpentibus in illum æneum serpentem, & curabantur; nec tamen eum adorabant cultu latriæ, quia nimirum Moses dixerat illis, serpentem illum non esse Deum, sed signum duntaxat salutis: at 4. Regum 18. eidem serpenti tanquam Deo sacrificabant, cùm tamen iam nulla operaretur miracula, & ideò ab Ezechia confractus fuit.

DICES; idem periculum est nunc in reliquiis aliorum Sanctorum. RESPONDEO, falsum esse. nam populus Iudæorum eo tempore propensissimus erat ad idololatriam, ita vt etiam vitulos aureos coleret; Vnde post captiuitatem Babylonis

lonicam, quia populus ille non amplius coluit idola, videmus Deum illustrasse sepulcrum Isaiæ, Ezechielis, Hieremiæ, Helisæi, Abdiæ, & aliorum multis miraculis, & gratum habuisse cultum, qui ossibus eorum exhibebatur, vt Epiphanius, & Hieronymus tradunt. Adde quod nunquam est auditum apud Christianos, vt aliqui Sanctorum reliquiis diuinos honores detulerint. nec desunt in Ecclesia, qui & literis, & sermonibus populos doceant, quis cultus reliquiis debeatur.

Ad SECVNDVM dico, 2. Corinth. 5. cùm dicitur: *Etsi nouimus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus*, per carnem intelligi mortalitatem & passibilitatem; & sensum esse, si nouimus aliquando Christum mortalem & passibilem, nunc non nouimus, nisi immortalem & impassibilem, sicut 1. Corinth. 15. dicitur: *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Et Hebr. 5. *Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesq; obtulit, &c.* Sic exponunt omnes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambrosius, Anselmus, &c.

Eodem modo respondit VII. Synodus act. 6. Tomo IV. eidem argumento, quod ab Iconomachis obiectum fuerat, vbi etiam additur testimonium S. Cyrilli. Et quod non velit Apostolus docere (quod Caluinus ait) esse obliuioni tradendum, & missum faciendum quidquid in Christo carnale fuit, id est, omnem memoriam humanitatis eius, vt solùm de spiritu & diuinitate cogitemus, patet; nam Paulus 1. Cor. 11. dicit Sacramentum Eucharistiæ institutum in memoriam passionis; & addit: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat:* & ipse nihil sæpius repetit, quàm crucem, & passionem, & mortem Domini. Et quomodo, quæso, iuxta Isaiam, cap. 11. esset sepulcrum eius glorioſum, si deberemus obliuisci mortis Domini? DENIQVE vel debemus recogitare beneficia Domini, vel non: Si non, ingratissimi sumus, contradicimusque Paulo, qui Hebr. 12. ait: *Recogitate eum, qui talem aduersum semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem.* Si sic, ergo debemus incarnationem, natiuitatem, passionem, & mortem Domini cogitare.

Ad TERTIVM dico. PRIMO, cultum reliquiarum non esse cultum voluntarium, id est, ab hominibus excogitatum, sed esse à Deo inspiratum, vt patet ex Scripturis citatis; nam Scriptura approbat cultum sepulcri, & fimbriæ Christi; item vmbræ Petri, sudariorum & semicinctiorum Pauli, &c.

Dico SECVNDO, apud Paulum Coloss. 2. ἐθελοθρησκείαν non significare cultum quomodocunq; voluntarium, id est non præceptum à Deo, sed ab homine excogitatum; sed cultum superstitiosum, vt noster interpres rectè vertit: superstitiosam religionem, vt exponit S. Hieronymus in epist. ad Algasiam quæst. 10. Probandum igitur esset Caluino cultum reliquiarum esse superstitiosum, vel falsum, si vellet esse reprehensum à Paulo.

Ad QVARTVM; nego periculum esse idololatriæ, immo cultus reliquiarum est detestatio omnis idololatriæ. nam Martyres mortui sunt, vt idololatriam destruerent; qui ergo Martyris reliquias colit, indicat se gaudere de idololatriæ destructione. & rectè Christiani apud Ruffinum lib. 1. cap. 37. cum transferrent reliquias Babylæ, canebant magna voce, *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.*

Ad illud de cereis, dico, cereos accensos coram tumulis Martyrum non esse signum adorationis Deo debitę; nam non offeruntur cerei Martyribus tanquam sacrificia, sed accenduntur in signum lętitię. ignis enim accendi solet ad lętitiam significandam etiam in rebus prophanis. Præterea, ignis signum est gloriæ; vnde Imperatoribus Romanis, & Imperatricibus vbiq; ignis præferebatur, teste Herodiano, lib. 1. Sancti autem vera gloria nunc fruuntur, & cum Christo regnant atque imperant in cœlis, vt meritò illorum memoriæ ignis accendi possit. Denique ignis signum est vitæ, proinde cereos protestamur viuere Sanctorum animas, & ipsa corpora suo tempore victura.

Ad Hieronymum dico, eum cùm ait de iis qui accendunt cereos coram reliquiis (*Confiteor zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*) loqui de iis, qui cereos accendunt, existimantes inde Martyres illustrari; nam Vigilantius dixerat, per Ironiam: *Magnum honorem præbent huiusmodi hominum beatissimis Martyribus, quos putant de viliissimis cereolis illustrari.* De his ergo qui cum tali opinione falsa cereos accendunt,

dunt, Hieronymus dicit, eos zelum habere, sed non secundum scientiam.

Quòd autem Hieronymus absolutè putauerit bonum coram reliquiis accendi cereos, patet PRIMO, quia in epist. ad Riparium ipsemet affert in argumentum cultus Sanctorum vsum accendendi cereos. & lib. in Vigilātium ait: *Caussabantur quondam & Apostoli quod periret vnguentum, sed Domini voce correpti sunt. neq; enim Christus egebat vnguento, nec Martyres lumine cereorum: & tamen illa mulier in honore Christi fecit, deuotioque mentis eius recipitur: & quicunque accendunt cereos, secundum fidem suam, habent mercedem.* Et infrà: *Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est, hoc fit Martyribus, & idcirco recipiendum est.*

SECVNDO idem patet, quia Hieronymi tempore erat vsus eiusmodi cereorum non solùm apud mulierculas, sed etiam apud Episcopos & vniuersam Ecclesiam, vt patet ex Paulino, Theodoreto, & aliis suprà citatis.

TERTIO, si esset superstitio accendere cereos interdiu coram reliquiis, esset etiam accendere cùm legitur Euangelium, & cùm mortui deferuntur ad sepulcrum. Atqui consueuisse ad Euangelium accendi cereos in toto Oriente, docet Hieronymus ibidem contra Vigilantium: & accendi in funere, docet ipse idem in vita Paulæ, vbi dicit in funere Paulæ etiam Episcopos cereos accensos gestasse.

Ad Concilium Elibertinum respondimus cùm ageremus de Purgatorio, Concilium id prohibuisse, quia fiebat more Gentilium, inter quos tunc Christiani versabantur, &c.

Ad Augustinum dico, eum vocare sepulcrorum adoratores quosdam, qui (vt ipse putabat) sacrificium panis & vini, aliarumque epularum manibus defunctorum offerebant, & deinde iisdem cibis & vino se ingurgitabant, & inebriabant. Sic enim loquitur: *Noui*, inquit, *sepulcrorum adoratores, noui multos esse, qui luxuriosissimè super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos seipsos sepeliant, & voracitates, ebrietatesque suas deputent religioni.* Sed hæc scripsit Augustinus initio conuersionis suæ. Postmodum autem reprehendit quidem illam consuetudinem, sed non tanquam idololatriam; nam lib. 6. Confess. cap. 2. dicit, matrem suam consueuisse ex pietate id facere: sed Mediolani ab Am-

brosij Clericis fuisse prohibitam. Ambrosius enim prohibuerat istam consuetudinem, ne daretur occasio ebrietati, & quia videbatur affinis superstitioni Gentilium, licet integro animo à Christianis id fieret. Idem etiam Augustinus lib.8. de ciuit. Dei, cap.27. dicit meliores Christianos id non facere, eos autem, qui id faciunt, non sacrificare defunctis Martyribus, sed ponere super tumulos Sanctorum epulas, vt à Deo per merita Martyrum sanctificentur.

Quòd autem Augustinus non putauerit malum venire sepulcra Sanctorum, patet ex epist.42. ad Madaurenses: *Videtis*, inquit, *imperij nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare*. NOTA, Augustinum hæc scribere idololatris, vt ostenderet idolorum cultum à Christianis destructum. Præterea Augustinus cùm reprehendit sepulcrorum adoratores, certè non reprehendit Chrysostomum & Hieronymum, sed turbas imperitorum. Atqui Chrysostomus sermone in Sanctos Iuuentium & Maximum dicit: *Tumulos Martyrum adoremus*: & Hieronymus ad Marcellam, vt migret Bethleem, dicit, sepulcra & cineres Ioannis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ meritò adorari à fidelibus in Palæstina.

GAVDENTIVS Brixianus Ambrosij æqualis, tract.4. in Exodum: *Gulæ*, inquit, *sua causſa primùm cœperũt homines prædia mortuis præparare, quæ ipsi comederent; post hoc sacrificia etiam ausi sunt eis sacrilega celebrare, quamuis nec ipsi mortuus mortuis suis sacrificent parentalia, dum super sepulcrorum mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritum balbutiunt*, &c. vbi arguit morem illum tanquam ex Gentilium errore relictum. Itaq; fortasse pauci quidam mortuis sacrificabant, qui etiam meritò reprehenduntur, sed non propterea omnis cultus sacrarum reliquiarum abolendus est, quia nimius cultus iure reprehensus est.

Ad QVINTVM argumentum, negamus reliquias, quæ publicè in templis exponuntur venerandæ, esse supposititias. Semper enim Ecclesia diligenter curauit, ne fraudes fierent, & præcipuè post decretum Concilij Lateranensis, vt nullæ reliquiæ publicè recipiantur sine auctoritate Romani Pontificis.

Ad

Ad illud Augustini *(si tamen Martyrum)* dico, non mirum, si Augustinus dubitabat de reliquiis, quas quidam priuati homines circumferebant. nos autem de reliquiis agimus, quæ publicè in templis conseruantur.

Ad illud, de pluribus corporibus, dico, in variis locis esse partes eorundem corporum, sed denominari à parte totum; nam, vt scribit Basilius oratione in 40. Martyres, toti Martyres 40. dicebantur tunc esse in variis vrbibus, quia quælibet ciuitas habebat partem eorum. Theodoretus etiam lib. 8. de Martyribus dicit, Martyrum corpora rarò inueniri integra in vno aliquo monumento, sed esse diuisa, & distributa in varia loca.

Deniq;, S. Ioannes Chrysostomus in libro, quòd Christus sit Deus, Apostolum Petrum & Romæ, & Constantinopoli iacere dicit, cùm tamen Constantinopoli nihil esset, nisi aliqua particula; nam corpus ipsum Romæ esse sepultum idem Chrysostomus testatur homil. 32. in epist. ad Rom. Sed verba eius audiamus ex libro iam citato: *Roma*, inquit, *quæ vrbium est regalissima, relictis omnibus, ad sepulcra piscatoris & pellionis currunt Reges, & præsides, & milites, & Constantinopoli Reges nostri magnam gratiam putant, non si prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula, corpora sepeliantur, fiantq; piscatorum ostiarij Reges.*

CAPVT V.

De nomine Imaginis & Idoli.

SEQVITVR nunc ordine suo disputatio de cultu imaginum; cuius disputationis octo erunt partes. PRIMVM enim dicendum erit de nomine imaginis, idoli, & simulacri. SECVNDO, qui fuerint hostes imaginum. TERTIO, an liceat habere imagines. QVARTO, an liceat eas colere. QVINTO, quo cultu colendæ sint.

His addam peculiarem tractatum de cruce, & quidem trimembrem. Nam PRIMO agemus de vera cruce Dominica. SECVNDO, de imagine crucis permanente. TERTIO, de imagine transeunte, id est, de signo crucis, quod in aëre pingimus.

Vt igitur à nomine incipiamus, Henricus Stephanus in suo thesauro in voce εἴδωλον, scribit apud Eccles. idolum vocari omne simulacrum, numen aliquod repræsentans, quod cultu & honore dignamur. Ex quo sequitur apud Ecclesiasticos imagines Christi & Sanctorum, & præcipuè imagines Trinitatis rectè vocari idola. Etsi quidem Henricus per Ecclesiasticos intelligit Doctores suos, Caluinum, Martyrem, Illyricum, & alios eiusdem classis. rectè dicit, illi enim vix vnquam aliter imagines nostras appellant, quàm idola. Si autem per Ecclesiasticos intelligit sanctos Patres, vel Apostolos, & Prophetas, falsissimum est, quod ipse dicit; nam inprimis VII. Synodus, act.5. & act.7. anathema dicit iis, qui imagines Christi & Sanctorum vocant idola.

Deinde Origenes homil.8. in Exod. & Theodoretus q.38. in Exod. exponentes illud Exodi 20. *Non facies tibi sculptile* (quod LXX. verterunt εἴδωλον) *& omnem similitudinem, &c.* Dicunt inter imaginem & idolum hoc interesse, quòd imago est vera rei similitudo; vt cùm pingimus hominẽ, equum, &c. Imago enim ab imitando dicta est. Idolum autem est falsa similitudo, id est, repræsentat id, quod reuera non est. vt cùm Gentiles proponebant statuas Veneris, aut Mineruæ. illa signa, idola erant, quia repræsentabant Deos generis fœminini, quales Dij nec sunt, nec esse possunt: Atque ita nec verè repręsentabant, sed erant falsę imagines. id enim, quod non est, repręsentari non potest. Ex quo intelligimus imagines Christi & Sanctorum non esse idola. Sed nec Trinitatis, aut Angelorum imagines sunt idola, quia non sunt factæ ad repræsentandam naturam Trinitatis, vel Angelorum, sed ad exprimendam formam, in qua apparuerunt, vel certè eorum proprietates, vt infrà dicemus.

Hanc esse veram differentiam illarum vocum secundum Ecclesiasticos, probatur PRIMO, quia Scriptura nusquam tribuit nomen idoli vlli veræ imagini, sed solùm simulacris Gentilium, quæ falsos Deos referebant. Scriptura vocat Filium Dei imaginem Patris, Sap.7. Col.1. & ad Hebr.1. at nunquam vocat idolum Patris. & 3.Reg.7. dicitur Salomon fecisse ad ornatum templi imagines Cherubin ad similitudinem hominum, item imagines leonum, boum, palmarum, malograna-

granatorum, florum, &c. nec vnquam ista vocãtur idola, quia nimirum rerum verarum similitudines erant.

SECVNDO, quia Scriptura Testamenti veteris idola vocat ordinariè אֱלִילִים, vt Leuit. 19. 26. & alibi, vel אֲוֵנִים, vt Num. 23. Oseæ 6. & alibi. Porrò אֱלִיל significat vanum, falsum; & similiter אָוֶן vanum, mendacium; interdum etiam vocat שֶׁקֶר, id est, mẽdacium, vt Hieronymus notat in cap. 7. Oseæ. vbi semper vides idolum aliquid falsi significare. Denique Habacuch secundo ait Scriptura: *Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus conflatile, & imaginem falsam?* vbi clarissimè definitur idolum imago falsa. cui simile est, q̃ ait Plato in Theeteto, cùm ait, ψεύδη καὶ εἴδωλα περὶ πλείονος ποιούμενοι τῆς ἀληθείας, id est, mendacia & idola pluris faciunt, quàm veritatem, vbi idolum cum mendacio coniunxit, & veritati opposuit.

TERTIO, quia B. Paulus 1. Corinth. 8. ait: *Scimus, quia nihil est idolum in mundo.* vbi idolum nihil esse dicitur, quia licet sit aliquid secundum materiam, tamen nihil est formaliter, cùm id repræsentet quod nihil est, & proinde nec verè repræsentet, & consequenter nec sit. Cui loco alium similem adducit Hieronymus in cap. 7. Oseæ, ad probandum idolum nihil esse; nam Hester 14. dicitur: *Ne tradas sceptrum tuũ his, qui non sunt*, id est, idolis.

QVARTO, quia B. Hieronymus in cap. 2. Habacuch, & in cap. 13. Zachariæ, & alibi passim confert hæreses cum idolis, quia vt idolum est falsa imago, ita hæresis est falsa imaginatio.

QVINTO, ex ipsa vocis proprietate; nam (vt Tertullianus docet libro de idololatria) idolum est diminutiuũ ab εἶδος, id est, forma, & significat formam paruam, non quantitate sola, sed perfectione. Est enim propriè idolum (vt exponit Eustathius in lib. 11. Odisseæ) imago inanis, qualis est, quæ cernitur in vmbra hominis, & qualia sunt phantasmata, id est, imagines quas imaginatione fabricamus, quibus sæpe nihil respondet in re; & qualia denique sunt spectra & vmbræ mortuorum, quæ videntur quidem esse aliquid solidum, sed inanes sunt. Vnde Homerus in 11. Odisseæ, & Lucianus in Dialogo de mortuis, animas mortuorum vocant εἴδωλα.

& Virgilius in 6. lib. Æneidos videtur idipsum explicare voluisse, cùm ait:

Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamq; aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formæ;
Irruat, & frustrà ferro diverberet umbras.

Vbi quod Homerus, & Lucianus vocant εἴδωλα, vocat ipse vmbras, & cauas imagines, id est, vanas & inanes. Quoniam ergo idolũ propria & primaria significatione designat imaginem inanem, inde scriptores sacri, & Ecclesiastici Doctores vocauerunt idola statuas falsorum Deorum, licet solidæ sint quoad materiam, quia inanes sunt quoad formam, id est, quoad repræsentationem. Hæc de nomine idoli.

Nomen simulacri est quidem paulò communius; nam Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 10. & 13. vocat hominem Dei simulacrum; & lib. 2. de origine erroris, cap. 2. dicit, simulacrũ dici à similitudine, & proinde omnem veram imaginem posse dici simulacrum. Verius tamen est, quod alij dicunt, simulacrum dici à simulando, non à similitudine; nam in Scripturis simulacra vbique ponuntur pro idolis. Semper enim vbi Latinus interpres posuit simulacra, vt Actor. 15. Psal. 113. 1. Ioan. vlt. & alibi, semper in Græco est εἴδωλα. & B. Augustinus in Psalm. 135. dicit, Latinos ea simulacra vocare, quæ à Græcis dicuntur idola. Hieronymus quoque in cap. 7. Oseæ dicit, sic opponi simulacrum Deo, sicut opponitur mendacium veritati, quia simulacrum Deum falsum refert.

Denique, sicut Homerus, & Lucianus vocãt idola vmbras mortuorum, quæ videntur solida corpora quædam, & non sunt; ita etiam Lucretius lib. 4. & Virgilius lib. 4. Georgicorum, & lib. 6. Æneidos, easdem mortuorũ vmbras passim appellant simulacra.

CAPVT

CAPVT VI.

De Principibus Iconomachorum.

AVCTORES Iconomachiæ fuerunt omnes aut Iudæi, aut Mahumetani, aut Magi, aut manifestè Hæretici, ita vt negare non possint qui hoc tempore oppugnant imagines, auos & maiores suos fuisse impios.

Alphonsus de Castro, verbo, Imago, tribuit hunc errorem cuidam Felici, quem dicit damnatũ in Concilio Franconiæ, teste Platina in Adriano primo, nec tamen potest inuenire, quis iste Felix fuerit. Tribuit item Sereno Episcopo Massiliæ, quem B. Gregorius reprehẽdit lib. 7. epist. 109. & lib. 9. epist. 9. denique eundem errorem tribuit Alphonsus B. Epiphanio in epist. ad Ioannem Hierosolymitanum.

Sed nullus horum, pace Alphonsi, in isto errore versatus est; nam Felix damnatus in Synodo Francofordiensi, est Felix Episcopus Vrgelitanus. Is autem (vt ex Adone in Chronico, & Iona lib. 1. patet) solùm docuit Christum esse Filium Dei adoptiuum: quia tamen eadem Synodus reprobauit eodem tempore (vt ex eodem Adone in Chronico anni DCXCII. patet) Pseudosynodum Græcorum contra imagines, putauerunt tam Platina, quàm Alphonsus, hæresim Felicianam esse hæresim Iconomachorum.

Serenus autem confregit quidem imagines, sed nullo modo Iconomachis hæreticis annumerandus est; nam imagines fregit, quia videbat eas à Christianis, tum recens conuersis, adorari pro Diis. Vnde B. Gregorius laudat zelum eius & fidem, & solùm reprehendit temeritatem, quod ausus sit id facere, quod nullus vnquam Episcopus fecerat, & monet eum, vt populum instruat, cur imagines ab Ecclesia teneantur, & præmissa instructione imagines in templis reponi sinat. Nec erat opus, vt Castro diceret, Serenum, & Epiphanium excusari ab hæresi, quia res nondum erat determinata. Satis enim res determinata erat vsu totius Ecclesiæ: sed nihil isti contra fidem, aut veritatẽ egerunt, vel docuerunt. Ac præsertim Epiphanius, qui purgatur ab omni suspicione erroris circa imagines in VII. Synodo, act. 6. tomo 5. & nos infrà de hac re agemus.

mus. Et certè non sine temeritate, & præiudicio Catholicæ fidei tam crassi errores tam magnis viris tribuuntur.

Nicolaus Sanderus lib.1.c.vlt.de imaginibus dicit, primos Iconomachos fuisse Manichæos, tum quia id videtur indicare Tharasius in VII. Synodo, tum etiam, quia Faustus apud Augustinum lib.20.cap.3.contra Faustum, gloriatur, à suæ sectæ hominibus Deum sine simulacris coli: Sed an res ita se habeat, vehementer dubito; nam Tharasius in VII. Synodo act.5.non dicit Manichæos respuisse imagines, sed dicit, Iconomachos dum imagines respuunt, similes esse Manichæis, qui asserebant, Christum non habuisse verum corpus; quia enim negat Christum posse depingi, videtur existimare, Christum non habere verum corpus. Porrò Faustus apud Augustinum non loquitur de imaginibus Sanctorum, sed solùm de imaginibus Dei. Vnde nec Faustus eo loco reprehendit Catholicos, quòd haberēt imagines, nec Augustinus reprehendit Manichæos, quod imaginibus carerent: Ergo primi Iconomachi sunt Iudæi, qui in suo Thalmud quod prodiit anno Christi CD.LXXVI. ord.2. tract.1.dist.2.disertè docent, Christianorum Ecclesias esse domos idololatriæ. quod propter imagines dictum esse patet tum ex VII. Synodo, vbi frequenter Iconomachi dicuntur Hebræi: tum ex Dialogis Leontij, vbi altercatur Iudæus cum Christiano de imaginibus. habetur pars horum Dialogorum in VII. Synodo, act.5.

Circa idem tempus Zenone imperante exstitit Xenaias, quem Principem Iconomachorum fuisse dicunt Nicephorus lib.16.cap.27.& Cedrenus in compendio. Fuit autem iste Xenaias homo Persa, & barbarus, immò & seruus fugitiuus: & licet non esset baptizatus, simulans tamen se Christianum irrepsit ad Episcopatum. Sed quamquam iste aperte suaserit, non esse venerandas imagines: non tamē legimus, quòd persuaserit, nisi fortè aliquibus paucis. At post annos ferè centum, Iustino iuniore Imperatore, Samaritani quidam irruperunt in Ecclesiam quandam, & in imagines Christi, & Sanctorum ferociſſimè grassati sunt, vt patet ex epistola Simeonis Eremitæ ad Iustinum Imperatorem, quæ habetur in VII. Synodo, act.5.

Non diu postea post annum Domini DC. exortus est Mahumetus, qui suæ sectæ hominibus nullas imagines in templis

plis permisit, vt ex Alcorano, cap. 15. & 17. & ex ipsa experientia patet. Nec enim Turcæ imagines habent, & nos idololatras putant propter cultum imaginum.

Iterum post annos ferè centum, id est, post annum DCC. Domini, Hebræus quidam maleficus Ezidi Regi Arabum Mahumetano promisit XXX. annos vitæ, si in suo imperio iuberet imagines Christi, & Sanctorum ex Christianorum Ecclesiis auferri, & comburi. Iussit ille, sed cùm Christiani nõ parerent, immisit Arabes, & Hebræos in Ecclesias, qui negocium impigrè perfecerunt: Sed Rex Ezides anno sequenti obiit, & Hebræus tanquam impostor à successore eius turpissima morte mori coactus est. Narratur historia in VII. Synodo, act. 5. necnon à Cedreno, Zonora, & Niceta in vita Leonis Isauri.

Paulò pòst, Leo Isaurus Imperator à Iudæis similiter persuasus, publico edicto imagines deponi, & deleri ex templis omnibus iussit: Et multos Christianorum resistentium neci dedit. vnde Iconomachi cognomen inuenit. Auctores sunt, Cedrenus, Zonaras, Paulus Diaconus, & alij. Atque hic fuit primus Christianorum, qui bellum mouit contra imagines; nam etsi Philippicus, teste Paulo Diacono, deposuerat imagines sex Synodorũ: tamen id fecerat odio sextæ Synodi, non odio imaginum. Fuit enim Philippicus Monothelita, non Iconomachus.

Vtrùm autem Leo rectè fecerit, an malè, vel ex eo perspici potest, quod maluit in ea caussa Iudæorum maleficorum cõsiliis adhærere, quàm sancti Gregorij Papæ, & sancti Germani Patriarchæ Constantinopolitani; qui tunc sedebant, & Imperatori apertè restiterunt, vt ex iisdem auctoribus patet. Fuisse autem Gregorium illum, & Germanum, optimos, & doctissimos Pontifices tradunt historici omnes eius temporis Græci & Latini. Restiterunt etiam Leoni duodecim sapientes, qui cum præposito suo, qui dicebatur magister OEcumenicus, publicis sumptibus alebantur, & omnium optimi, & sapientissimi erant: quos Leo vnà cum domo, & instructissima eorum bibliotheca combussit. Vide Zonaram in vita huius Leonis.

Impietatem porrò Leonis sequutus est Constantinus Copronymus huius Leonis filius, qui in signum futuræ improbitatis

bitatis dum baptizaretur, sacrum fontem stercore fœdauit: & præterea Necromāticus fuit, & hæreticus Nestorianus; nam non credidit B. Mariam esse Deiparam, vt ex Zonara, & Cedreno cognosci potest.

Monet autem rectè Sanderus Gulielmum Xilandrum, nō fideliter vertisse in hac historia verba Cedreni. vbi enim Cedrenus scripsit, Constantinum istum exegisse iuramentum ab omnibus Imperio suo subiectis, quo iuramento confirmarent, nullam se imaginem adoraturos; illa verba, εἰκόνι προσκυνήσω τινὶ, ille vertit, nulli se simulacro supplicaturos; quasi videlicet Christiani idolis supplicent. Cùm tamen constet, vt iam ostendimus, imagines nō rectè vocari simulacra & vsus Christianorum habeat, vt imagines veneremur, non vt eis quasi viuentibus & sentientibus supplicemus. Sed nimirum qui fidem Deo non habet, nihil mirum, si etiam fidem non seruet in libris transferendis.

Post annum deinde D C C C. cùm aliquandiu quieuisset bellum contra imagines; iterum renouatum est à Leone Armenio Imperatore; & qui ei successerunt, Michaële Balbo, & Theophilo, quos omnes improbissimos fuisse, postremum etiam Iudaicæ sectæ, & Necromantiæ addictum, testantur Cedrenus & Zonaras in vita ipsorum.

Eodem tempore, quo Theophilus in Oriente imagines oppugnabat, exstitit in Occidente sub Imperio Ludouici Pij Caroli Magni filij Claudius Hispanus, Episcopus Taurinensis Felicis Vrgelitani discipulus, qui imagines omnes, & cruces è templis omnibus suæ diœcesis abstulit. Fuit autem homo imperitus, & superbus, vt ex libello eius libris Ionæ inserto apparet, & hæresim Arianam, iam sepultam, rursus ad lucem reuocare conatus est.

Post illa tempora circa annum Domini M. CCC. LXXII. exstitit Ioannes Wiclef, qui obiter attigit imaginum reprehensionem, sed discipuli eius acriùs postea imagines oppugnauerunt. Vide Thomam Waldensem tomo 3. tit. 19. Eundem errorem tribuit Waldensibus Claudius Coussordius libro contra Waldenses, articulo vltimo.

Scribit etiam Ioannes Cochlæus lib. 3. hist. Hussitarum, à Hieronymo de Praga imaginem Christi crucifixi deiectam, & ster-

& stercore fœdatam, cùm tamen ipse in cubiculo adoraret imaginem Wiclefi diademate coronatam.

Denique hoc nostro seculo primus, qui imagines è templis abstulit, Andreas Carolstadius fuit, anno M.D. XXII. teste Ioanne Cochlæo in vita Lutheri. Lutherus autem quamquam rem probaret, reprehendit tamen auctorem, vt ibidem Cochlæus dicit, quia, vt id faceret, non à se potestatem, & auctoritatem flagitauerat. Item Zwinglianos contra imagines pugnasse scribit Cochlæus in actis Lutheri anni M.D.XXVI. Philippus quoque in locis communibus explicans decalogum, reprehendit imaginum venerationem. Similiter Magdeburgenses Cent. 8. passim, sed præcipuè cap. 9. & 10.

Denique Ioannes Caluinus lib. 1. cap. 11. & lib. 4. cap. 9. §. 9. Instit. acerrimè imaginum cultum reprehendit. & Caluinistæ, vbicunque possunt, eas frangunt, vel comburunt, vel abradunt.

CAPVT VII.

Licere imagines & facere, & habere.

His præmissis, vt ostendamus licere Christianis vsum imaginum, proponemus, & refutabimus varios, qui de hac re exstiterunt, errores.

Ac PRIMVS quidem est Iudeorum, qui quondam propensissimi erant ad idololatriam; at post Christi aduentum superstitiosissimi sunt contra imagines. Dicunt enim iure diuino prohibitum esse imagines quaslibet efficere, teste Paulo Burgensi, addit. 2. ad Lyranũ super cap. 20. Exod. quod idem docent Wiclefistæ apud Waldensem tom. 3. tit. 19. c. 152. Ratio eorum est, quia Exod. 20. dicitur: *Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem, &c.* Ceterùm hic est error manifestus. Et sine dubio non prohibetur in decalogo omnis imago, sed solùm illa, quæ dici potest idolum, id est, imago, quæ habetur pro Deo, vel quæ repræsentat tanquam Deum eam rem, quæ non est Deus. Cùm enim dicitur: *Non habebis Deos alienos*, prohibetur actus interior idololatriæ. cùm autem additur: *Non facies tibi sculptile, &c.* Prohibetur actus exterior. Vide Augustinum quæst. 71. in Exodum.

Probatur hæc sententia PRIMVM, quia si prohiberetur omnis imago, sequeretur præcepta decalogi non esse tantùm decem

decem, sed vndecim, vel duodecim contra Scripturam, qua dicit esse decem, Exod. 31. & 34. Deut. 4. 9. & 10. nam constat vnum præceptum esse: *Non habebis Deos alienos.* Alterum, non assumes nomen Dei inuanum. III. Sabbatha sanctifices. IV. Honora parentes. V. Non occides. VI. Non mœchaberis. VII. Non furaberis. VIII. Non dices falsum testimonium. IX. Non concupisces. ista nouem sine controuersia sunt distincta.

Porrò illud: *Non concupisces*, vel debet diuidi in duo, vt nonum sit, non concupisces vxorem alienam; decimum, non concupisces rem alienam; vel ista omnia ad vnum pertinent. Si debet diuidi in duo, ergo illud: *Non facies tibi sculptile*, erit vndecimum, vel oportet dicere, illud non esse præceptum distinctum à primo, vt reuera dicunt Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. Augustinus quæst. 71. in Exod. & epist. 119. cap. 21. & cõmuniter Scholastici 3. sent. dist. 37. & Catechismi omnes Latini. Et tunc non prohibetur sculptile quodcunque, sed solùm sculptile, quod habetur pro Deo alieno.

Si autem, *Non concupisces*, est vnum tantùm, vt existimant Philo in libro de decalogo ante medium, Iosephus lib. 4. antiquit. cap. 6. & 8. Origenes homilia 8. in Exod. Ambrosius & Hieronymus in cap. 6. ad Ephes. Procopius, & Rupertus in cap. 20. Exodi: Tunc illa omnia verba erunt vnum præceptum. *Non facies tibi sculptile, &c. Et non adorabis ea, neque colet.* sed facere imagines absolutè, & adorare easdem, sunt res distinctæ, vt patet; quia potest vnus adorare sculptile, quod non fecit, & alius nõ adorare, quod fecit. Ergo vnum tantùm horum est prohibitum, alioqui essent vndecim præcepta: Sed certum est, prohiberi cultum, ergo non prohibetur fabricatio per se, sed solùm in ordine ad cultum. Proinde peccat, qui facit, vt adoret, non qui facit ad alium vsum.

Secvndo probatur, lege diuina non prohiberi imagines absolutè, ex eo, quòd in ipsa Scriptura legimus imagines factas Dei iussu. siquidem Exodi 25. Deus fieri iussit imagines Cherubin super arcam. Num. 21. serpentem æneum. 3. Reg. 6. & 7. Cherubin, boues, leones, & alia. Respondent Iudæi, Deum præcepisse hominibus, non autem sibi ipsi. Porrò imagines templi ipsum iussisse fieri, sicut prohibuit furtum, & tamen ipse iussit, vt Iudæi spoliarent Ægyptum, Exod. 12.

At

At contrà. PRIMO, præcepta decalogi sunt explicationes iuris naturæ, excepto illo de Sabbatho: res autem prohibitæ iure naturæ, sunt prohibitæ, quia malæ; non malæ, quia prohibitæ, & proinde nec à Deo præcipi possunt, nec iussit vnquam Deus furtum, sed donauit vt Dominus, Iudæis bona Ægyptiorum. DEINDE, si imagines essent prohibitæ, certè propter periculum idololatriæ: at idem est periculum, si Deus iubeat eas fieri, immò eo maius, quo illæ habentur diuiniores, sicut accidit de serpente æneo 4. Reg. 18. non ergo prohibuit Deus imagines absolutè.

Probatur TERTIO, quia nunquam intelligitur prohibitum id quod nullo modo aduersatur fini legis: finis autē præceptorum primæ tabulæ est, vt seruetur Deo suus honor illibatus, vt patet ex initio decalogi: *Ego sum Dominus Deus tuus.* Item ex illa comminatione: *Ego sum Deus zelotes.* Item ex illa explicatione Exodi 20. *Non facietis mecum Deos aureos, & Deos argenteos.* Item ex Leuit. 26. *Non facietis sculptile, & idolum, & adoretis.* Denique ex illo Isaiæ 42. *Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus.* At imago non facta ad venerationem, non aduersatur honori Dei: Non igitur est prohibita.

DICES; Imago est occasio idololatriæ. Respondeo, etiam Sol, & Luna, & alia multa sunt talia; sed per accidens.

QVARTO, ars pingendi, & sculpendi bona est, & à Deo, vt patet Exodi 31. & 35. vbi dicitur, Deus dedisse duobus viris Beseleel, & Ooliab spiritum suum, sapientiam, & scientiam ad sculpendum, & excogitandum multa pro ornatu tabernaculi.

QVINTO, Deus primus auctor est omnium imaginum, naturalium, & artificialium. nā genuit Filium ad imaginem suam; & formauit hominem ad imaginem suam.

SEXTO, imago est secundum naturam, & necessaria; nam inprimis omnia naturalia producunt aliquid sibi simile, id est, imaginem sui. Homo quidquid cognoscit siue sensu, siue intellectu, per imagines cognoscit. Non possumus in lumine versari, quin corpora nostra vmbram efficiant, quæ imago est corporis. Vestes omnes imagines sunt eorum membrorum, ad quæ tegenda factæ sunt.

Denique Iudæi tempore Christi habebant imaginem Cæsaris in nummis, vt patet Matth. 22. & nunc etiam retinent imagines Principum in pecuniis; cur ergo dicunt, non licere vllam imaginem habere? Certè si quis eis eripere vellet imagines, quas in nummis, & aulæis habent, continuò mutarent sententiam.

SECVNDA opinio est Ambrosij CATHARINI in opusculo de imaginibus, vbi docet, Deum in decalogo prohibuisse imagines simpliciter: sed illud præceptum fuisse positiuum, & temporale; nam propterea existimat ipse Deum iussisse Cherubin imagines Cherubin, vt indicaret, imagines non esse malas per se, sed solùm malas, quia prohibitas: & etiam ne præiudicaretur Testamento nouo, in quo permittendæ erant imagines.

Sed hæc opinio nobis non probatur, tum propter argumenta facta contra Iudæos, tum etiam, quia S. Irenæus lib. 4. cap. 31. & 32. disertè docet, decalogum esse legem naturalem, excepto præcepto de Sabbatho. & Tertullianus libro de idolatria toto contendit, nunc maximè obseruãdum hoc præceptum, idem docet B. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 59. & de exhortatione martyrij, cap. 1. B. Augustinus passim affirmat totum decalogum, excepta lege de Sabbatho, à Christianis seruandum, & nominatim illud: *Non facies tibi sculptile*. Vide lib. 15. contra Faustum, cap. 4. & 7. & lib. 19. cap. 18. lib. 3. contra 2. epist. Pelagian. cap. 4. Idem habet beatus Thomas 2. 2. quæst. 122. art. 1. & 4. Ergo si in decalogo prohiberentur omnes imagines, peccarent Christiani habentes imagines.

DICES, in decalogo præceptum Sabbathi est positiuum saltem ex parte; ergo nihil prohibet, quò minus etiam præceptum de imaginibus sit ex parte positiuum. RESPONDEO in præcepto Sabbathi posita esse multa, quæ indicent, illud esse positiuum. nam PRIMO, præmittitur, *Memento*. quia nimirum cùm non sit naturale præceptum, poterant illius facilè Iudæi obliuisci. SECVNDO, additur ratio præcepti: *Quia Dominus quieuit ab opere die septimo*. nõ autem additur ratio vlli alteri præcepto, quia cetera sunt simpliciter naturalia. Denique Irenæus, Augustinus, & Thomas disertè solùm Sabbathum excipiunt à naturalibus præceptis decalogi.

TERTIA

TERTIA opinio est Thomæ CAIETANI in cap. 20. Exodi, qui docet, non esse prohibitum facere vllam imaginem, vel idolum, sed solùm prohibitum esse, ne quis faciat sibi imaginem, quam habere velit pro Deo suo. & probat, quia non est dictum: *Non facies sculptile*: sed, *non facies tibi sculptile*.

Hæc sententia displicet solùm in modo loquendi; nam Caietanus pro eodem habet idolum, & imaginem, cùm falsum sit, vt suprà ostendimus. Deinde videtur concedere licere facere idola, quæ habeantur pro Diis, modò non habeat pro Diis ille qui faciat. At Tertullianus toto libro de idololatria probat euidentissimis rationibus, prohibitum esse Christianis pictoribus, aut statuariis facere idola Gentilibus. Et Ecclesia celebrat VIII. Nouembris martyrium sanctorũ Claudij, Nicostrati, & sociorum, qui necati sunt, quia noluerunt simulacra Gentilibus facere, cùm essent peritissimi statuarij.

Neque Caietanus hoc negaret, quippe qui in 2. 2. quæst. 10. art. 4. docet, non licere vendere idola Gentilibus, ideò incautè loquutus est in commentario Exodi. Nec obstat illa particula, tibi; nam secundum Hebraicam phrasim redundat. Sicut Genes. 12. *Vade tibi de terra tua.* & in Canticis canticorum passim.

CAPVT VIII.

Non esse prohibitas imagines Dei.

QVARTA opinio est CALVINI, lib. 5. Instit. cap. 11. vbi dicit PRIMO, nefas esse Deo inuisibili & incorporeo imaginem visibilem, & corpoream collocare. SECVNDO, imagines Christi, & Sanctorum non esse prohibitas simpliciter, sed non debere poni in templis. TERTIO, historias depictas habere aliquem vsum ad instruendum; imagines autem solas Christi, vel Sanctorũ sine vlla notatione rerum gestarum nullum habere vsum, nisi ad oblectandum, & ideò frustrà fieri.

Vt ergo incipiamus à primo capite, probat Caluinus non posse pingi imaginem Dei. PRIMO, quia Exodi 20. prohibe-

tur omnis Dei similitudo; nam postquam dixerat Scriptura: *Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem,* subiungit infrà, explicans: *Deos aureos & argenteos nõ facietis mecum,* id est, non facietis imagines aureas, vel argenteas, quæ Deum repræsentent. Et Deuter. 4. *Memento quod Dominus loquutus sit tibi in monte Horeb, vocem verborum audisti, imaginem nullam vidisti. observa ergo teipsum ne forte deceptus facias tibi vllam similitudinem.* Et Isaiæ 40. *Cui similem feciſtis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei?* Et cap. 46. *cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & similem feciſtis? Qui confertis aurum de sacculo, & argentum statera ponderatis, conducentes aurificem, vt faciat Deum.* Denique Actor. 17. Paulus dicit: *Genus ergo cùm simus Dei, non est existimandum, auro, vel argento, aut lapidi artis sculpturæ, & cogitationis hominum diuinum esse simile.*

SECVNDO, probat ex Concilio Elibertino, can. 36. *Placuit in templis non haberi picturas, ne quod colitur, vel adoratur, in parietibus depingatur.* Vbi palàm est agi de imaginibus Dei, qui solus à Christianis colitur & adoratur.

TERTIO, idem probat ex Patribus; nam Eusebius lib. 1. de præparat. Euangelica, cap. 6. & lib. 2. cap. 8. & Lactantius lib. 1. diuin. instit. cap. 15. scribunt, omnes quorum simulacra videmus, fuisse homines mortales; ergo nullum erat simulacrum veri Dei immortalis. Item Augustinus de fide, & symbolo, cap. 7. dicit, nefas esse Deo simulacra collocare. Præterea idem Augustinus lib. 4. de ciuit. Dei, cap. 19. & 31. refert Varronem dicentem, qui primi Deorum simulacra induxerunt, eos & timorem dempsisse, & errorem auxisse. Et lib. 6. cap. 10. refert Senecæ querimoniam, qui dolebat, inuiolabiles Deos in materia vilissima, atque ignobili dedicari.

Poterat addere etiam Origenem lib. 7. contra Celsum, in fine, & Ioannem Damascenum lib. 4. de fide, cap. 17. qui docent, Christianos nullam Dei imaginem habere, vt potè incorporei, & inuisibilis. Denique Patres VII. Synodi, act. 4. & 6. qui dicunt, Christum rectè pingi, quia est homo: Deum autem pingi non posse.

QVARTO, probat ex periculo erroris; nam licet S. Gregorius scripserit, imagines esse libros idiotarum, tamen è contrario

trario Scriptura vocat imaginem ligneam, doctrinam vanitatis, Hierem. 10. & conflatile, doctorem mendacij, Habac. 2. *Itaque*, inquit Caluinus, *si Gregorius in schola spiritus eductus fuisset, nunquam dixisset imaginem librum idiotarum esse*.

QVINTO, ratione, quia nō videtur posse fieri veram imaginem corpoream rei incorporeæ. Adde etiam, quòd imagines fiunt rerum absentium: Deus autem vbique est præsens.

Hæc opinio Caluini, est etiam aliquorum Catholicorum, vt Abulensis in cap. 4. Deuter. quæst. 5. Durandus in 3. dist. 9. quæst. 2. & Peresij de traditionibus parte 3. in tractatu de imaginibus; qui docent, imaginem Dei non rectè fieri, & ab Ecclesia fortasse tolerari, non tamen probari.

Ego dico tria; PRIMO, non esse tam certum in Ecclesia, an sint faciendæ imagines Dei, siue Trinitatis, quàm Christi, & Sanctorum; hoc enim confitentur omnes Catholici, & ad fidem pertinet, illud est in opinione. SECVNDO, miram esse Caluini fraudem, & astutiam, qui posteaquam probauit non esse faciendas imagines Dei, ita digreditur ad amplificationes, & triumphum canit, quasi probasset, non licere colere, vel facere vllam imaginem. TERTIO dico, licere pingere etiam imaginem Dei Patris in forma hominis senis; & Spiritus sancti in forma columbæ: vt Caietanus docet in 3. parte quæst. 25. art. 3. Ambrosius Catharinus in libro de cultu imaginum. Dieghus Payua libro vltimo contra Kemnitium. Nicolaus Sanderus in suo opere de cultu imaginum. Thomas Waldensis tomo 3. tit. 19. cap. 155. Id verò ita probamus.

PRIMO, Angeli sunt incorporei, & tamen depicti & sculpti sunt in Testamento veteri, Exod. 25. 3. Reg. 6. quare, Deus etiam licet incorporeus pingi poterit.

Caluinus respondet id factum esse ad pædagogiam veteris legis, nunc autem præteriisse seculum illud puerile. AT nos non quærimus quorsum facta sint, sed tantùm disputamus pingi posse rem incorpoream: & sicut ad pædagogiam populi pinguntur Angeli, cur ad pædagogiam populi non poterit pingi Deus? Nam licet præterierit seculum illud, quod puerile dici poterat respectu nostri, tamen & nostrum puerile dici potest respectu futuri seculi in cœlo.

SECVNDO, Deus visus est corporea specie; nam Adæ apparuit *tanquam homo deambulans in paradiso ad auram post meridiem*, Genes. 3. Iacob vidit Deum *innixũ summitati scalæ*, & proinde forma corporea, Genes. 28. Moyses vidit *posteriora Dei*, id est, terga & humeros, Exodi 33. Isaias cap. 6. & Micheas 3. Reg. vlt. viderunt *Dominum sedentem in solio* in formam hominis Regis. & Amos cap. 9. vidit Dominũ *stantem super altare*. Denique Daniel cap. 7. vidit eum *sedentem in throno*, & describit caput, & capillos eius canos, & vestimenta eius alba. Spiritus sanctus apparuit *in forma columbæ*, Matth. 3. Denique Angeli apparuerũt frequentissimè in forma humana, Genes. 18. 19. & in libro Tobiæ. Visi sunt etiam cum alis, vt Isaiæ 6. & Daniel. 9. & in stola candida Matth. vlt. Lucæ vlt. & Ioan. 20. Quid ergo prohibet sic pingi?

RESPONDET Caluinus, quod Deus interdum se ostenderit in humana forma, fuisse præludium incarnationis, columbam autem subitò euanuisse, vt indicaret Spiritum sanctum inuisibilem esse. Sed quorsum hæc? Non enim quæremus ad quem finem, vel quamdiu Deus apparuerit in forma corporea, sed contendimus posse Deum pingi in ea forma, in qua seipsum demonstrauit. Et præterea non est verum, apparitionem Dei in forma humana semper fuisse præludium incarnationis; nam interdum apparuit Deus Pater, vel Spiritus sanctus, qui tamen incarnandi non erant. B. AVGVSTINVS lib. 2. Trinit. cap. 11. existimat, in illis tribus viris, qui apparuerunt Abrahæ Genes. 18. apparuisse tres personas Trinitatis: & lib. eodem cap. vlt. conuincit, Patris personam visam esse forma humana, ex Daniele cap. 7. ibi enim legimus visum esse *antiquum dierum in throno, qui Filio hominis*, id est, Christo, regnum tradebat. & tamen nec tota Trinitas, nec Deus Pater incarnandus erat.

TERTIO, Scriptura verbis tribuit Deo omnia membra humana, dum eum dicit stare, sedere, ambulare; nominat eius caput, pedes, brachia; tribuit illi sedem, thronum, scabellum, &c. Cur ergo non poterit pictura exhiberi, qualis depingitur Scriptura?

RESPONDENT, Scripturam ideò sine periculo tribuere membra Deo, quia alibi eadẽ Scriptura Deum incorporeum esse dicit. SED cur, quæso, eadem Scriptura non poterit impe-

dire

dire errorem picturæ? Sicut enim à Scriptura discimus, membra quæ tribuuntur Deo in ipsa Scriptura, metaphoricè esse accipienda, ita etiam ab eadem discimus, membra quæ tribuuntur Deo in pictura, metaphoricè esse accipienda. Et idiotæ, qui vident picturas, & non possunt legere Scripturas, possunt ac debent à prælatis & concionatoribus instrui, vt Concilium Tridentinum monet sess. 25. Alioqui fateor non sine periculo exhiberi imperitis eiusmodi picturas. Hîc enim tantùm defendimus, non esse in vniuersum damnandas eiusmodi imagines.

QVARTO, pinguntur ea, quæ minus videntur posse pingi quam Deus, nimirum virtutes, quæ non solùm spirituales, sed etiam accidentia sunt; cur ergo non poterit pingi Deus?

QVINTO, homo est vera imago Dei, sed hominis potest pingi imago, ergo & Dei; nam quæ est imago imaginis, est etiam exemplaris. quæ enim sunt similia vni tertio, sunt etiam inter se similia.

DICENT, hominem non esse imaginem Dei qua parte pingitur, id est, corpore, sed qua parte non potest pingi, id est, animo.

RESPONDEO, si ita esset, sequeretur, hominem non posse depingi; nam homo non est homo ratione figuræ, & colorum, quæ sola exprimuntur in imagine, sed est homo ratione substantiæ, & præcipuè ratione animæ, quæ pingi non possunt. Dicitur tamen homo verè & propriè depingi, quia figura & colores imaginis non solùm figuram & colores hominis repræsentant, sed ipsum totum hominem, alioqui nunquam fieret, vt res depicta videretur res ipsa vera. quod tamen accidit vuis, quas pinxerat Zeusis, ad quas carpendas auiculæ accurrebant, teste Plinio lib. 35. cap. 10.

Ita igitur licet homo sit ad imaginem Dei ratione intellectus, & voluntatis; tamen ipse totus homo intelligens & volens, rectè dicitur & est imago Dei; nam Genes. 1. nō ait Deus: *Faciamus animā*, sed, *faciamus hominem ad imaginem Dei*. Et cùm Imperator quidam sæuiret in eos qui confregerant imaginem vxoris suæ, dixit illi sanctus Macedonius (vt Theodoretus refert in historia religiosa, cap. 43.) eum malè agere, quòd pro imaginibus suis, Dei occidat imagines. Et tamen Imperator non animas, sed homines occidebat. Si autem ipse

totus homo est imago Dei, & totus homo verè pingitur, ergo imago Dei verè pingitur. Illud tamen verum est, quod sicut homo est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis; ita etiam homo pictus est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis.

VLTIMO probatur ex vsu Ecclesiæ. Iam enim receptæ sunt ferè vbique eiusmodi imagines. neq; credibile est, Ecclesiam toleraturam vniuersaliter aliquid illicitũ. Adde, quod Concilium VII. act. 5. approbat imaginem Spiritus sancti instar columbæ, & Concilium Tridentinum sess. 25. admittit imagines Dei, præcipuè in picturis historiarum.

Pro solutione argumentorum obseruãdum est tribus modis posse aliquid pingi. VNO modo ad exprimendam perfectam similitudinem formæ, & naturæ rei ipsius. & hoc modo res corporeæ solùm pinguntur, quæ lineamentis & coloribus præditæ sunt. Et si quis hac ratione Deum pingere tentaret, is verum idolum constitueret.

ALTERO modo ad historiam aliquam oculis exhibendam, quomodo si quis pingere vellet expulsionem Adami de paradiso, pingere deberet Deum in forma hominis ambulantem, & Adamum atque Euam nudos inter arbores se occultantes, ac demum Angelum in forma humana gladium gestantem, & Adamum cum coniuge expellentem. Qui autem ita pingeret, non vellet certè repræsentare Dei vel Angeli naturam, sed solùm exhibere oculis per picturam, id quod auribus exhiberet alius recitando Scripturam. & hoc modo potest Deus pingi.

TERTIO, potest aliquid pingi extra historiam ad explicandam naturam rei non per immediatam, & propriam similitudinem, sed per analogiam, siue metaphoricas mysticasq; significationes. Quemadmodum pingimus Angelos, iuuenes, alatos, formosos, nudis pedibus, &c. ad significãdum eos semper viribus pollere, celerrimè moueri, splendore gratiæ & virtutum præditos, &c. quæ vide apud Dionysium capite vltimo cœlestis hierarch. Hoc etiam modo pinguntur virtutes. Et ipse homo, imago Dei, est huius generis tertij. non enim est inter hominem & Deum alia similitudo, quàm analogica. hoc modo pingimus Deum Patrem, cùm eum extra historiam pingimus humana forma.

Hoc

Hoc modo pingimus Christum in forma ouis, & Euangelistas repræsentamus per aquilam, leonem, bouem, & hominem, & Spiritum sanctum in forma columbæ, aut linguarum ignis. Vbi tamen notandum, non debere eiusmodi imagines multiplicari, nec tolerandum esset, quod pictores audent ex capite suo confingere imagines Trinitatis: vt cùm pingunt vnum hominem cum tribus faciebus, vel vnum hominem cum duobus capitibus, & in medio eorum columbam; ista enim monstra quædam videntur, & magis offendunt deformitate sua, quàm iuuent similitudine. Vnde etiam Ministri Hungarici in suo opere contra Trinitatem lib. 1. cap. 4. collegerunt multas formas imaginum Trinitatis, & eas tanquam monstra quædam accuratè depicta ridenda proponunt, easque vocant Cerberos, Geryones, Ianos trifrontes, monstra & idola, quibus certè occasionem blasphemandi pictores nostri dederunt.

Prętera notandum est, errare Bartholomęum Caranzam, qui in summa Conciliorum dicit, can. 82. VI. Synodi prohiberi imaginem Christi in forma agni, & Spiritus sancti in forma columbæ. At Concilium non prohibet istas imagines, sed anteponit tantùm istis imagines Christi in forma humana. Vnde in VII. Synodo, act. 2. legitur epist. Adriani ad Tharasium, in qua laudata dicitur in VI. Synodo imago Christi in forma agni. idem dicit Helias in VII. Synodo, act. 4. idem Epiphanius in VII. Synodo, act. 6. prętera in VII. Synodo, act. 5. approbatur imago Spiritus sancti in forma columbæ.

Prętera ratio Bartholomęi contra ipsum videtur concludere; ipse enim dicit, prohibitas esse has imagines, quia præsente veritate cessare debent figuræ: At istæ imagines non fuerunt in vsu in Testamento veteri, sed cœperunt post Christi aduentum. Imago enim agni sumpsit occasionem ex illis verbis Ioannis: *Ecce agnus Dei:* Imago autem columbæ ex illa columba, quæ apparuit super Christum Matth. 3. Occasionem errandi videtur iste auctor accepisse ex ipso canone, qui non integrè habetur in illa Synodo; sed corrigendus est error ex VII. Synodo, vbi sæpius iste ipse canon integer adducitur.

Ex his ad argumenta aduersariorum facilè poterit responderi. Ad PRIMVM posset vno verbo dici, in omnibus Scri-

pturis citatis prohiberi imaginem Dei primi generis. Enimo tamen Exodi 20. cùm dicitur: *Deos aureos, & Deos argenteos non facietis mecum.* & similiter Isai. 40. & 46. vbi Deus conqueritur dicens: *Cui assimulastis me?* ad literam non agi de imagine facta ad repręsentandum Deum verum, nec enim tales à Iudæis fiebant, sed de quibuscunque simulacris, quæ haberentur pro Diis. Vult enim Deus dicere, si vobis simulacrum ligneum est Deus, cùm ego etiam sim Deus, sequitur me similem esse Deo ligneo secundum vos; nam Deus sibi non posset non esse similis.

Ad Secvndvm dico, si Concilium illud loquitur de imagine solius Dei (vt vult Caluinus) nullam esse difficultatem; nam intelligemus Concilium de imagine Dei primi generis. At si loquatur Concilium de omnibus imaginibus, etiam Sanctorum, est maior difficultas, de qua infrà.

Ad Tertivm, Eusebius & Lactantius loquuntur de idolis Gentium. volunt enim ostendere, Deos Gentilium fuisse homines, & probant, quia omnia idola Gentium sunt statuæ hominum, quorum etiam sepulcra ostenduntur. Augustinus de fide, & symbolo, loquitur de imagine Dei primi generis. Varro apud Augustinum rectè dicit, eos, qui simulacra Deorum induxerunt, metum dempsisse, & errorem auxisse; nam quidam propterea crediderunt ipsa simulacra esse Deos, & videntes ea nec aliis, nec sibi prodesse posse, vel obesse, cœperunt Deos contemnere. At si non Deos simulacra, sed imagines Deorum esse credidissent, & imagines non proprias, sed analogicas, nec metum amisissent, nec errorem inuenissent quemadmodum non minuitur metus Principum, nec error vllus oritur per imagines eorundem, quas videmus quotidie. Seneca apud eundem Augustinum conqueritur, simulacra Diis poni propter eundem errorem, quia putabantur ipsa simulacra Dij, vel certè Dij simulacris illis similes iudicabantur. Origenes & Damascenus, & Patres Nicæni loquuntur de imagine Dei primi generis.

Ad Qvartvm dico Primo, à Caluino iniuria reprehendi B. Gregorium; nam B. Gregorius, cùm ait picturas libros esse idiotarum, non agit de imagine Dei, sed de imaginibus Sanctorum, ac potissimùm de historiis depictis, quibus mysteria redemptionis continentur. Prophetæ autem, quos

quos opponit Caluinus Gregorio, cùm dicunt, lignum esse doctorem vanitatis, vel mendacij, de simulacris falsorũ Deorum, non de veris Sanctorum imaginibus loquuntur.

Dico SECVNDO, idola quidem esse doctores mendacij, quia volunt videri Dij; vel certè videntur referre Deorum effigiem, cùm verè non referant: At imago Dei, & Trinitatis, vt à nobis pingitur, doctor est veritatis, quia neque habetur pro Deo à nobis, neq; fit ad referendam Dei effigiem, sed ad perducendum hominem in aliquam Dei notitiam per analogicas similitudines.

Ad QVINTVM, iam ostendimus quemadmodum pingi possit res incorporea.

Ad VLTIMVM, pingi solent absentia, quia non videntur: Deus autem licet sit præsens, tamen non videtur, ideò pingi potest, ac si abesset. Alioqui nec oporteret orare Deum voce exteriore; voces enim sunt propter eos, qui non intuentur cogitationes: Deus autem scrutatur renes, & corda.

CAPVT IX.

Imagines in templis rectè collocari.

ALTERVM Caluini dictum, quòd imagines non debeant poni in templis, probat ipse lib. 1. Instit. cap. 11. PRIMO, quia primis quingentis annis non fuerunt vllæ imagines in templis Christianorum.

SECVNDO, quia Concilium Elibertinum can. 36. prohibet picturas in templis fieri.

TERTIO, quia non potest imago in templo, in sublimi loco statui, quin statim erigatur signum quoddam idololatriæ. Nam, vt B. AVGVSTINVS ait, epist. 49. *Cum his sedibus locantur honorabili sublimitate, vt à precantibus, atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorũ membrorum, atque sensuum, quamuis sensu, & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere, aspirare videantur.* Item in Psalm. 113. *Hoc enim facit, & extorquet quodammodo illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c.* Et paulò pòst: *Plus valent simulacra ad curuandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm*

ad

ad corrigendam, quod non loquuntur, neque videnti, neque audiunt, neque ambulant. Ibidem Augustinus dicit, in templis Christianorum esse quidem vasa aurea, & argentea, sed non talia, quæ os habeant, & non loquantur. Confirmatur etiam ex 1. Ioan. vlt. vbi Ioannes non dicit, vt caueant à cultu simulacrorum, sed à simulacris ipsis, quia nimirum non possunt haberi in templo, quin adorentur.

QVARTO probat, quia templa sunt instituta pro imaginibus viuis & iconicis, atque à Deo institutis, quales sunt baptismus, qui est imago internæ sanctificationis, & gratiæ, & sacra Cœna, quæ est imago corporis Domini: sicut ergo templa ornantur istis viuis quodammodo imaginibus, ita debent ornari imaginibus mortuis.

QVINTO, probat lib. 4. cap. 9. §. 9. ex Epiphanio in epist. ad Ioannem Hierosolymitanum, vbi dicit, contra Scripturæ auctoritatem esse, quòd in Ecclesia pendeat imago hominis; & loquitur de imagine, quam ipse dicit fuisse Christi, vel Sancti alicuius.

SEXTO addunt alij, quod Adrianus Imperator (teste Aelio Lampridio in vita Alexandri Imperatoris) in gratiam Christianorum templa iusserit exstrui sine simulacris.

Hæc sunt illorum argumenta, quibus tamen nihil territi asserimus nusquam meliùs, quàm in templis imagines Sanctorum collocari. Probatur PRIMO, quia in Testamento veteri, quando Iudæi propensissimi ad idololatriam erant, in templo fuerunt imagines Cherubin, Exodi 25. & 3. Reg. 6.

SECVNDO, probatur ex consuetudine Ecclesiæ, quæ fuit primis quingentis annis, vt appareat impudens Caluini mendacium. Tertullianus in lib. de pudicitia ante medium bis testatur, in sacris calicibus Ecclesiæ Catholicæ depictum fuisse Christum in forma pastoris ouem errantem suis humeris reportantis ad ouile. & tam erat id commune, vt Catholici, contra quos in eo lib. scribit Tertullianus, inde argumentum sumerent ad probandum pœnitentiam, etiam grauium delictorum, in Ecclesia concedi. At certè calices sacri in Ecclesia, & in loco maximè sacro poni solent.

Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Nicephorus lib. 10. cap. 30. scribunt, tempore Iuliani Apostatæ statuam Christi, quæ apud Paneadam fuerat, in templum à Christianis introductam.

quod

quod certè factum est ante annum Domini CCCCC. cùm ad eum annum Sozomenus non peruenerit. Eusebius lib. 3. & 4. de vita Constantini, dicit, in templis à Constantino exstructis in Palæstina, fuisse maximam copiam imaginum aurearum & argentearum.

NAZIANZENVS epist. 49. ad Olympium, conqueritur, quod ciuitas Diocæsarienſis euertenda esset, in qua ipse templum mirificè exornarat. & addit: *Neque enim si statuæ deiiciantur, hoc nos excruciat, etiamsi alioqui excruciat, verum, &c.*

DAMASVS in vita Syluestri scribit, Constantinum in loco, vbi fuerat baptizatus, posuisse agnum ex auro purissimo, ad dexteram agni statuam argenteam Saluatoris; ad læuam autem, statuam argenteam Ioannis Baptistæ. in Ecclesia autem ipsa Lateranensi posuisse imagines argenteas Saluatori, Apostolis duodecim, & Angelis quatuor. In VII. Synodo, actio. 6. refertur, quemadmodum discipuli S. Epiphanij, templum Epiphanio erexerunt, & imaginem eiusdem in eo posuerunt.

BASILIVS oratione in S. Barlaam in fine, in ipsa concione ostendit imaginem sancti Barlaam alicubi in templo depictam, & ait, gaudere se, quod melius pictores expresserint manum eius pro Christo combustam, quàm ipse oratione descripserit: *Abeo,* inquit, *fortium Martyris factorum pictura à vobis superatus. Gaudeo tali vestræ fortitudinis victoria hodie victus. Video manus ad ignem, luctam exactiùs à vobis descriptam. Video luctatorem in vestra imagine illustriùs depictum.*

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum, initio: *Oblectatur,* inquit, *dum ædem, vt templum Dei, & magnitudine structura; & adiecti ornatus decore splendido elaboratum intuetur, vbi & faber in animalium figuram lignum formauit, & pictor induxit etiam flores artis in imagine depictos, fortia facta Martyris, repugnantias, cruciatus, efferatas & immanes tyrannorũ formas, impetus violentos, flammeam illam fornacem, beatissimam consummationem athletæ, certaminum præsidis Christi humanæ formæ effigiem, omnia nobis tanquam in libro quodam, qui linguarum interpretationes contineat, coloribus artificiosè depingens, certamina atq; labores*

labores Martyris nobis expreſsit, ac tanquam pratum amœnum & floridum, templum ornauit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodeſſe.

In Miſſa CHRYSOSTOMI, quam Eraſmus Latinam fecit; ſic habetur: *Sacerdos egreditur è paruo oſtio portans Euangelium, præcedente miniſtro cum lucerna, & conuerſus ad Chriſti imaginem inter duo oſtia, inflexo capite cum exclamatione dicit, &c.*

EVODIVS lib. 2. de miraculis S. Stephani ſcribit, in Eccleſia, vbi reliquiæ S. Stephani ſeruabantur, fuiſſe quoque imaginem eiuſdem Martyris depictam, ad quam viſendam frequentes homines concurrere ſoliti erant.

PRVDENTIVS in hymno de S. Caſſiano ſcribit, ſe in templo S. Caſſiani vidiſſe ſuper altare eius imaginem:

Erexi ad cœlum faciem, ſtetit obuia contra
Fucis colorum picta imago Martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.

Item de S. Hippolyto:

Picta ſuper tumulum ſpecies liquidis viget vmbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.

PAVLINVS epiſt. 12. ad Seuerum, conqueritur, quòd ſe vnà cum S. Martino in templo depingi curauerat. & rogat, vt ſaltem iſta carmina adſcribi iubeat:

Adſtat Martinus perfecta regula vita,
Paulinus veniam quo mereare docet.
Hunc peccatores, illum ſpectate beati,
Exemplar Sanctis ille ſit, iſte reis.

Et natali 10. S. Felicis, inquit: *Sanctas q; feramur in aulas,*
Miremurq; ſacras, veterum monumenta, figuras, &c.

Nicephorus libro 14. cap. 2. ſcribit, Pulcheriam Auguſtam poſuiſſe in templo, quod Conſtantinopoli ipſa exſtruxerat, imaginem B. Mariæ, quam è Hieroſolymis ad eam miſerat Eudocia.

VALENTINIANVS iunior admonitus à Sixto Papa (vt in vita Sixti ſcribunt Anaſtaſius, qui ſuppleuit Pontificale Damaſi, Platina, & alij) poſuit in Eccleſia S. Petri ſupra tumulum, id eſt, ſuper altare B. Petri, imaginem auream Saluatoris,

ris, gemmis pretiosissimis ornatam, & duodecim Apostolorum imagines item aureas.

B. AVGVSTINVS lib. 1. de consensu Euangelistarum, cap. 10. testatur, multis in locis suo tempore cerni potuisse Christum depictum inter Apostolos Petrum & Paulum: & idem dicit de historia Abrahæ mactare volentis filium lib. 22. contra Faustum, cap. 73. Non est autem credibile Augustinum loqui de priuatis domibus, ad quas non omnibus patet aditus, sed de publicis locis, & locis non prophanis, sed sacris; nam B. GREGORIVS lib. 9. epist. 9. dicit, in locis venerabilibus, non sine ratione depictas imagines Sanctorum fuisse ab antiquis. vbi nomine antiquorum non potest intelligere homines sui seculi, sed superiorum; floruit autem ipse post annum CCCCC. Ergo loquitur de Patribus, qui ante annum CCCCC. floruerunt.

Denique Adrianus I. in libro pro imaginibus, qui habetur post VII. Synodum circa finem, refert Syluestrum, Damasum, Celestinum, Sixtum, Leonem, Ioannem, & Pelagium, Pontifices templa picturis exornasse. qui tamen omnes ante annum Domini CCCCC. sederunt. Vides igitur, quàm egregiè mentiatur Caluinus, cùm ait in Instit. lib. 1. cap. 11. §. 13. in templis Christianorum non fuisse imagines primis CCCCC. annis.

TERTIO, probatur ex quatuor Conciliis, duobus Orientalibus, & duobus Occidentalibus. In Oriente celebrata est VII. Synodus tota pro hac re. Item in VIII. Synodo, can. 3. renouantur decreta VII. Synodi. In Occidente celebratum est Concilium Romanum sub Gregorio III. quod quidem nationale fuit, sed concurrerũt ad id Concilium ferè mille Episcopi. In eo Concilio damnata est hæresis Iconomachorum, imagines è templis deturbantium sub ipsis initiis huius contentionis. Vide Sigebertum in Chronico anni DCC. XXXIII. Celebratum est etiam Concilium tempore Stephani & Caroli Magni, pro eadem re, vt testatur Adrianus I. qui Stephano successit, in lib. pro imaginibus ad Carolum.

QVARTO, probatur ratione; nam signa sacra nusquam melius, quàm in sacris locis poni possunt. Deinde nullum est ornamentum templorũ melius, quàm sacrarum imaginum, quia imagines simul templum ornant, & continent mentes homi-

hominum, ne vagentur inanibus cogitationibus. Præterea templum est imago quædam cœli; nam Apostolus Hebr. 9. comparat tabernaculum Mosaicum cum cœlo: & Chrysostomus homil. 36. in priorem ad Corinth. dicit, templum Christianorum esse quasi regiam cœli, siue terrestre quoddam cœlum. Sicut ergo templum est imago cœli, ita decet, vt in illo templo sint imagines eorum, qui in cœlo sunt, id est, Christi & Sanctorum. Denique vbi melius ponentur imagines Sanctorum, quàm in domibus ipsorum, id est, in basilicis Sanctorum, vbi reliquiæ ipsorum quiescunt?

Ad PRIMVM argumentum patet solutio. non enim illud argumentum, sed mendacium fuit. Ad SECVNDVM Paru respondet, Concilium Elibertinum solum prohibere imaginem Dei, quæ pingitur ad ipsius Dei effigiem repræsentandam. Sed non videtur satisfacere, tum quia Concilium loquitur in genere de picturis, tum etiam quia non erant in vsu eo tempore, immò nec vnquam fuerunt in Ecclesia tales imagines, quę sunt vera idola, vt ostendimus suprà testimoniis Origenis, Augustini, & Damasceni: Concilium autem loquitur de eo, quod fieri solebat, & interdicit ne deinceps fiat.

Nicolaus Sanderus libro 2. de cultu imaginum, cap. 4. respondet, Concilium illud prohibuisse imagines in templis quia tempus & locus id requirebat. tunc enim periculum erat ne Gentiles existimarent, nostros adorare ligna, & lapides: & denique periculum erat, ne in persequutionibus fuissent imagines contumelia affectæ à persequutoribus. Hæc solutio bona est.

Neque obstat quod quidam dicunt, hoc Concilium celebratum fuisse post Concilium Nicænum, & proinde non fuisse periculum persequutionum; nam reuera Concilium hoc celebratum fuit ante Nicænum, cùm adhuc durarent persequutiones, vt patet ex canone 25. vbi agitur de iis, qui adferebant literas à Confessoribus. Solebant enim ij, qui in persequutione confitebantur fidem, postea dare literas commendatitias pro lapsis ad Episcopos. & in toto ferè Concilio agitur de iis, qui labuntur ad idololatriam. Fateor tamen rationem illam canonis (*Ne id, quod adoratur & colitur, in parietibus depingatur*) non multum quadrare huic expositioni.

Alanus

Alanus Copus in Dialog. lib. 5. cap. 16. dicit, hîc prohiberi imagines, quia ab illis Christianis adorari cœperant tanquã Dij, & hunc esse sensum; Placuit in Ecclesia non esse picturas, ne aliquid in parietibus existẽs adoretur & colatur vt Deus. In quem sensum accepit istum canonem B. Iuo in suis decretis part. 3. cap. 40. sed huic etiam expositioni ratio canonis nõ omnino quadrat; nam debuisset dici potius, ne id quod pingitur, adoretur: quàm ne id quod adoratur, pingatur.

Alij ergo dicunt tantùm prohiberi, ne imagines depingantur in parietibus Ecclesiæ, non autem ne depictæ in tabellis aut velis in Ecclesia habeantur. & rationem esse volũt propter honorem imaginum, quia in parietibus facillimè corrumpuntur, vel humore parietũ, vel situ, vel alia ratione. qua ratione fuit olim prohibitũ etiam, ne crux in pauimentis sculperetur, ne videlicet cõculcaretur. & tum hic erit sensus; Placuit picturas in Ecclesia, id est, in ipsa fabrica, siue muris Ecclesiæ esse non debere, ne id, quod adoratur & colitur, in parietibus depingatur, id est, ne contingat rem sacram & venerabilem, quales sunt sanctæ imagines, in parietibus esse, vbi facillimè corrumpantur. huic expositioni aptissimè conuenit ratio canonis.

Adde postremò, quidquid Concilium statuerit, magis illud Concilium esse pro nobis, quàm contra nos; nam contra nos tantùm esse potest Concilium XIX. Episcoporum, quod prouinciale fuit, & minimè cõfirmatum, & in aliis decretis videtur errasse, præsertim cùm in plurimis casibus, ne in articulo quidem mortis, velit absolui pœnitentem.

[*Sic enim accipio, quod ait Concilium, communionem dari: quamuis non desint, qui per communionem accipiant solam Eucharistiam. Moueor autem his rationibus.* PRIMO, *quoniam in ipso Elibertino Concilio pro eodem accipitur reconciliatio & communio. nam can. 69. sic legimus, placuit agere debere pœnitẽtiam, & sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coëgerit ante tempus dare communionem. Vbi vides idem esse reconciliare, & dare communionem, aut certè in ipsa communione includi reconciliationem. Solebant enim veteres Sacramentum reconciliationis semper coniungere cum Sacramento Eucharistiæ. Et ideo Tertullianus & Cyprianus, & alij scriptores eiusdem antiquitatis pro eodem accipiunt cõmu-*

nionem, reconciliationem, & pacem. SECVNDO, quia S. Innocentius in epist. ad Exuperium, cap. 2. Corrigens obseruationem antiquam, qualis fuit tempore Concilij Elibertini, satis apertè indicat, consueuisse pœnitentibus nonnullis, etiam in fine vitæ, negari reconciliationem. Quæsitum est, inquit, quid de his obseruari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul, & reconciliationem communionis expetiuerint. De his obseruatio prior, durior; posterior, interuenientis misericordiæ, inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, vt concederetur pœnitentia, sed communio negaretur. nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret à lapsu, negata meritò communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur, & duriorem esse remissionem fecit temporis ratio. Sed posteaquam Dominus noster pacem Ecclesiis suis reddidit, iam depulso terrore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter Domini misericordiam qui viaticum profecturis, & ne Nouatiani Hæretici negatæ veniam, asperitatem, & duritiam subsequi videamur. Tribuatur ergo cum pœnitentia extrema communio, vt homini huiusmodi vel in supremis suis, permittente Saluatore, à perpetuo exitio vindicentur. Hæc Innocentius, in cuius verbis illud expendendum videtur, non dixisse Innocẽtium, concessam fuisse aliquando lapsis reconciliationem, negatam communionem. Sed concessam pœnitentiam, negatam communionem. Concedebatur enim lapsis primò pœnitentia, id est, iniungebatur actio pœnitentiæ, deinde alio tempore recõciliatio tribuebatur. Vnde est illud Augustini in epist. 180. ad Honoratum, aliis baptismum flagitantibus, aliis recõciliationem, aliis etiam ipsam pœnitentiæ actionem. Porrò apud Innocentium nomine pœnitentiæ non reconciliationem, sed pœnitentiæ actionem esse intelligendam, perspicuum est ex eo quod dicit, petentibus pœnitentiam, & reconciliationem communionis, concessam fuisse pœnitẽtiam, ne totum negaretur, & negatam communionem, ne homines de reconciliatione securi non reuocarentur à lapsu, & quia remissionem duriorem fecit temporis ratio. Videtur videtur apud Innocentium id esse negari communionem, quod negari reconciliationem, & remissionem. Quod clarius adhuc perspi-

perſpicitur in verbis ſequentibus, vbi dicitur, poſteriorē tempore conceſſam fuiſſe cōmunionem, ne videretur Eccleſia imitari Nouatiani aſperitatem, & duritiam, qui veniam negabat. Ex ſententia igitur Innocentij negare communionem eſt negare veniam, & Nouatiani duritiam imitari, qui, teſte Cypriano lib. 2. epiſt. 4. Ambroſio lib. 1. de pœnitentia, cap. 2. & Socrate lib. 4. cap. 23. pœnitentiam concedebat, atq; ad eam hortabatur, ſed reconciliationem à Deo petendam, non à ſacerdotibus impertiendam docebat. Sed nihil apertius dici potuit eo, quod extremo loco adiunxit Innocentius, tribui videlicet hoc tempore cum pœnitentia cōmunionem, vt homines in exitu de hac vita à perpetuo exitio vindicentur. Sequitur enim eos, quibus negatur communio, à perpetuo exitio minimè liberari. quod non eſſet conſequens, ſi negata communione non etiam reconciliatio negaretur.]

Pro nobis autē facit, quòd hinc apertè colligitur, eo tempore fuiſſe imagines in templis. non enim diceret Concilium: *Placuit picturas in Eccleſia eſſe non debere*, niſi iam eſſe cœpiſſent. Præterea hinc habemus, vel ipſas imagines, vel certè Sanctos, quorū ſunt imagines, coli & adorari; id enim ſignificat illud: *Ne id quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Adde quod hoc ipſum Concilium can. 26. indicit ieiunium omni Sabbatho. & can. 33. prohibet vſum vxorum Epiſcopis, Preſbyteris, Diaconis. quorum vtrumq; execrantur aduerſarij noſtri.

Ad TERTIVM dico, Auguſtinum loqui de ſimulacris præſuppoſito errore Gentilium. Vult enim Auguſtinus dicere, quando quis putat ſimulacrum eſſe Deum, & accedit, vt adoret, & inuocet ipſum ſimulacrum, mirabiliter confirmatur, & fouetur in errore, ab ipſa membrorum humanorum ſimilitudine. Ita eum eſſe intelligendum, probo ex verbis eius; nam in epiſt. 49. q. 3 ait: *Cum his ſedibus collocantur honorabili ſublimitate, vt à precantibus, atq; immolantibus attendantur ipſa ſimilitudine animatorum membrorum, atque ſenſuum, &c.* Vbi nota illud: *Vt à precantibus attendantur.* Et quod ibidem addit: *Accedēte præſertim veneratione multorum, &c.* Experientia enim docet, imagines quæ non habentur pro Diis, neminem licet rudiſſimum ita decipere, vt putentur viuere & ſpirare.

Ad illud de vasis Ecclesiæ aureis dico, Augustinũ voluisse ostendere simulacra Gentilium, continere homines in errore, non ratione materiæ, quia pretiosa sint, sed ratione figuræ, quia figuram habent nostræ similem; id autem ostendit Augustinus dupliciter. PRIMO, quia multi dorsum conuertunt ad solem, & interim supplicant simulacro solis: nõ quia sol non sit longè nobilior, sed quia figura illa solis globosa nõ tam facilè persuadet solem viuere & sentire, quemadmodum figura simulacri, quę est nostræ similis. SECVNDO, quia Catholici etiam habẽt in locis sacris vasa ex materia pretiosa, & tamen quia deest figura humana, ne Gentiles quidem putarent ea vasa viuere vel spirare.

DICES, si calices non putantur viuere, quia carent humana forma, ergo imagines quæ habent humanã formam, si in templo sint, putabuntur viuere. RESPONDEO, Augustinus non dicit, imagines humanæ formæ putari viuere: sed si putentur, putari propter formam, nõ propter materiam. Non ergo Augustinus dicit, imagines in Ecclesia non fuisse, sed solùm formam humanam simulacrorum, multum valere ad fouendum errorem in iis, qui simulacra pro Diis colunt. Ad confirmationem dico, Ioannem loqui de idolis. Sic enim est in Græco: φυλάξατε ἑαυτὸς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. ex quo textu Latinum interpretari textum licet.

Ad QVARTVM dico, PRIMO, Caluinum rectè imitari suos maiores; nam etiã antiqui Iconomachi dicebant, nolle se imagines istas mortuas, sed sufficere sibi Eucharistiã, quæ est imago corporis Domini. quibus Catholici responderunt in VII. Synodo, act. 6. tomo 3. Eucharistiam non debere vocari imaginem, vel figuram corporis Domini, cùm ipsum Domini corpus reuera sit. SECVNDO dico, imagines viuas & mortuas non esse inter se contrarias, sed alias iuuari ab aliis, vt ostendimus. Deniq; imagines Sanctorum non rectè vocari mortuas. Imaginis enim vita, est repræsentatio. Illæ ergo sunt mortuæ, quæ nihil repræsentant.

Ad QVINTVM, Thomas VValdensis tom. 3. tit. 19. ca. 157. dicit, Epiphanium propter hæresim Antropomorphitarum tunc vigentem hoc feciisse. Alij dicunt, Epiphanium loqui de imagine hominis prophani, quę ibi honorabatur instar imaginum Christi & Sanctorum; ita respondet Marianus Victo-

rius

rius in annotatione ad hanc epistolam. communior & verior solutio est, verba illa esse suppositia. quod patet PRIMO, quia post finem epistolæ ista adiecta sunt; epistola enim planè finita erat, vt apparebit legenti.

SECVNDO, quia hæretici Iconomachi non obiecerunt hunc locum Catholicis, cùm tamen obiecerint omnia dicta Patrum, quæ vllum colorem habere poterant, vt patet ex VII. Synodo, act. 6.

TERTIO, quia Epiphanius Diaconus in VII. Synodo, act. 6. conuincit duo alia similia loca, Epiphanij scriptis fuisse inserta ab hæreticis.

QVARTO, quia vt ibidem dicitur, discipuli Epiphanij in eius templo imaginem eius posuerunt, quod certè non fecissent, si eorum præceptor dixisset, id esse contra Scripturæ auctoritatem.

QVINTO, quia tempore Epiphanij Basilius, Nyssenus, & alij viuebant, qui imagines in templis laudabant.

SEXTO, quia sententia illa; esse contra Scripturę auctoritatem, pendere in templo imaginem hominis, indigna esset Epiphanio, viro doctissimo, cùm sit ineptissima. nusquam enim id legitur prohibitum, immò contrarium legitur, vt patet de imaginibus Cherubin in forma humana, quę erant in templo Salomonis.

SEPTIMO, quia Gregorius lib. 9. epist. 9. dicit, nullum vnquam Episcoporum ante Serenũ Massilienſem fregisse imaginem Christi vel Sanctorum.

OCTAVO, quia B. Hieronymus in epist. ad Pammachium, contra Ioannem Hierosolymitanum, totam ferè hanc epistolam Epiphanij à se Latinam factam recitat, & tamen non meminit huius veli. NONO, quia nec stylus conuenit cum reliqua epistola.

Ad illud de Adriani templis sine simulacris, dico, Adrianũ iussisse fieri templa sine simulacris Gentiliũ. Christiani enim nolebant orare in templis Gentilium, quia plena erant idolis. Ideo Adrianus iussit eis fieri templa sine eiusmodi idolis. Vnde idem Lampridius ea simulacra ibidem appellat numina. numina autem non vocantur imagines, nisi proponantur adorandæ pro Diis.

CAPVT X.

Imagines vtiles esse etiam extra historiam.

POSTREMVM Caluini dictum, quòd imagines sine notatione historiæ, non sint vtiles, est manifestè falsum; nam ipse non probat vllo argumento non esse vtiles, & nos probare possumus esse vtiles pluribus modis. PRIMO, quia Deus in templo iussit fieri imagines Cherubin, sine vlla historiæ notatione, Exod. 25. & certè non sine caussa.

SECVNDO, quia semper Christiani habuerunt imagines, etiam solitarias, & extra historias, cùm tamē primi Christiani non ducerentur sola delectatione. Tempore Christi tres imagines factæ legūtur. PRIMA est, quam Christus ipse linteo faciei suæ admoto fecit, & Regi Abagaro misit. Id enim refert Euagrius lib. 4. c. 26. & Metaphrastes in vita Constantini Magni, & Damascenus lib. 1. de imaginibus: & hanc non esse fabulam, testatur ingens miraculum factum Edessæ per hanc imaginem, vt ibidem scribit Euagrius. Testatur etiam dies festus, qui agebatur Constantinopoli, in die trāslationis huius imaginis ex Edessa Constantinopolim.

SECVNDA est, quam apud Paneadem mulier liberata à fluxu sanguinis Christo erexit. testis est Eusebius libr. 7. hist. cap. 14. qui eam se vidisse asserit. meminit eiusdem Sozomenus lib. 5. cap. 20. Damascenus lib. 1. de imaginibus, & Theophylactus in cap. 9. Matth.

TERTIA est, quam dicitur Nicodemus fecisse, & quæ à Iudæis per ludibrium crucifixa, innumerabilibus miraculis claruit. Refert hoc Athanasius in libello de passione imaginis Domini, cap. 4. Et quanquam dubium esse possit, an sit hoc opus Magni Athanasij: tamen certum est esse antiquissimi auctoris, quandoquidem citatur tanquam antiquissima historia in VII. Synodo, act. 4.

Præter has Christi imagines, exstant etiā beatæ Virginis, quas B. Lucas pinxisse dicitur. quarum meminit Theodorus Lector, qui ante mille annos floruit, lib. 1. collectaneorum, Nicephorus lib. 14. hist. ca. 2. & Simeon Metaphrastes in vita S. Lucæ. Tertullianus lib. de pudicitia, meminit imaginis Christi in forma pastoris ouem ferētis in humeris suis depic-

ta

ctæ in sacris calicibus, vt suprà diximus Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri, refert, Alexandrum Imperatorem in suo larario imagines Christi & Abrahę habuisse. At certè credibile est, eum à Christianis didicisse, quemadmodum Christus pingi deberet. Eusebius lib. 7. hist. cap. 14. dicit, passim consueuisse pingi imagines Apostolorum, & se multas antiquissimas vidisse. Ambrosius in epist. de inuentione sanctorum Geruasij & Protasij, quæ apud Surium exstat, dicit se cognouisse eum, qui sibi apparuerat, fuisse B. Paulū, ex imagine picta quam apud se habebat.

Chrysostomus oratione in sanctū Meletium, dicit Meletij imagines adeò celebres fuisse, vt etiam in annulis, in poculis, in phialis, in thalami parietibus, atq; vbiq; alibi conspicerētur. Similiter Theodoretus in historia religiosa, in vita Simeonis Stylitæ dicit, Romæ in omnibus officinis pro foribus pendere consueuisse imagines S. Simeonis.

Augustini tempore frequentissimas imagines fuisse, colligitur ex lib. 1. de consensu Euang. c. 10. vbi dicit, passim inueniri imagines Christi inter Petrū & Paulum depicti. Multa alia testimonia Athanasij, Basilij, Nazianzeni, Nysseni, Chrysostomi, Cyrilli Hierosolymitani, & Cyrilli Alexandrini, & aliorum multorum Patrum, vide in VII. Synodo, act. 4. & lib. 3. Damasceni apologetico in fine. Addes etiam præter ista, omnia illa quæ paulò antè nos attulimus, ad probandum, imagines fuisse in templis primis quingentis annis.

TERTIO, probatur ab vtilitatibus. PRIMA est instructio & eruditio. melius enim interdum docet pictura, quàm Scriptura; cuius vtilitatis meminit S. Gregorius Nyssenus, oratione in Theodorum, & S. Gregorius Papa lib. 7. epist. 109. & lib. 9. epist. 9.

DICES, historiæ quidem depictæ instruunt, at non imagines solitariæ. RESPONDEO, etiam solitarias imagines, vt à Christianis pinguntur, semp continere quasi per cōpendium aliquam historiam. nam cùm pingitur Christus, semper pingitur vel in forma pueri in sinu matris, vel in forma viri alligati ad columnā, vel in cruce pendentis, vel resurgentis è tumulo, vel ascendentis in cœlum, &c. Sic etiam Sancti semper cū insigni virtutis, vel passionis, vel potestatis pinguntur, Petrus cum clauibus, Laurentius cum craticula, Andreas cum

cruce, &c. Martyres omnes cum palma, Sancti omnes cum diademate. ex quibus signis seu instrumentis docemur quasi per compendium, quid illi quos veneramur egerint, quidue passi sint.

SECVNDO, vtiles sunt imagines, quamuis solitariæ, ad caritatem erga Deum, & Sanctos fouendam, & augendam. Qui enim diligit, libenter inspicit imaginem absentis amici, & inspiciendo magis inardescit. Hinc Seuerus Sulpitius quia vehementissimè sanctum Paulinũ diligebat, nec tamen poterat apud eũ semper esse, rogauit eum per literas, vt imaginem suam ad viuum expressam ad se mitteret. cui modestissimè se excusans, respondit Paulinus epist. 8. ad Seuerum, se nondum habere perfectam imaginem secundi Adami, sed gerere adhuc primi Adami effigiem, & ideo nolle mittere. Gregorius quoque lib. 7. epist. 53. mittens Secundino imaginem Saluatoris, dicit, se scire eum imaginem cupere, vt in amore ipsius domini recaleseeret.

TERTIA vtilitas est excitatio ad imitandum. Explicatur prolixè hæc vtilitas in VII. Synodo, act. 6. extrema. de eadem loquitur Basilius oratione in quadraginta Martyres. Notum est apud Terentium in Eunucho, quam vehementer iuuenis quendã conspecta tabella, in qua pictus erat Iupiter, stuprum inferens Dianę, ad simile flagitium perpetrandum prouocarit. Cõtrà verò Nazianzenus in carmine de virtute, quod citatur in VII. Synodo, act. 4. dicit, impudicam mulierem, cùm ad quẽdam euocata veniret, in ipso limine conspexisse imaginem Polemonis continentissimi hominis, & inde cõfusam erubuisse, & pœnitentia ductam rediisse domum suam.

QVARTO, vtiles sunt imagines, quia conseruant in nobis memoriam Christi, & Sanctorum, & simul in angustiis docent, nos habere patronos, quos inuocemus. Hinc Theodoretus in vita Simeonis Stylitæ, dicit Romæ frequentissimas fuisse imagines sancti Simeonis, vt ea ratione sibi tutelam & præsidium multi pararent.

QVINTA vtilitas est confessio fidei. dum enim diligimus & honoramus imagines Sanctorum, testamur nobis placere eorum fidem, & doctrinã, & sanctos mores: & simul nos detestari omnem impietatẽ, & idololatriam, contra quam ipsi vsq; ad mortẽ pugnauerunt. & nunc præcipuè testamur, nobis

bis non placere nouitates Lutheranorũ, & Caluinistarum, dum id religiosè veneramur, quod illi sacrilegè destruunt.

SEXTA est honor Dei & Sanctorum; nemo enim vnquã dubitauit, quin erigere statuas, vel imagines magnis viris, ad honorem eorum pertineat. Certè Eusebius lib. 7. hist. cap. 14. hanc præcipuam fuisse causſam indicat, cur Christiani cœperint Sanctorum imagines desiderare.

Neque obstat, quod ait hoc ex Gentilium consuetudine natum; non enim loquitur de aliqua Gentilium superstitione, sed de naturali, & proinde bona consuetudine, qua soliti erãt statuas erigere iis, quos honore dignos iudicabant, quãquam in eo postea errarent, quod sceleratis etiam hominibus, & falsis Diis eas erigebant.

CAPVT XI.

Proponitur quæstio de cultu imaginum cum argumentis aduersariorum.

DEMONSTRAVIMVS hactenus imagines Christi, & Sanctorum fieri, atque haberi, & in templis, aliisque sacris locis collocari posse: sequitur nunc controuersia de cultu, vtrum videlicet eiusmodi imagines aliquo genere cultus prosequendæ sint. De qua controuersia Damascenus in libro de hæresibus circa finem, duas extremas hæreses adducit. VNAM eorum, qui dicebant, imaginibus deberi diuinos honores, quos hæreticos vocat Christianocategoros, id est, Christianorum accusatores, quia propter eos accusabantur Christiani tanquam idolorum cultores. Eodem modo certum est Alexandrum Seuerum coluisse imagines Christi & Abrahæ, cum ceteris suis idolis, teste Ælio Lampridio. Hæc hæresis refellitur omnibus Scripturæ testimoniis, quæ prohibẽt, ne cultum Deo proprium tribuamus creaturæ.

ALTER error priori contrarius est eorum, qui nullum omnino honorem imaginibus Sanctorum deferri patiũtur. Refert hunc errorem Damascenus in libro de hæresibus in fine, & est eorum omnium, quos recensuimus in secundo ca-

pite disputationis, qui quidem contendunt, non esse vllo modo colendas imagines, propter hæc argumenta.

PRIMO, quia Scripturæ vtriusque Testamenti seuerè interdicunt cultum simulacrorũ, Exod. 20. Deut. 4. Rom. 1. &c. Et quia Catholici respondent, Scripturas reprehendere cultum, qui tribuitur simulacris tanquam Diis: Caluinus lib. 1 Instit. cap. 11. § 9. & 10. conatur ostendere etiã Iudæos & Gentiles nõ habuisse simulacra pro Diis, sed in simulacris Deum verum coluisse: & tamen reprehendi, quia Deus non patitur cultum suum vllo modo communicari cum imaginibus: & certè si Deus non debet coli in imagine, eodem modo Sancti, licet colendi essent, nõ essent tamen colendi in imaginibus. Quòd Iudæi non habuerint simulacra pro Diis, sed Deum verũ in idolo coluerint. probat Caluinus, quia Exod. 32. populus dicebat de vitulo aureo: *Isti sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Vbi fatentur se in vitulo colere eum Deum, à quo fuerant liberati de Ægypto, & ibidem Aaron indicturus diem festum in honorẽ vituli aurei, iussit præconis voce dici: *Cras solennitas Domini est*; Vbi in Hebræo illud, *Domini*, est יהוה. Et Iud. 17. mulier quædam ait: *Sanctificaui, & vouí Domino mille & centum argenteos, vt faciam sculptile atque conflatile.* Vbi etiam pro, *Domino*, est nomen proprium Dei veri יהוה.

Quod etiam Gentiles coluerint Deum verum in idolis, probatur PRIMO ex Augustino in Psalm. 113. qui refert Gentiles respondere solitos, cùm accusabantur idololatriæ, se non colere ipsa idola, sed numen quod per idolum significabatur. ITEM ex eo, quod Gentiles mutabant simulacra pro arbitrio, nec tamen Deos mutabant. ITEM, quia vni Deo plura simulacra erigebant; nam vnum Iouem esse dicebant, & tamen innumerabilia illi simulacra dicabant. DENIQVE quia noua idola quotidie sacrabant, nec tamen dicebant, se nouos Deos facere.

SECVNDO, adducunt Concilia tria, Constantinopolitanum, sub Leone Iconomacho, teste Paulo Diacono lib. 21. Item aliud Constantinopolitanum Episcoporum CCC. XXXVIII. sub Constantino Copronymo, teste Paulo Diacono lib. 22. rerum Romanarum; vtrumque definiuit imagines abolen-

abolendas. vtriusque acta prolixè referunt Centuriatores, Cent.8 cap.9. Tertium fuit Concilium Francofordiense, in quo reprobata fuit VII.Synodus, quæ imagines retinendas censuerat. ita referunt Ado in Chronico anni D C C. X C V. Abbas Vrspergensis in Chron.anni D C C. XCIII. Hincmarus Remensis libro contra Episcopum laudunensem,cap.20. & Ioannes Auentinus in historia seu annalibus Boiorum libro 4.Annonius lib.4.Rhegino lib. 2.

Porrò Magdeburgenses Centuria 8.cap.9. in fine, ex isto Concilio adducunt argumenta X. contra imagines, & soluunt argumenta 44. Nicænæ Synodi, & respondent ad XI. testimonia Patrum,quę allata fuerant pro imaginibus à Nicæna Synodo. Sed tam argumenta, quàm solutiones sunt merè nugæ; nunquam enim ea Nicæna Synodus exstitit,vt infrà suo loco dicemus.

TERTIO, adducunt libros quatuor Caroli Magni contra imagines, ex quibus Caluinus lib.1. Instit.cap.11.duo deducit. PRIMO, Nicænum Concilium fuisse statim refutatum ab Orthodoxo Principe. SECVNDO, in Concilio illo Nicæno manifestam impietatem definitam. nam,vt ex libro Catoli patet, in eo Concilio definitum est, imaginibus deberi honorem sacrificiorum, & eum cultum, qui tribuitur viuificæ Trinitati. prodiit iste liber anno M. D. XLIX. addunt Centuriatores,Cent.8. cap.9. col.645. exstare alium librum adhuc acriorem contra imagines, Ludouici Pij, si tamen credere dignum est.

QVARTO,adducũt Patres;nam Irenæus lib.1.cap.24.ponit inter hęreses Carpocratis, quod coleret imaginem Christi & Pauli.Epiphanius hær.79.dicit,hæreticos esse,qui imaginem B.Virginis circumferunt & colunt. AMBROSIVS de obitu Theodosij: *Inuenit*,inquit, *Helena crucẽ Domini, Regem adorauit,non lignũ vtiq; quia hic Gentilis est error, sed adorauit illum, qui pependit in ligno.* HIERONYMVS in cap.3. Danielis: *Cultores*,inquit, *Dei, imagines adorare non debent.* AVGVSTINVS de moribus Ecclesiæ, cap.36. *Noui*, inquit,*picturarum adoratores.* GREGORIVS lib.7. epist.54. & 109.& lib.9.epist.9.dicit,imagines adorandas non esse. Alia quædam testimonia adducuntur ab Iconomachis, in VII. Synodo, act.6.& ibidem refelluntur; sed facilia sunt.

QVINTO,

QVINTO, adducunt exemplum Ezechiæ, 4. Reg. 18. qui confregit serpentem æneum, quia coli iam cœperat.

SEXTO, adducit Caluinus experientiam, quæ docet, paulatim in cultu imaginum irrepere superstitionẽ, & errorem, quo putatur imagini alligata Diuinitas. nam cur alioqui vna imago Christi vel Mariæ, magis frequentatur, quàm alia? cur precaturi ad imagines accedunt? cur peregrinantur aliqui magno labore ad aliquam imaginem, cùm habeant domi suæ fortè meliores & pulchriores?

SEPTIMO, adducunt aliquot ratiunculas; nam imago, inquiunt, non est capax honoris, cùm sit res inanima, & sensus ac rationis expers. Item imago non est sancta ratione ligni, aut ferri, aut marmoris, aut alterius cuiusuis materiæ, sed nec ratione lineamentorum, aut colorum, aut alterius rei, quæ in ipsa sit; cur igitur colitur. Denique homo est imago Dei, & tamen non solet adorari: quantò minus igitur ligna, & lapides adorandi erunt, licet imaginem Dei, aut Sanctorum referant?

Atque hæc sunt illorum præcipua firmamenta, quibus respondebitur infrà cap. 13. nam ceteras nugas Magdeburgensium libenter omittam, indignæ sunt enim quibus respondeatur: Christus, inquiunt, mortuus est pro hominibus, non pro imaginibus, ergo imagines non sunt colendæ, egregiè scilicet. Item si imagines necessariò colendæ essent, soli diuites saluarentur, qui eas emere possunt. Item Christus non dixit, qui imagines recipit, sed qui vos recipit, me recipit, ergo honor imaginis non refertur ad exemplar. quod quidem non argumentari, sed ludere est.

CAPVT XII.

Imagines Christi & Sanctorum rectè coli.

NOS cum Ecclesia asserimus, imagines Christi & Sanctorum honorandas esse, modò tamen (vt in Concilio Tridentino sess. 25. declaratur) in imaginibus non collocetur fiducia. nec ab eis aliquid petatur, nec in eis inesse credatur vlla Diuinitas, sed solùm honorentur propter eos, quos nobis repræsentant. Quæ sen-

sententia probatur; PRIMVM, testimonio Scripturæ. habemus tria genera testimoniorum. Primò ea testimonia, quæ expressè agunt de imaginibus, nimirum Exod. 25. de Cherubin propitiatorij. Et Num. 21. de æneo serpente. Imagines enim Cherubin super arcam existentes, Exod. 25. necessariò adorabantur ab iis, qui arcam adorabant. Immò Hieronymus in epist. ad Marcellam, vt migret Bethleem, ideò dicit, tabernaculum fuisse veneratum à Iudæis, quia ibi erãt Cherubin. Serpens quoque æneus non poterat non honorari, cùm in loco sublimi à Deo positus fuisset, & salutem miseris in se aspicientibus adferret. Vnde Augustinus lib. 3. Trinit. cap. 10. loquens de quibusdam signis, quę venerationem tanquam religiosa merentur, ponit pro exemplo serpentem æneum. Præterea tam de imaginibus Cherubin, quàm de imaginibus serpentis, quòd honorari debuerint, patet ex regula beati Augustini lib. 3. doctrin. Christ. capit. 9. vbi dicit, signa vtilia diuinitùs instituta, veneranda esse, quia honor eorum ad prototypum transit. Fuisse autem illas imagines Cherubin & serpentis à Deo institutas, & vtiles, certum est. Iam verò, si licuit venerari imagines Angelorum, cur non etiam Sanctorum? Si licuit venerari imaginem Christi in forma serpentis (nam serpentem Christi fuisse figuram habemus Ioan. 3.) cur non potius venerabilis erit imago Christi in forma hominis?

Deinde, habemus alia testimonia, quæ docent, creaturas honorandas religiosè propter solam relationem ad Deum, vt Psalm. 95. *Adorate scabellum pedum eius.* Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius.* Vbi nota, iuramentum esse actum religionis, quo honoratur primariò Deus, secundariò id, per quod iuratur. Prohibet ergo Deus iuramenta sine debitis circumstantiis, per cœlum & terram, nec contumelia fiat eiusmodi creaturis, quatenus relationem habent ad Deum. Sed similem relationem habent imagines: igitur eadem ratione colendæ sunt.

Vltimum genus testimoniorum est eorum, quæ docent, creaturas dici sacras, vel sanctas propter relationẽ ad res sacras. Exod. 3. *Locus in quo stas, terra sancta est;* propter Angeli scilicet præsentiam. Exod. 12. dicitur dies Paschæ, dies

sancta

sancta & venerabilis propter significationem, & quia dedicata erat cultui diuino. Exod. 28. dicũtur vestes Sacerdotum sanctæ propter eandem causſam. Isaiæ 11. sepulchrum Christi glorioſum. 2. Tim. 3. dicuntur Scripturæ sacræ literæ: *ab infantia*, inquit, *sacras literas noſti*. Cur literæ illæ dicũtur sacræ, niſi quia signa sunt rerum sacrarũ? nec solùm literas, sed etiã verba ipsa prolata, venerari consueuimus, præsertim nomen, IESVS; & Euangelium audimus stantes detecto capite, immò etiam luminibus accensis, quamuis in media vt Hieronymus probat libro in Vigilantiũ: at imagines Christi & Sanctorum sunt etiam inſtitutæ ad significandas & repræsentandas res sacras, cur ergo eas honorare non licebit? nam rem sanctam esse hoc ipso quod sancta est, venerabilem patet ex illis verbis Exod. 12. *Dies prima erit sancta, & septima eadem religione venerabilis*. vbi vides pro eodem accipi rem sanctam & religiosè venerabilem.

SECVNDO, probatur ex Conciliis Ecclesiæ. Habemus inprimis canonem 82. sextæ Synodi, vbi dicuntur imagines venerabiles. tametsi enim isti canones non sint firmæ auctoritatis, tamẽ iste canon semper receptus fuit ab Ecclesia, & testatur vt minimum vsum Ecclesiæ antiquæ. Deinde habemus Synodum Romanum sub Gregorio III. Episcoporum trecentorum mille pro imaginibus celebratam, anno DCC. XXXIII. iuxta Sigebertum in Chronico. Item Synodum habitam in villa Gentiliacẽsi, anno DCC. LXVI. iuxta Sigebertum, vel DCC. LXVII. iuxta Adonem; in ea de imaginibus actum, & admoniti Græci, vt cum aliis piis de imaginibus sentire vellent, vt Paulus Æmilius testatur lib. 2. Rursus aliam Synodum pro imaginibus Romæ celebratam sub Stephano III. anno DCC. LXVIII. iuxta Sigebertum, cuius Synodi meminit aliquoties Adrianus in libro de imaginibus ad Carolum.

Post annum deinde DCC. LXXXVIII. septima Synodus act. 7. definiuit, imagines esse venerandas, non quidem cultu latriæ, sed honore illo, quo etiã prosequimur sacras literas, sacra vasa, &c. testis Paulus Diaconus, Cedrenus, Zonaras, &c. Est autem hoc Concilium eiusmodi, vt nullo modo dubitari possit, quin generale & legitimum fuerit. Nam habuit inprimis legatos Romani Pontificis, & trium aliorum Patriarcharum, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymæ, nec-

non

non Patriarcham Constantinopolitanum, omnes consentientes, vt ex subscriptionibus patet. Præterea adfuerũt Episcopi CCC.L. teste Cedreno, id est, plures quàm in prima, secunda, vel tertia Synodo generali. Præterea consensit Imperator Constantinus. Ad hæc disputatum est acriter, & diu allatis in medium Scripturis, Conciliis, & Patribus. Si ergo vllum est Concilium generale legitimum, certè hoc est.

Neque obstat, quod contrarium dicantur statuisse Concilia Constantinopolitana præcedentia & Francofordiense sequens. Nam etiamsi illa omnia fuissent legitima, tamen cedere deberent Nicæno; quia hoc plenarium & generale, illa particularia fuerunt. Est enim regula Augustini libro 2. de Baptismo, cap. 3. Concilia particularia plenariis sine dubitatione cedere debere. Fuisse autem illa tria particularia, patet; nàm in Constantinopolitano sub Leone non fuerunt vocati, nec adfuerunt vlli Patriarchæ, excepto Germano Patriarcha Constantinopolitano, qui tamen non consensit, & ideò depositus fuit.

In Concilio Constantinopolitano sub Constantino Copronymo non sunt vocati, nec adfuerunt nec per se, nec per Legatos, Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus Patriarchæ, sed solus Pseudoëpiscopus, quem hæretici deposito sancto Germano Patriarcham fecerant. Testantur hæc Cedrenus, & Zonaras in vita Constantini Copronymi, & ipsi etiam Magdeburgenses Centuria 8. capit. 9. col. 551. & Paulus Diaconus, qui tunc viuebat, lib. 22. rerum Romanarum.

Deniq; Francofordiẽse omnium iudicio particulare fuit, & (si verum est, quod Centuriatores dicunt) adfuerunt quidẽ Legati Romani Pontificis, sed Synodo assensi non sunt.

Adhęc accedit, quod ex euentu colligitur Nicænum fuisse legitimum, nam solùm illud tandem obtinuit. imagines enim in templis permãserunt, & suum honorem in Ecclesia semper habuerunt; immò etiam solius huius Concilij acta exstant, reliqua tria mox euanuerunt, & solùm in historiis aliqua eorum memoria seruata est, quod idem accidit primo Nicæno. Fuerũt enim plurima Concilia celebrata ab hæreticis contra Nicænum primum, sed ipsa cum suis erroribus euanuerũt, sola fides & canones Nicæni ad nos peruenerũt.

Habe-

Habemus præterea VIII. Synodum generalem, actione vltima, can. 3. & Synodum Trident. sess. 25.

TERTIO, probatur ex Patribus. BASILIVS in Iulianum, vt citat Adrianus Papa in epistola ad Imperatores, in VII. Synodo, act. 2. *Historias*, inquit, *imaginum illorum honoro, et palàm adoro. hoc enim nobis traditum à sanctis Apostolis, non est prohibendum*, &c.

CHRYSOSTOMVS in liturgia: *Sacerdos*, inquit, *adimaginem Christi caput inclinat.*

AMBROSIVS serm. 10. in Psal. 118. *Qui*, inquit, *imaginem coronat Imperatoris, & qui illum honorat, cuius imaginem coronauit; & qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori & ipsi feciſſe videtur iniuriam*, &c.

AVGVSTINVS lib. 3. Trinit. cap. 10. loquens de signis sacris, quales sunt imagines, literæ, & Sacramenta: *Sed quæ*, inquit, *hæc hominibus nota sunt, quia per homines sunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, stuporem tanquam mira non possunt*, &c. vbi nominatim ponit serpentem æneum inter ea, quæ merentur honorem religiosum. *Idem* lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 9. dicit, eos seruire sub signis, qui honorant vtilia signa, nec sciunt quid significent, quales erant olim Iudæi: qui autem venerantur vtilia signa, & sciunt quid significent, dicit eos non tam honorare ipsum signum, quàm rem significatam, & ideò liberos esse. Quod autem imagines Sanctorum sint vtilia signa diuinitùs instituta: & proinde veneratione digna tam à seruis, quàm à liberis, patet ex lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 25. vbi dicit, picturas, & statuas pertinere ad superflua instituta hominum, exceptis illis, quæ ob finẽ bonum suo loco, & tempore proponuntur ab eo, qui habet auctoritatem. Tales autem esse Christi, & Sanctorum imagines, certissimum est. DENIQVE lib. 10. Confess. cap. 34. reprehendit pictores, & similes artifices, quod necessarium & moderatum vsum, & piam significationem longè aliquando transgrediantur. vbi admittit quasdam esse picturas necessarias, quasdam etiam piam significationem habentes, & proinde venerabiles.

PAVLINVS natali 10. sancti Felicis, de imaginibus in templo depictis, sic ait:

Miremurq; sacras, & veterum monumenta, figuras.

Vbi

Vbi cùm sacras vocat figuras, honorandas etiam docet. res enim sacræ omnes honorandæ sunt.

GREGORIVS lib. 7. epist. 5. ad Ianuarium Episcopum Caralitanum, loquēs de imagine B. Mariæ, & cruce quæ posita fuerant in Synagoga Iudæorum, quas iubet inde auferri: *His*, inquit, *hortamur affatibus, vt sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione, imagine atq; cruce, debeatis quod violenter ablatū est reformare.* Et lib. 7. epist. 53. ad Secundinum docet, imaginem sacram honorandam etiam prostratione ad terram, non tamen vt Deum: *Et nos*, inquit, *nō quasi ante Diuinitatem, ante illam prosternimur*, &c.

DAMASCENVS lib. 4. cap. 17. de fide, dicit esse Apostolicam traditionem, cultum crucis & imaginum.

PRAETEREA crucem, id est, crucifixi imaginem fuisse in Ecclēsia semper honoratā, certissimum est. nam LACTANTIVS in carmine de passione Domini:

Flecte genu, inquit, *lignumq; crucis venerabile adora.*

SEDVLIVS lib. 5. carminis Paschalis:

Neue quis ignoret, inquit, *speciem crucis esse colendam.*

AMBROSIVS oratione de obitu Theodosij: *Sapienter*, inquit, *Helena egit, quæ crucem Christi in capite Regum leuauit & locauit, vt crux Christi in Regibus adoretur.* Et lib. de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 7. *Nunquid*, inquit, *cùm in Christo imaginem Dei, crucemq; veneramur, diuidimus eum?*

HIERONYMVS in vita Paulę: *Prostratā*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.*

ATHANASIVS quæst. 16. ad Antiochum, dicit, Christianos imaginē crucis colere potius, quàm lanceæ, vel columnæ, & similium instrumentorum passionis Dominicæ; quia si Gentiles accusent nos, quòd colamus lignum, possumus mox separare duo ligna crucis ab inuicem, & eo modo sublata figura crucis, conculcare duo illa ligna, vt ostendamus nos non ligna, sed imaginem crucifixi venerari. Deniq; Patres testantur, Christianos semper accusatos à Gentilibus, quòd colerent crucem, quæ est imago crucifixi.

TERTVLLIANVS in apologetico, cap. 16. dicit, Christianos appellatos religiosos crucis: neq; ipse hoc negat esse verum. MINATIVS Felix in Octauio respōdet Gentilibus obii-

cientibus adorationem crucis. Nec obstat quod ipse dicit: *Nos crucem neq; adoramus, neq; optamus*; nam loquitur de adoratione propria Deo, de qua accusabantur. Interim ex obiectione constat, crucem aliquo modo honoratã à Christianis. Iulianus apud Cyrillum lib. 6. idem obiicit. Atqui nunquam Gentilibus in mentem veniisset, vt nostris obiicerent adorationem crucis, nisi vidissent primis illis & sanctissimis Christianis crucem summæ veneration fuisse.

Ridicula est autem responsio Magdeburgensium, qui Concilio Francofordiensi Cent. 8. capit. 9. in fine dicunt, non esse eandem rationem crucis & imaginum aliarũ; nam Christus nos redemit cruce, non imagine. Ista enim responsio primò iugulat ipsos Centuriatores, ipsi enim non admittunt crucem posse honorari. Deinde imperita solutio est; nam Christus non redemit nos ista cruce, quam modò auream, modò argẽteam, modò lapideam, modò depictam in tabula, vel signatam in aëre veneramur, sed illa vna lignea, cuius imago est, quam veneramur. Nec enim habemus vbique crucem illam Christi veram, & multò minorem eam veteres habebant tempore Tertulliani & Minutij, cùm postea repertam esse constet temporibus Magni Constantini. Magis autem redemit nos Christus corpore suo, quàm cruce lignea. Quare si licet venerari imaginem crucis, multò magis imaginem corporis.

Argumentum QVARTVM, à miraculis. Deus enim per imagines Christi & Sanctorum multa miracula operatur, ex quo intelligimus placere illi, vt imagines honorentur. Illustre inprimis est, quod Eusebius refert lib. 7. hist. cap. 14. testatur, ex basi statuæ Christi æneæ ab Hæmorroissa posita apud Paneadem, herbam quandam. omnibus incognitam oriri solitam, quæ vbi creuisset vsque ad fimbriam imaginis Christi, eamque attigisset, vim haberet omnes morbos depellendi. quod etiam refert Theophylactus in cap. 9. Matthæi. Addit Sozomenus lib. 5. hist. cap. 20. de eadem imagine aliud miraculum, quòd videlicet cùm Iulianus Apostata statuam Christi inde amouisset, & suam in eodem loco posuisset, mox ignis de cœlo statuam Iuliani discerpsit, & caput a reliquo corpore diuulsit planè ad eum modum, quo olim accidit idolo Dagon, 1. Reg. 5.

Non

Non est autem prætereundum hoc loco insigne mendacium Centuriatorũ. quod enim Iuliani statuæ accidit, id illi tribuunt etiã statuæ Saluatoris. Sic enim loquuntur Centuria 4.cap.13.col.1447. *Videtur*, inquiunt, *etiã ea fulmine confracta esse, vt exstaret testimonium, superstitionem illam, quæ statuis vis aliqua tribuitur, Deo non placere.* Et ibidẽ superstitiosam vocant herbæ illius vim, quę morbos omnes curabat. At cùm dicunt, imaginẽ Christi fulmine disiectam, mẽtiuntur apertissimè contra fidem omnium historicorũ. Cùm autem miracula testatissima Christi, superstitioni Diabolicę adscribunt, imitantur Scribas & Phariſæos, qui eiusdẽ Christi miracula in Beelzebub fieri, calumniabantur,

Multa alia miracula per imagines à Deo facta legi possunt apud ipsos Magdeburgenses Cent. 6. & sequent. cap. 13. qui tamen respondent ad hoc argumentum ex libris Carolinis, non sequi, imagines esse adorandas, quia miracula faciunt. Multa enim sunt alia, per quæ Deus miracula facit, quæ tamen non adorantur. Nam Heliſæus per aquas Iordanis curauit lepram Naaman, Christus sputo curauit cęcum; nec tamẽ adoramus aquam, vel sputum; quin etiam per homines malos aliquando facit Deus miracula, & tamen eos homines omni honore indignos iudicamus.

Respondeo, spectandum esse finem miraculorum; id enim, quod miraculo confirmatur, Dei testimonium habet. Nam Heliſęus & Christus nõ adhibuerunt aquam vel sputũ in miraculis, vt aquam vel sputum honorarent, sed vt ostenderent, ille quidem se esse Prophetam Dei, iste autem se verum Dei Filium. Similiter homines mali non faciunt miracula, vt se ac vitam suam commendent, sed fidem. Quare non ipsi, sed fides, quam prædicant, veneranda est.

Miracula autem per imagines facta, ideò facta sunt, vt probarent ac sancirent imaginum cultum; Nam cur, quæso, ignis cœlestis discerpsit statuam Iuliani, nisi vt vindicaret iniuriam factam statuæ Christi? Et cur ab imagine à Iudæis confossa, sanguis prodiit, qui infirmos plurimos curauit, vt est apud Athanasium lib. de passione imaginis Domini. Gregorium Turon. de gloria Martyrũ, cap. 12. Rhegin. in Chronico anni DCCC. IV. nisi vt ostenderet se honorare id, quod Iudæi contumelia afficiebant?

Præterea beneficia, quæ per imagines à Deo conferuntur, cur illis duntaxat conferuntur, qui imagines honorant, & qui existimant Deo placere cultum imaginum? Nam illud miraculum factum Edessæ per imaginem Christi, vt refert Euagrius lib. 4. capit. 26. factum est in salutem eorum qui Christi imaginem venerabantur. Scribit etiam Zonaras in vita Michaëlis Balbi, cùm Leo Armenius imagines persequeretur, filium eius Sabbatium Constantinum, qui mutus erat, accessisse ad statuam sancti Gregorij Nazanzeni, & sanctum ipsum mente precatum, loquendi vsum diuino miraculo recepisse. At si cultus imaginum esset idololatria, Deus certè tum maximè idololatriæ fauere visus fuisset. Scribit Paulus Diaconus lib. 21. rerum Romanarum cùm Iconomachus quidam conspecta statua B. Virginis, lapides in eam iecisset, eamque comminuisset, per quietem Virginem ipsam ab eo visam, terribiliter his verbis comminantem: *In caput tuum hoc feci sti.* Deinde paulò pòst eandem ingenti lapide percussum, atque ita contritum esse, vt ipse statuam comminuerat.

Argumentum QVINTVM duci potest à simili hoc modo; homo dignus est veneratione, quia imago Dei est, ergo & ceteræ imagines Christi vel Sanctorum dignæ sunt veneratione. quod enim vni imagini conuenit, quia imago est, id necessariò omnibus imaginibus conuenit. Esse autem hominem venerabilem quatenus Dei est imago, Cyrillus & Augustinus testantur.

CYRILLVS catechesi 12. sic ait: *Imago lignea terreni Regis honoratur, quantò magis rationalis imago Dei?* AVGVSTINVS epistola 203. ad Maximinum Episcopum Donatistarum, explicat, cur in titulo epistolæ dixerit: *Honorabili fratri*, & ait se non honorare Episcopatum eius, sed honorare imaginem Dei, quam in illo sciebat esse, cùm homo esset.

RESPONDENT Magdeburgenses ex libro Carolino, argumentum nihil concludere, cùm non sint similes depictæ imagines homini, vt imago Dei est; imago enim Dei est in mente, similitudo autem inter hominem & picturas est in exteriori figura. Imperitè; nam argumentum procedit à simili proportione, vt enim homo se habet ad Deum, cuius est imago,

imago, ita se habet pictura ad Christum, cuius est imago: si ergo homo ideò est honorabilis, quia est imago rei honorabilis, certè etiam imago picta est honorabilis, quia imago est rei honorabilis.

Respondent SECVNDO, hominem non adorari saltem religiosè, sed solùm ciuiliter. At licet homo, vt Rex, vel Imperator honoretur ciuiliter, tamen homo, vt imago Dei, honoratur religiosè; causa autem cur honoretur sacra res est, quemadmodum qui honorat hominem, quia sanctus, vel Propheta, vel Sacerdos, vel Episcopus est, certè religiosè honorat, non ciuiliter, vt suprà diximus.

Argumentum SEXTVM item à simili, imago Regis est venerabilis ciuili quodã honore, ergo imagines Christi & Sãctorum sunt honorabiles cultu religioso. Et confirmari potest hoc argumentum ex insigni fraude Iuliani Apostatæ, quam describũt Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum. Paulus Diaconus in vita Iuliani, & alij; erat in more positum, vt imagines Imperatorum ab omnibus adorarentur, id quod etiam Christiani faciebant, quippe qui sciebant solùm ciuilẽ adorationem illam fuisse, qualem etiã ipsi Imperatori licet Ethnico deferebant. Iulianus igitur vt cogeret Christianos saltem per errorem adorare idola, iubebat suam imaginem ita depingi, vt simul pingeretur Iuppiter de cœlo coronam & purpuram Imperatori deferens; pingerentur etiam Mercurius & Mars in Imperatorem respicientes, vt eo modo indicaret, se sapientem & fortem esse. Itaq; seipse inter Deos depictum proponebat, vt Christiani de more venerantes imaginem Imperatoris, simul venerarentur imagines falsorum Deorum. Monet autem Nazianzenus fuisse venia dignos Christianos simpliciores, qui non aduertebant dolum, nec putabant se adorare aliud, quàm Regis imaginem.

RESPONDENT Centuriatores loco notato nõ esse hæc similia, quia imago Regis adoratur propter absentiam Regis, qui non potest esse simul vbique in toto regno: Deus autem vbiq; est præsens. AT in primis non quærimus, cur adoretur imago Regis, sed ex eo, quod adoratur, colligimus, rectè adorari imaginem Christi. Præterea Christus, vt homo, non est vbique, nec Sancti sunt vbique. Denique falsum est, imagines Principum non adorari præsente Principe; immò

ſicut contumeliam facere imagini grauius peccatum eſt præſente Principe, quàm abſente; ita etiam honorare imaginem præſente Principe, res eſt illi gratiſſima.

Argumentum SEPTIMVM à contrario; Imago eſt capax iniuriæ & contumeliæ, ergo & honoris atque cultus. Euſebius lib. 9 hiſt. cap. 10. ſcribit in dedecus Maximini, imagines eius fuiſſe vel deiectas, vel atris coloribus fœdatas. Idem de imaginibus Domitiani ſcribit Suetonius.

THEODOSIVS quoq; (optimus alioqui & pientiſſimus Princeps) cùm Antiocheni imaginē vxoris eius deiecissent, ita iratus eſt vt parum abfuerit, quin totam Antiochiam euerterit. Exſtant de hac re duæ orationes Chryſoſtomi, id eſt, ſecunda & tertia ad populum Antiochenum, quibus deplorat ſcelus illud in Theodoſium commiſſum. Vide etiam Theodoretum lib. 5. cap. 19. hiſt. Denique Iulianus Apoſtata Chriſti ſtatuam non deiecisſet, niſi eo modo Chriſto iniuriam fieri credidiſſet. Neque Deus Iuliani ſtatuam fulmine percuſſiſſet, niſi ab eo iniuriam accepiſſet, & niſi ad Iuliani contumeliam id pertinere viſum eſſet.

Argumentum OCTAVVM, idola Gentium meritò execramur & conſtringimus, & hinc laudatur valde Theodoſius, quòd teſte Theodoreto lib. 50. cap. 20. hiſt. iuſſerit idola vbique deſtrui: at certè id non fit, niſi ratione ſignificationis, quia ſunt imagines falſorum Deorum; igitur è contrario imagines Chriſti & Sanctorum, quia res verè bonas & ſanctas ſignificant, honorabiles ſunt.

Argumentum NONVM, ab improbitate Iconomachorum, & pietate eorum, qui imagines colunt & coluerunt. nam Iconomachi, vt oſtendimus 2. cap. diſputationis, fuerunt omnes aut Iudęi, aut Samaritani, aut Mahometani, aut Necromantici, aut manifeſtè hæretici, quos impios eſſe negare nemo poteſt. At qui imagines defenderunt, fuerunt ſancti viri & docti, vt Gregorius & Hadrianus ſummi Pontifices, Germanus & Taraſius Epiſcopi Conſtantinopolitani, Ioannes Damaſcenus, Methodius, Leontius, Ionas Aurelianenſis, Paulus Diaconus, & alij pij doctiſque viri omnium conſenſu. Non eſt autem credibile, Deum per hoſtes ſuos potius, quàm per amicos & ſanctos Eccleſiam docere voluiſſe.

Quid,

Quid, quòd ipse etiam Diabolus odit imagines? nam vt in Prato spirituali cap. 45. legimus, Eremitæ cuidam cõquerenti, quòd spiritus fornicationis illum vexans, cum illo consenuisset, nec abscedere vellet, apparuit Diabolus, ac promisit se discessurum, si is imaginem B. Virginis, quam in cubiculo habebat, non amplius se veneraturum polliceretur. Sed fortè Diabolus fingit odium in imagines, vt homines decepti magis eas colant. At si ita est, cur Diabolus tam sæpe per Iudæos & Mahumetanos procurauit imaginum euersionem & confractionem?

Argumẽtum DECIMVM, ab infelici exitu Iconomachorum, & felicitate eorum qui imagines defenderunt. Nam inprimis tempore Leonis Iconomachi, posteaquam imagines Sanctorum in foro Constantinopolitano crematæ fuerunt, orta est pestilentia tam grauis, vt Constantinopoli trecenta hominum millia interirent. Vide Chronicum Matthæi Palmerij, anno DCC. XLI. Item eadem occasione amisit idem Leo & successores eius imperium Italiæ, nec vnquam amplius recuperare potuerunt. Vide Zonaram & Paulum Diaconum in vita eiusdem. Eo tempore Rex Arabum Ezides, qui imagines Christianorum confringi iusserat, non superuixit vnum annum, cùm tamen XXX. anni promissi illi fuissent ab eo, qui illum ad Iconomachiam incitauit.

Tempore Constantini Copronymi inauditæ calamitates Orientem inuaserunt; nam terræmotus ingentes integras vrbes deiecerunt, & multa millia hominum occiderũt. Item pestis grauissima orta est, ita vt vineæ, horti, putei, aliaque loca vix sufficeret sepeliendis hominibus. Et ne dubitaretur quam ob caussam ista acciderent, simul vbiq; in vestibus hominum, in velis sacris, indumentis sacerdotalibus, diuinitùs existebant cruces paruę, quasi oleo designatæ. Deus enim indicare volebat, velle se vbiq; conspici crucis imaginem, quã Constantinus Copronymus eo tempore omnino obliterare contendebat. Ad hæc tam horribile frigus accessit, vt mare Ponticum ad centum milliaria congelaretur, essetque glacies profunditatis XXX. cubitorum. cui superuenit nix, quæ etiam in glaciem versa est, ad altitudinẽ XX. cubitorũ super aliam glaciem XXX. cubitorum. Paulò pòst cœpit solui glacies, & fragmenta ingentia instar magnorum montium, vel

insularum, magno impetu discurrebant, quædam etiam ad Cõstantinopolim allisa partem mœnium, & vicinas domos euerterunt. Testatur autem Paulus Diaconus se vidisse hæc omnia. Eodem anno tanta siccitas postea fuit, vt flumina, fontes, putei ferè omnes siccarentur; ita vt omnes intelligerent, & dicerent, propter impietatem in Deum & Sanctos, quam exercuerant Iconomachi, ista omnia fieri.

Denique obstinatus Imperator Constantinus ita perijt, vt in morte clamaret, se adhuc viuum igni inextinguibili traditum comburendum. Testis Zonaras & Paulus Diaconus in eius vita. E contrario Pipinus & Carolus filius eius, qui cum Romano Pontifice imagines defendebant, ad regnum & imperium prouecti felicissimè vixerunt, & regnauerunt, vt ex iisdem auctoribus patet.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST iam, vt argumenta aduersariorum soluamus. Ad PRIMVM Caluini dico, in illis Scripturis reprehendi idololatriam, id est, cultũ imaginum, quæ habentur pro Diis, vel per quas colũtur tanquam Dij ij, qui verè non sunt.

Ad probationem illam, qua Caluinus conatur ostendere, Iudæos & Gentiles adorasse Deum in idolis; dico in verbis Caluini contineri multa mendacia. PRIMVM est, quòd Iudæi & Gentiles non vocauerint Deos sua idola; nam lib. 1. cap. 11. §. 10. Institut. obiiciens sibi responsionem Catholicorum, ait: *Non vocamus*, inquiunt, *nostros Deos, nimirum imagines: deinde respondet; Neque illi, aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant, & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant. At si Iudæi non vocabant idola suos Deos, vnde est illud Exodi 32. Fac nobis Deos, qui nos præcedant? & isti sunt Dij tui Israël? Vnde illud Michææ, Iudic. 18. Deos meos quos mihi feceram, abstulistis? Et 3. Regum 12. de duobus vitulis Hieroboam, ecce Dij tui Israël?*

Quòd autem simulacra ab Ethnicis vocarẽtur Dij, nemo nescit,

neſcit, qui aliquid in Poëtis, vel etiam Oratoribus legerit. Sed vnus locus nunc ſufficiet ex Danielis 5. *Bibebant*, inquit, *vinum, & laudabant Deos ſuos aureos, & argenteos, æreos, ligneosq;, & lapideos.* Et alter ex lib. Sapient. cap. 13. *Appellauerunt Deos opera manuum ſuarum.* Poterátne clarius Scriptura diuina Caluini mendacium redarguere?

SECVNDVM mendacium eſt, quòd Iudæi, cùm fecerunt vitulum aureum, non ſint obliti Deum verum. Nam planè è diametro pugnant verba Caluini cum verbis Scripturę. Caluinus enim lib. 1. ca. 11. §. 9. ſic ait: *Nec tam incogitantes erant Iudæi, vt non meminiſſent Deũ eſſe, qui eos eduxerat de terra Aegypti.* At Scriptura Deut. 32. *Deum, inquit, qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Domini Creatoris tui.* Et in Pſalm. 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt ſculptile: & obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Et Hiere. cap. 2. *Ambulauerunt poſt vanitatem, id eſt, poſt idola, & non dixerunt; vbi eſt Dominus, qui aſcendere nos fecit de terra Aegypti?* Quid clarius?

TERTIVM mendacium eſt, quòd Iudæi in omnibus ſuis idolis Deum vnum & verum colere voluerint. Sic enim ait Caluinus lib. 1. cap. 11. §. 8. *Deum quidem eſſe nouerant, cuius virtutem experti erant. Sed à præeunte imagine volebant cognoſcere Deum ſibi itineris eſſe ducem.* Et §. 9. ait: *Deum æternum Iudæi, vnum, verumq; cœli ac terræ Dominum ſub talibus ſimulacris perſuaſi erant ſe colere.*

At hoc eſſe mendaciũ probabo. PRIMO, quia ſi Iudæi volebant tantùm ſignum corporeum, non erat opus, vt facerent vitulum; nam habebant nubem & columnã ignis, quæ melius ducebant, quàm vitulus, qui portari neceſſe habebat: non ergo ſignum corporeum, ſed Deum corporeum quærebant.

SECVNDO, quia nulla cauſſa reddi poteſt, cur potius vitulum fecerint, quàm ouem, aut aliquid aliud, niſi quia aſſueti erant videre maximum Deum Ægyptiorum, qui eſt vitulus niger albis maculis inſignis, quem ipſi vocant Apim. de quo Cicero lib. 1. de natura Deorum, & Auguſtinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 5. & ſcriptores omnes, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, Plinius, Suidas, Euſebius, &c. Iudæi ergo quia viderant in Ægypto in ſummo honore vitulũ, putauerunt ipſum

Deum cœli esse vitulum illum, & ideo illi imaginem vituli statuerunt.

TERTIO, quia Iosue cap. vlt. datur optio Hebræis, an velint seruire Diis alienis, quibus seruiũt Thare & Nachor idololatræ, an idolis Amorrhæorum, an Deo Israël? non ergo in idolis adorabant, vel putabant se adorare Deum Israël. Nam alioqui potuissent respõdere, ineptam esse optionem illam, quandoquidem in ipsis idolis Amorrhæorum, & Thare, et Nachor Deum verum colerent. Idem confirmatur ex 3. Reg. 18. vbi Elias dicit: *Vsquequo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus, sequimini eum, si Baal est Deus, sequimini illum.* Vbi clarè opponitur Baal Deo vero. Quando ergo Iudæi colebant idolum Baal, certè non colebãt Deum verum. Adde illud Deut. 32. *Immolauerũt Dæmoniis, & non Deo, Diis quos ignorabant.* Adde etiam, quòd falsò accusarentur Iudæi seruisse Diis alienis, si in idolis semper coluissent Deum verum. At, inquies, quomodo ergo de vitulo dicitur Exod. 32. *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Quomodo etiam ibidem de vitulo dicitur: *Cras solennitas Domini* יהוה *est*? Iudic. 17. *Sanctificaui hoc argentum Domini, vt faciam idolum?* Ad PRIMVM respondeo, significari illis verbis, putasse Iudæos beneficium liberationis de Ægypto se accepisse, non à Deo Mosis, sed ab Api Deo Ægyptiorum. Ad SECVNDVM & TERTIVM, duplex solutio est. VNA Caietani in cap. 32. Exod. quod verè nomen ipsum, Domini, tribuatur à Iudæis idololatris idolo, & hoc fortè significare Scripturam, Sap. 14. cùm ait: *Incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* Nullum enim est Dei nomen incommunicabile, præter hoc יהוה. nam cetera tribuuntur aliquando etiam creaturis.

DICES, at nomen illud יהוה est proprium nomen Dei Israël, non ergo potuit cõmunicari. RESPONDEO, fortè Iudæos illos, qui plures veros Deos esse credebant, nõ putasse hoc esse nomen proprium, sed appellatiuũ. Fortè etiam communicasse illud nomen per similitudinem. Quomodo enim Ægyptij vocare solent Nilum, suum Iouem; & nos de homine strenuo dicimus, hic est noster Achilles; de sapiente, hic est noster Cato: ita Iudæi de vitulo dicebant, hic est noster יהוה, habeat sibi Moses suum.

ALTERA

ALTERA solutio est Abulensis, Caietani, & aliorum in ca.17.Iudicum, qui dicunt, duo genera idolorum fuisse apud Hebræos. VNVM sine nomine certi Dei, quale fuit idolum Michæ, Iudic.17. & fortè vitulus aureus, quem fecit Aaron, Exod.32. & renouauit Hieroboam, 3.Reg.12. non enim Scriptura vocat vitulum Deum Moloch, vel Baal, &c. sed semper ait: *Hi sunt Dij tui Israël.*

ALTERVM genus fuit cum certo nomine, vt Baal, Moloch, Astaroth, Chamos, &c. vt videre est 3.Reg.11. & alibi. Igitur dicunt, nec improbabiliter, posse de primo genere admitti, quòd Iudæi in idolo putauerint, se colere Deum verũ. Ceterùm in hoc etiam eos erasse grauissimè, tum quia idolo sacrificabant, & in ipso idolo diuinam vim inesse credebant tum etiam quòd imaginabantur Deum esse corporeũ, & ipsi idolo similem. Ex quo sequebatur, vt putarent se colere Deum verum, sed reuera non colerent, nisi figmentum suum. Quemadmodum Manichæi dicebant, se colere Deum Patrem, & Filium eius Christum: sed quia per Deum intelligebant lucem corpoream, per Christum accipiebãt solem istum corporeum; nihil habebant Dei, & Christi, nisi solum nomen.

Quòd autem Iudæi Deum putarent corporeum, & idolo similem, secundum hanc sententiam, patet ex vitulo aureo. Nam ideo faciebant Deum in forma vituli, quia viderant in Ægypto vitulum in summo honore; inde enim existimabãt, summum Deum esse vitulum illum. & hoc etiam modo Iudæi verè obliuiscebantur Dei, licet non putarent se eius obliuiscì. In idolis autem secundi generis adeò certũ est Iudæos nec coluisse, nec putasse se colere Deum Israël, vt id fateatur etiam Petrus Martyr Caluinista in cap.17.Iudicum.

QVARTVM mendacium est, Ethnicos non putasse idola esse Deos. Sic enim ait Caluinus lib.1.c.11.§.9. *Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt, vt non intelligerent Deum aliũ esse, quàm ligna, & lapides.* Hæc ille. Licet autem aliqui non fuerint ita stupidi, vt putarent idola lignea, vel lapidea esse Deos; tamen plurimi ita stupidi erant, vt verè crederent ipsa idola viuere, & sentire, & Deos esse. Neq; erat hæc tanta stupiditas, quãtam Caluinus videri vult. Nam mouebantur Ethnici ad credendum, idola esse Deos propter quatuor

causas.

cauſſas. PRIMO, quia id eis dicebatur à Pontificibus ſuis. SECVNDO, quia videbant totũ ferè mundum id credere. TERTIO, quia Diaboli opera interdum idola mouebantur, & loquebantur, & futura prædicebãt, ſeu potius moueri, & loqui videbantur; nam reuera Diabolus ea mouebat, & in eis loquebatur, ſed populus credebat ipſa verè moueri, & loqui. Solita verò idola loqui, patet ex cap. 21. Ezech. & cap. 10. Zachariæ, & ex lib. 1. cap. vlt. Valerij Maximi. QVARTO, quia rant forma humana prædita; & qui videt ſua membra ſentire & viuere, facilè perſuadetur viuere, & ſentire etiam ſibi ſimilia, præſertim ſi id à ſapientioribus affirmari audiat. Sed quæcunq; fuerint cauſſæ, probo multos Ethnicorum credidiſſe, ipſa idola eſſe Deos, & proinde mentiri Caluinum.

Igitur credidiſſe idola eſſe Deos probo. PRIMO ex Scriptura; nam omnes Prophetæ laborant, vt doceant idola aurea, & argentea non eſſe Deos, & probant, quia non loquuntur, non vident, &c. Vide Iſaiam ca. 46. Dauidem Pſal. 113. & Pſal. 134. & Habac. 2. ſed præcipuè epiſtolam Hieremiæ Baruch 6. vbi ad ſingula argumenta concludit: *Vnde notum ſit ſubi, quia nõ ſunt Dij.* At certè ſtulti eſſent Prophetæ, ſi id refellere conarentur quod nemo aſſereret. Præterea Act. 19. de Paulo dicunt Ethnici: *Paulus hic ſuadet, dicens, quia non ſunt Dij, qui manibus fiunt.* Ergo ipſi putabant eſſe Deos eos, qui manibus fiunt. Præterea Hierem. 2. & Sap. 13. & 14. Scriptura dicit, Ethnicos ſolitos inuocare idola, & eis commendare ſalutem ſuam: nemo autem inuocat, aut orat ſimulacrum, inquit Auguſtinus in Pſal. 113. qui non putet ab illo ſe exaudiri.

SECVNDO ex Patribus. AVGVSTINVS lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 7. *Fateor*, inquit, *altius demerſos eſſe qui opera hominum Deos putant, quàm qui opera Dei.* Et infrà: *Illa ſimulacra Generãtur, vel tanquam Deos, vel tanquam ſigna, & imagines Deorum.* Et epiſt. 49. ac in Pſal. 113. dicit, Ethnicos multos putaſſe ipſa ſimulacra viuere, ſpirare, & audire, & proinde eſſe Deos viuentes, & in hoc errore foueri ex ipſa ſimilitudine humanorum membrorum.

TERTVLLIANVS in Apologet. cap. 12. dicit, Deos Gentilium plura pati, dum fiunt, ab artificibus, quàm patiantur Chriſtiani cùm occiduntur, quòd eos nolint adorare.

EVSEBIVS lib. 5. præparat. cap. 15. *Triginta*, inquit, *Deorum*

millia

millia in terra esse censet Hesiodus. ego autem multò plures lapideos, atq; ligneos hominum creatores esse video. Denique Cyprianus, Lactantius, Arnobius, Minutius Felix, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Theodoretus, & alij, qui scribunt contra Gentes, rident Ethnicos, quòd ligna, & lapides pro Deo colant: Et quid est, quod ait Horatius lib. 1. serm. Satyra. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cùm faber incertus faceret scamnum, anne Priapum,
Maluit esse Deum?

Nec solùm Poëtæ, sed etiam viri sapientissimi hoc senserunt; nam HERMES Trismegistus apud Augustinum lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 23. dicit, alios Deos factos à summo Deo, alios autem ab hominibus: Deos autem ab hominibus factos dicit esse statuas, quibus arte quadam magica alligãtur Dæmones, ita vt statua sit quasi corpus Dei, spiritus autẽ inclusus sit anima, & totum idolum sit Deus, quomodo corpus, & anima est homo. Et ARNOBIVS lib. 1. contra Gentes: *Venerabar*, inquit, *ó cæcitas, nuper simulacra modò ex fornacibus prompta, in incudibus Deos, & ex malleis fabricatos.* Et infrà: *Tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, & beneficia poscebam.* Et infrà: *Deos esse credebam ligna, lapides, ossa, aut in huiusmodi rerum habitare materia.* Vide igitur, Lector, an non mentiatur Caluinus, cùm negat Ethnicos habuisse idola pro Diis.

AT, inquit, Ethnici mutabant simulacra pro arbitrio, nec tamen Deos mutabant. RESPONDEO, Ethnicos eadem stultitia, qua putabant aliquos Deos posse fieri manibus hominum, potuisse etiam credere Deos aliquos potuisse destrui manibus hominum.

SED rursum, ait Caluinus, vni Deo multa simulacra ponebant. RESPONDEO, Ethnicos habuisse alios Deos in cœlo, alios in terra: nec putasse absurdum, si vnus Deus cœlestis, vt Iuppiter, vel Apollo, haberet in terra multos collegas minores, id est, multa idola eiusdem nominis.

Deniq; addit Caluinus, Ethnici nouas imagines sacrabãt, nec tamen putabant se nouos Deos facere. RESPONDEO, falsum esse, non putasse Gentiles, se nouos Deos facere, sal-

tem terrestres.

QVINTVM

QVINTVM mendacium est, lib. 1. Instit. cap. 11. §. 10. *Prophetæ*, inquit, *passim Iudæis & Gentilibus fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant, tantùm ob ea, quæ quotidie ab iis fiunt, qui Christiani haberi volũt, nempe quod Deum in ligno, & lapide carnaliter venerabantur.*

Hoc est maximum & perniciosissimum mẽdacium. Nam inprimis Iudæi & Gentiles immolabant idolis, vt patet de Iudæis Exod. 32. & alibi de Gentilibus 1. Corint. 10. & alibi hanc Scriptura vocat fornicationẽ: Christiani autem nunquam imaginibus immolarunt.

Præterea Iudæi & Gentes, vel idola putabant Deos, vt ostendimus, vel certè in idolis creaturas pro Deo colebant, quod Christiani non faciunt. Quod autẽ Gentiles in idolis colerent creaturas pro Diis, probatur; nam plurimi in simulacris colebãt pro Diis homines mortuos, quos & ipsi mortuos esse credebant, sed non facilè audebant id populis dicere. Probat hoc Lactantius lib. 1. cap. 14. & 15. vbi etiam refert, Ciceronem Tulliolam suam Deam facere conatum esse, erecto illi simulacro. Et August. lib. 8. cap. 26. de ciuit. Dei, probat, Paganorum Deos homines fuisse. & lib. 18. c. 5. docet Serapidis simulacrum digito ad os admoto indicare solitum, vt taceretur Serapidum fuisse hominem, immò & pœnam capitis constitutã ait iis, qui Serapidem hominem fuisse dicerent, cùm tamen verè hominem fuisse, & mortuum, ac sepultum cõstaret. Idem probat Cyprianus initio libri de idolorum vanitate, & Eusebius de præparat. Euang. lib. 2. cap. 7. & Tertullianus Apologet. cap. 11.

Alij non homines mortuos, sed dæmones in idolis pro Diis colebant, vt patet ex Hermete apud August. lib. de ciuit. Dei, cap. 23. Quanquam dæmones non solùm inuitati magicis artibus, vt Hermes dicit, sed etiam spõte sua in idolis habitabant, & se supponebant pro mortuis hominibus, vt locò eorũ adorarentur, vt docent B. Cyprianus initio libri de idolorum vanitate, & B. Aug. li. 8. ciuit. Dei, c. 24. & lib. 22. contra Faustum, c. 17. & idem patet ex eo quod dæmones assumpserunt sibi nomina vel idolorum, in quibus residebãt, vel hominum mortuorum, quorũ vice colebantur. Adiurati enim, & rogati nomen, quidam dicunt se vocati Beelzebub, quidã Moloch, quidam Chamos, &c. alij Iouem, aut Mercurium, aut

aut Apollinem, &c. vt obseruarunt Origenes lib. 6. contra Celsum paulò antè medium. Eusebius lib. 4. præpar. c. 6. Lactant. li. 2. c. 16. & Sulpitius in vita B. Martini. hoc idem Scriptura testatur, cum Deut 32. dicit: *Immolauerunt dæmoniis, et non Deo.* Et Psal. 95. *Dij Gentium dæmonia, &c.* Et 1. Cor. 10. *Quæ immolant Gentes, dæmonibus immolant, & non Deo.*

Alij nec simulacrũ, nec homines mortuos, nec dæmones in idolis colere se dicebant, sed partes mundi; nam in idolo Apollinis colebant Solem, in idolo Neptuni mare, in idolo Iouis ætherem, &c. vt referunt Eusebius lib. 3. præpar. cap. 2. & Augustinus in Psal. 113. & lib. 4. ciuit. Dei, cap. 10 & lib. 7. ciuit. Dei, cap. 5. & sequentibus.

Alij deniq; nec ipsas corporeas mundi partes in idolis colere se dicebant, sed animas earum partium, id est, Solis, Lunæ, Terræ, &c. vt referunt Eusebius lib 3. ca. 3. præpar. & Augustinus loco citato. Sed omnes isti, vt patet, creaturas pro creatore coluerunt: nisi quis ita desipiat, vt homines mortuos, dæmones, elementa, stellas, creaturas esse neget. Id igitur Scriptura in Ethnicis reprehendit, quòd adorauerint creaturam pro creatore: quod sanè Catholici nec faciunt, nec fecerunt vnquam, cùm imagines nec Deos putent, nec imagines Deorum.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum secundum.

AD SECVNDVM argumentum ex Conciliis. Dico inprimis Concilia duo Constantinopolitana fuisse illegitima. Quod patet PRIMO, quia non adfuit Romanus Pontifex nec per se, nec per legatos, vt ex Zonara, Cedreno, Paulo Diacono, & ex Synodo Nicæna II. action. 6. patet. Potrò regula est Ecclesiastica Concilij I. Nicæni, sine sententia Romani Pontificis, non licere Concilia generalia celebrari, vt præter alios refert Socrates lib. 2. cap. 13. SECVNDO, quia non consenserunt vlli Patriarchę nec per se, nec per legatos, vt ex iisdem auctoribus patet. TERTIO, quia omnes auctores, qui de Conciliis generalibus scribunt; vt Psellus, Photius, Zonaras, Nicephorus, Cedrenus, Nicetas, Paulus Diaconus, Rhegino, Ado Sigebertus,

tus, Abbas Vrspergensis, & alij, ista Concilia Constantinopolitana vel non numerant inter Concilia Ecclesiæ, vel aperte reprehendunt.

Dico SECVNDO, etiamsi legitima fuissent, tamen eis derogatum esse per Concilium plenarium & verè generale, id est, secundum Nicænum.

Est autem hîc notandum, Concilium istud Constantinopolitanum falsò vocari Ephesinum III. à multis recentioribus, vt ab eo, qui edidit Concilia in quadã admonitione præmissa VII. Synodo, & ab auctore summæ Conciliorũ in principio VII. Synodi, à Sixto Senensi lib. 5. Bibliothecæ sanctæ, annot. 247. & ab aliis. Causa erroris fuit, quia Concilio illi profano præsedit Theodosius Episcopus Ephesinus. Nam quod verè non Ephesi, sed Constantinopoli habitum sit, patet ex omnibus antiquis historicis, & ex ipso Concilio, quod insertum habetur actioni 6. Nicæni Concilij.

Notandum SECVNDO, Caluinũ, & Magdeburgenses imprudenter laudare Concilium Constantinopolitanum prædictum; nam illud Concilium etiamsi de imaginibus impiè sensit, tamen de cultu & inuocatione Sanctorum, & de meritis operum rectè sensit, & anathema dixit iis, qui id docent quod nunc Caluinus & Magdeburgenses docent. Nam can. 15. anathematizat eos, qui non inuocant B. Mariam. can. 17. eos, qui non colunt, & nõ inuocant Sanctos ceteros. can. 18. eos, qui non credunt Deum redditurum vitam æternam pro meritis operum secũdum iustam iudicij sui libram. Habentur autem hi canones inserti in Concilio Nicæno II. act. 6. & eosdem fideliter recitant Magdeburgenses Cent. 8. cap. 9. ex quo sanè perspici potest eorũ incredibilis vel stupiditas, vel impudentia, qui id laudant, à quo anathematizantur.

De Concilio autem FRANCOFORDIENSI, quo præcipuè nituntur aduersarij, dico tria. PRIMO, quidquid illud Concilium definierit, non esse magni faciendum; nam sine dubio illi anteponendum est Concilium Nicænum II. quod certum est fuisse vniuersalius, antiquius, & sine controuersia à summo Pontifice approbatum; nam constat ex ipso Concilio adfuisse legatos Papæ Adriani, & rursus approbatũ à Leone III. patet ex Iuone 4. parte, cap. 147.

Dico SECVNDO, si verum est quod dicunt Centuriatores

Cent. 8.

Cent. 8. cap. 9. col. 639. nihil nobis eam Synodum obesse; nam ipsi dicunt, Synodo Francofordiensi non consensisse, sed repugnasse Adrianum, & legatos eius. At certum est Synodum, cui repugnat Romanus Pontifex, nullius esse auctoritatis, vt patet tum ex Gelasio in tomo de vinculo anathematis, tum experientia. Nulla enim Synodus vnquam habita est legitima, cui Romanus Pontifex repugnauerit.

Quid, quod ipsa Synodus Francofordiensis hoc ipsum docet? nam (vt ex Carolinis libris patet) Synodus Francofordiensis decreuit, iudicium vltimum controuersiarum ad Romanum Pontificem pertinere, & hoc præcipuo argumento refellit Synodum VII. quia existimauit sine auctoritate Romani Pontificis celebratam: Ergo Synodus Francofordiensis, testimonio Magdeburgensium, seipsam destruit.

Præterea ibidem Magdeburgenses dicunt, Synodum Nicænam ab Adriano confirmatam; Concilium autem Francofordiense reprobat Synodum factam sine Papæ auctoritate; ergo iudicio Magdeburgensium non est Nicæna nostra, sed aliqua alia, quæ reprobatur in Concilio Francofordiensi. DENIQVE ibidem docent Magdeburgenses, in Synodo Francofordiensi non esse definitum, vt imagines tollantur è templis, sed vt in templis quidem maneant, at non adorentur. Cur ergo ipsi è templis imagines tollunt? cur frangunt? cur non seruant Francofordiense decretum? Ex quo etiam refellitur mendacium Apologiæ Anglorum, quæ docet, in Concilio Francofordiensi decretum, vt imagines delerentur. At è contrario Synodus Francofordiensis testimonio librorum Carolinorum, Hincmari, & ipsorum Magdeburgensium, anathema dixit iis qui imagines delere volunt. PRAETEREA res ipsa idem ostendit; nam si ea Synodus id statuisset, cur non esset factum? Quis enim resisteret in Occidentali Ecclesia decreto Episcoporum omnium, & Regis potentissimi? Non esse autem factum, certo certius est: nulli enim historici id referunt. Immò Ionas Aurelianensis tanquam rem nouam, & sacrilegam refert, quod Claudius Taurinensis in sua diœcesi imagines delere voluerit.

TERTIO dico, rem esse incertissimam, quid statutum sit de imaginibus in Synodo Francofordiensi. Nam antiqui auctores non sibi constant; nam inprimis ipsum decretum Franco-

fordiense, quod citatur in præfatione librorũ Carolinorum, testatur in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum, quæ Constantinopoli conuenerat, & imagines adorarii iusserat. Vbi cùm nominat Constantinopolim, videtur loqui de Synodo hæreticorum contra imagines: at cùm dicit, ibi decretum, vt imagines adorentur, videtur loqui de Synodo Catholicorum.

Pari ratione libri ipsi Carolini dicunt, in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum, quæ facta fuerat Constantinopoli in Bithynia sine auctoritate Papæ pro imaginibus adorandis. Vbi cùm nominat Constantinopolim, & dicit à Synodo abfuisse Papæ auctoritatem, videtur loqui de Synodo hæreticorum: Cùm autem dicit, in Bithynia, & pro imaginibus Synodum illam celebratam, videtur loqui de nostra Nicæna. Nam Nicæa est metropolis Bithyniæ, Constantinopolis autem in Thracia est.

Iam verò Hincmarus Remensis, cap. 20. lib. contra Hincmarum Laudunensem, qui ipso ferè tempore floruerat, dicit, in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum, quæ Nicææ conuenerat sine Papæ auctoritate. Vbi etiam duo contraria coniungit, vt patet. Aimoinus lib. 4. cap. 85. de gestis Francorum, & Abbas Vrspergensis in Chronico anni DCC. XCIII. scribunt in Synodo Francofordiensi damnatam VII. Synodum Græcorum, quę conuenerat Constantinopoli sub Constantino & Irene. vbi etiam ipsi contraria iungunt inter se.

Multi autem historici recentiores dicunt in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum de tollendis imaginibus quam Græci VII. generalem dicebant. ita Platina in vita Adriani, Blondus decadis secundæ lib. 1. Sabellicus lib. 8. Enneadis 8. Paulus Æmilius lib. 2. de gestis Francorum. Propter hanc confusionem Alanus Copus Dialogo 4. & 5. docet, in Synodo Francofordiensi solùm damnatam Synodum Constantinopolitanam hæreticam: Nicænam autem non solùm non damnatam, sed etiam confirmatam, quam sententiam optarem esse veram, sed tamen suspicor esse falsam.

PRIMÒ, quia libri illi Carolini, licet falsò inscribantur Carolo, vt dicemus, tamen sine dubio scripti sunt tempore Caroli, vt patet ex refutatione eorundem librorum, quam edidit Adrianus I. & scripti videntur in Concilio Francofordiensi

dienſi, & acta continere Synodi Francofordienſis. id enim aſſerit Hincmarus eius temporis auctor, & ipſi libri hoc præ ſe ferunt: quòd autem Synodus, quæ in his libris refutatur, ſit verè Nicæna II. dubitari non poteſt, ſi legantur vel ipſi libri, vel Adriani reſponſio.

SECVNDO, quia auctores antiqui omnes conueniunt in hoc, quod in Concilio Francofordienſi ſit reprobata Synodus VII. quæ decreuerat imagines adorandas. Ita Hincmarus, Aimoinus, Rhegino, Ado, & alij paſſim docent. Dicere autem hos omnes mentiri, vel libros eorum eſſe corruptos, vt Copus dicit, videtur mihi paulò durius.

TERTIO, quia ſi iſti auctores loquerentur de falſa VII. Synodo, id eſt, de Synodo Conſtantinopolitana contra imagines, certè meminiſſent etiam in ſuis hiſtoriis Synodi Nicænæ verè ſeptimę. At non meminerunt vllius Concilij VII. niſi iſtius, quod reprobatum dicunt.

Neque obſtat, quòd libri Carolini, & Abbas Vrſpergenſis, & Aimoinus dicunt reprobatam Synodum Conſtantinopoli habitam; nam Abbas ſequutus eſt libros Carolinos, vt etiam Aimoinus: auctor autem eorum librorum vel lapſu memoriæ, vel ex imperitia poſuit Conſtantinopolim pro Nicæa, nam alioqui cùm dicat Synodum celebratam in prouincia Bithyniæ, vbi Nicæa eſt non Conſtantinopolis, ſatis indicat, ſe de Nicæa loqui. Et ſimiliter Abbas, & Aimoinus cùm dicant, Synodum celebratam ſub Conſtantino & Irene, clarè demonſtrant, ſe loqui de Nicæna Synodo, etiamſi per errorem nominent Conſtantinopolim.

Neque etiam obſtat, quòd Hincmarus, & libri Carolini dicant, Synodum reprobatam in Concilio Francofordienſi fuiſſe coactam ſine auctoritate Papæ, quod eſt falſum de Nicæna, & verum de Conſtantinopolitana: Nam Hincmarus ſequutus eſt libros Carolinos, vt ipſe indicat. Auctor autem eorum librorum hoc mendacium finxit cum aliis multis, vt imponeret Synodo Francofordienſi, vt mox dicemus.

Neque obſtat vltimo quod Platina, Blondus, Sabellicus & Paulus Æmilius dicant, reprobatam Synodum de tollendis imaginibus; nam inprimis iſti omnes recentiores ſunt. Deinde quod ipſi dicunt, non pugnat cum antiquorum hiſtoricorũ dictis; nam in Synodo Francofordienſi duæ Synodi repro-

batæ fuerunt, nimirum Constantinopolitana contra imagines, & Nicæna pro imaginibus, vt patet ex libris Carolinis, & ex Hincmaro. Et fortasse hæc est caussa, cur antiquorum historicorum aliqui nominent Nicæam, aliqui Constantinopolim, cùm dicũt Synodum Græcorum reprobatam in Concilio Francofordiensi. Videtur igitur mihi, in Synodo Francofordiensi verè reprobatam Nicænam II. Synodum, sed per errorem, & materialiter, eo modo prorsus quo olim Synodus Ariminensis damnauit homousion. Nam auctor librorum Carolinorum imposuit Synodo, duoque mendacia illi obtrusit: Vnum mendacium fuit, in Synodo Nicæna definitum fuisse, vt imagines adorarentur cultu latriæ: Alterũ, decretum illud factum a Græcis sine consensu Papæ Romani.

His duobus mendaciis pro veritate habitis, Synodus Francofordiensis reprobauit, & meritò, Nicænam Synodum tanquam profanam & illegitimam. Quòd illa duo fuerint persuasa Concilio patet ex ipsis libris Carolinis; nam in praefatione disertè habetur hoc modo: *Allata est in medium* (scilicet in Synodo Francofordiæ) *quæstio de noua Græcorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum ita vt Deifica Trinitati seruitium, aut adorationem non impenderent, anathema iudicarentur, qui suprà, sanctissimi Patres nostri omnimodis orationem, & seruitutem eis impendere renuentes contempserunt, atque consentientes condemnarunt.* Hæcibi. In ipso etiam opere introducitur Constantinus Episcopus Constantię Cypri in Concilio Nicæno anathema dicens iis, q̃ non adorant imagines eo cultu, q̃o adoratur sanctissima Trinitas. En clarè primũ mendacium. Idem auctor clarè docet, ad summũ Pontificem pertinere iudicium controuersiarum fidei, & ideò Synodum illam pro adorandis imaginibus nihil valere, quod Pontificis auctoritate careat.

Præterea auctores illi antiqui, qui dicunt reprobatam esse falsam Synodum, quæ decreuerat imagines esse adorandas, sine dubio per illud, *adorandas*, intelligunt adorandas cultu latriæ; nam ipsi quoque docent imagines esse venerandas, & tamen execrantur illam Synodum, quæ iubet imagines adorari. Ado in Chronico anni DCXCVI. dicit, Romæ in die exaltationis Crucis, à toto populo crucem osculari, & adorari so-

ri solitam. Et in Chronico anni DCC. XVII. vocat imaginem venerandam, quam euerterat Philippicus hæreticus, & restituerat Theodosius Catholicus Imperator. RHEGINO lib. 1. Chronici sub finem, agnoscit crucis adorationem, & deturbationem imaginum per Leonem Iconomachum factam scelus appellat. IOANNES Auentinus lib. 4. annalium dicit, Carolo Magno Imperatore designato imaginem eius in templo ab omni populo veneratam ipso præsente. ABBAS Vrspergensis Chronico, inuehitur in Leonem Isaurum, & Constantinum Copronymum propter imaginum deiectionem, eosque vocat impios, & Antichristi præcursores, & è contrario Gregorium Papam laudat, & sanctum virum fuisse dicit, qui propter imagines Christi & Sanctorum, Imperatorem excommunicauit.

Quòd autem verè mendacia sint, quòd Synodus Nicæna caruerit Papæ auctoritate, & quòd decreuerit imagines adorandas cultu latriæ, certissimum est; nam in ipso Concilio Nicæno II. act. 2. recitantur epistolæ Papæ Adriani pro imaginibus, & in omnibus actionibus semper primi subscribunt Legati Romani. Deinde quod ad cultum attinet, in prima actione Basilius Ancyranus, qui antea fuerat hæreticus, cùm resipisceret & confessionem Catholicam ederet, toto Concilio audiente, & probante dixit, se imagines quidem colere, non tamen latria, cùm ea soli debeatur Deo. Similiter Constantinus Episcopus Constantiæ Cypri in VII. Synodo, act. 3. loquutus est. Similiter loquuntur etiam ceteri act. 4. & 7.

Neque mirum videri debet, quod auctor librorum Carolinorum tam manifesta mendacia obtruserit Synodo Francofordiensi de Nicæna Synodo paulò antè habita; nam si nunc Magdeburgenses, & Caluinus scribere audent, nos colere imagines diuinis honoribus planè vt Deos, cùm tot libri Catholicorum, & ipsum generale Concilium Latinum, & in Germaniæ finibus Tridenti celebratum, disertè clament contrarium: quid mirum si idem confictum sit de Synodo Græca, quam pauciissimi legere poterant, & quæ in Oriente celebrata fuerat?

Si dicas, ergo saltem Concilium Francofordiense, quod frequentissimum fuit, & legitimum, errare potuit. RESPONDEO, potuit errare & errauit, non in iuris, sed in facti quæstione.

ne. Et præterea non mirum si errare potuit; nam non consensêre Legati Romani, vt Magdeburgenses dicunt: Papa autem non solùm non consensit, sed etiam refutauit Francofordiense decretum, vt patet ex libri Adriani de imaginibus ad Carolum, vbi refutantur omnia mendacia illorum librorum Carolinorum.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum tertium.

QVOD autem ex libris Caroli adferunt, in quibus præcipuum firmamẽtum causſæ suæ constituunt: Dico eos libros neque esse Caroli, neque eiusmodi, quibus vlla fides haberi possit.

Quòd Caroli non sint, probatur PRIMO, quia exstat liber Adriani Papæ I. ad Carolum, in quo libri isti accuratè refelluntur, ex quo Adriani libro perspicuè intelligitur libros istos ab aliquo hæretico compositos, & à Carolo ad Pontificem missos, vt eis responderet. Esse autem Adriani hunc librum, qui exstat in tertio tomo Conciliorum, cùm aliundè, tum etiam ex Iuone intelligi potest; qui multa ex hoc libro nomine Adriani in 4. partem sui decreti transtulit.

SECVNDO, constat ex historiis Græcorum & Latinorum, vt Zonaræ & Cedreni in vita Leonis Isauri, necnon Pauli Diaconi in vita eiusdem, Romanos Pontifices, Gregorium III. Adrianum I. & Leonem III. defeciſſe à Græcis Imperatoribus, eos excommunicasse, vectigalia eis tribui ex Italia prohibuisse, seque in tutelam Francorum contulisse, atque in eos tandem imperium transtulisse, ea de causa præcipuè, quòd Græci Imperatores hæresi Iconomachorum patrocinarentur, cùm è contrario Francorum Reges in fide antiqua constantes essent: Quomodo ergo verisimile est Carolum Imperatorem eadem hæresi laborasse, & pro errore Græcorum contra Romanum Pontificem scripsisse? Sed verba Zonaræ audiamus.

Igitur, inquit, *Papa Gregorius deserta Imperatoris obedientia ob peruersam illius opinionem, pacem cum Francis fecit, cùm prius sæpe dedisset operam, vt Leonem per literas ab odio Dei reuocaret, atq; ad cultum sacrarum imaginum reduceret.* Et infrà in vita Irenes: *Adriano veteris Romæ Papa mor-*

tuo

tuo Leo suffectus est, vir reuerendus & honorabilis, qui cùm se ad Carolum Francorum Regem contulisset, ab eo tempore Roma Franci potiti sunt, Carolo à Leone coronato, & Romanorum Imperatore appellato; nam Papa Gregorius nihil sibi rei esse voluit cum impiis Ecclesiæ Constantinopolitanæ gubernatoribus, & pacem cum Francis fecit.

TERTIO, scribit Ionas Aurelianensis lib. 1. de cultu imaginum (floruit autem Ionas tempore Ludouici Pij Caroli filij) Claudium Taurinensem eius hæresis patronum, toto tempore quo vixit Carolus, nunquam fuisse ausum mutire, idemq; ibidē, virum piissimum ac sanctæ memoriæ Carolum Augustum appellat. Si ergo Iconomachi, viuente Carolo, non audebant hæresim suam prædicare; si defensores imaginum Carolum, vt pium, ac sanctum venerabantur, quanta impudentia est, libros contra imagines Carolo attribuere?

QVARTO, scribit Paulus Æmilius lib. 2. historiæ Francorum, necnon Rhegino in Chronico in Concilio quodam Gentiliaci coacto, Pipinum Regem Caroli Magni patrem, Græcorum errorē contra sacras imagines Imperatoris Græci legatis præsentibus confutasse. Ex eodem quoque Paulo constat, non diu postea ad Concilium, quod Romæ Stephanus Papa celebrauit, contra eundem Græcorum errorem misisse Carolum Magnum Episcopos duodecim, ex præcipuis regni. qua ergo audacia aduersarij Christianissimum Principem in Iconoclastam transformare nituntur? præsertim cum Paulo Æmilio in hac parte assentiantur Magdeburgenses, Cent. 8. cap. 9. col. 570.

QVINTO, constat ex historicis omnibus, & ex ipsius Caroli epistolis & carminibus, immò ex ipsis rebus gestis, Carolum & Adrianum semper coniunctissimos fuisse. Exstat adhuc Adriani epitaphium ab Imperatore Carolo nō minus elegantèr, quàm piè descriptū apud Platinam, cuius hoc est initium:

Hic pater Ecclesiæ Romæ decus inclytus auctor,
Adrianus requiem Papa beatus habet.
Vir cui vita, Deus: pietas, lex: gloria, Christus:
Pastor Apostolicus promptus ad omne bonum.

Et infrà:

Post patrem Carolus lacrymans hæc carmina scripsit,
Tu mihi dulcis amor, te modò plango pater.

Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper,
Cum Christo teneas regna beata poli.

Num credibile est igitur Carolum alterius religionis, ac fi dei fuisse, quàm Adrianum? & in ipsum Adrianum tam acriter scripsisse, cùm eum tantoperè coluerit, & post obitũ laudarit?

Denique certum est Carolum hominem Græcè & Latinè peritum, prudentem, & ingeniosum fuisse, libri autem isti, hominis barbari, imperiti, leuis, ac penè stulti esse videtur. Nam Constantinopolim vrbem notissimam in Bithynia esse dicit, cùm nemo nesciat esse in Thracia, nisi fortè, quia frequenter ibi terræmotus fiunt, solum mutauerit; deinde Concilium de cultu imaginum Constantinopoli celebratum asserit, cùm tamen Nicææ celebratum nemo sit qui nesciat, nisi qui nihil legit. & quod grauius est, per calumniam & mendacium multa tribuunt isti libri Nicænis Patribus, quæ nunquam dixerunt, & interdũ quæ aduersarij dixerant; quale est illud, quod Eucharistia sit imago corporis Christi; quod non solùm Patres Nicæni non defendunt, vt iste auctor somniat, sed etiam ex professo refellunt. Vnde accepit Caluinus alterius mendacij occasionem. Quia enim Iconomachi dixerant, vnam solùm imaginem adorandam, id est, Eucharistiam, atque hoc dictum Pseudocarolus Nicænę Synodo attribuerat: Caluino placuit ita rem totam immutare, ac dicere: *Ceterùm ne sua solenni, plaudite, fabula careat, additur clausula (nimirum à Concilio Nicæno) gaudeant, & exultent, qui Christi habentes imaginem, sacrificium illi offerunt*, quod est mendacium impudentissimum. Concilium enim Nicænum tantùm abest, vt voluerit imaginibus sacrificium offerri, vt diserte in act. 7. declarauerit non veram latriam, sed honorariam tantùm adorationem imaginibus deferri.

Accedat POSTREMO, quod liber iste tanquam alter Melchisedech, est sine patre, sine matre, sine genealogia; prodiit enim repentè in lucem, nec scitur quando, aut vbi, aut quomodo, aut à quo repertus; nec habet nomen auctoris, nec impressoris, nec loci, vbi impressus est. Quæ sunt omnia argumenta atque indicia fraudum.

Sed esto, sit liber Caroli Magni, quid tandẽ aduersarij obtinebunt? prorsus nihil. Auctor enim huius libri diserte oppugnat omnia ferè dogmata Caluinistarum; apertè enim docet

ad

ad Romanum Pontificem pertinere vltimũ iudicium de controuersiis fidei, & eum non à Conciliis, sed à Deo ipso primatum habere; idem vult exorcismum adhiberi in Baptismo, templa dedicari certo ritu, orandum esse pro defunctis, Sanctos inuocandos, reliquias venerandas, Chrismatis, aquæ, salisque benedicti vsum in Ecclesia retinendum, in Eucharistia vere esse corpus Christi, idque adorãdum, & tanquam verum ac proprium sacrificium offerendum, quæ sunt omnes exploratæ hæreses apud aduersarios. Si ergo volunt nos credere huic auctori, cùm docet, Nicænam Synodum errasse, credant eidem ipsi, cùm asserit tam multa, quæ iam enumerauimus.

Quòd si etiam constaret, Carolum ipsum hunc librũ scripsisse, & in omnibus cum Caluinistis conuenire, quid haberent aliud, quàm testimonium vnius hominis laici & militis? quod opponere velle Concilio generali Episcoporum, stultitia est manifesta. Nã, vt rectè ait Damascenus orat. 2. de imaginibus: *Christus non commisit Ecclesiam Regibus, & Imperatoribus; sed Episcopis, & Pastoribus.*

CAPVT XVI.

Soluitur argumentum quartum.

AD QVARTVM argumentum ex testimoniis Patrum, ordine respondeamus. IRENAEVS lib. 1. cap. 24. nõ arguit Carpocratem, quòd imaginem Christi haberet, sed quòd eam coleret eo modo quo Gentes colunt idola, nimirum sacrificiis, vt clariùs explicant Epiphanius hæres. 29. & Augustinus hæres. 7. & præterea quòd imaginem Christi, & Pauli eodẽ loco haberet, quo imagines Homeri, Pythagoræ, Platonis & Aristotelis. Epiphanius similiter hæres. 79. reprehendit Collyridianos, non quod imaginem B. Virginis, & ipsam Virginem honorarent, sed quod haberent pro Dea, eique sacrificium offerrent.

Iam AMBROSIVS quando ait, oratione de obitu Theodosij: *Helena crucem inuenit, Regem adorauit, non lignum vtique, qui est error Gentilium, &c.* Vult dicere, crucem non adorari propter se, sed propter Christum qui in ea pependit. Licet enim ipsum lignum honoremus, non tamen honoramus, quia lignum est, sed quia Christum crucifixum repræ-

sentat. Vnde Ambrosius ibidem sic ait: *Sapienter Helena egit, quæ crucem in capite Regum leuauit, & collocauit, vt crux Domini in Regibus adoretur.*

Porrò HIERONYMVS in cap. 3. Danielis, cùm dicit, eos, qui Deum colunt, non debere statuas adorare; loquitur de statuis Regum, qui habebantur pro Diis, & quorum statuæ diuinis honoribus afficiebantur. Reprehendit enim eos, qui id faciunt, quod tres pueri facere noluerunt in Babylone.

Ad locum Augustini de moribus Ecclesiæ, cap. 36. dico PRIMO, fortè eum loqui de idolis Gentium, cùm ait: *Non picturarum adoratores.*

Dico SECVNDO, eum fortè loqui de quibusdam, qui imagines Sanctorum superstitiosè colebant, ita vt accederent ad idololatriam; nam fuisse aliquos Christianos, qui imagines quasi Deos adorarent, testatur Damascenus in fine libri de hæresibus.

Dico TERTIO, Augustinum scripsisse eum librum in primordiis conuersionis suæ ad fidem Catholicam, & ideò offensum quibusdam ritibus, putasse eos sapere idololatriam, quos tamen postea melius instructus excusauit omnino ab idololatria. id quod ostendimus cùm ageremus de reliquiis; nam in eodem loco dicit, eos, qui ponebant epulas super tumulos mortuorum, offerre solitos epulas cadaueribus, & inde vocat eos sepulcrorum adoratores: & tamen lib. 8. ciuitat. Dei, cap. vlt. dicit, eos, qui id faciunt, non offerre mortuis epulas, sed solùm ponere cibos super tumulos Martyrum, sperantes eos à Deo sanctificari per Martyrum preces.

Ad loca Gregorij dico, Gregorium solum reprehendere cultum imaginum superstitiosum, id est, quo imagines colluntur vt Dij. Vt patet ex epistola ad Secundinũ lib. 7. epist. 5. *Scio*, inquit, *quod imaginem Saluatoris non ideò petis, vt quasi Deum colas, sed ob recordationem filij Dei in eius amore accalescas, &c.* Quod autem aliqua veneratio debeatur imagini ex sententia Gregorij, patet ex lib. 7. epist. 5. *Sublata*, inquit, *qua dignum est veneratione, imagine, atque cruce, &c.*

CAPVT

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum quintum.

AD QVINTVM de serpente æneo confracto ab Ezechia, respondeo, non mirum esse, si id Ezechias fecerit. Hebræi enim illi adolebant incensum, vt Deo; nam etiamsi adolere incensum non sit necessariò sacrificium, cùm videamus in Ecclesia etiam non sacerdotes incensum offerre, idque non solùm Deo, sed etiam populo: tamen in lege veteri non licebat, nisi sacerdoti adolere incensum, & proinde sacrificium videtur tunc fuisse. vide 3. Reg. 12. & 2. Paralip. 26.

Præterea Hebræi obliti significationis, propter quam serpentem erexerat Moyses, honorabant illum propter materiam, quomodo cetera idola, hoc est, putabant beneficia sanitatum ab ipso serpente æneo profecto. Id enim indicare voluit Ezechias appellando serpentem נְחֻשְׁתָּן, id est, ænulum, vbi diminutiuũ ponitur per contemptum; vel, vt alij legunt, נְחֻשְׁתָּם, id est, æs eorum.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum sextum.

AD SEXTVM argumentum Caluini, sumptum ab experientia, quia Catholici magis frequentant vnam imaginẽ quàm aliam eiusdem rei; & quia precaturi ad imagines accedunt; & quia peregrinantur ad imagines, cùm habeant domi pulchriores. Ex quibus ille colligit, nos credere in imaginibus inesse Diuinitatem.

RESPONDEO, vnam imaginem magis frequẽtari, quàm aliam, propter varias causas. PRIMA, quia Deus per vnam operatur miracula, & non per aliam; quæ etiam causa est, cur magis frequentemus precibus vnum Sanctum, quàm alium. Cur autem Deus hoc faciat, non est nostrum discutere.

SECVNDA causa est, quia quædam imagines pictæ sunt à sanctis viris, vt Luca, Nicodemo, & aliis, aliæ à profanis. Certè autem peculiarem deuotionem merentur imagines, quæ

non

non solùm sunt sanctæ propter significationē, sed etiam propter artificem. In quo genere excellebat imago Edessena, quæ ab ipso Christo facta credebatur: necnon imago sancti Stephani, quæ ab Angelo formata & allata fuisse putatur, de qua Euodius lib. 2. de miraculis.

TERTIA causa est, quia aliquæ magis excitant ad pietatem, quàm aliæ, cū sint magis piæ, & religiosæ, &c. porrò peccaturi ad imagines accedimus, nō vt inuocemus imaginem, sed vt memoriam eius, quem orare volumus, nobis imago refricet. Peregrinationes ad imagines rariores sunt in Ecclesia; ordinariè enim peregrinationes ad reliquias, & loca sancta fieri solent, vt ad sepulcrum Domini, ad limina Apostolorum, ad S. Iacobū, ad domum Virginis Lauretanæ, &c. si quis tamen peregrinantur ad imagines, illa tria spectant, quæ diximus.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum septimum.

AD argumentum SEPTIMVM, ad primam rationem, quòd imago non sit capax honoris, cùm sit res inanima, & sensus, ac rationis expers. RESPONDEO, inde solùm probari, imaginem non esse honoris capacem propter se. & ideò imagines non honorari absolutè, sed relatiuè ad prototypum.

Ad SECVNDAM dico, imaginē esse sanctam propter duo. PRIMO, propter significationem, & repræsentationē rei sanctæ, & hoc modo quælibet imago Christi, vel Sanctorum etiam in officina existens, potest honorari.

SECVNDO, propter Ecclesiæ institutionem; nam quemadmodum calices, & vestes, & ipsi homines eo ipso fiunt sacri, quod dedicantur cultui diuino, & separantur à profano vsu; ita etiam imagines fiunt sacræ, cùm ponuntur ab Ecclesia in templis, vel aliis locis sacris, non vt pascant oculos curiosorum, sed vt excitent memoriam & amorem Sanctorum, & seruiant cultui rerum sacrarum. in cuius rei signum solent aliquando imagines benedici, & precibus sacerdotalibus quodammodo sacrari, antequam in templis collocentur.

Ad TERTIAM dico. PRIMO, hominem vt imaginem Dei esse dignum veneratione, vt suprà ostendimus ex Cyrillo ca-

tech. 12. & Augustino epist. 203. Dico SECVNDO cum Thoma Waldensi, tomo 3. de sacramentalibus titul. 19. cap. 154. hominem non proponi ab Ecclesia colendum vt imaginem Dei, quia periculum esset, ne homo propter se coli putaretur; nam etiam propter se homo capax est honoris.

CAPVT XX.

Proponitur quæstio: Quo genere cultus imagines sint honorandæ.

VENIO nunc ad postremam quæstionem, quo genere videlicet cultus dignæ sint imagines. Tres sunt sententiæ.

PRIMA, quod imago non sit vllo modo in se colenda, sed solùm coram imagine colendum exemplar. ita quidam, quos refert, & refellit Catharinus: idem videtur sensisse Alexander 3. part. quæst. 30. artic. vlt. necnon Durandus lib. 3. sent. dist. 9. quæst. 2. & Alphonsus à Castro verbo, Imago. Fundamentum huius sententiæ est, quia secundũ Basilij sententiam in VII. Synodo sæpius repetitam, honor imaginis transit ad exemplar; non ergo, inquiunt hi Doctores, in imaginem terminatur: proinde ipsa imago non est quæ honoratur, sed solùm per illã, & in illa honoratur exemplar. Et confirmatur ex versibus, qui dicuntur compositi tempore VII. Synodi, quique visuntur Venetiis in æde aurea antiquissimo opere incisa, & referuntur à Sabellico lib. 8. Enneadis 8.

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:
Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Quod autem dicitur de imagine Christi Dei, dici etiam posset de imaginibus Sanctorum, nimirum; Nam Petrus est quod imago docet, sed non Petrus ipsa, &c.

SECVNDA opinio est, quod idem honor debeatur imagini & exemplari, & proinde Christi imago sit adoranda cultu latriæ, B. MARIAE cultu hyperduliæ, Sanctorum aliorum cultu duliæ. Ita Alexander 3. part. quæst. 30. art. vlt. B. Thomas 3. part. quæst. 25. artic. 3. & ibidem Caietanus, B. Bonauentura, Marsilius, Almayn, Carthusianus, Capreolus, & alij in 3. distinct. 9. idem etiam habet Henricus quodlib. 10. q. 6. quam-

uis

uis addat, nullam imaginem adorandam esse latria; nam ipse putat quidem eundem esse honorem imaginis, & exemplaris, sed simul docet, imaginem Christi non esse imaginem Christi, vt Christus Deus, sed vt homo est.

Fundamenta horum auctorum hæc sunt. PRIMO, quia Ecclesia canit de cruce: *O crux aue spes vnica, auge piis iustitiam, reisq; dona veniam.*

SECVNDO, quia honor imaginis transit ad exemplar. Basilio, igitur idem est honor imaginis & exemplaris; quare, si exemplar colitur latria, & imago.

TERTIO, ex Ambrosio, qui libro de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 7. ait, eadem adoratione coli diuinitatem Christi, & eius crucem: *Num*, inquit, *cùm in Christo imaginem Dei, & crucem adoramus, diuidimus eum?*

QVARTO, ex Hieronymo epistola de obitu Paulæ: *Prostrata*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum teneret, adorabat.* Sed Dominum pendentem adorasset latria, igitur & ipsam crucem latriæ cultu adorabat.

QVINTO, ex Aristotele, qui libro de memoria, & reminiscentia dicit, eundem esse motum in imaginem, vt imago est, & in ipsum exemplar.

SEXTO, mensura adorationis vniuscuiusque rei est ratio, siue excellentia, propter quam adoratur; sed ratio, cur adoretur imago, non est alia, quàm excellentia exemplaris; ergo idē omnino debetur honor imagini, qui debetur exemplari.

SEPTIMO, qui imaginem Regis afficit contumelia, habetur reus læsæ maiestatis, ac si ipsum Regem contumelia affecisset; eadem igitur ratio est imaginis, & exemplaris, quod attinet ad honorem, & contumeliam.

TERTIA opinio versatur in medio, estque eorum, qui dicunt, ipsas imagines in se, & propriè honorari debere, sed honore minori, quàm ipsum exemplar, & proinde nullam imaginem adorandam esse cultu latriæ. Ita Martinus Perezius libro de traditionibus, tractatu de imaginibus; item Ambrosius Catharinus in tractatu de imaginibus; Nicolaus Sanderus lib. 2. cap. vlt. de imaginibus; idē videtur sensisse Gabriel, qui in 3. dist. 9. q. vnica, & in canonem Missæ, lect. 49. ait, imaginem adorari eadem adoratione cum exemplari, non tamen vniuo-

vniuocè, sed analogicè. Hoc enim est dicere, coli imagines cultu inferiore, quam ipsum exemplar.

Pro solutione quæstionis, & opinionum conciliatione notandæ sunt tres distinctiones. ID enim, quod honoratur, potest honorari per se, vel per accidens: propter se, vel propter aliud: propriè, vel impropriè. Per se honoratur suppositum, in quo inest ratio venerationis. per accidens id, quod est coniũctum rei, quæ adoratur, nec est ipsa ratio adorationis. vt cùm honoratur Rex, per se honoratur homo ille, qui est Rex. per accidens honoratur purpura, & reliqua illi adiuncta, & accidentia omnia eius, excepta regia dignitate, quæ licet non sit id, quod honoratur, est tamen id, quo homo ille honoratur. Itaque persona honoratur per se, vt quæ; regia dignitas honoratur per se, vt qua; reliqua honorantur per accidens.

SECVNDA distinctio, potest aliquid honorari propter se, vel propter aliud. Id honoratur propter se, quod habet in se rationem venerationis nõ dependentem aliunde; & hoc modo sola natura rationalis est venerabilis. Propter aliud honoratur id, quod habet quidem in se causſam honoris, sed illa causſa tota pendet ab alio, & hoc modo signa rerum sacrarũ sunt venerabilia; habent enim in se relationem similitudinis, siue repræsentationem rei sacræ, & proinde quandam excellentiam, sed illa tota pendet ab ipsa re sacra.

TERTIA distinctio, potest aliquid honorari propriè, vel impropriè. Id propriè dicitur honorari, quod verè ratione sui ipsius honoratur. Impropriè dicitur honorari, quod honoratur loco alterius. Legatus Regis aliquando honoratur vt Legatus, & tunc ipse propriè honoratur, licet propter alium honoretur: aliquando honoratur loco Regis honore proprio Regibus, & tunc ipse impropriè honoratur; propriè autem Rex in ipso tunc honoratur. Id clarius apparet quando vnus pro alio accipit possessionem aliquã; vel cùm funus celebratur absente corpore, circa statuam, & fiunt erga statuam omnia, quæ circa corpus fierent. vt cùm aliquando, teste Sexto Aurel. Victore, Romæ triumphauit Traianus mortuus, & statua eius pro eo sedit in curru triumphali. Nec enim potest dici, statuam propriè triumphasse, sed Traianum à statua repræsentatum,

CAPVT

CAPVT XXI.

Imagines per se, & propriè colendas.

NVNC iuxta posita distinctiones aliquot sententiis rem totam explicabimus. Sit igitur hæc PRIMA sententia, siue propositio. *Imagines Christi & Sanctorum venerandæ sunt non solùm per accidens, vel impropriè, sed etiam per se & propriè, ita ipsæ terminent venerationem vt in se considerantur, & non solùm vt vicem gerunt exemplaris.* Probatur PRIMO, quia Concilium VII. act. 7. definit imagines Christi esse venerandas, sed non latria; vult igitur esse venerandas per se, & propriè aliquo cultu. nam si Concilium solùm vellet imagines adorari per accidens, vel impropriè, ita vt terminus proprius adorationis non esset imago, sed Christus ipse, non diceret, non debere adorari latria; Christus enim latria adoratur, cùm sit Deus.

Neq; obstat, quod quidam dicunt, imaginem Christi non repræsentare Christum vt Deum, sed Christum vt hominem, & proinde in imagine Christi non posse adorari Christum vt Deum, sed Christū vt hominem: Nam imago Christi ipsum Christū, id est, hypostasim diuinam humana carne vestitam repræsentat: sicut imago cuiuslibet hominis non solùm figuram, & colorem, sed etiam personam, & totum ipsum hominem repræsentat. Alioqui Apostoli videntes Christum in carne, non debuissent adorare latria; nec Thomas dicere debuisset: *Dominus meus, & Deus meus.* Nam non videbant Christum vt Deum, sed vt hominem.

SECVNDO probatur; nam si imago non est veneranda nisi impropriè, quia nimirum coram illa, vel in illa, aut per illam adoratur exemplar, certè licebit simpliciter negare, imagines esse venerandas. Quod enim non dicitur nisi impropriè, id simpliciter negari potest, vt patet: at Concilium VII. act. 7. anathema dicit iis, qui negant imagines esse venerandas.

TERTIO, Concilium idem ibidem, definit imagines venerandas eo modo, quo veneramur Euangelia & sacra vasa. At qui ista honorantur per se & propriè, vt omnes fatemur, nos

nec enim personam alicuius alterius gerunt: igitur & imagines per se, & propriè venerandæ sunt.

QVARTO, in ipsa imagine verè inest aliquid sacrum, nimirum similitudo ad rem sacram, & ipsa dedicatio, siue consecratio diuino cultui; ergo ipsæ in se, & non solùm vt prototypi vicem gerunt, honore dignæ sunt.

Neque obiectiones suprà adductæ conuincunt. Ad PRIMAM dico, imagines siue honorentur propriè, siue per se, siue per accidens, semper honorari propter exemplar, & semper honorem earum transire ad exemplar, sed alio atque alio modo; nam quando imago adoratur impropriè, quia videlicet honor in ipsam non terminatur, sed per ipsam in exemplar, tunc immediatè, & formaliter honor imaginis transit ad exemplar. At quando imago honoratur per se, & propriè, ita vt in ipsam verè terminetur honor, tunc honor eius transit ad exemplar nõ immediatè, sed mediatè, & quasi consequenter. Nam qui honorat imaginem alicuius, sine dubio honorat propter eum, cuius est imago, & proinde honor imagini verè exhibitus redundat in prototypum. Quemadmodum qui facit eleemosynam pauperi, Christo illam fecisse dicitur, non quod eleemosyna immediatè nõ tendat in pauperẽ, sed quia qui eleemosynam facit pauperi, propter Christum facit, & Christum honorat in paupere.

Ad SECVNDAM dico, illis versiculis solùm doceri, non deberi imagini eundem honorem, qui debetur exemplari, vt patet ex ratione, quæ in ipsis versiculis redditur. Quia videlicet imago non est Deus, sed imago Dei. Inde enim sequitur, non deberi imagini honorem, qui debetur Deo, sed minorem. Nos autem hîc non asserimus, eundem honorem, sed aliquem honorem deberi imagini. Et fortasse auctores primæ opinionis hoc solùm dicere voluerunt, nimirum honorem proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi impropriè: de honore autem inferiore nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus.

CAPVT XXII.

Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum latriæ.

SECVNDA propositio. *Quantum ad modum loquendi, præsertim in concione ad populum, non est dicendum imagines vllas adorari debere latria. sed e contrario, non debere sic adorari.* Probatur primo, Concilia non affirmant, sed simpliciter negant imagines adorari latria, igitur & nos eodē modo loqui debemus, cum modus loquendi Conciliorum est modus loquendi Ecclesiæ, & proinde sequendus ab iis, qui nolunt errare. Porrò Concilia non asserere, sed negare imagines adorandas esse cultu latriæ, probatur; nam in primis nullum est Concilium, quod asserat imaginibus deberi cultum latriæ; deinde Concilium Nicænum II. act. 7. clamat imagines adorandas, sed non latria. similiter nostro tempore Concilium Senonense, cap. 14. & Concilium Moguntinum, cap. 41. dicunt, à concionatoribus debere moneri populum, ne imagines adoret; quod sine dubio intelligitur de adoratione latriæ. Dicent fortasse: Concilia ista loquuntur de latria, quæ exhibetur alicui propter se, non de ea quæ exhibetur alicui propter aliud. At id nihil facit ad rem; hic enim non de sensu, sed de verbis agimus. satis nobis est, in Conciliis simpliciter negari, imaginibus deberi latriam. nos enim modum loquendi Conciliorum sequi debemus.

SECVNDO, nullæ sunt exactiores formulæ loquendi in materia fidei, quàm eæ, quibus vtuntur, qui hæresim abiurant. Atqui in VII. Synodo, act. 1. Basilius Ancyranus, & act. 3. Constantinus Cypri Episcopus abiurantes hæresim, dicunt, se accipere & colere imagines non tamen latria.

TERTIO, Patres passim dicunt, imagines non esse adorandas, vt patet ex Augustino epist. 119. cap. 11. *Prohibetur, inquit, coli aliqua in figmentis hominū Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa, quæ hoc est, quod ipse.* Item ex Gregorio, qui lib. 7. epist 109. & lib. 9. epist. 9. monet Serenum Episcopum, vt populum instruat, ne imagines adoret, & sæpius repetit, non debere

bere imagines adorari. At certè loquuntur de adoratione latriæ; nam alioqui imagines venerabiles esse nō negant. Porrò Ioannes Damascenus lib. 1. & 3. Apologetico sæpius repetit, imagines honorari debere, sed nullo modo latria. Adrianus Papa I. in epist. ad Carolum Magnum, can. vlt. multis verbis docet & repetit. imagines esse honorandas cultu, quo honoramus sacras Scripturas, sed non colendas cultu quo colimus Deum. Idem habet Ioānes Aurelianensis in libro de cultu imaginum. Cur ergo quæso, non loquimur, vt Patres nostri loquuntur?

QVARTO, dicere populo, imaginem Christi, vel crucem adorandam esse latriæ cultu, illo ipso, quo adoratur Deus, nō caret magno periculo; nam qui defendunt imagines adorari latriâ, coguntur vti subtilissimis distinctionibus, quas vix ipsimet intelligunt, nedum populus imperitus.

QVINTO, iste modus loquendi offendit aures Catholicorū, & præbet occasionem hæreticis liberius blasphemandi.

SEXTO, secundum rei veritatem (vt ostendam paulò pòst) non potest dici, adorari latria imagines, nisi per accidens, vel impropriè; per se autem, & propriè nullo modo. Et præterea illa adoratio per accidens, vel impropria rarissimè exerceri solet. Ordinaria enim adoratio est illa, quæ exhibetur imaginibus externis per se, & propriè. at quod simpliciter dicitur, non intelligitur de eo, quod per accidens, vel impropriè, & aliquando conuenit rei, sed de eo, quod per se, & propriè, & vt in plurimum conuenit, ergo simpliciter loquendo non est affirmandum, sed negandum imagines adorari latria.

CAPVT XXIII.

Imagines Christi impropriè, vel per accidens posse honorari cultu latriæ.

TERTIA propositio. *Si de re ipsa agatur, admitti potest, imagines posse coli impropriè, vel per accidens eodem genere cultus, quo exemplar ipsum colitur.*

Ac PRIMVM, quod imago possit coli impropriè eo cultu, quo ipsum exemplar, probatur; nam aliquando imago accipitur pro ipso exemplari, & ea, quæ fierent circa ipsum exemplar, si adesset præsens, fiunt circa imaginem, mente tamen defixa in exemplari. Sic concionatores alloquuntur imaginem crucifixi, eique dicunt, tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti; ista enim non dicuntur imagini, nec vt lignum est, nec vt imago est, sed vt accipitur loco exemplaris, ideo dicuntur ipsi Christo, cuius tamen imago vicem gerit. quemadmodum etiam in die Parasceues, cùm crucifixus paulatim detegitur, & ostenditur, & adorandus proponitur, illa omnia per imaginem ipsi Christo vero exhiberi intelliguntur. tum autem propriè nullus honor defertur imagini, sed soli exemplari: tamen impropriè dici potest ipsa etiam imago honorari.

Quòd autem possit imago adorari adoratione ipsius exemplaris, propriè quidem, sed per accidens, probatur; nam aliquando nō accipimus imaginem pro exemplari, nec consideramus solam imaginem, vel solum exemplar, sed consideramus exemplar, vt obiectiuè relucet in imagine, & ipsum sic repræsentatum, & quasi vestitum imagine veneramur: tunc autem necessariò adoramus imaginem eodem cultu, quo ipsum exemplar, sed per accidens; nam qui adorat aliquem, adorat etiam omnia, quæ cum illo coniuncta sunt. sicut qui adorat regem vestitum, adorat simul regem, & vestes; sed imago concipitur eo tempore coniuncta cum exemplari, quod adoratur; igitur etiam ipsa adoratur, per accidens tamē, quia ipsa nec est suppositum quod adoratur, nec ratio adorationis, sed quiddam adiunctum.

Videtur autem hæc fuisse mens auctorum secundæ opinionis; nam illi omnes cùm explicant, quomodo imago adoretur eadem adoratione, qua ipsum exemplar, semper deueniunt tandem vel ad impropriam adorationem, vel ad adorationem per accidens. Alexander, & Bonauentura satis clarè indicant se loqui de adoratione impropria. Dicūt enim ideò imaginem Christi adorari latriæ cultu, quia non tam ipsa, quàm Christus in ipsa adoratur.

Porrò B. Thomas, & qui eum sequuntur, intelligendi sunt de adoratione per accidens; nam inprimis hoc probat argumen-

mentatio eorum de vnitate motus in imaginem, & in exemplar. Tũc enim est idem motus in imaginem, & in exemplar, quando exemplar consideratur vt obiectiuè relucet in imagine, vt diximus.

Deinde Capreolus disertè admittit adorationem istam imaginum esse per accidens, quomodo adorantur vestes Regis, cùm Rex vestitus adoratur. immò B. Thomas ipse art. 4. eiusdem quæstionis dicit, ita honorari honore regio imaginem Regis, sicut vestes Regis. Certum autem est vestes Regis non honorari regio honore, nisi per accidens.

Denique eodem tendit speculatio Caietani, cùm ille dicit imaginem Christi adorari latria, non ratione materiæ, nec ratione formæ, seu figuræ, sed ratione actualis repræsentationis; non enim vult dicere, repræsentationem illam actualem esse rationem, cur imago adoretur latria. sed vult dicere, illam repræsentationem esse conditionem, ratione cuius imago concipitur coniuncta cum exemplari, & proinde per accidens adoratur.

CAPVT XXIV.

Imagines per se, & propriè non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.

QVARTA propositio. *Imago per se, & propriè nõ est adoranda eodem cultu, quo ipsum exemplar; & proinde nulla imago est adoranda cultu latriæ per se, & propriè.*

Probatur PRIMO ex Concilio VII. act. 7. vbi legimus, imaginem Christi non esse adorandam latria. Id autem falsum esset, si imagini per se, ac propriè deberetur idem cultus, qui debetur exemplari, Christus enim cultu latriæ adorandus est.

DICES; Concilium loquitur de adoratione, quæ exhibetur rei propter se; imago autem adoratur latria, sed propter aliud. CONTRA; nam Concilium dicit, imagines non aliter adorari, quàm adoretur liber Euangeliorum, & sacra vasa. quod idem repetit VIII. Synodus, act. vlt. can. 3. At nemo vn-

quam dixit librum Euangeliorum, vel sacra vasa adorari latria vllo modo.

SECVNDO probatur ex Augustino, Gregorio, & Damasceno, & ex Conciliis Senonensi, & Moguntino suprà citatis, vbi habetur imagines non esse colendas cultu diuino.

DICES; loquuntur de cultu diuino, qui exhibetur alicui propter se. CONTRA; quia de hoc non poterat esse dubitatio. Concilia autem de his rebus definiunt, quæ in controuersiam veniunt.

TERTIO latria est cultus proprius Deo, sed nulla imago per se, & propriè est Deus, siue consideretur ratione materiæ, siue ratione figuræ, & colorum, siue ratione relationis; ergo per se, & propriè non debetur vlli imagini cultus latriæ.

DICET aliquis fortasse, latriam esse cultũ proprium Deo, quando exhibetur propter se, non autem quando propter aliud. CONTRA; nam de essentia veræ latriæ est exhiberi propter se: latria enim dicitur summus cultus, qui debetur vero Deo, vt primo principio omnium rerum. implicat autẽ contradictionem, exhiberi summum cultum primo principio, & propter aliud; nam si primo principio, non ergo propter aliud. si propter aliud, non primo principio. Ergo vel imagini exhibetur cultus latriæ propter se, & hæc est vera idololatria, vel non exhibetur propter se, & tum ille non est cultus veræ latriæ. PRAETEREA vel ista latria, quæ exhibetur imagini propter aliud, est idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo, vel alius minor; si idem, ergo æquè colitur creatura, atque ipse Deus: quæ certè idololatria est; nam idololatria non solùm est, cùm adoratur idolum relicto Deo, sed etiam cum adoratur idolum simul cum Deo. Exod. 20. *Deos aureos, & Deos argenteos non facietis mecum.* Si est cultus minor, non ergo est latria; nam latria est summus cultus.

QVARTA ratio, imagini non conuenit cultus internus, nec externus veræ latriæ; nam internus cultus est apprehensio rei, vt primi principij, & prostratio voluntatis conueniens illi apprehẽsioni: actus autem externus proprius est sacrificium. Certè autem nec apprehẽdimus imaginem, vt primum principium, nec illi sacrificamus; non igitur illam adoramus cultu latriæ.

QVINTA

QVINTA ratio, imago, vt imago, opponitur exemplari, & est illo inferior, ergo non potest coli eodem cultu, sed minori; nam vnumquodque honorandum est pro sua dignitate. Certè autem longè maius est, esse Christum, quàm esse imaginem Christi.

SEXTA ratio, qui colebant imaginem Christi diuinis honoribus, inter hæreticos numerantur ab Irenæo lib. 1. cap. 24. Epiphanio hæresi 27. Augustino hæresi 7. & Damasceno libro de cẽtum hæresibus in fine: Atqui isti cùm Christum colerent, sine dubio imaginem eius propter ipsum colebant, nõ igitur licet imagines colere diuinis honoribus, id est, cultu latriæ, etiam si quis dicat, id se facere propter Deum, vel Christum, non propter imagines; nam hoc ipso, quod eas colit diuinis honoribus, conuincitur eas colere propter ipsas, non propter Deum, quidquid ipse verbis dicat.

Accedant POSTREMO illi antiquissimi versiculi:

Nam Deus est, quod imago docet, non Deus, &c.

Satis enim apertè significant, non deberi imagini cultũ Deo debitum.

Ex his ad argumenta proposita facilè responderi potest. Ad PRIMVM: *O crux aue spes vnica, &c.* respondeo, vel ibi accipi crucem pro ipso Christo crucifixo, vt diximus: vel illam esse prosopopœiam rhetoricam, qua Ecclesia alloquitur crucem eo modo, quo Moses alloquitur cœlum & terram, cùm ait Deut. 32. *Audite cœli quæ loquor, &c.* & quando beatus Andreas eandem alloquebatur, cùm diceret: *Salue crux preciosa, &c.* significamus autem hac prosopopœia nos desiderare fructum crucis, id est, saluari per meritum Christi, qui in cruce passus est.

Ad SECVNDVM dicetur infrà in responsione ad quintum.

Ad TERTIVM dico, Ambrosium per crucem intelligere passionem Christi, siue carnem patientem, sicut per imaginem Dei intelligit diuinitatem. Vult enim dicere, vnum esse Christum Deum, & crucifixum, & propterea cum adoratur Christus Deus, non separari ab illo humanitatem; & cùm adoratur Christus crucifixus, non separari diuinitatem.

Ad QVARTVM respondeo, Hieronymum ibi non dicere, à Paula propriè adoratam crucem, sed quod prostrata ante

crucem adorabat Christum, quem in cruce repræsentari videbat.

Ad QVINTVM de vno motu in imaginẽ, & in exemplar variæ dantur solutiones. PERESIVS respondet, id non esse verum, quod eodem motu feramur in imaginem, & in exemplar, cùm illa sint opposita, nec possint cognosci, nisi duabus cognitionibus, ait etiam nusquam haberi in Aristotele, quod B. Thomas adducit. At certè Aristoteles libro de memoria & reminiscentia, cap. 2. id apertè dicere videtur; nam redditurus volens caussam, cur memoria cognoscat absentia, dicit, causam esse, quia in memoria sunt species rerum, quæ sunt quasi picturæ quædam. & si quidem homo speculetur illa phantasmata, vt res quædam sunt in se, non cognoscet præterita, sed rem præsentem cogitabit: at si speculetur eadem phantasmata, vt imagines sunt, tunc cognoscet præterita, quorum illa sunt imagines, quia nimirum non potest cognosci imago vt imago, quin simul cognoscatur res, cuius illa est imago. Nec verum est, quod dicit Peresius, relatiua quia sunt opposita, non posse cognosci vna cognitione; nam ita sunt opposita, vt vnum ab altero pendeat, & vnum sine altero nec definiri, nec cognosci possit.

DVRANDVS aliter respondet; admittit enim esse vnum motum mentis in imaginem, & in exemplar, sed negat propterea esse etiam vnam adorationem; nam licet mens vtrumque simul cognoscat, tamen non dicit, vnum esse alterum, sed intelligit esse distincta, & disparia, & proinde non adorat illa vna & eadem adoratione.

Confirmant alij hanc solutionem, quia licet sit vnus motus mentis, id est, intellectus in imaginem & exemplar, tamen possunt esse contrarij motus voluntatis. Nam qui videt imaginem Christi malè depictam, odit imaginem, vt imago est, & tamen diligit Christum: & è contrario, qui videt imaginem Iudæ pulchrè expressam, diligit imaginem, & odit exemplar.

Hæc solutio non satisfacit; nam S. Thomas non dicit motum in imaginem, vt imago est, esse etiam in exemplar, sed dicit, motum in imaginem, vt imago alterius est, esse etiam in exemplar; & hoc est verum tam de motu intellectus, quàm voluntatis. Nam qui amat imaginem Christi, non

quia

quia imago est, sed quia imago est Christi, impossibile est, quin simul diligat Christum, quandoquidem Christus est ratio, cur diligat imaginem. Qui autem diligit imaginem pulcram Iudæ, & odit Iudam, non diligit imaginem illam vt Iudæ, sed vt pulcram imaginem simpliciter, id est, delectatur illa proportione, quæ est inter imaginem & exemplar, non curans quale sit exemplar.

Existimo ergo aliter respondendum. ac primùm, admitto esse eundem motum etiam voluntatis in imaginem & exemplar: sed tunc vel exemplar concipitur & adoratur tanquam principale obiectum, vel non, id est, vel concipio, & adoro ipsum Christum in imagine obiectiuè relucentem; vel concipio, & adoro imaginem ipsam, vt Christi imaginem, ita vt Christus in obliquo ponatur, non in recto. Si PRIMVM, tunc adoratio quidem est latriæ, sed fertur in Christum per se, in imaginem solùm per accidens: & hoc videntur sibi voluisse Capreolus & Caietanus. Si SECVNDVM, tunc adoratio fertur quidem in imaginem per se, & consequẽter in Christum, sed non est adoratio veræ latriæ, sed longè inferior.

DICES; at Christo conuenit adoratio latriæ veræ, si ergo ista adoratio terminatur etiam ad Christum, erit veræ latriæ. RESPONDEO, Christo conuenire veram latriam, quando adoratur, vt est in se, non autem quando adoratur, vt est in imagine per participationem. Quemadmodum qui honorat famulum Regis, certè honorat ipsum Regem; & tamen longè aliter honorat Regem ipsum in propria persona, quàm in famulo suo, vt notum est; & hinc patet responsio ad SECVNDVM. nam cùm honoratur imago, honor eius transit ad prototypum, sed honor ille non est talis, qualis debetur prototypo in se, sed qualis ei debetur, vt ab imagine participatur.

Ad SEXTVM dico eodem modo, rationem, cur honoretur imago, esse ipsum exemplar, exemplar tamen aliter honorari debere, vt est in se, aliter vt participatur ab imagine.

Ad SEPTIMVM dico, eum, qui lædit statuam Regis, puniri vt reum maiestatis, quia verè læsit Regem: sed nego tam grauiter puniri, ac si læsisset Regem. Quòd si aliquis æquè grauiter puniretur, id fieret, quia constaret non læsisse statuam vt statuam Regis, sed accepisse statuam pro ipso Rege.

CAPVT XXV.

Quo genere cultus adorentur imagines.

QVINTA Concluſio. *Cultus qui per ſe, & propriè debetur imaginibus, eſt cultus quidam imperfectus, qui analogicè & reductiuè pertinet ad ſpeciem eius cultus, qui debetur exemplari.* Explico; Imaginibus non conuenit propriè nec latria, nec hyperdulia, nec dulia, nec vllus alius eorũ, qui tribuuntur naturę intelligenti. Non enim eſt capax res inanima, & rationis expers eiuſmodi cultuum: ſed cultus quidam inferior & varius pro varietate imaginum. Itaque imaginibus Sanctorum non debetur propriè dulia, ſed cultus inferior, qui dici poteſt dulia ſecundum quid, vel dulia analogicè, ſiue reductiuè. Similiter imaginibus B. Virginis non debetur hyperdulia ſimpliciter, ſed hyperdulia ſecundum quid, ſiue analogicè & reductiuè.

Denique imaginibus Chriſti non debetur latria vera, & ſimpliciter, ſed cultus ſine comparatione inferior, qui tamen reducitur ad latriam, vt imperfectum ad perfectum. Probatur, ſicut ſe habet imago ad ſuum exemplar, ita ſe habet cultus imaginis ad cultũ exemplaris; ſed imago eſt ipſum exemplar analogicè, & ſecundum quid; nam homo pictus eſt homo ſecundum quid, & analogicè, ergo etiam imagini debetur cultus ipſi exemplari debitus, imperfectus, & analogicus.

Præterea, imago reducitur ad ſpeciem exemplaris; nam homo pictus, & equus pictus differunt ſpecie, quia homo verus & equus verus differunt ſpecie; ergo etiam cultus imaginis reducitur ad cultum exemplaris. & fortè B. Thomas & B. Bonauentura, & alij hoc ſolùm dicere voluerunt, cùm dixerunt, eodem cultu coli imaginem & exemplar. ita enim eorum ſententiam interpretatur Gabriel. quod ſi ita eſt, omnes conuenimus.

Ex his habemus etiam, quid ſit dicendum de vera cruce Domini, de clauis, ſpinis, aliiſque reliquiis. Sunt enim hæc omnia honoranda minore cultu, quàm Chriſtus, vel Sancti, quorum reliquiæ ſunt, ſed tamen tali, qui analogicè & reductiuè pertineat ad ſpeciem cultus, quo Chriſtus vel Sancti colun-

coluntur; nam reliquiæ ideò merentur honorem, quia ratione contactus, vel aliquo alio modo habitudinem habent ad eos, quorum sunt reliquiæ.

CAPVT XXVI.

De adoratione Crucis.

ETSI CRVX Domini partim inter reliquias veneretur, partim inter imagines (nam crux illa vera, in qua Dominus pependit, propter contactum sacri corporis & sanguinis, inter preciosissimas reliquias habenda est, nec solùm ipsa integra, sed etiam particulæ eius; at crux illa eadem, quatenus figuram crucifixi Domini repræsentat, & similiter ceteræ cruces illi similes, inter sacras imagines numerantur) tamen quia peculiares errores, & peculiaria argumenta de cruce inueniuntur, peculiarem etiam de illa disputationem instituendam putauimus.

Fuit igitur hæresis inprimis Claudij Taurinensis, qui præter ceteras imagines crucem Domini execrabatur, teste Iona lib. 1. vixit autem Claudius anno Domini D C C C. Idem eodem tempore in Oriente dicebant Pauliciani, à quodam Paulo sic appellati, teste Euthymio in panoplia, parte 2. titul. 21.

Deinde circa annum Domini M. C. XXX. exstiterunt Petrus Bruis, & Henricus, qui similiter crucem Domini, eiusq; cultum oppugnabant, teste Petro Cluniacensi, qui contra eos epistolam prolixam & eruditam illo ipso tempore scripsit ad omnes Episcopos. Circa idem tempus, vel paulò pòst exstiterunt in Oriente Bogomiles, qui idem iisdem argumentis docebant, teste Euthymio panopl. part. 2. tit. 23.

Non minus postea crucis honorem detestati sunt Wiclefistæ, apud Thomam Waldensem, tomo 3. tit. 20. Caluinus lib. 1. Institut. cap. 11. §. 7. Magdeburgenses Centuria 4. cap. 4. col. 302. cap. 6. colum. 458. & 459. vbi etiam impudenter mentiuntur, vsum signi crucis seculo IV. nouum fuisse. Nam Tertullianus libro de corona militis, meminit signi crucis, cum tamen floruerit seculo II. Sicut etiam Cent. 7. cap. 6. col. 191. mentiuntur, Sergium Papam fuisse auctorem primum, vt

crux

crux adoraretur, & exoscularetur. Nam Sergius Papa sedit anno Domini DC. LXXXVIII. at meminit adorationis & exosculationis crucis Euagrius lib.4.cap.26.qui est centum annis Sergio antiquior. meminit etiam Hieronymus in epist. ad Marcellam, vt migret Bethlehem.

Argumenta Bogomilum & Petrobrusianorum erant tria. PRIMVM, quia crux dolorem & ignominiam Christo attulit, ergo detestanda est iis, qui Christum diligunt.

SECVNDVM, quia stultus & impius iudicaretur filius, qui patibulum amaret, & honoraret, in quo pater eius suspensus fuisset.

TERTIVM, quia si oportet adorare omnes cruces, quia Christus in cruce pependit; oportebit etiam adorare omnia sepulcra, quia in sepulcro Dominus quieuit; & omnia praesepia, quia in praesepi reclinatus fuit; & omnes columnas, lanceas, spõgias, flagella, &c. *Immò & omnes asinos* (inquit Claudius) *quia Christus asino vectus fuit.*

QVARTÒ arguit Claudius, hostes Christi gaudebant de passione Domini, de resurrectione dolebant: & contra, amici eius de passione dolebant, de resurrectione gaudebant; ergo qui crucem honorant, & illam amant, imitantur Christi hostes.

QVINTO argumentabantur Wiclefistæ apud Waldensem, si ratione contactus, vel quia instrumentum passionis fuit, crucem adoramus, oportebit etiam adorare labia Iudæ, quæ contigerunt os Domini osculando, & manum illius servi, qui Dominum tetigit, cùm alapam illi inflixit; nam hæc omnia tetigerunt Dominum, & instrumenta passionis fuerunt.

SEXTO arguunt Centuriatores, superstitio est characteribus tribuere virtutem: at Papistæ tribuunt figurę crucis vim pellendi Dæmones, & omnia mala: ergo superstitiosi sunt. Quæ obiectiones infrà cap.30. diluentur. antea verò rem explicabimus. Dicemus igitur tria; Primò, de ipsa cruce. Secundò, de crucis imagine. Tertiò, de signo crucis transeunte.

CAPVT

CAPVT XXVII.

De Cruce vera Domini.

QVANTVM ad PRIMVM, antequam veniam ad probationes, notãda sunt aliqua de figura ipsius crucis. Sciendum igitur, crucem ex tribus lignis factam esse, quorum vnum erat longum, cui corpus adhærebat, alterum transuersum superpositum longo, quibus affigebantur manus, tertium lignum erat infixum in ligno longo, vt in eo pedes crucifixi starent, & claues figi possent. Id testatur IRENAEVS lib.2.cap.42. *Habitus*, inquit, *id est, figura crucis fines & summitates habet quinque, duas in longitudinem, duas in latitudinem, & nam in medio, in qua quiescit, qui clauis affigitur.* Idem habet Iustinus in Dialogo cum Triphone vltra medium.

Vtrum autem lignum transuersum esset suprapositum ligno longo, ita vt non emineret lignum longum sursum versus, non est certum; nam Beda in quæstionibus in Genesim, vbi de victoria Abrahæ loquitur, dicit, crucem similem fuisse literæ Græcæ τ, qualem etiam fuisse olim Hebraicum Thau, docet Hieronymus in caput 9. Ezechielis. At B.Augustinus epistol.120. cap.26. dicit, lignum longum eminuisse supra transuersum. Et hoc est probabilius; nam est conformius verbis Irenæi, & verbis Apostoli ad Ephesios, cap.3. vbi alludens ad figuram crucis, nominat sublimitatem, profundum, longitudinem, & latitudinem. Porrò qui dicunt crucem fuisse similem literæ Thau, dicunt verum, quia parum differebat.

Quòd autem scribit Beda in suis collectaneis & floribus, crucem factam ex quatuor generibus lignorum, ex Cedro, Pino, Cypresso, & Buxo: & quod scribitur in historia scholastica de ligno eruto ex probatica piscina, &c. non habent veterum testimonia, nec videntur probabilia.

Illud autem non est ignorandum, veteres aliquid addidisse mysterij gratia, quod etiam nunc ex parte seruatur. Nam lignum longum producebant sursum versus, & flectebant ad modum baculi pastoralis, vt referret literam Græcam P, paulò inferiùs apponebant duo ligna transuersa ad similitudinem crucis S.Andreæ, quæ referrent literam Græcam X, ita

vt

vt duæ illæ literæ per abbreuiationem significarent Chri-
ſtum; infra illum ponebant lignum tranſuerſum, quod vere
perficit crucem, & inde pendebat velum expanſum; infra li-
gnum tranſuerſum erat lignum longum in ſimilitudinem
haſtæ; ad infimam partem addebant capulum ad commodi-
tatem geſtandi. Hæc omnia ſignificabant crucem eſſe vexil-
lum Imperatoris Chriſti; nam crucem teſtabatur ipſa figura

Chriſti nomen indicabant duæ literæ X & P
vexillum, ex velo, haſta, & capulo dignoſcitur. Vide Ioannem Pierium Valerianum de ſa-
gnis hieroglyphicis, lib. 50. & Primaſium lib. 4
in Apocalypſim, vbi hoc ipſum ſignum vocat
monogramma & ſignum Chriſti. Tale ferè fuit
& labarum Conſtantini. Nam vt Euſebius re-
fert lib. 9. hiſt. cap. 9. labarum, quod ante Impe-
ratores geſtari ſolebat & à militibus adorari,
Conſtantinus in formam crucis redegit, ſicu-
men vt etiam vexilli formam non amitteret.

Deſcribit autem ipſum labarum Euſebius libro de vita
Conſtantini, vbi dicit, fuiſſe haſtam totam auro circumda-
tam, in cuius ſummitate poſita erat corona preciosiſſima,
infrà eam, cornu tranſuerſum ad formam crucis, ex quo pen-
debat velum purpureum auro & gemmis ornatiſſimum, ad
cuius partem infimam viſebantur imagines Conſtantini &
filiorum. In ipſa verò haſta ſub corona erant literæ nominis
Chriſti.

Iam verò modus crucifigendi communis non erat, vt
multi putant, funibus alligando, ſed clauis figendo. Pictores
ferè ſolent ſolum Chriſtum depingere clauis affixum, latro-
nes autem, & S. Petrum, atque Andream funibus. ſed non ita
eſt, omnes enim clauis figebantur, immò & omnes crucem
ſuam ferebant, omnesque antea flagellis cedebantur. Vide
Plutarchum de tarda Numinis vindicta; Marcum Tullium
actione 7. in Verrem; Nonium Marcellum, verbo Patibu-
lum, qui ſic ait: *Deligati ad patibulum circumferuntur, &*
inde cruci figuntur. Macrobium libro 1. Saturn. cap. 11. Iose-
phum lib. 6. de bello Iudaico, cap. 12. & in vita ſua. Addo
quod ideò dubitabatur, quænam ex tribus repertis cruci-
bus, eſſet crux Dominica, quia omnes tres habebant ſimilia
for-

foramina, & clauos, &c. Vide Ruffinum lib.10. historiæ, capite 8.

His ergo prænotatis, ad argumenta veniamus: ac primùm, quod lignum crucis venerabile sit, probatur ratione ex Scripturis desumpta. Nam Scripturæ testantur, Christum non crucifixum casu, vel inuitum, vel propter sua peccata, sed ipsum sponte elegisse crucem, & elegisse vt altare summi sacrificij, quo placaretur Deus; vt scalam sibi ipsi ad regnum; vt instrumentum liberationis generis humani; ac demum vt instrumentum, quo Diabolum vinceret, ac de eo triumpharet. ex quo sequitur, crucem illam veram à Deo mirificè fuisse honoratam, & nobis omnibus amabilem, & venerabilem esse debere.

Quòd sponte illam elegerit, patet Isaiæ cap.53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Ioan.10. *Ego pono animam meam, nemo tollit eam à me, sed ego pono eam.* In Actis Apostolorum, ca.2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis.* Actor.3. *Deus, qui prænunciauit per os omnium Prophetarum: pati Christum suum, impleuit sic.* Actor.4. *Conuenerunt verè in ciuitate ista Herodes, & Pontius Pilatus cum Gentibus, & populus Israël facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.*

Quòd crux fuerit ara summi sacrificij, patet, quia Christus ipse crucifixus est summum sacrificium, in epist. ad Hebr. cap.7. Vnde ad Col.1. *Pacificans per sanguinem crucis eius,* id est, per sanguinem eius in cruce, quasi in altari fusum. Et hoc significauit lapis erectus & inunctus, & domus Dei vocatus, à Iacob, Genes.20.

Quòd crux scala fuerit Christo ad regnum, Ioan.12. *Nunc Princeps huius mundi eiicietur foràs, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus.* Ad Philip.2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.*

Quòd fuerit instrumentum liberationis, docent plurimæ figuræ, quas collegit Ioannes Damascenus lib.4. de fide, cap. 12. id enim significauit lignum vitæ in paradiso, Genes.2. arca lignea Noë domum eius saluans, Genes.7. virga Mosis aperiens mare, Exod.14. lignum aquas dulces reddens, Exod.15.

Sed

Sed præcipuè ſerpens æneus exaltatus in deſerto, Numer.21. de quo Dominus Ioan.3. *Sicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Hinc videlicet Eccleſia ſequuta Paulum ad Gal.6. dicit: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, in qua eſt ſalus, vita, & reſurrectio noſtra.*

Quòd cruce Diabolum vicerit, & de eo triumpharit, patet ex epiſtola ad Coloſſ.2. *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tulit de medio, affigens illud cruci, exſpolians principatus & poteſtates, traduxit palàm confidenter, triumphans illos in ſemetipſo.* Origenes homil.8. in Ioſue, dicit apud Græcis haberi; Triumphans illos in ligno crucis: & licet nos non habeamus, in ligno, ſed ἐν αὐτῷ, id eſt, in ipſo, tamen optimè referri poteſt ad crucem, de qua ſuprà dixerat, ἐν τῷ σταυρῷ, vt refert Theophylactus. Dicit ergo Origenes, in cruce duos fuiſſe affixos, Chriſtum viſibiliter, ſponte ſua, & ad tempus; Diabolum autem inuiſibiliter, inuitum, & in ſempiternum eius opprobrium; & hoc probat ex iſto loco, vbi Paulus vtitur metaphora triumphi, indicare volens, crucem eſſe currum triumphalem, in cuius ſumma parte ſedet Chriſtus triumphans, & in parte ima trahitur Diabolus allegatus, & oſtentatur quaſi in pompa. Id enim ſignificat verbum ἐδειγμάτισεν & θριαμβεύσας.

Argumentum SECVNDVM ſumitur à myſteriis in ipſa cruce ſignificatis. Nam, vt ait Auguſtinus epiſt.120. cap.3. *Qui mortuus eſt, quia voluit; etiam mortuus eſt, quando voluit; nec ſine cauſſa crucem potius, quàm aliud inſtrumentum mortis elegit.* Quid autem crux myſtica ſignificet, docent Irenæus lib.5. Gregorius Nyſſenus orat.1. de reſurrectione; Auguſtinus in epiſt.119. & 120. Hieronymus & Theophylactus in cap.3. ad Epheſ. vbi de cruce exponunt verba Pauli: *Vt poßitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, ſublimitas, & profundum.* Nam latitudo vocatur lignum tranſuerſum; ſublimitas, pars ligni, vbi eſt titulus ſuprà tranſuerſum; longitudo ligni, pars à tranſuerſo vſque ad terram; profundum, pars eiuſdem, quæ latet ſub terram.

Signa-

Significat autẽ ista figura. PRIMO totam perfectionem Christianam, vt Augustinus docet; profundum, Fidem; sublimitas, Spẽ; latitudo, Caritatem; longitudo, Perseuerantiam.

SECVNDO, Christi passionis effectum; nam lignum supremum significat cœlum Christi passione apertũ, & Deum placatum; lignum sub terram infixum, infernum euacuatũ, & Diabolum deuictum; lignum transuersum respiciens Ortum & Occasum, totum orbem terrarum redemptum. Itaq; propterea Christum crucifixum adorant cœlestia, terrestria, & inferna, vt Nyssenus deducit.

TERTIO, duo brachia crucis sub vno titulo Saluatoris, significant duos populos (inquit Irenæus) sub vno capite Christo inter se connexos, iuxta illud Ioan. 12. *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Addunt Minutius Felix in Octauio, & Ambrosius serm. 56. crucis figuram esse etiam naturaliter salutarem. Nam aues nunquam volarent, nisi expansis alis crucis formam imitarentur: & nauis non moueretur, nisi ex malo & antenna crux fieret: & arator terram non scinderet, nisi ex aratro & stiua crucem faceret; & rursum aliam ex iugo & temone. Cœlum ipsum crucem facit, si lineę ducantur ab Ortu ad Occasum, ab Aquilone ad Austrum.

Deniq; etiam Ægyptiis, qui hieroglyphicis charactaeribus vtebantur, crux vitam venturam significabat, vt refert Ruffinus lib. 2. hist. cap. 29.

Argumentum TERTIVM ab inuentione crucis, ex qua multiplex testimonium sumitur, quòd veneratio ligni crucis Deo placeat.

PRIMO, quòd non permiserit Deus lignum illud demergi in mare, vel flammis absumi. Quòd enim hostes Christianorum conati sint abolere crucem, eiusq; omnia vestigia, patet ex eo, quòd altissimè crucem sub terram absconderunt, & in loco crucis, Veneris simulacrum; in loco resurrectionis, Iouis; in loco natiuitatis, Adonidis posuerunt, vt refert B. Hieronymus in epistola ad Paulinum de institutione Monachi. Cur, quæso, non cremarunt crucem, cùm vellent & possent, nisi quia Deus abstulit illis mentem, vt ad solatium piorum lignum precioßissimum seruaretur?

SECVNDO, quòd Deus eo tempore crucem inueniri vo-

luerit', quo tutò poterat coli, nimirum ad initium imperij Constantini; nam si antea reserata fuisset, regnantibus persequutoribus, magis ludibrio quàm honore excepta fuisset: si autem diu post tempora Constantini fuisset inuenta, tradata fuisset sancta crux debito honore. Tunc igitur primum diuina prouidentia crucem manifestauit, cum primùm potuit coli.

TERTIO, quia per euidentia miracula demonstratur esse veram crucem, & proinde crucis inuentionem, ac translationē illam esse à Deo. Nam cùm tres cruces simul inuentæ fuissent, nec posset planè crux Domini à crucibus latronum internosci, admotę fuerunt omnes tres ad mulierem quandam in extremis agentem; & cùm duæ priores nihil egissent, tertia admota mulieri, mox illam reddidit sanam. Scribit hoc Ruffinus lib. 10. hist. c. 8. Socrates lib. 1. ca. 13. Theodoretus lib. 1. cap. 18. Sozomenus lib. 2. cap. 1. & Nicephorus lib. 8. cap. 30. nec solùm mulierem ægram sanauit, sed etiam mortuum virum excitauit eodem tempore, vt scribunt Paulinus epist. 11. ad Seuerum; Seuerus lib. 2. historiæ sacræ; & Sozomenus lib. 2. cap 1. qui & viri mortui & mulieris ægrotæ meminit.

Neque obstat, quod Ambrosius oratione in Theodosium, & Chrysostomus homil. 84 in Ioan. dicunt, crucem Domini ex titulo cognitam, quo carebant aliæ duæ. nam Ruffinus indicat, ex titulo quidem fuisse cognitam crucem Domini, sed non omnino euidenter, quia titulus nō erat affixus cruci, sed iacebat prope eam. ideo, vt nulla remaneret ambiguitas, ad miraculum confugerunt. Nec solùm crux miraculo illo claruit, sed etiam clauus quem Helena ad Constantinum misit. de eo siquidem (vt Ambrosius testatur loco citato) Iudæi dicebant: *Ecce & clauus in honore est, & quē ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque inuisibili potestate Dæmones torquet.*

QVARTO, quia Helena non ex se incitata est ad crucem Domini quærendā, sed diuinis admonita reuelationibus. Sic enim testatur Eusebius in Chronico, quod Hieronymus Latinum fecit: *Helena Constantini mater*, inquit, *diuinis monita visionibus, beatissimum crucis lignum, in quo mundi salus pependit, apud Hierosolymam reperit.* Et idem dicunt Ambrosius, Ruffinus, Paulinus, Sulpitius, & alij. Ex quo apparet impu-

dens

pudens blasphemia Magdeburgensium, qui Centur. 4. cap. 6. colum 458. Helenam superstitiosam vocant, quia Hierosolymam petiit, vt lignum crucis inueniret. quam tamen sancti Patres omnes mirificè laudant, & Spiritu sancto inspirante dicunt eam crucis lignum quæsiuisse. Ipsam verò historiam licet celeberrimam conãtur Magdeburgenses dubiam reddere Centur. 4. cap. 13. colum. 1438. & 1439. duabus coniecturis. PRIMA est, quia Ambrosius est antiquissimus omniũ qui eam historiam referunt: sed illius orationem in Theodosium, vbi hoc habetur, Erasmus nõ recipit, vt germanam. SECVNDA, quia Eusebius lib. 3. de vita Constantini de Helena multa narrat, & de repurgatione montis Caluariæ, & tamen non meminit inuentionis crucis.

Ad PRIMAM dico, primò non extare talem Erasmi censuram, immò ipsi Magdeburgenses Centur. 4. cap. 13. in vita Ambrosij, ex iudicio Erasmi hanc orationem Ambrosio tribuunt. ex quo perspicere potes eorum constantiam.

Dico SECVNDO, si extaret, non esse Erasmum diuinum oraculum, cui necessariò credi debeat, quando nullam affert rationem.

Dico TERTIO, falsum esse, quòd Ambrosius sit antiquissimus eorum, qui hanc historiam referunt; nam Sulpitius, Paulinus, Ruffinus, Hieronymus, Chrysostomus, qui eandẽ recitant, æquales Ambrosij dici possunt, cùm eodem tempore vixerint, licet Ambrosius esset fortasse paulò senior. Deinde eandem recitat Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosio antiquior, in epistola ad Constantium Augustum: item Constantinus ipse, Ambrosio similiter antiquior, eiusdem meminit in epistola ad Macharium, quam referet Eusebius lib. 3. de vita Constantini, vbi sic habet: *Tanta est Dei nostri benignitas, vt nulla verborum officia præsenti miraculo digna esse queant. Hoc enim admirationem omnem stuporemq; præterit, indicium tormẽti sacratissimi tot annis humo sepultum, & q; dum interfecto communi hoste, liberæ familiæ apparuit, ignorari, &c.* Ibidem addit, nouis miraculis fidem esse declaratam.

Ad SECVNDAM obiectionem dicimus, Eusebium in Chronico huius rei meminisse: in libris autem de vita Constantini non feciſſe de hac re mentionem, quia res erat notissima

tissima omnibus, & satis putabat esse, quòd eam attigisset in literis Constantini. Huic inuentioni sanctæ crucis addi potest inuentio sacræ lanceæ, quæ diuina reuelatione reperta est Antiochiæ, anno Domini M.XCVIII. & insigni miraculo nobilitata. Vide Gulielmum Tyrium lib.6. de bello sacro, Paulum Æmilium lib.1. de rebus gestis Francorum, & Dodechinum Mariani Scoti continuatorem in Chronico anni M.C.

Argumentum QVARTVM à testimoniis veterũ, quibus sim referunt, quanto desiderio tenerentur fideles habendi aut certè videndi particulas veræ crucis, quod ad magnam crucis honorem pertinere nemo ignorat. Inprimis B. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 10. & 13. dicit, ex ligno crucis Hierosolymis inuento totũ mundum repletum, plurimas inde particulas petentibus & impetrantibus. Constantinus particulam crucis statuæ suæ inseruit, quam Constãtinopoli collocauit, existimans per eam crucis particulam totam urbem custodiendam, vt referunt Socrates lib.1. cap.17. & Eutropius, siue Paulus Diaconus, qui multa addidit Eutropio, lib.11. rerum Romanarum. Gregorius Nyssenus in vita Macrinæ sororis, scribit, eam gestare solitam ad collum crucem argenteam, cui inserta erat particula veræ crucis.

PAVLINVS epist.11. ad Seuerum, scribit, se mittere, tanquam summum donum, particulam crucis veræ auro inclusam. Idem etiam natali 10. S. Felicis, scribit, se restinxisse incendium maximum ostensa particula crucis, quod nulla arte exting. poterat.

Ipse, inquit, *domum remeans, modicum, sed grande salu.*
De crucis æternæ sumptum mihi fragmine lignum
Promo, tenensq; manu aduersis procul ingero flammis, &c.

Chrysostomus homilia, quòd Christus sit Deus, scribit, eum qui poterãt potiri particula crucis, auro inclusam seruare, & inde se valde ornari & custodiri, meritò credere. Euagr. lib.4. hist. cap.26. & Procopius lib.2. de bello Persico, narrant, Apameæ fuisse particulam sanctæ crucis, quam sibi ostendi populus voluit, cùm ciuitas diu obsessa iam iam capienda videretur, vt nimirum conspecta cruce Domini, alacriùs moverentur. Sed cùm ab Episcopo crux illa ostenderetur semel, & iterum, & tertiò; effulsisse semel iterum, & tertiò splendi-

dum

dum ignem, nõ comburentem, sed lucentem, quo territi hostes, obsidionem soluerint. GREGORIVS lib. 7. epist. 126. ad Recharedum Regem Visigothorum, mittit crucis particulam, vt eximium munus.

AMBROSIVS oratione in Theodosium, loquens de clauo inserto ab Helena galeæ Imperatoris: *Sapienter*, inquit, *Helena egit, quæ crucem (particulam videlicet crucis, nimirũ clauum vnum) in capite Regũ leuauit, vt crux Christi in Regibus adoretur.*

HIERONYMVS in Psal. 98. exponit de cruce, illud: *Adorate scabellum pedum eius.* Et in epist. 17. ad Marcellam, dicit: *Ergóne erit illa dies, quando nobis liceat speluncam Saluatoris intrare, crucis deinde lambere lignum, &c.*

AVGVSTINVS lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. scribit: Ad terram sanctam ex monte Caluariæ allatam in Africam, miracula fieri solita, & se cum alio Episcopo eam infodisse, & orationis locum super eam constituisse. Quo honore Augustinus prosequeretur crucem, quando sic honorauit terram, vbi fuerat crux?

His adde Sibyllæ carmen, quod habetur lib. 6. carminum Sibyllinorum, prope finem:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Argumentum QVINTVM ab exaltatione crucis. Constat enim ex Paulo Diacono, Zonara, & Cedreno in vita Heraclij, Heraclium in recuperatione crucis, quam Persæ ex Hierosolymis abstulerant, diuinitùs adiutum, ita vt etiam de cœlo Deus lapidibus grandinis pugnaret contra Persas, vt olim fecerat cum Iosue. In ipsa etiam restitutione crucis in suum locum, miracula quædam contigerunt, vt refert Sigebertus in Chronico anni D C. XXXI. vnde etiam festum institutum testantur Otho Frisingensis lib. 5. cap. 9. Beda & Ado in martyrologio.

Argumentum SEXTVM, si locus, in quo Angelus stetit, terra sancta est, Iosue cap. 5. Exod. 3. cur non magis crux, vbi stetit Christus? si sudaria & semicinctia Pauli honorabantur propter contactum, cur nõ magis crux Christi sanguine respersa? Si Sacramenta honorantur, quia instrumenta gratiæ, cur non crux, quæ instrumentum est redemptionis?

CAPVT XXVIII.

De imagine Crucis.

IAM verò de imagine Crucis habemus PRIMO testimonium Matt. 24. *Tunc apparebit signum Filij hominis in cœlo*; ex qua apparitione mirò modo venerabile reddetur signum illud, id est, cru... Nam etsi Caluinus, Musculus, & alij, quos refert in sua thena ad hunc locum Marloratus, negant hîc agi de cru... ac velint hunc esse horum verborũ sensum: *Tunc appare... signum Filij hominis*, id est, tũc apparebit Filius hominis ... manifestè, ac si edito signo in se omnium oculos conuert... set: Omnes tamen veteres ad vnum exponunt de cruce. ... Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Theophy... lactus, Euthymius, Beda in cap. 24 Matth. item Cyrillus ca... techesi 15. & Augustinus serm. 130. de tempore. Ecclesia quo... que canit in festo inuentionis: *Hoc signum crucis erit in cœlo, cùm Dominus ad iudicandum venerit.*

Sibylla etiam lib. 6 in fine:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Nec te terra capit, sed cœli recta videbis,
Cùm renouata Dei facies ignita micabit.

Et quidem Thomas VValdensis tomo 3. tit. 20. ca. 153. non omnino improbabiliter dicit, ipsam veram crucẽ lignea... quæ nunc diuersa est in multas particulas, tunc reformo... dam, & colligendam, & apparituram in cœlo. nam id vide... tur asserere Sibylla & Chrysostomus in sermone de cruce & latrone; nec alij Patres contradicunt.

Neq; obstat illud Ecclesiæ: *Hoc signum crucis erit in cœ...* nam etiam vera crux dici potest signum crucis, id est, instru... mentum habens figuram crucis. Sed si hoc non admittatur, saltẽ imago crucis lucida in cœlo apparebit ex aëre, vel ign... condensato, vt Abulensis & Iansenius, & alij docent.

Hinc autem multiplex argumentum ducitur ad proban... dum honorem crucis. nam PRIMO, honorabilis est cru... quia ab ipso Christo vocatur signum eius, id est, vexillum Christi: si enim vexillum Imperatoris milites adorant, vt patet ex Sozomeno lib. 1. hist. cap. 4. cur vexillum Christi non adorabitur? SECVNDO, honorabilis est, quia in cœlo appa... rebit

rebit, loco nimirum sublimi & honorifico. TERTIO, quia manibus Angelorum feretur, vt Augustinus docet serm. 130. QVARTO, quia splendebit clariùs Sole. quod probant Augustinus & Chrysostomus, quia tunc apparebit, & conspicietur ab omnibus, quando Sol, & Luna, & stellæ obscuratę fuerint, vt patet ex Matthæo, cap. 24.

Argumentum SECVNDVM sumi potest à testimoniis sacrorum Conciliorũ. nam Synodus VI. can. 73. Synodus VIII. act vlt. & Synodus VIII. act. item vlt. canones ediderunt de veneratione crucis.

TERTIVM argumentum ab vsu & testimoniis veterum. IVSTINVS in Apologia secunda: *Signa*, inquit, *& notæ, quæ apud nos sunt, huius rei* (crucis) *virtutem declarant*. Tertullianus in Apolog cap. 16. obiectioni Gentilium respondet de adoratione crucis ligneæ; idem facit Minutius in Octauio. ex quo apparet, ab ipso Ecclesiæ exordio, etiam ante crucis veræ inuentionem Christianos solitos habere, & venerari crucis imaginem. Origenes lib. 6. in epist. ad Romanos dicit, crucis figuram ante oculos positam, si attentè consideretur, valere ad depellendam omnem tentationem.

Constantinus Magnus labarum in formam crucis redegit, vt patet ex Eusebio lib. 9. c. 9. hist. & ex lib. 1. de vita Constantini. quia verò labarum adorabatur, nunquam Constantinus crucem in labaro posuisset, si putasset, esse idololatri ã venerari crucem: immo Sozomenus lib. 1. cap. 4 hist. scribit, ideo Constantinum vertisse labarum in crucem, vt milites assuescerent crucem venerati.

DICES, etiam ante Constantini tempora labarum habuit formam crucis, vt Tertullianus in Apologet. cap. 16. Iustinus in secunda Apologia, & Minutius in Octauio testantur.

RESPONDEO, labarum ante Constantini tempora habuisse quandam crucis similitudinem, quia erat velum in ligno suspensum: non tamen propriè crucis figuram habuisse, nisi tempore Constantini. Idem Constantinus, vt refert Eusebius lib. 1. de vita Constantini, Romæ deuicto Maxentio, in loco celeberimo erexit crucem cum his verbis: HOC SALVTARE SIGNVM. Et rursum in manu dextera statuæ suæ crucem apponi iussit cum his verbis: HOC VNO VERAE FORTITVDINIS SIGNO VRBEM VESTRAM LIBERAVI, &c.

Idem etiam decreto cauit, ne deinceps vlli facinorosi cruc affigerentur, vt crux non ampliùs horrori, sed amori & ve nerationi omnibus esset, vt scribit Sozomenus lib. 1. cap. 8. Augustinus serm. 18. de verbis Domini. Et è contrario in pe cuniis, quas omnes amant, crucis figuram excudi iussit, v ibidem Sozomenus refert.

Constantini pietatem imitatus Theodosius, prohibuit crux humi sculperetur, vel pingeretur, ne sacrũ signum pedibus calcaretur. ita enim habetur li. 1. Codicis, tit. 8. L. Cun sit nobis. quod testimonium ex Petro Crinito lib. 9. ca. 9. aduersarij corruptè citãt, quasi Theodosius prohibuisset ima ginem crucis sculpi, vel pingi.

Theodosium sequutus Arcadius filius, auream monetam cum signo crucis cudi iussit, teste Prospero de prædictionibus & promissionibus part 3. cap. 34.

Tiberius quoque optimus Imperator, Theodosij legem sequutus, cùm vidisset in palatio humi crucem in marmore inciſam, mox erigi iussit, dicens: *Cruce Domini frontem & pectus munire debemus, & nos eam pedibus terimus?* testis Paulus Diaconus li. 18. rerum Romanarum, vbi etiam addit, sub illo marmore repertum ingentem thesaurum amplius centum millium aureorum, in remunerationem videlicet pietatis tam religiosi Principis.

Constantini tempore scripsit Lactantius carmen de cruce, in quo inter cetera legimus:

Flecte genu, lignumq; crucis venerabile adora.

Non diu postea Athanasius quæst. 16. ad Antiochum reddidit causam, cur Christiani faciant & colant potius imaginem crucis, quàm lanceæ, vel spongiæ; quia videlicet si Ethnici dicant nos colere lignum, mox duobus lignis crucis dissectis figuram crucis destruimus, nec amplius veneramur.

Ioannes Chrysostomus in supplicationibus argenteas cruces cum ardentibus facibus præferri iubebat, vt Socrates lib. 6. cap. 8. & Sozo. lib. 8. cap. 8. testantur. Idem etiam Chrysostomus in libro, quòd Christus sit Deus, dicit, sub tempore crucis figuram omnibus in locis depingi solitam, in vrbibus, in domibus, in cubiculis, in vasis, in solitudine, in montibus, &c. Avgvstinvs tractat. 36. in Ioan. & in Psal. 36. *Qui tantum*, inquit, *honorem tribuit supplicio suo, quod ser-*

seruat fidelibus suis? Cyrillus lib. 6. in Iulianum, respondet Iuliano reprehẽdenti Christianos, quòd lignum crucis adorarent, eiusq; figuram ante domos suas depingerent. Ruffinus lib. 2. cap. 29. hist. testatur, apud Ægyptum, cùm ad fidem conuerterentur Ægyptij, vbique fuisse depictas cruces loco thoracis Serapidis, quem Ethnici venerabantur. Beda lib. 1. hist. Angl, cap. 25. scribit, Augustinum à B. Gregorio missum ad Anglorum conuersionem, crucem argenteam, & imaginem Christi in tabula depictam pro vexillo prætulisse. Ipse etiam Gregorius lib. 7. epist. 5. de crucis veneratione loquitur. Leo serm. 8. de passione Domini: *Pulchra specie*, inquit, *triumphi sui portabat trophæum, & inuictissima patientia signum salutis adorandum populis omnibus inferebat.*

Sedvlivs in carmine Paschali:

Pax crucis ipse fuit, violentaq; roboramembris
Illustrans propriis, pœnam vestiuit honore,
Suppliciumq; dedit signum magis esse salutis,
Ipseq; sanctificans in se tormenta beauit:
Neue quis ignoret speciem crucis esse colendam,
Quæ Dominum portauit ouans, &c.

Argumentum Qvartvm ab apparitione, & miraculis crucis. Primo, apparuit Constantino crux lucidissima in aëre cum illis verbis: ἐν τούτῳ νίκα, id est, in hoc vince. refert Euseb. lib. 1. de vita Constantini, vbi etiã addit, se id accepisse ab ipso Constantino iurante rem ita se habere. Neq; apparuit illi crux in somno, vt Sozomenus lib. 1. cap. 3. & Paulus Diaconus lib. 11. rerum Romanarum dicunt; sed planè vigilanti, & iter facienti cùm toto exercitu, vt Eusebius dicit.

Porrò non frustrà dictum esse Constantino: *In hoc signo vince*, apparet ex victoriis Constãtini; nam lib. 2. de vita Cõstantini scribit Eusebius, in præliis iussisse Constantinũ semper deferri labarum cruce insignitum ad eam partem agminis, quæ magis laborabat; & quocunq; labarum accessisset, mox etiam victoriam sequi solitam. Addit ibidem, eum, qui labarum deferebat, cùm metu hostium irruentium reliquisset labarum, continuò necatum esse: qui autem illud de manu abiicientis suscepit, nunquam feriri potuisse, etiamsi innumerabilia propè tela in illum iniecta fuissent; omnia enim (mirabile dictu) in hasta crucis infigebantur.

SECVNDO, apparuit crux lucidissima supra montem Oliuetum tempore Constantij Imperatoris, de qua apparitione extat epistola Cyrilli Hierosolymitani ad Cõstantium.

TERTIO, apparuit tempore Iuliani Apostatæ, qui eam persequebatur, vt narrat Gregorius Nazian. orat. 1. in Iulianum. Nam cùm Iulianus inspiceret exta pecudum aruspicum gratia, inuenit crucem coronatam; & quidem aruspices periti, vt refert Paulus Diaconus in eius vita, dicebant, significari religionem Christianam, quæ crucem venerabatur, perpetuam, nec posse vinci à Iuliano. Adulatores autem eius dicebant, significari angustias, & quasi carceres crucis; sed euentus priorem sententiam veram ostendit. EODEM tempore, cùm Iudæi, Iuliani iussu, exstruere vellent templum Hierosolymis in dedecus crucifixi, apparuit rursum in aere circulus ingens lucidus, crucem splendidissimam ambiens, & præterea in vestibus ferè omnium hominum eius loci apparuerunt cruces quasi summo artificio elaboratæ, vt scribit idem Nazianzenus orat. 2. in Iulian.

QVARTO, apparuit crux in aëre tempore Archadij, cùm Imperator bellum susciperet pro fide contra Persas, Christianorum persequutores, in quo bello diuinitùs adiutus fuit. testatur hoc beatus Prosper in lib. de promissionibus diuinis parte 3. cap. 34.

QVINTO, apparuerunt cruces in vestibus hominum tempore Leonis Iconomachi, cùm hæretici contra imagines sacras insanirent, vt testatur Paulus Diaconus in vita Leonis Iconomachi. Ad hoc genus referri potest apparitio crucis in Anglia in arbore, anno M. D. LIX. de qua vide Iohannem Copum.

Præter has apparitiones miracula sine numero per crucis figuram effecta referri possent. Insigne est illud Hilarionis, quod refert B. Hieronymus factũ ad Epidaurum. Nam cùm mare egrederetur terminos suos, & periculum esset, ne ciuitatem obrueret, Hilarion in littore tres cruces pinxit; mare autem cùm eò peruenisset, cœpit intumescere, & in magnã altitudinem instar muri cuiusdam excreuit sursum versus, quasi fremens & indignans, quod progredi vlteriùs prohiberetur, tãdem crucis virtuti cedens, fluctus suos in seipsum retorsit. Multa quoque miracula facta narrat Beda lib. 3. cap.

cap. 2. hist. Angl. per ligneam crucem, ob Osvvaldo Rege sancto erectam, ac illud omnium primum, quod ipse cum paucis contra innumerabiles hostes pugnauit, & vicit.

Argumentum VLTIMVM à ratione. Nam si signa rerum sanctarum sancta & venerabilia sunt, vt suprà ostendimus: certè quælibet crux sancta & venerabilis est, quia gerit imaginem Christi crucifixi, id est, Christi in ipso opere redemptionis occupati, quo nihil sanctius cogitari potest.

CAPVT XXIX.

De signo Crucis.

RESTAT signum crucis, quod in fronte, vel in aëre pingitur, vel super quascunq; res digito exprimitur. Quod signum sacrũ esse & venerabile, PRIMO ostendi potest ex figuris Testamenti veteris. Nam sanguis agni in postibus domorum, de quo Exodi 12. nihil aliud significabat, nisi signum crucis in frontibus Christianorum, Augustino teste in libro de catechizandis rudibus, cap. 20. Item illud Tau, quod Ezechielis, cap. 9. iubetur describi in frontibus gementium, apertissimè signũ crucis, quod in fronte potissimùm pingimus, indicabat, teste Cypriano in libro aduersus Demetrianum, & Hieronymo in commentario Ezechielis. His adde illud Apocal. 14. *Habentes nomen eius, & nomen Patris eius in frontibus suis*; id est, signum crucis. Item illud Apocal. 7. *Nolite nocere terræ, & mari, neq; arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Hoc enim signum, esse signum crucis, docent Oecumenius, Beda, Anselmus & Rupertus in hunc locum. Iacob quoq; cùm cancellatis manibus benedixit filiis Ioseph Gen. 48. significauit, fore aliquando tempus, quo benedictiones signo crucis fierent.

SECVNDO, probatur ex testimoniis veterum, qui primis quingentis annis floruerunt. Dionysius cap. 4. 5. & 6. Eccles. hierar. dicit, in omnibus Sacramentis adhiberi signum crucis. Iustinus quæst. 118. respondet Gentibus quærentibus, cur Christiani ad Orientem orarent: & dicit, causam esse, quia Deo danda sunt meliora: *Sicut etiã*, inquit, *dextera potius*,

tius, quàm sinistra signum crucis exprimimus, cùm alicui benedicimus. Hippolytus quidam scriptor vetustissimus, & Apostolis familiaris, cuius librum citat Palladius in historia Lausiaca, cap. 148. scribit, virginem quandam signo crucis munitam ex prostibulo illæsam euasisse.

TERTVLLIANVS ita loquitur lib. de corona militis: *Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Idem habet lib. ad vxorem, & in principio Scorpiaci.

CYPRIANVS lib. 4. epist. 6. in fine: *Muniatur frons, signetur signum Dei incolume seruetur.* Et libro de vnitate Ecclesiæ, circa medium, dicit, Oziam lepra in fronte percussum, offerre sacrificium Domino, in qua parte corporis signantur, qui Dominum promerentur. Et libro de lapsis, in principio: *Frons cum signo Dei pura, Diaboli coronam ferre non potuit, corona se Domini reseruauit.*

Cornelius Papa in epist. ad Fabianum, quæ est apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33. dicit, Nouatianum à Dæmonio arreptum, quòd non recepisset in fronte signaculum Christi.

ORIGENES Exodi cap. 15. homil. 6. sic ait: *Timor & tremor cadũt super eos* (Dæmones) *cùm signum in vobis viderint crucis fideliter fixum, &c.* Gregorium Neocæsariensem sæpe vsum signo crucis contra Dæmones, testatur Gregorius Nyssenus in eius vita. Lactantius lib. 4. cap. 26. dicit, Christum eis omnibus prodesse, qui signum crucis in sua fronte conscripserint.

CYRILLVS catechesi 4. *Non pudeat,* inquit, *nos crucem Christi. quòd si aliquis id occultet, tu manifestè signate crucem in fronte.* Et infra: *Fac autem hoc signum, & manducans, & bibens, & sedens, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni negotio.* Idem repetit catechesi 13.

ATHANASIVS lib. de incarnatione Verbi: *Signo crucis omnia magica,* inquit, *compescuntur, &c.*

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 37. inter primas Apostolicas traditiones ponit, signare se signo crucis. Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, dicit, etiam milites in mensa signũ crucis adhibere solitos. Chrysostomus hom. 55.

in Matth. caput 12. signo crucis omnia Sacramẽta perfici docet. Et homil. quòd Christus sit Deus, plurima de gloria huius signi, & eloquentissimè persequitur.

EPHRAEM lib. de pœnit. cap. 3. *Pingamus*, inquit, *in ianuis, atq; in frontibus nostris, & in ore, & in pectore, atque in membris omnibus viuificum signũ; armemur insuperabili hac Christianorum armatura.* Item lib. de armatura spirituali, cap. 2. *Scuti vice crucis signo teipsum muni; validissima enim armatura est.* B. Antonius, vt refert Athanasius in vita eiusdem Antonij, contra omnes terrores iubebat solo crucis signaculo tutos esse Monachos. Palladius in hist. Lausiaca, cap. 2. scribit, sanctum senem quẽdam cùm vidisset in puteo aspidem, signo crucis muniuisse puteum illum, ac deinde sine timore hausisse aquam, & bibisse. Theodoretus in hist. religiosa, passim meminit crucis, & virtutis eius.

AMBROSIVS serm. 43. hortatur, vt omnia opera à signo crucis incipiamus. Et serm. 90. recitãtur verba sanctæ Agnetis dicentis: *Posuit signum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Id enim est signum crucis, quo dedicamur Deo.

HIERONYMVS in epist. ad Demetriadem: *Claudas cubiculum pectoris, crebro signaculo crucis munias frõtem tuam.* Item ad Eustochium: *Ad omnem incessum manus pingat Domini crucem.*

AVGVSTINVS tract. 118. in Ioan. ad finem: *Quid est, quod oẽs nouerunt, signũ Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur, siue frontibus credentiũ; siue ipsi aquæ, qua regenerantur; siue oleo, quo Chrismate inunguntur; siue sacrificio, quo aluntur, nihil eorũ ritè perficitur.* Itẽ lib. 1. Confess. ca. 11. *Signabar iam signo crucis, & condiebar sale Christi tui.*

B. Martinus apud Sulpitiũ: *Ego*, inquit, *signo crucis, nõ clipeo protectus; aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.*

PRVDENTIVS in hymno ante somnum:

Fac cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem, locumq; cordis
Crucis figura signet.
Crux pellit omne crimen,
Fugiunt crucem tenebræ,

Tali

Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.

PAVLINVS natali 8. S. Felicis:

Nos crucis inuicta signum, & confessio munit,
Armatiq; Deo mentem, non quærimus arma
Corporis, & quanquam membris videamur inermes,
Arma tamen gerimus, quibus & sub pace serena
Contra incorporeos animis decernimus hostes.

TERTIO, probatur ex miraculis signo crucis factis. Tertullianus initio Scorpiaci dicit, Christianos signando, et adiurando non solùm Christianis, sed etiam Ethnicis saepe prodesse. Lactantius lib. 4. cap. 27. dicit, præsente Christiano, qui crucem fronte signauerat, Diabolum non ausum Imperatori poscenti responsa dare. Epiphanius hæresi 30. scribit quendam Ioseph um nondum Christianum signo crucis Dæmones expulisse, & deinde Christianum effectum eodem signo incantationes Iudæorum destruxisse. Nazianzenus orat. 1. in Iulian. scribit, ipsum Iulianum, licet Ethnicum, cum spectra quædam videret, dum necromantici sua mysteria operarentur, signo crucis seipsum muniisse, & mox spectra omnia euanuisse. Nyssenus in vita Gregorij Thaumaturgi, scribit, Diaconum eius, signo crucis munitum, exiuisse noctu incolumem ex balneis inter innumerabilia spectra, ex quibus balneis nemo vnquam viuus exierat eorum, qui noctu intrauerant.

Athanasius in vita Antonij; Hieronymus in vita Pauli primi Eremitæ, Theodoretus lib. 5. hist. cap. 21. & Gregorius lib. 3. Dial. cap. 7. multa scribunt miracula, quæ ad solum crucis signum Deus fecit, ac potissimùm in Dæmonum expulsione. Palladius in hist. Lausiaca, cap. 54. scribit, quendam signo crucis munitum in mediis flammis longo tempore illæsum permansisse. Theodoretus in vita S. Iuliani, & in vita S. Marciani, scribit, ab vtroq; suo tẽpore signo crucis ingẽtes dæmones occisos. Item in vita S. Aphraatis, & S. Macedonij, & S. Petri, & aliorum, scribit, eos signo crucis varios morbos curasse. Quod idem Sulpitius in vita B. Martini; Hieronymus in vita Hilarionis; Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. similiter scribunt. Victor Vticensis lib. 2. de perseq. Vand. scribit, ab Eugenio Episcopo Catholico cæcum illumina-

tum

tum solo crucis signo. Quòd si addere vellemus miracula edita post primos quingentos annos, quæ referuntur à probatis auctoribus de S. Benedicto, Bernardo, Francisco, & aliis, nunquam finiremus.

CAPVT XXX.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

EX HIS, quæ dicta sunt, facilè erit obiectiones hæreticorum, suprà notatas, soluere. Ad PRIMAM igitur, quæ sumebatur ex eo, quòd crux dolorem & ignominiam Christo attulit, respondemus, si solùm crux attulit Christo dolorem & ignominiam, meritò esse execrandam: atqui attulisse etiam lætitiam & gloriam, propter Diabolum deuictum, & genus humanum redemptum; quæ lætitia & gloria tanta fuit, vt dolorem & ignominiam illam priorem planè absorbuerit, vt patet.

Ad SECVNDAM, quæ sumebatur à similitudine eorum, quorum parentes in patibulis perierunt, qui impij viderentur, si eiusmodi patibula honorarent, dico illa non esse similia; nam qui nunc in patibulis suspenduntur ex sententia iudicis, culpa sua suspenduntur, aut vera, aut certè in iudicio legitimè probata; præterea inuiti suspenduntur; denique ex ipsa morte nihil lucrantur, nisi pœnam & infamiam. At Christus non propter culpam veram aut probatam crucifixus fuit. Constat enim ipsum iudicem sæpius testatum, se nullam in eo causam inueniisse. Ad hæc Christus sponte sua se tradidit crucifixoribus, vt Patris obedientiam impleret, cùm alioqui posset euadere, si vellet, vt notum est: quia cùm diceret; *Ego sum*, omnes eius inimici ceciderunt retrorsum. Denique, Christus ex ipsa morte plurima bona retulit, vt diximus, & sibi, & nobis. Neque id solùm in Christi morte videmus, sed etiam in mortibus aliorum, qui propter Deum, aut patriam occiduntur. amici enim libentissimè instrumenta passionis eorum tanquam monimenta virtutis conseruant.

Ad TERTIVM argumentum, quòd honorare crucem sit quasi lætari de morte Christi, quemadmodum inimici eius faciebant, dico, nos nihil cum hostibus CHRISTI habere commu-

commune; nam cùm gaudemus de Christi passione, nõ gaudemus de eo, de quo hostes eius gaudebant, sed de eo, de quo ipse gaudebat, id est, de triumpho eius, non de ignominia. Alioqui enim etiam nouimus Christo patienti esse compatiendum, & dolores eius piis lacrymis decorandos.

Ad QVARTVM argumentum dico, non sequi, si omnes cruces honoramus, oportere etiam nos honorare omne præsepia, omnes spinas, omnes lanceas, omnes virgas: nam omnes cruces adoramus, quia omnes sunt imagines veræ crucis, in qua Dominus pependit; & præterea eius ipsius Christi crucifixi. at præsepia, spineta, lanceæ, & similia non sunt imagines Christi, nec etiam præsepij, spinarum, lanceæ, & similium, quæ Christum tetigerunt. Ad imaginem enim non sufficit similitudo, sed requiritur, vt vnumquodque matur ex alio. Quare frater non dicitur imago fratris, licet similes sint. quia vnus non est ab alio. Filius autem, quia non solùm est similis patri, sed etiam ab eo prodiit; idcirco vera dicitur, & est imago patris. Iam cruces omnes fiunt ad exprimendam illam primam, & sic imagines eius sunt: at præsepia, lanceæ, & similia, non fiunt ad illa exprimenda, sed ad alios vsus, & ideò nec imagines sunt. Quando autem pingitur vel sculpitur præsepe ad repræsentandam Christi nativitatem, vel columna ad repræsentandam flagellationem, quæ tunc præsepe & columna sunt imagines, non carent sua aliqua veneratione.

SI petas, vnde est, quod pingimus, & adoramus crucem etiam sine Christo crucifixo; & non pingimus, nec adoramus præsepe, vel columnam sine Christo?

RESPONDEO, propter tres causas. PRIMO, quia crux etiam sola refert ipsum Christum crucifixum: illa autem non faciunt. SECVNDO, quia crux non habet alium vsum quàm repræsentandi, præsertim post edictum Constantini de non crucifigendis hominibus: at illa alia habent alios vsus; & ideò qui videret vnam columnam depictam, non facilè posset scire, quid illa significaret, an columnam Christi, an columnam Traiani, vel Hadriani, vel Herculis, vel alterius. TERTIO, quia (vt Athanasius quæst. 16. ad Antiochum dicit) cùm accusamur, quòd adoremus lignum, possumus statim ostendere, nos colere figuram, non materiam, separando

duo illa ligna ab inuicem : quod in columna, lancea, spongia, & similibus, non tam facilè fieri posset.

Ad QVINTVM, de honorandis labiis Iudæ, & manibus eorum, qui Christum occiderunt, tum propter contactum sacri corporis, tum quia instrumenta fuêre passionis, respõdeo, inter crucem, & labia Iudæ, ac manus crucifixorum Christi, magnam esse differentiam, vt docet Thomas VValdensis tom. 3 tit. 13. cap. 120. nam crucem Dominus elegit, & amanter amplexus est, vt rem innoxiam deseruientem redemptioni: at labia Iudæ, & manus impiorum Christus non elegit, nec amauit, sed execrabratur, vt res impias & sceleratas. Nos autem illa solùm amare & honorare debemus, quæ Dominus amauit & honorauit.

SED possent respondere VViclefistæ, paria esse labia Iudæ, & crucem. Nam vt labia Iudæ fuerunt instrumentum sceleris Iudæ, & alioqui in se non erant capacia culpæ; ita & crux fuit instrumentum sceletis Iudæorum: & sicut Dominus elegit crucem, non vt instrumentum sceleris, sed vt instrumentum passionis; ita quoque elegit labia Iudæ & manus interfectorum, non vt instrumenta sceleris, sed vt instrumenta passionis. Vnde Augustinus in Psalm. 34. dicit, Iudam à Christo electum, vt per eum impleret redemptionem nostram.

RESPONDEO igitur, differentiam in duobus consistere. PRIMO, quia labia Iudæ, & manus interfectorum Christi, non solùm instrumenta passionis erant, sed etiam partes illorum hominum impiorum, & ideò non poterant honorari, vt instrumenta passionis, quin simul ipsi impij homines honorari viderentur: at crux, spinæ, columna, & similia non sunt partes illorum hominum, sed sunt res per se existentes, & natura sua innoxiæ, &c.

SECVNDO, quia in passione Domini possumus considerare actionem & passionem, quarum prior scelerata, posterior sanctissima fuit. Porrò labia Iudæ, & manus impiorum fuerunt instrumenta propinqua & immediata ipsius actionis scelestæ; remota autem & mediata passionis salutaris: è contrario crux, & claui, & similia fuerunt instrumenta propinqua & immediata passionis sanctæ, & remota ac mediata actionis scelestæ, vt patet; & ideò labia Iudæ magis partici-

pant actionem, quàm passionem; & crux è contrario magis passionem, quàm actionem. Propterea crux simpliciter est venerabilis, labia Iudæ simpliciter detestanda.

Ad VLTIMVM, de magia & superstitione, dico, tantùm abesse à magia signum crucis, vt potius eo signo omnis magia soluatur, vt ait rectissimè sanctus ATHANASIVS lib. de incarnatione Domini, & salutari eius aduentu: *Signo crucis*, inquit, *omnia magica compescuntur, veneficia ineffecta fiunt*. Et infrà: *Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis Dæmonum, & impostura vaticiniorum, & in miraculis magiæ vtatur signo crucis in ipsis deriso, nomenq; Christi inuocet; & videbit, quomodo eorum rei metu Dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magiæ & veneficia iaceant*. Hæc ille. Scribit etiam Iacobus Sprenger in malleo maleficorum, part. 2. quæst. 1. cap. 2. magos & magas quãdo initiantur sacris Dæmonis, palàm polliceri Diabolo pro tribunali sedenti, & coram testibus, se crucem Domini conculcaturos. quia videlicet, vbi crux honoratur, nullæ magicæ artes efficaces sunt.

Sciendum igitur est, ideò esse superstitiosum & prohibitum, vti characteribus & figuris ad effectus aliquos producendos, vt magi faciunt, quia effectus illi nõ possunt esse naturales, quia characteres & figuræ non sunt operatiuæ naturaliter: nec proueniunt illi effectus à Deo, cùm nulla talis Dei promissio reperiatur, nec Deus ab illis inuocetur, sed fiunt illa omnia à Dæmone, & characteres solùm deseruiunt pro signo fœderis inter Diabolum & magos. At signum crucis operatur mirabilia, non ex virtute sua naturali, quam habeat, vt figura quædam; nec vt signum pacti cum Dæmone, sed vt signum diuinitùs institutum.

Ac, vt clariùs id percipiatur, nota, tres esse effectus crucis mirabiles. Primò, terret, & fugat Dæmones. Secundò, pellit morbos, & omnia mala. Tertiò, sanctificat ea, quibus imprimitur. Et quidem primum effectum ex tribus caussis habet; ex apprehensione Dæmonis; ex deuotione hominis; & ex instituto Dei. Nam Dæmon vbi crucem videt, mox recordatur, cruce Christi se victum, spoliatum, ligatum, & eneruatum fuisse. inde crucem timet & fugit, quomodo canis fugit lapidem & baculum, quo percussus fuit.

Deinde

Deinde, vim habet crux ex opere operantis eo modo, quo vim habet oratio. Nam signum crucis est inuocatio quædã meritorum Christi crucifixi signo expressa. Loquimur enim corde, voce, & nutibus. Itaque opponere contra Diabolum signum crucis, est opponere meritum passionis Christi, id est, inuocare Deum per Christi merita contra Diabolum. Vnde effectus tunc magis procedit ex fide, & fiducia ac deuotione interiore, quàm ex ipso charactere crucis; sicut quãdo oramus voce, & impetramus, effectus tribuitur potius fidei & fiduciæ internæ, quàm sono vocis. Et de his duobus modis nullum est dubium.

Existimo tamen, etiam tertio modo, id est, ex instituto Dei, & ex opere operato valere signum crucis contra Diabolum. Nam videmus Iudæos & Paganos sine vlla fide in Christum, solùm intendentes facere, quod Christiani faciunt, fugisse Dæmones signo crucis, vt patet ex Nazianzeno orat. 1. in Iul. Epiphanio hæres. 30. & Gregorio lib. 3. Dial. cap. 7. ex quo apparet, non deuotione aut fide operantis, sed ipso signo crucis fugatum Dæmonem.

Quare S. Avgvstinvs lib. 83. quæstionum, quæst. 79. dicit, indictum à Deo Dæmonibus, vt cedãt cruci, tanquam sceptro summi Regis; quomodo populi militibus cedunt, cùm ab illis profertur signum Imperatoris: *Nec mirum est, inquit, quòd hæc signa valẽt, cùm à bonis Christianis adhibẽtur, quando etiam cùm usurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent. Cùm autem non cedunt his signis huiusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cùm id iustum atq; utile iudicat. Nam nullo modo illi spiritus audent hæc signa contemnere. Contremiscunt hæc ubicunq; illa prospexerint.*

Dices; ergo erunt plura Sacramenta, quàm septem. Respondeo, signum crucis non esse Sacramentum propriè dictum; tum quia non confert gratiam iustificantem; tum etiam, quia non habet effectum infallibilem, vt Augustinus dicit, & experientia etiam testatur.

Quantum ad morbos & cetera mala, quæ non possunt percipere vim signorum, dicimus ea fugari per crucem tanquam per signum fidei & fiduciæ, vel potius tanquam per in-

uocationem signo expressam. Christus enim promisit fidelibus se daturum quidquid peterent cum fide, & nominatim Marci vlt. de morbis dixerat: *Serpentes tollent, super agros manus imponent, & bene habebunt; & si mortiferũ quid deberint, non eis nocebit.* Fideles igitur contra morbos, & reliqua mala implorant Dei auxilium per Christi meritum, idq; faciunt corde, ore, & nutibus. Et quia tunc effectus non producitur ex opere operato, more Sacramentorum, sed ex opere operantis, ideò non infallibiliter sequitur.

Quantum ad benedictiones, idem ferè dicendũ est. Nam cùm benedicimus homines, domos, agros, & similia, illo signo commendamus Deo per Christi merita res illas, quas benedicimus: & similiter cùm benedicimus aquam, oleum, ramos, candelas, &c. commendamus res eas Deo, eumque precamur, vt velit illas nobis esse salutares, vtq; per eas tanquam per instrumenta nos adiuuet.

Denique id, quod explicitè petimus precibus, idem implicitè petimus per signum crucis. Quanquam non potest, nec debet negari, quin etiam aliqua sanctitas accedat rebus, cùm signantur cruce: non quidem sanctitas, quæ sit aliqua qualitas physica, sed sanctitas in relatione consistens, qualis est crucis, clauorum, vestium, aliarumq; rerum, quæ tetigerunt Christum, aut Sanctos: & qualis est eorum, qui tangunt reliquias Sãctorum. Nam sanctificari aliquo modo eos, qui tangunt reliquias, constanter docent Patres; Basilius in Psal. 115. Gregorius Nyssenus in vita S. Theodori; Ioannes Chrysostomus in sermone de sanctis Iuuentio, & Maximo, & alij. Si autem contactus reliquiarum sanctificat, cur non etiam contactus vexilli salutaris? Certè AVGVSTINVS lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 26. id asserit: *Catechumenos*, inquit, *secundum quendam modum suum per signum Christi, & orationem manus impositionis puto sanctificari: & quod accipiunt, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen.* Atque hæc de Reliquiis, & Imaginibus pro instituta nostri operis breuitate sufficiant.

LIBER

LIBER TERTIVS
DE IIS REBVS, QVIBVS SVPERNA HIERVSALEM AB ECCLESIA IN TERRIS peregrinante colitur.

ETSI sequentes quæstiones de templis, votis, peregrinationibus, festis, & vigiliis, quæ fiunt in honorẽ Dei, & Sanctorum, non solùm ad hunc locum, sed etiam ad multa alia pertinere possunt: visum est tamen hoc loco eas integrè disputare; tum quia disputationes ita coniunctæ sunt, vt non facilè inter se disiungi possint; tum etiam quia id quod non est proprium huius loci, hinc peti poterit, cùm alibi oportunitas de ea re disputandi dabitur. Excipio tamen vota, de quibus hoc loco non nisi breuissimè disseretur, quia iam alibi res tractata est.

Vt igitur à templis ordiamur, septem erunt partes huius disputationis. PRIMVM *enim explicabimus, quæ fuerint hæreses de hac re. II. An sint templa erigenda. III. Qua forma. IV. Quos ob fines. V. De consecratione templorum, & dedicatione. VI. De ornatu eorundem. VII. De iis, quæ in templis benedicuntur, vt aqua, oleo, cereis, palmis, &c.*

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa templum.

DVO GENERA HOSTIVM HABVERVNT Dei templa. Vnum eorum, qui re ipsa templa euertebant; non odio templorum, sed odio gentis, aut religionis. Aliud eorũ, qui templa ipsa, vel eorum aliquid oderant tanquã malum. Primi generis fuerunt Nabuchodonosor, Antiochus, Pompeius, Cassius, Titus, qui templum Salomonis vel incenderunt, vel profanarunt, non odio templi, sed gentis. Vide 4. Reg. vlt. 1. Machab. 10. Iosephum lib. 14. antiquitatis & lib. 7. de bello Iudaico. Cornelium Tacitum lib. 21. & Augustinum lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 45.

Christianorum Ecclesias Diocletianus iussit omnes solo æquari, non odio templorum, sed religionis Christianæ. Eusebius lib. 8. hist. cap 2. Idem facere voluisse Iulianum scribit Hieronymus epistola ad Riparium.

Ariani quoq; & Donatistæ templa Catholicorum profanabant, & spoliabant, non odio templi, sed religionis. Vide Athanasium in Apologia pro fuga sua, & Theodoretum lib. 4 hist. cap. 19. & 20. & Optatum lib. 6. contra Parmen.

Ad aliud genus pertinent inprimis Manichæi; nam Faustus apud Augustinum lib. 20. cap. 3. & 4. obiicit Catholicis, quod haberent templa, & altaria more Gentium, & Iudæorum. Manichæos sequuti Messaliani templa omnia, & altaria execrabantur, & solùm in suis domibus orare volebant Deum, vt Damascenus refert libro de centum hæresibus. Eodem ferè tempore Eustathius templa omnia, & præcipuè Martyrum detestabatur, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & in priuatis domibus conuenticula fieri volebat.

Petrobrusiani templa destruebant, nouasq; templorum fabricas irridebant. Auctor Petrus Cluniacensis in epistola contra

contra Petrobrusianos, & auctor vitæ B. Bernardi lib. 3. cap. 5. Idem docuerunt postea Albigenses, vt Bernardus Lutzemburgensis in Catalogo refert. idem docuerunt VValdenses apud Claudium Coussordium libro contra VValdenses, capite 6. idem VViclefistæ apud Thomam VValdensem tomo 3. tit. 17. & 22. idem Taboritæ apud Æneam Syluium de origine Boëmorum, cap. 35. Idem Anabaptistæ Transyluani in antithesibus Christi veri, & Christi falsi, editis Albæ Iuliæ anno M. D. LXVIII.

Porrò Lutherani, & Caluinistæ admittunt templa, sed solùm ad concionandum, & Sacramenta ministranda; reprehendunt autem quod fiant templa ad orādum, quòd in honorem Sanctorum, quòd consecrentur certo ritu, quòd magnis sumptibus ornentur. Nam Magdeburgenses Centur. 4. cap. 6. col. 407. & sequentibus, multa dicunt cõtra ritus consecrandi Ecclesias, & in præfatione Centur. 6. reprehendunt Catholicos, quòd ingentibus sumptibus fabricent Ecclesias, easque in Martyrum honorem.

Ioannes Caluinus præfat. Institut. reprehendit ornatum templorum ex auro, argento, serico, lapidibus preciosis, &c. & lib. 1. cap. 11. §. 13. ornamenta templorum solùm esse vellet concionem, & Sacramenta, lib. 3. cap. 20. §. 30. dicit templa quidem erigi debere ad communes preces fundendas, sed non esse putandum vllam inesse templo sanctitatem, vbi apertè indicat, priuatas preces non fieri vllo modo meliùs in templo, quam alibi.

CAPVT II.

An templa sint erigenda.

QVi templa simpliciter erigi nolunt, nihil pro se afferre possunt, nisi Scripturas illas, quę Deum dicunt non habitare in locis manufactis, vt Matt. 5. *Cælum Dei sedes est, terra autem scabellũ pedum eius.* Et Act. 7. *Sed excelsus non in manufactis templis habitat.* Et Act. 17. *Nec in manufactis templis habitat, aut manibus humanis colitur.* Hinc enim Manichæi (vt testatur Augustinus libro contra Adimantum, cap. 10.) probabant Deum

Testamenti veteris, qui iusserat sibi ædificari tabernaculum, & templum, non esse verum Deum, sed malum principium, & pugnare cum Deo Testamenti noui. Sed refelluntur elegantissimè ibidem ab Augustino; nam Manichæi dicebant, Deum Testamenti veteris voluisse templa: Deum Testamenti noui non voluisse.

At è contrario legimus in Testamento veteri, Isaiæ 66. dicentem Deum: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, & quam domum ædificabitis mihi?* Et contrà in Testamento nouo, Ioan. 2. dicentem Christum de templo manufacto: *Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Et Matth. 21. *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Deus igitur vnus, & idem in vtroque Testamento approbat templa, in quibus adoretur, & non approbat templa, quibus putetur includi: quomodo idola, id est, Dij Gentium verè in templis continebantur, nec inde poterant exire, nisi qui eos affixerant parietibus, inde detrahere, & asportare vellent. sed de hoc plura in cap. 4.

CAPVT III.

De forma.

DE forma Ecclesiarum Christianarum non est quod multa dicamus, cùm adhuc antiquissimæ Ecclesiæ visantur. Duo tamen notanda sunt. VNVM, ad similitudinem templi Salomonis, in quo erat atrium, sancta, & sancta Sanctorum, Ecclesiæ ferè omnes habuisse tres partes. Primò porticus ante ingressum in templum, quem locum Græci πρόναον, nostri vestibulum dicunt: vbi manebant pœnitentes. Deinde erat ναός, id est, templũ, siue nauis. Vltimò ἅγιον, siue ἱερατεῖον, hoc est, sacrarium, siue sanctuarium, siue adyta, quæ erat pars interior templi, vbi erat altare, quæque diuisa erat à reliquo templo gradibus, cancellis, & velis, siue aulæis: neque eò penetrabant alij, quàm sacerdotes cum suis ministris clericis.

Præter

Præter has templi partes erat etiam domuncula annexa templo, quæ dicebatur ædicula salutatoria, vbi sedebat Episcopus, cùm se pararet ad sacra facienda. Vide Eusebium lib. 3 de vita Constantini, vbi describit templum, quod Hierosolymis ad sanctum sepulcrum Constantinus exstruxit: item Theodoretum lib. 4. hist. cap. 20. vbi meminit sacrarij aulæis separati à reliquo templo, quò introduxit Basilius Valentē Imperatorem : item lib. 5. cap. 17. vbi meminit tam sacrarij, quàm ædiculæ salutatoriæ. Vide etiam Hieronymum in epistola de obitu Nepotiani, Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. in fine. & Walfridum Strabonem libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 4. & 6.

Alterum est, Ecclesias Christianorum vt plurimum ad Orientem conuersas fuisse, & quatuor latera habuisse, quibus quatuor mundi partes aspicerent, exceptis quibusdam, quæ propter loci commoditatem aliter constitutæ sunt : id partim experientia constat: partim etiam testimoniis veterū. Nam Tertullianus libro contra Valentinianos non procul ab initio, dicit, Ecclesias Christianorum Oriētem amare solitas. VValfridus Strabo libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 4. dicit, maiorem partem Ecclesiarum ita fabricari, vt qui in eis orant, Orientem respiciant. idem Paulinus epist. 12.

Idem testantur Iustinus q. 118. Epiphanius hæresi 19. quæ est Ossenorum; Origenes homil. 5. in Num. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 27. Gregorius Nyssenus orat. 5. de oratione Dominica; Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. Germanus in libro de theoria rerum sacrarum; Ioannes Damascenus lib. 4. de fide, cap. 13. & omnes illi veteres, qui scribunt Apostolicam esse traditionem, vt oremus conuersi ad Orientem. id enim præcipuè seruari par est in solennibus precibus, quæ funduntur in templis.

Rationes autem huius cæremoniæ sunt quinque. Prima, quia ad Orientem erat Paradisus Genes. 2. secundum versionem LXX. vbi enim habet vulgata editio: *Plantauerat Deus Paradisum à principio*, Græca habet, ἐφύτευσεν παράδεισον ἐν ἐδὲν κατὰ ἀνατολάς. & certè verbum Hebræum קֶדֶם vtroq; modo rectè verti potuit. significat enim Ante, & Oriētem, quæ est pars mundi anterior. Vnde etiam noster inter-

pres Geneſ. 4. vertit idem nomen, ad Orientalem plagam. Oramus igitur conuerſi ad Orientem, quia profitemur nos peregrinos, & ad patriam noſtram, vnde eiecti ſumus, ſuſpiramus. ita Gregorius Nyſſenus.

SECVNDA ratio eſt, quia ab Oriente cœlum ſurgere, & moueri incipit, eſtq; propterea pars illa totius mundi corporalis excellentiſſima. Ideo autem orantes conuertimur faciem corporalem ad corpus excellentiſſimum, tum, vt auguſtinus, quia Deo ſunt danda ſemper meliora, tum etiam, vt admoneamur conuertere faciem ſpiritualem animæ ad ſpiritum excellentiſſimum, qui eſt Deus. ita B. Auguſtinus.

TERTIA ratio eſt, quia Chriſtus, quem oramus, eſt lux mundi, Ioan. 8. *Et vir Oriens nomen eius*, Zach. 6. vt igitur ſignificemus, nos in oratione illuſtrari à Chriſto ſole iuſtitiæ, ſicut illuſtrantur à ſole corporeo qui ad Orientem reſpiciunt; ideo hac cæremonia vtimur. ita VValfridus.

QVARTA ratio eſt, quia Dominus ipſe moriens in cruce, Occidentem reſpiciebat, nos ad Oriẽtem oramus, vt quaſi in faciem crucifixi intueamur: & quia ipſe *aſcendit in cœlum cœlorum ad Orientem*, Pſalm. 67. nos ad Orientem conuertimur, vt quaſi eum aſcendentem votis, ac precibus deducamus: ac demum quia ipſe ab Oriente venturus creditur ad iudicium, Matth. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vſq; in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis*: nos ad Orientem precamur quaſi venturum iudicem exſpectantes. ita Damaſcenus.

Poſſumus addere QVINTAM rationem, quia Iudæi orabant, & orant ad Occidentem, vt patet Exod. 26. vbi dicitur oſtium tabernaculi ad Orientem verſum fuiſſe, & Ezech. 8. ubi dicitur: *Ecce in oſtio templi Domini inter veſtibulum, & altare quaſi viginti quinq; viri dorſa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum ſolis.* Reprehendit enim Scriptura quoſdam, qui contra ritum eius temporis adorabant ad Orientem. Nos igitur ad Orientem reſpicimus, dum Iudæi reſpiciunt ad Occidentem, vt ſignificemus, eorum eſſe literam Occidentem, noſtrum autem ſpiritum viuificantem: & velamen adhuc manere ſuper cor eorum, nos autem conuerſos ad Dominum depoſuiſſe velamen.

CAPVT

CAPVT IV.

De fine.

QVATVOR ob fines eriguntur sacræ ædes, vnde etiam quatuor nomina sortiuntur. PRIMO, ad sacrificandum Deo, & hinc dicuntur templa. SECVNDO, ad orandum, & hinc dicuntur oratoria. TERTIO, ad Martyrum reliquias honorificè cõseruandas, & hinc dicũtur basilicæ, seu memoriæ, seu martyria. QVARTO, ad populum verbo Dei & Sacramentis pascendum, & hinc dicuntur Ecclesiæ.

Ex his finibus solum quartum agnoscunt Lutherani & Caluinistæ: Anabaptistæ autem, & VValdenses ne illum quidem. Nam quod nõ debeant in nouo Testamento erigi templa ad sacrificia, & constanter asserunt omnes huius temporis hæretici, & probãt omnibus illis argumentis, quibus probare solent non esse in Ecclesia vllum externum sacrificium, vel sacerdotium: quæ argumenta non sunt huius loci.

Vnum inuenit Augustinus Marloratus, quod directè obiiceret contra templa, nimirum illud Apocal. 21. *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus templum illius est.* Vbi de Ecclesia agitur, vt patet ex sequentibus: *Ambulabunt Gentes in lumine eius, & Reges adferent splendorem suum in illam.* Quæ verba mutuatur Ioannes ab Isaia, cap. 60. Isaiam autem certum est de Ecclesia ista militante loqui. & confirmatur argumentum ex eo, quod Deus voluit euerti templum Salomonis, quod ad sacrificia erectum fuerat. Potest etiam confirmari ex Patribus: Patres enim ordinariè à vocabulo templi abstinẽt, cum de Ecclesiis Christianorum loquuntur; immò etiam eas templis opponunt, vt Hieronymus, qui in epistola ad Riparium dicit, Iulianum Christi Ecclesias aut euertisse, aut in templa conuertisse. Et Cecilius apud Minutium Felicem obiicit Christianis, quòd tanquam athei nulla haberent templa, vel altaria. & Optatus lib. 6. *Quis nostrûm*, inquit, *intrauit templum?*

Quòd autem ad orandum Ecclesiæ instituí debeant, quasi melius sit in vno loco orare, quàm in alio negãt omnes huius temporis hæretici, & probant assertionem suam. PRIMO, ex illis verbis Matt. 6. *Tu autẽ cùm oraueris, intra in cubiculum*

lum tuum, &c. SECVNDO, ex illis Ioan. 4. *Venit hora, & nũc est, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis Patrem. Spiritus est Deus, qui eum adorant, in spiritu, & veritate adorare oportet.* Non ergo oratio alliganda est certo loco. TERTIO, ex Paulo 1. Tim. 2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.* QVARTO, Deus non est magis in templo, quàm alibi: *Non enim in templis manufactis habitat, sed cœlum & terram implet.* Ergo vbique ex aquo adorari, & inuocari potest.

Quòd verò non sint templa Sanctis erigenda, probatur, quia est manifesta idololatria; nam ad latriæ cultum pertinere templa, S. AVGVSTINVS docet libro cõtra sermonem Arianorum, c. 20. vbi probat Spiritum sanctum esse Deum, quia Apostolus dicit 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Si legerent*, inquit, *Ariani templum Salomonis ex lignis, & lapidibus Spiritui sancto erectum, non negarent illum esse Deum, cùm templi constitutio ad latriæ cultum pertineat: Quomodo ergo negant Spiritum sanctum esse Deũ, cum templum habeat longè nobilius?* Vnde idem August. lib. 8. de ciu. Dei, cap. vlt. dicit: *Nec tamen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Item lib. 1. contra Maximinum argum. 11. de Spiritu sancto, sic ait Augustinus: *Nónne si alicui S. Angelo excellentissimo de lignis, & lapidibus faceremus templum, anathematizaremur à veritate Christi, & ab Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem, quæ vni tantùm debetur Deo?* Hîc autem ad marginem notauit Erasmus: *Hoc nunc fit quibuslibet Diuis.*

Quòd deniq; non sint Ecclesiæ erigendæ ad concionem & Sacramenta, nõ aliter probant Anabaptistæ, nisi exemplo Christi, qui concionabatur, nunc in montibus, nuc in desertis, nunc in mari ex nauicula, nũc in priuatis ædibus. Baptismum dabat in fluminibus, Eucharistiam instituit in priuata & profana domo.

Vt igitur hæc omnia ordine refellantur, sit hæc PRIMA propositio. *Rectè instituuntur certa loca, in quibus verbũ Dei, & Sacramenta populo ministrentur.* Hæc est contra Eustathium, VValdenses, & Anabaptistas, & eorum similes.

Probatur

Probatur PRIMO, exemplo Christi & Apostolorum, qui etsi interdum data occasione in variis locis verbũ Dei seminarent, tamen ordinariè in templo, vel synagogis, quæ erant eius temporis Ecclesiæ, id faciebant. Matt. 26. Dominus ait: *Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.* Et Ioan. 18. *Ego palàm loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.* Item Act 5. Angelus educẽs Apostolos de carcere, dicit illis: *Ite, & stantes in templo loquimini plebi omnia verba vitæ huius; qui cùm audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.* Act. 13. Paulus & Barnabas missi ad prædicandum, primùm intrant in synagogam, & ibi prædicant.

SECVNDO, probatur exemplo primorum Christianorũ; nam quòd primi Christiani habuerint Ecclesias à priuatis domibus distinctas, patet ex epist. 1. ad Cor. c. 11. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos.* Et quod ista Ecclesia non esset priuata domus, patet ex sequentibus: *Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Et rursus: *Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis.* Et cap. 14. *Mulieres in Ecclesiis taceant, si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.*

Idem confirmatur ex antiquissimis Patribus; nã CLEMENS li. 10. recognitionum, circa finẽ, refert Antiochiæ Petro prædicante conuersam fuisse Theophili domum in Ecclesiam, ibiq; Petro cathedram constitutam, vnde doceret populum. PHYLO in libro de vita theorica supplicum, quem citat Eusebius lib. 2. hist. c. 17. scribit, primos Christianos in omnibus locis constituisse ædes sacras ad mysteria celebranda, & sacros libros legendos. IVSTINVS in Apol. 2. ad finẽ dicit, Christianos die Dominico in vnum certum locum omnes conuenire ad verbum Dei, & Eucharistiæ communicationem.

TERTVLLIANVS antiquissimus Latinorum lib. contra Valentinianos non procul ab initio expressè meminit sacræ ædis ad quam Christiani cõueniebant. CYPRIANVS serm. de eleemosynis arguens mulieres opulentas, quæ in Ecclesiã sine oblatione veniebãt: *In Dominicum*, inquit, *sine sacrificio venis, & partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis.*

Vbi

Vbi Dominicum Ecclesiam vocat, quia domus illa sacra Domini palatium est.

Gregorius Neocæsariensis Cypriani æqualis cùm Ecclesiam exstruere vellet, nec satis loci haberet propter vicinam quandam rupem, eam rupem precibus suis loco movit, vt refert Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. qui etiam cap. 26. scribit Catholicos cum Paulo Samosateno de sacra æde apud Aurelianum Imperatorē contendisse. nec refert, vtrum narrationem istam de miraculis Gregorij Eusebius scripserit, an Ruffinus, qui Eusebium Latinum fecit, addiderit; vterque enim est antiquus auctor.

Tertio, probatur ratione; nam populus Christianus debet aliquando necessariò cōuenire ad res sacras: nec enim concio potest fieri ad singulos seorsim, nec etiam celebratio Eucharistiæ: & etiamsi posset, non expediret tamen, quia conuentus hominum vtilissimus est ad alendam animorum vnionem: igitur necesse est, vt aliquis certus locus constituatur, vbi ciusmodi conuentus fiant.

Præterea si habemus certa loca ad alia ministeria, vt ad iudicia, ad conuiuia, ad somnum, &c. cur non etiam ad res sacras? Neq; exemplum Domini contrarium ostendit. Nam viuente Domino nondū erat Ecclesia noui Testamenti constituta, sed tunc colligebatur, & constituebatur, & ideo non mirum, si non habuerit propria loca sacra. At postquā Christiani cœperunt esse populus aliquis, mox habuerunt Ecclesias, vt ostensum est.

Secvnda propositio. *Ecclesiæ Christianorum ad sacrificia offerenda institutæ sunt, & ideo verè & propriè templa appellari possunt.* Probari posset primò, omnibus argumentis, quæ probant Eucharistiam esse sacrificium. Sed hæc, vt dixi, ad alium locum pertinent.

Probatvr igitur hoc modo; Ecclesiæ Christianorū semper habuerūt altaria, ergo semper vera templa fuerunt; nam templum nihil est aliud, quàm locus altaris. & præterea magis indicat sacrificij ritum altare, quàm templum; nam sine altari nō potest sacrificari, sine templo potest; quare si vt concludant sacrificia hæretici negant templa, multò magis deberēt negare altaria, sed altaria nullo modo negare possunt,

vt patet ex illo 1 Cor. 10. *Non potestis mensæ Domini, & mēsæ dæmoniorum participes esse.* Vbi Apostolus opponit mensam Eucharistiæ mensis Idolothytorum; mensæ autē Idolothytorū erant vera altaria. Vnde Ambrosius exponit mensæ Domini, id est, altaria. Item ex illo Hebr. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatē, qui tabernaculo deseruiunt.* Quem locum aduersarij intelligūt de altari crucis, quasi dicat Apostolus, habemus Christi passionem, qua frui nō possunt, qui adhuc in eius figura celebranda occupantur. At Patres intelligunt de sacrificio Eucharistiæ. Nam Theophylactus dicit, hîc agi de incruento sacrificio; idem dicunt Chrysostomus, Sedulius, Theodoretus, Oecumenius.

ACCEDIT traditio omnium Patrum. nullus verè est veterum, qui non meminerit altaris Ecclesiæ. Canon. 3. Apostolorum, Dionysius cap. 3. Eccles. hierar. Irenæus lib. 4. cap. 34. Athanasius in vita B. Antonij, & in Apologia pro fuga sua, Tertullianus libro de pœnitentia, Optatus li. 6. contra Parmenianum, Hieronymus in epitaphio Nepotiani, Augustinus epist. 50 & alij omnes sæpe altaris mentionem faciunt, vbi de Ecclesiis loquuntur.

TERTIO, probatur testimoniis Patrū, qui nomine templi vtuntur. Nam inprimis Græci passim vtuntur hoc nomine, vt Eusebius lib. 3. de vita Constantini; Basilius in Psal. 114. Nazianzenus oratione in Gorgoniam sororem; Nyssenus oratione in Theodorum; Chrysostomus hom. 51. in Matth. & alij: nec Latini ab hac voce omnino abhorrent; nam LACTANTIVS in carmine de passione Domini, ait:

Quisquis ades, mediāq; subis in limina templi,
Siste parum, &c.

Et Saluianus lib. 4. de prouidentia: *Ecclesia*, inquit, *vel potius templum.*

B. AMBROSIVS lib. 2. de officiis, cap. 21. *Et maximè*, inquit, *sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.* Et cap. 28. *Nemo potest accusare, quia templum Dei ædificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis, spacia laxata sunt.*

HIERONYMVS in cap. 7. Hierem. Ecclesiam vocat templum. & B. AVGVSTINVS lib. 8. de ciuitate Dei, cap. vlt. cùm dicit:

dicit: *Nec nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniã non ipsi, sed Deus eorum noster est Deus.* Apertè indicat, Deo ista omnia cõstitui, vnde infrà addit: *Non autem ista esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit vnum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum.*

Ex his ad PRIMAM obiectionem respondeo, in cap. 21. Apocal. agi de Ecclesia triumphante. Vbi non erit templum, quia tunc cessabunt oblationes & preces, & Sacramẽta, propter quæ templa eriguntur. ita enim exponunt omnes probati auctores; Primasius, Beda, Oecumenius, Richardus, Hugo, pertus, Anselmus, necnon Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei ca. 17. vbi dicit, impudentiæ nimiæ sibi videri, si quis istũ locum Apocalypsis exponere velit de præsenti Ecclesia.

Ex quo intelligimus non esse Augustini expositionem A pocalypsis, quæ habetur tomo 9. operum eius, vbi de Eccle sia huius temporis eum locũ intelligere videtur. Et ipse con textus hoc declarat; nam in cap. 20. describitur iudicium, damnatio impiorum, & concluditur caput illis verbis: *Iudicatum est de singulis secũdum opera ipsorum, & infernus & mors missi sunt in stagnũ ignis. hæc est mors secunda. & qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Deinde sequitur cap. 21. de gloria beatorum: *Et vidi, inquit, cœlum nouum, & terrã nouam, &c.* Præterea paulò post illa verba: *(Et templum non vidi in ea)* subiungitur, *non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Quod certè non potest intelligi de Ecclesia huius temporis, in quam multi intrant, non mundi, & coinquinati. vt patet ex parabola de *sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congregante*, Matth. 13.

RESPONDENT, Scripturam loqui de Ecclesia interna & prædestinata, quæ solùm admittit iustos. AT CONTRA, hæc secundum ipsorũ principia, quantumuis aliquis sit prædestinatus & fidelis, semper tamẽ est immundus, & in omni opere peccat. peccatum enim non tollitur in hoc mundo per Baptismum, vt ipsi dicunt, aut fidem, sed solùm non imputatur, nec possunt dicere hîc vocari incoinquinatos eos, quibus Deus nõ imputat peccata; nam Ioannes addit, aut abominationem faciens, & mendacium. Quæro igitur, aut Lutherani fideles & prædestinati abominationem faciunt, & mendacium, aut non faciunt; si faciunt, ergo nõ sunt in Ecclesia, si non

si non faciunt, ergo non peccant in omni opere suo. Fateantur ergo necesse est, Ioannem loqui de Ecclesia cœlesti, in qua nulli erunt, qui abominationem, & mendacium faciant.

Ad probationem ex Isaia, Hieronymus in eum locum tres indicat expositiones; vnam Iudæorum, & Hæreticorum Chiliastarum, qui omnia verba Isaiæ in illo cap. 60. referebant ad felicitatem mille annorum, quam se habituros putant cum Christo hîc in terris post resurrectionem; alteram Catholicorum, qui omnia intelligebant de Ecclesia triumphante; tertiam aliorum Catholicorum, qui omnia intelligebant spiritualiter de Ecclesia huius temporis.

LYRANVS duas alias adfert; vnam quorundam, qui ea omnia intelligunt de felicitate Iudæorum post reditum ex Babylone; alteram suam, quòd intelligantur omnia de Ecclesia, sed non omnia de eodem statu Ecclesiæ; sed prima pars capitis intelligatur de Ecclesia secundum statum huius vitæ; secunda de Ecclesia secundum statum vitæ futuræ.

PRIMA expositio hæretica est, & fabulosa, & millies à Patribus explosa. SECVNDA probabilis est, & secundum eam nulla est in argumento nostro difficultas. QVARTA falsissima est, & rectè à Lyrano refellitur. QVINTA probabilis est, & secundum eam argumentum non habet difficultatem. TERTIA est maximè probabilis, & eam sequuntur Hieronymus ipse, & post eum Cyrillus in hunc locum. & secundum eam ad argumentum respondemus, ea quæ ad literam intelliguntur de Ecclesia militante, à Ioanne in Apocalypsi per anagogen intelligi de Ecclesia triumphante; id enim Apostoli sæpissimè fecerunt. vt illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum*, Oseę 11. quod ad literam de filiis Israël intelligitur, Matthęus cap. 2. in sensu allegorico de Christo intellexit. & quod de agno Paschali ad literam dixerat Moyses, Exodi 12. *Os non confringetis ex eo*: allegoricè intellexit Ioannes de Christo, Ioan. 19. neque hoc repugnat Hieronymo; ipse enim ad finem, cap. 60. dicit, gloriam Ecclesiæ, quæ describitur in illo capite, impleri quidem in hoc seculo aliquando, sed plenius implendam in futuro.

Ad confirmationem PRIMAM dico, Deum voluisse, vt templum Salomonis euerteretur, vt intelligeremus, statum

veteris Testamenti iam cessasse, non quòd ei templorum ædificatio displiceret.

Ad testimonia Patrum dico, primos Christianos, propter recentem memoriam sacerdotij Aaronici, abstinuisse non solùm à vocabulo templi, sed etiam sacerdotij, ne viderentur adhuc durare Iudaicæ cærimoniæ. Itaq; Apostoli in suis epistolis pro sacerdotibus Episcopos, & Presbyteros; pro templis Ecclesias dicunt: & similiter loquuntur Iustinus, Ignatius, & ceteri antiquissimi Patres.

Deinde tempore Tertulliani iam satis perfecta differentia inter Christianos, & Iudæos, cœperunt Christiani Presbyteros & Episcopos nominare Sacerdotes, vt patet ex Tertulliano libro de velandis virginibus; lib. de monogamia, & alibi, & ex Cypriano in omnibus ferè epistolis; & ex sequentibus omnibus Patribus. adhuc tamẽ abstinebant à vocabulo templi, quia mundus plenus erat templis idolorum, & vsu loquendi obtinuerat, vt nomine templi intelligeretur locus consecratus ad sacrificia cruenta; & in hoc sensu Octauius apud Minutium Felicem, Optatus, & Hieronymus negant Christianos habere templa.

Dices; At Octauius obiectioni Cecilij, quod Christiani non haberent templa, aras, sacrificia, respondit, ideò Christianos non erigere templa, quod sciant Deum non posse capi vllo loco; & ideò non sacrificare, quod sciant Deum nullis re indigere; & seipsos loco templorum constituere, & sacrificare iustitiam, pietatem, aliasque virtutes: vbi videtur simpliciter admittere Christianos nulla tunc habuisse templa vel altaria, vel sacrificia.

Respondeo, Octauium noluisse Sanctum dare canibus; & quia non videbat Cecilium capacem mysterij Eucharistiæ, quod est vnicum Christianorum sacrificium, malùisse hoc tacere, & ad mentem aduersarij respondere, qui de sacrificiis cruentis loquebatur. Nam quòd ante Minutij tempora Christiani altaria, & sacrificia, & proinde etiam templa habuerint, patet ex Irenæo, & Tertulliano iam citatis; vterque enim Minutio antiquior est.

Tertia propositio. *Ecclesiæ Christianorum rectè adorandum, etiam priuata oratione, instituuntur.* Probatur

Prim

PRIMO, Scripturæ testimonis; nam 3. Reg. 8. & 2. Paral. 6. Salomon affirmat templum factum esse, vt sit locus orationis, & petit à Deo, vt quicunque ibi orauerit, exaudiatur, 3. Reg. 9. Deus apparens Salomoni pollicetur ita futurum, vt ille petierat. At si esset superstitio orare in templo potius, quàm alibi, neque Salomon ad hunc finem instituisset templum, neque Deus approbasset factum eius; superstitio enim nunquam fuit licita. Præterea Isaiæ 56. dicitur, domus mea, domus orationis vocabitur. & confirmat hoc ipsum Dominus Matt. 21. Neque obstat verbum Domini: *Intra in cubiculum tuum*; vel, *Venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis, &c.* Nam post illa omnia Dominus dixit de templo Salomonis: *Domus mea, domus orationis vocabitur.*

SECVNDO, probatur exemplis Scripturarum, 1. Reg. 1. Anna precatura Dominum ad tabernaculum accedit, vbi erat arca, ibiq; orans exaudita est. 2. Reg. 7. Dauid similiter precaturus perrexit ad tabernaculum, & coram arca Domini orare cœpit. at certè nisi putasset, ibi Dominum magis esse præsentem, & facilius orationem exaudiri, domi suæ mansisset. idem etiam Dauid, vt habetur 1. Paralip. cap. 21. voluit ire ad tabernaculum Domini in Gabaon, vt oraret pro auertenda peste à populo, sed non præualuit nimio timore perterritus, ideò in ipsa Hierusalem exstruxit altare. Daniel oraturus, quia non poterat ingredi templum, in Babylone existens captiuus, saltem aperta fenestra orabat ad eam partem conuersus, vbi fuerat templum Domini, Daniel. 6. Luc. 2. Anna filia Phanuelis, *non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Luc. 18. Publicanus in templo orans iustificatur. Actor. 3. Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Actor. 8. Eunuchus Reginæ Æthiopum venerat adorare in Hierusalem.

TERTIO, probatur ex Patribus; ORIGENES homil. 2. in Exod. Ecclesias Christianas domos orationis vocat. TERTVLLIANVS in Apologet. cap. 39. dicit, in Ecclesiam conueniri Primò ad orationem. Secundò ad lectionem. Tertiò ad exhortationem, &c. EVSEBIVS lib. 2. hist. cap. 17. ex Philone dicit, in singulis locis primorum Christianorum fuisse sacras ædes consecratas orationi.

CHRYSOSTOMVS homil. 30. contra Anomæos: *Orare*, inquiunt, *vel domi possumus; te, homo, decipis, & magno in errore versaris; nam etsi domi quoque datur orandi facultas, tamen fieri non potest, vt domi tam benè ores, quàm in Ecclesia.* Idem repetit homil. 79. ad populum.

BASILIVS lib. 2. de Baptismo quæst. 8. dicit, locum non parum referre ad orandum, & soluit duo argumenta aduersariis nobis obiecta ex Ioan. 4. & 1. Tim. 2. & in quæstionibus fusè explicatis quæst. 40. dicit, ad Ecclesias non oportere accedere propter negotia secularia, sed caussa orationis.

AMBROSIVS in oratione de tradendis basilicis dicit, se quotidie solitum ire ad Martyres, id est, ad basilicas Martyrum orationis gratia. HIERONYMVS in epitaphio Marcellæ: *Apostolorum*, inquit, *& Martyrum basilicas secreti celebrabat orationibus.* RVFINVS lib. 2. hist. cap. 33. de Theodosio scribit: *Circuibat omnia orationum loca.* Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. meminit multorum, qui in basilicis orantes miracula impetrarunt. & ibidem dicit, se cum aliis collegis suis quandam orationis domum dedicasse.

QVARTO, probatur ex nomine; nam Ecclesiæ à Græcis sæpe vocantur εὐκτήρια, & à Latinis oratoria. Vnde Augustinus epistol. 109. in oratorio nemo aliud agat, nisi ad quod factum est; vnde & nomen accepit.

QVINTO, probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est in templo magis, quàm alibi; nam alioqui non diceret Paulus 1. Cor. 3. *Nescitis quia estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis?* Et 1. Cor. 6. non diceretur: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis, glorificate; & portate Deum in corpore vestro.* Et 2. Cor. 6. *Vos estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, & in ambulabo.* Apostolus enim accipit similitudinem à veris templis. quia enim templum est domus Dei, in qua ipse peculiari modo inhabitat; ideò ipse vt ostenderet in nobis esse Deum peculiari modo, corpora nostra templum Dei appellauit. Vnde Augustinus lib. 2. ad Simplicianum q. dicit, Dauidem orasse ante arcam, quia ibi sacratior, & commendatior præsentia Domini erat. Cùm igitur in templis sacratior, & commendatior sit præsentia Domini, ibi certè magis orare expediet, quàm alibi.

SECVN-

SECVNDA ratio, Deus in templo citiùs exaudit, vt patet ex promissione Dei, 3. Reg. 9. quod enim Deus promisit templo Salomonis, sine dubio promisit etiam templis Christianorum; nam quod petiit Salomon cùm templum dedicauit, idem petit Ecclesia cùm noua templa dedicat, nimirum, vt aures Dei in eo loco sint apertæ. non est autē credibile Deum exaudisse preces Salomonis, & non exaudire etiam preces Ecclesiæ suæ. Immò hic est modus, quo Deus est in templo peculiariter, nimirum, quia ibi est per exauditionem.

TERTIA ratio, quia oratio est res nobilissima, & proinde ei debetur locus nobilissimus, qualis est locus sacer. ita Basilius lib. 2. de Baptismo, quæst. 8.

QVARTA, quia in Ecclesia sunt omnia accommodata ad excitandam deuotionem, quæ orationi maximè necessaria est. nam altaria, cruces, imagines, reliquiæ, ipsi etiam parietes Deo dicati mouent ad pietatem; quæ certè alibi non inueniuntur.

QVINTA ratio, quia in templis ordinariè præter Dei præsentiam, quæ est vbique, est etiam præsentia mediatoris Christi corporaliter in Eucharistia; quæ certè auget spem, & fiduciam orantis; & præterea non potest non incutere menti religiosæ horrorem, & reuerentiam. nam vt Ioannes Chrysostomus dicit homil. 36. in primam ad Cor. vbi est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequentia; vbi autē est talis Rex, & tales Principes, ibi est cœleste palatium, immò cœlum ipsum.

Hinc ad argumenta contraria facilè responderi poterit. AD illud igitur, quod obiiciebatur ex Euangelio, respondeo, illa verba: *Intra in cubiculum tuum*, non posse intelligi simpliciter de cubiculo materiali; nam alioqui Apostolus Domino contradiceret, qui ait: *Volo viros orare in omni loco.* Et nónne ipse Dominus legitur orasse frequenter in montibus, in cubiculo autem non legitur? Et Chrysostomus hom. 79. ad populum dicit, vbique orari posse, etiam in foro: & adfert exempla quorundam, qui magistratu clamante & furente, pro foribus eius loci signo crucis muniti, & breui oratione solo corde ad Deum missa, mox immutauerunt cor magistratus, & propitium habuerunt, quem iratum habituri erant. Dominus ergo Matth. 6. iubet, vt in oratione non quæramus

inanem gloriam, quemadmodum Phariſæi faciebant, qui orabant in angulis platearum, vt viderentur ab hominibus, ſed quæramus Deo placere, & ab illo videri. Quando ergo ſic oramus, vt non quæramus humanas laudes, ſemper in cubiculo oramus, ſiue alioquì ſimus in Eccleſia, ſiue in montibus, ſiue etiam in ipſo foro. Quando autem intramus cubiculum ad orandum, & cupimus videri, tunc ſanè extra cubiculum orare dicimur, vt pulchrè annotat Ioannes Chryſoſtomus in hunc locum.

Porrò Ambroſius lib. 1. de Cain, cap. 9. Hieronymus in cap. 6. Matth. & Auguſtinus lib. 2. cap. 6. de ſermone Domini in monte, intelligunt per cubiculum ſecretum cordis, ac volunt prohibitas euagationes mentis tempore orationis, quod verum eſt. Sed prima expoſitio eſt magis literalis.

Ad Secvndvm dico. Dominum eo loco non loquì de adoratione ratione loci, ſed ratione modi. non enim vult dicere, tempore nouæ Legis neminem adoraturum Deum in Hieruſalem, vel in monte Garizim, id enim falſum eſſet; nam Act. 3. Petrus & Ioannes etiam poſt acceptum Spiritum ſanctum aſcendebant in templum, vt orarent; & ab eo tempore vſque nunc qui peregrinantur ad loca ſancta Palæſtinæ, adorant Deum in Hieruſalem, & in monte Garizim, & in aliis omnibus eius terræ locis.

Senſus igitur verborum Domini eſt: tempore nouæ Legis non adorandum amplius Deum in monte Garizim, id eſt, non adorandum ritu Samaritanorum, quo vtebantur in eo monte adorantes, neque adorandum in Hieruſalem, id eſt, non adorandum ritu Iudaico, quo vtebantur in templo illo adorantes, ſed nouo ritu, qui erit in ſpiritu, & veritate, id eſt, qui non conſiſtet præcipuè in externis, corporalibus, & vmbraticis cærimoniis, ſed in interna, & ſpirituali cognitione, & dilectione Dei, in corde contrito, & humiliato. Quæ tamen adoratio non excludit externum cultum, ſi ad internum iuuandum, vel exprimendum ordinetur, ita Chryſoſtomus, Cyrillus, Euthymius, & alij exponunt in commentar. huius loci; qui illud, *In ſpiritu*, opponunt cærimoniis Iudæorum, quatenus corporales erant; illud, *In veritate*, opponunt iiſdem cærimoniis, quatenus vmbræ, & figuræ erant.

Non

Non malè tamen Theophylactus, B. Thomas, & Caietanus in hunc locum Ioannis; illud, *In spiritu*, opponunt cærimoniis Iudæorum corporalibus; illud, *In veritate*, opponunt errori Samaritanorum, qui adorabant quod nesciebant. Itaque solutio in hoc consistit, quòd Dominus velit præcipuum cultum Christianorum esse spiritualem, & purum ab omni errore: cùm præcipuus cultus Iudæorum fuerit externus; cultus autem Samaritanorum fuerit non solùm externus, sed etiam impurus, quia simul Deum Israël, & Deos Gentium adorabant.

SED DICES, non videtur verum, præcipuum cultum Iudæorum fuisse externum. Nam Isaiæ 29. arguit Dominus Iudæos, quòd labiis orarent, & honorarent Deum, cor autem eorum longè esset ab ipso. Et Dauid Psal. 50. sacrificium Deo offert cordis contriti & humiliati.

RESPONDEO, cultum internum, etiamsi is à Iudæis requirebatur, & in quibusdam inueniebatur, esse proprium noui Testamenti, quia internus cultus à spiritu fidei & caritatis procedit, quæ est gratia noui Testamenti, & ex lege veteri nullo modo haberi potest: sicut enim dicimus, timorem esse legis, amorem Euangelij, & tamen amorem ex toto corde à Iudæis Deus requirebat, & sancti Patriarchæ, & Prophetæ Deum ex toto corde dilexerunt, & hac ratione ad nouum Testamentum pertinebant; non enim à litera legis, sed à spiritu gratiæ id habebant: ita dicimus cultum externum esset proprium legis, quamuis non placeat sine interno; cultum internum esse proprium Euangelij, quamuis sine externo esse non possit. & si aliqui in lege veteri cultu interno Deum coluerunt, vt Deus petebat, id non à lege, sed à gratia noui Testamẽti, ad quam etiam ipsi pertinebant, habuerunt.

Ad TERTIVM locum facilis responsio est. cùm enim Apostolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuãtes puras manus sine ira, & disceptatione.* vel agit de publica, vel de priuata oratione. si de priuata, vt Ambrosius, Anselmus, Haymo, Thomas, & alij Latini exponunt, tunc sensus est secundum eosdem, non solùm in Ecclesia, quamuis ea sit præcipua domus orationis, sed etiam in aliis omnibus locis licitum esse orare Deum, modò turpitudo loci non videatur impedire. si autem de publica oratione agitur, tunc testimonium hoc

pro nobis facit; illud enim, *In omni loco*, significat, in omni loco, vbi ad orandum pùblicè conuenitur, id est, in omni Ecclesia.

Quòd autem hæc sit vera expositio, patet PRIMO ex eo, quod secundum omnes Græcos, & multos Latinos Apostolus ponit illud, *In omni loco*, propter Iudæos, qui solùm in uno loco, id est, in templo Salomonis orandum censebant: priuatas orationes etiam Iudæi vbique faciebant, vt patet ex illo Matth. 6. *Amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare*. igitur de publica oratione, & de sacrificio agitur, quæ solùm in templo Salomonis Iudæi fieri debere existimabant.

SECVNDO patet ex eo, quod statim subditur: *Similiter mulieres in habitu ornato, &c.* quæ non possunt intelligi, nisi de oratione, quæ fit in Ecclesia. cur enim necesse est mulierem conuenienti habitu vestiri, cùm ad orandum proficiscitur, nisi propter alios, cum quibus orat?

TERTIO patet, quia cùm dicitur: *Volo ergo viros, &c.* illud, *Ergo*, coniungit hanc sententiam cum initio capitis, vbi dictum est: *Obsecro primùm fieri obsecrationes, orationes, postulationes, &c.* Quæ verba B. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, & omnes Græci intelligunt esse dicta de publica oratione, quæ fit in Missarum celebratione. Adde, quòd Basilius lib. 2. de Baptismo, quæst. 8. vtrumque locum sic exponit, vt velit Christum, & Apostolum docere voluisse, deinceps non fore locum orationis solùm in Hierusalem, sed in toto orbe erigenda templa, & oratoria.

Ad QVARTVM concedo, Deum esse vbique aliquo modo, sed non omnibus modis; nam certè si Deus esset vbique eo modo, quo est in cœlis coram beatis, frustrà diceremus: *Pater noster, qui es in cœlis.* Ac vt verba ipsa Caluini refellamus, sciendum est, Caluinum lib. 3. Instit. cap. 20. §. 30. sic loqui: *Cauendum est, ne putetur templum propriæ esse Dei habitatio, vt ibi aures suas propiùs nobis admoueat, quemadmodum aliquot seculis antea putatum est.* Iam vel Caluinus vult Deum non ita propriè habitare in templo, vt ibi concludatur: vel existimat nullo modo posse dici, Deum magis in templo, habitare, quàm alibi. si primum, rectè dicit, sed mentitur, cùm ait: *Aliquot seculis aliter putatum fuisse*; nunquam

quam enim Catholici tam stupidi fuerunt. si secundum, loquitur omnino contra Scripturas; nam si Deus esset vbique eo modo, quo est in templis, frustrà templum diceretur domus Dei, Isaiæ 56. & alibi passim. Frustrà Paulus diceret, nos esse templa Dei, quia Deus in nobis habitat. & si Deus non loquitur, & audit magis in vno loco, quàm in alio, cur, quæso, in Testamento veteri ordinariè responsa dabat solùm ex propitiatorio, quod erat super arcam?

QVARTA propositio. *Sacræ domus non solùm Deo, sed etiam Sanctis rectè ædificantur, & dedicantur.* Probatur conclusio ista quarta ex Conciliis, & veterum testimoniis. Concilium GANGRENSE in epistola ad Episcopos Armeniæ, damnat Eustathium tanquam contemptorem basilicarum sanctorum Martyrum. & can. 20. nominat Martyrum basilicas. Concilium CABILONENSE can. vlt. Martyrum basilicas appellat. Concilium CARTHAGINENSE V. can. 14. vetat, ne ædes vlli Martyri ædificetur, nisi ibi sit aut corpus, aut aliquæ eius reliquiæ; aut ibi Martyr habitauerit; aut certè in eo loco passus sit. aliquid enim horum requiritur, vt memoria Martyris dici possit locus aliquis.

Præterea Patres idem docent, ac primùm Græci. CYRILLVS catech. 16. meminit Ecclesiæ Apostolorũ erectæ in Hierosolymis in loco, vbi Spiritus sanctus descenderat. ATHANASIVS in epistola ad solitariam vitam agentes, nominat templum S. Quirini. BASILIVS in Psal. 114. in ipso principio vocat sacrum Martyrum templum. NAZIANZENVS orat. 1. in Iulianum scribit, Gallum & Iulianum ædem sacram Mamæ Martyri ingentibus sumptibus erigere cœpisse. & laudat Gallum, quia ex amore syncero id faciebat. Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum multa dicit de templo ipsi Martyri dicato. CHRYSOSTOMVS homil. 28. ad populum: *Ad Veras*, inquit, *regias Ecclesias dico, & oratorias ædes, & Martyrum templa, &c.* Et homil. 66. dicit, Constãtinum post mortem factum ianitorem piscatoris, quia sepultus erat pro foribus basilicæ S. Petri apud Constantinopolim. THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, templa olim idolorum, nunc Martyrum esse dicit. EVSEBIVS lib. 4. de vita Constantini, cap. 58. 59. & 60. dicit, templum pulcherrimũ Constantinopoli Apo-

ſtolis à Conſtantino erectum. SOZOMENVS lib. 6. cap. 18. meminit templi S. Thomæ, quod erat Edeſſæ. SOCRATES lib. 1. cap. vlt. meminit Eccleſiæ Apoſtolorum. EVAGRIVS lib. 2. cap. 3. meminit templi S. Euphemiæ. & lib. 3. cap. 8 templi S. Theclæ ampliſſimè à Zenone exſtructi. NICEPHORVS lib. 13. cap. 37. meminit templi S. Baſiliſci. DAMASCENVS lib. 4. cap. 16. aſſerit templa in Martyrũ memoriam ædificanda. Denique exſtat liber Procopij de ædificiis Iuſtiniani, vbi plurima templa Martyrum aliorumq; Sanctorum enumerat.

Ex Latinis AMBROSIVS lib. 1. epiſt. 5. ad Felicem Epiſcopum Comenſem: *Ortus*, inquit, *eſt ſermo de baſilica, quam condidit Apoſtolorum nomine dedicanda.* HIERONYMVS libro contra Vigilantiũ: *Ingredere*, inquit, *baſilicas Martyrũ, & aliquando purgaberis.* Ibidem, & in epiſtola præcedente, & alibi paſſim meminit baſilicarũ Apoſtolorum, & Martyrũ.

GAVDENTIVS Ambroſij æqualis, tractatu de dedicatione Eccleſiæ: *Vt venerandas Sanctorum reliquias haberemus, Deus noſter tribuit. deinde vt hanc honori eorum fundare baſilicam valeremus, ipſe largitus eſt, &c.*

AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 1. meminit baſilicæ S. Felicis: *In beatiſſimi*, inquit, *Felicis baſilica poneretur, &c.* Et lib. 1. ciuit. Dei, cap. 1. *Teſtãtur hoc*, inquit, *Martyrum loca, & baſilicæ Apoſtolorũ, &c.* Et lib. 20. contra Fauſtum, cap. 21. *Populus Chriſtianus memorias Martyrum religioſa ſolennitate concelebrat.* Et lib. 8. ciuit. Dei, cap. 26. *Ideo hoc videtur dolere, quod memoriæ Martyrum noſtrorum, templis eorum, delubriſq; ſuccederent.* Auctor libri de Eccleſiaſticis dogmatibus, cap. 73. Martyrum baſilicas deuotè adeundas dicit. PAVLINVS natali 1. S. Felicis dicit, ſe optare, vt poſſit ſeruire S. Felici in eius baſilica purganda, & cuſtodienda.

Et foribus ſeruire tuis, tua limina mane
Mundicie curare ſines, & nocte vicißim
Excubiis ſeruare piis, & munere in iſto
Claudere promeritam deſeſſo corpore vitam.

VICTOR Vticenſis lib. 1. perſequutionis Wandalicæ ſcribit, apud Carthaginenſes duas amplas baſilicas S. Cypriani fuiſſe. GREGORIVS lib. 2. Dialogorum, cap. 8. ſcribit, à ſancto Benedicto in monte Caſſino duo fana Apollinis verſa in oratoria Sanctorum; vnum Martini, alterum Ioannis. Libr. Pontí-

Pontificalis testatur Sylvestrum dedicasse basilicas à Constãtino exstructas; vnam Petro, alteram Paulo, tertiam Ioanni, quartam Laurentio, & alias. Liberium B. Mariæ; Damasum aliam S. Laurentio; Innocentium S. Geruasio & Protasio; Sixtum B. Mariæ, & S. Laurentio; Leonem S. Cornelio; Gelasium S. Euphemiæ; Symmachum S. Andreæ; Ioannem I. S. Philippo & Iacobo; Pelagium II. S. Laurentio; Gregorium S. Agathæ; Bonifacium IV. B. Mariæ, & omnibus Sanctis. Qui omnes Pontifices, excepto Gregorio & Bonifacio, ante mille annos floruerunt.

SECVNDO probatur ratione à simili, ex diuinis literis. Templum Salomonis non solùm fuit erectum ad sacrificia, & orationes, sed etiam ad conseruandam arcam Domini, vt patet ex lib. 1. Paralip. cap. 17. vbi Dauid volens ædificare templum, dicit ad Nathan: *Vides, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus.* Item lib. 1. Paralip. cap. 28. Dauid dicit: *Cogitaui, vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri.* Idem patet ex lib. 2. Paralip. cap. 5. vbi templo exstructo introduxerunt arcam in illud cum magna celebritate. & ex Psal. 131. vbi dicitur Dauid vouisse votum Deo de ædificanda domo arcæ Dei. vbi etiam legimus, ingredere Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Sed idem honor, vel etiam maior debetur sacris reliquiis Christi, & Sanctorum, quàm arcæ illi Mosaicæ. nam de sepulcro Domini Hieronymus ait epist. 17. ad Marcellam: *Venerabantur quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erat arca. nónne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini?* Ergo sicut super arcam exstrui potuit ædes, ita etiam super Christi sepulcrum: quod si super Christi sepulcrum, certè etiam super sepulcra Sanctorum; nam eadem est ratio omnium. solùm enim differunt secundum magis & minus. PRAETEREA, quòd reliquiæ Sanctorum sint venerabiles eo modo, quo arca Domini, probatur; nam arca quatenus lignea erat, nullum honorem merebatur; sed ideò venerabatur, quia repræsentabat sedem Dei, & quia per eam Deus loquebatur: at corpora Sanctorum fuerunt viuæ sedes Dei, & viua organa, per quæ Deus loquutus est; nam 1. Corinth. 6. dicitur: *Membra nostra templum sunt Spiritus sancti.* Et 2. Corinth. 13. dicitur: *An experimen-*

perimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Ergo licebit etiam exstruere sacra ædes ad Sanctorum sepulcra ornanda, & conseruanda; & hoc est, Sanctis dedicare basilicas.

DICES; Ergo saltem Angelis, & B. Virgini, & Sanctis, quorum non habemus reliquias, non licebit exstruere basilicas.

RESPONDEO, nomine reliquiarum non solùm intelligi ossa, & vestes, sed etiam loca, vbi Sancti passi sunt, vel vbi habitauerunt, aut aliquid præclari gesserunt. Et hoc modo exstructæ fuerunt Cypriano duæ basilicæ, teste Victore lib. 1. vna, vbi passus erat; altera, vbi iacebat corpus eius. Similiter hoc modo exstructæ sunt multæ Ecclesiæ B. Mariæ, vel Angelis in locis, vbi apparuerunt, vel miracula aliqua ostenderunt. ADDO etiam, posse erigi basilicas ad Sanctorum memoriam conseruandam per imaginem, vel per ipsum solum nomen. Nimirum potest erigi basilica S. Petro, vt qui ingrediuntur, admoniti imagine ibi depicta, vel ipso templi nomine, recordentur S. Petri, eumque in eo loco tanquam patronum colant, & deprecentur. Neque hoc est contra Concilium Carthaginense V. can. 14. quod statuit, vt nulla memoria acceptetur, nisi ibi sint reliquiæ eiusdem Sancti, vel constet ibi cum esse passum, aut habitasse; nam Concilium non vult prohibere simpliciter, ne exstruatur basilica sine reliquiis eiusdem Sancti, cui Basilica dicatur: sed vult, vt non habeatur pro tali memoria Martyris, in qua credantur esse eius reliquiæ, nisi fidelissima historia constet, rem ita se habere.

Iam ad argumentum in oppositum duæ solutiones sunt. PRIMA, quorundam recentiorum, qui quia non distinguunt inter templum, & basilicam, existimant sacras ædes non posse propriè erigi, nisi Deo, quemadmodum sacrificia non offeruntur, nisi Deo. quia tamen plurima sunt templa, quæ dicantur Deo, vt possint inter se aliquo modo distingui, denominari à Sanctis, non quòd eis erigantur, sed quòd in illis templis præcipuè colantur eorum memoriæ, & ipsi in illis locis patroni inuocentur.

Quando igitur legunt in veteribus, vel audiunt in communi sermone vocari templum, vel basilicam sancti Petri, aut Pauli, vel aliorum; dicunt debere exponi hoc modo, hæc basilica, vel templum est sancti Petri, id est, est templum dicatum Deo in memoriam & nomẽ sancti Petri; vel dicatum et

Deo,

Deo, vt ibi oretur Deus per interceſſionē ſancti Petri: quemadmodum Miſſa quædam dicitur ſancti Petri, non quòd ipſum ſacrificium offeratur Petro, ſed quòd offeratur Deo in gratiarum actionem pro gloria ſancto Petro collata, & ſimul interpretetur Petrus tanquam patronus, & aduocatus apud Deum. Quæ ſanè pia eſt expoſitio, & conformis ritui Eccleſiæ, qui ſeruatur in conſecratione templorum; nam aliquoties Pontifex in ea cærimonia dum preces fundit, dicit, ſe conſecrare templum in honorem Dei, & nomen talis, vel talis Sancti.

ALTERA ſolutio admittit ſacras domos ipſis Sanctis verè & propriè ædificari, non tamen ſub ratione templi, ſed baſilicæ, vel memoriæ. Eſt enim obſeruādum ſecundum veterum Patrum doctrinam, templum, & baſilicam non eſſe ſynonyma, & licet de eadem domo ſæpe dicantur, tamen dici ſub diuerſiſſimis rationibus. Nam ſacra ædes propriè templum dicitur, quatenus erigitur ad ornatum ſepulcri alicuius Sancti, & commoditatem viſitantium eiuſmodi reliquias. Baſilica enim non dicit relationem ad ſacrificia; nam etiam Regum palatia dicuntur baſilicæ, vt patet Heſter 5. immò ea palatia propriè dicuntur baſilicæ, & inde nomen tranſlatum eſt ad Martyrum ædes ſignificandas. Quod etiam videmus in altaribus; nam vnus, & idem lapis dicitur altare, quatenus in eo ſacrificatur Deo; & idem dicitur tumulus, vel ſepulcrum, quatenus tegit oſſa Martyris alicuius. Omnia enim altaria ſunt ſepulcra Sanctorum. & ſicut lapis ille verè dicatur Sancto nō ſub ratione altaris, ſed ſub ratione ſepulcri: ita domus aliqua verè dicatur Sancto non ſub ratione templi, ſed ſub ratione baſilicæ. Et quemadmodum idololatria eſſet erigere Sanctis altaria, & tamen non eſt idololatria erigere illis lapideos tumulos: ita idololatria eſſet erigere Sanctis templa ſub ratione templi; non tamen idololatria eſt erigere illis baſilicas, ſicut etiam non eſt idololatria donare Sanctis thecas aureas, vel argenteas, quibus includantur reliquiæ eorum. Nihil enim aliud ſunt baſilicæ, quàm magnæ quædam thecæ, quibus minores thecæ, & ipſa ſepulcra clauduntur.

Ex quibus ſequitur, aliter dici Miſſam S. Petri, aliter baſilicam S. Petri; nam Miſſa non offertur vllo modo S. Petro, nec prima-

primariò, nec secundariò: at basilica verè ædificatur S. Petro, si non primariò, saltem secundariò.

Esse autem hoc discrimẽ inter templum, & basilicam, probari potest ex Patribus. AVGVSTINVS enim clarissimè testatur, templi erectionem esse cultum latriæ soli Deo debitum, lib. 1. contra Maximinum, & libro contra sermonem Arianorum: & idem Augustinus coniungit templum cum altari & sacrificio, lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt. docens cui conueniunt eorum, & alia conuenire, & contrà. & tamen in iisdem locis Augustinus fatetur, memorias rectè Martyribus ædificari. & præcipuè locus notandus est lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 10. vbi sic ait: *Nos autem Martyribus nostris, non templa sicut Deo, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus.* Idem Augustinus nusquam dicit templa Martyrum: & tamen passim dicit basilicas Martyrum. quod etiam in aliis Latinis Patribus obseruare licet.

Porrò Græci dicunt quidem templa Martyribus fabricari, vel dedicari, vt patet ex Basilio in Psalm. 114. vbi vocat ἱερὸν τῶν μαρτύρων, & similiter loquuntur Nyssenus, & alii. tamen certum est eos intelligere materialiter, id est, domum illam, quæ dicitur templum, fabricari Martyribus, non tamen sub ratione templi ad sacrificia, sed basilicæ, ad ornandam memoriam ipsorum Sanctorum.

Quòd autẽ ipsi etiam intelligant, sacras ædes verè exstrui Martyribus, & non solùm Deo, in eorum memoriam, sicut sacrificium offertur Deo in eorũ memoriam, probatur, nam ipsi simpliciter asserunt ædes exstrui Martyribus, & tamẽ negant quam dicunt sacrificium offerri Martyribus, immò hoc simpliciter negant, vt patet ex Theodoreto lib. 8. ad Græcos. Ergo aliter existimabant ædes, aliter sacrificium ad Martyres pertinere. Neque obstat ritus consecrationis; nam cum dicitur, templum sacrari ad honorem Dei, & nomen Martyris: agitur de consecratione templi, vt templum est.

CAPVT

CAPVT V.

De dedicatione & consecratione Ecclesiarum.

MAGDEBVRGENSES Cent. 4. cap. 6. col. 407. & sequentibus, tria in dedicationibus reprehendunt. PRIMO, quòd templa à nobis cũ ingenti lætitia & celebritate dedicentur. quod ortum esse dicunt ex κακοζηλία Iudaismi, & esse rursum introducere Iudaismum in Ecclesiam.

SECVNDO, quòd vtamur tot cærimoniis in consecratione templorum; nam præter alias quædam sunt, quæ non videntur posse excusari à superstitione & magia. nã primò pinguntur duodecim cruces, & ante singulas accenduntur singulæ lampades; deinde pulsatur templum, & aperitur. tum describitur in pauimento super cineres ad hoc sparsos, baculo pastorali alphabethum Græcum ab vno angulo ad alium; & rursus alphabethum Latinum ab alio angulo ad alium, ita vt inde crux fiat. tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, & cineribus, & inde aspergitur templum; ac demum templum & ara Chrismate inunguntur.

TERTIO arguunt, quòd putemus, templa esse loca sanctiora ceteris: quod etiam reprehendit Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 30. Nos ergo iuxta eorum reprehensiones, tres sententias subiiciemus.

PRIMA sit, meritò templa Dei cum ingenti lætitia & solennitate dedicantur. Probatur primò ex Testamento veteri, vbi legimus celeberrimam dedicationem tabernaculi & altaris Numeri 7. Item ter legimus factam templi dedicationem cum ingenti lætitia & celebritate. Primò à Salomone, lib. 2. Paral. cap. 7. Secundò ab Esdra, lib. 1. Esdr. cap. 6. Tertiò à Machabæis, cùm post profanationem iterum esset renouatum, & sanctificatum, lib. 1. Machab. cap. 4. ad quam solennitatem, quæ annis singulis iterum agebatur, Christum etiam accessisse scribit Ioannes, cap. 10.

Sed hoc argumentum aduersarij putant esse potius contra nos, quia videmur Iudaizare, cùm id facimus quod illi faciebant, quantum ad eiusmodi cærimonias attinet. At reuera pro nobis est argumentum; siquidem cærimoniæ propriæ Iudæorum, & quæ cessauerunt, nec seruari possunt sine peccato,

cato, sunt illæ, quæ institutæ erant ad aliquid significandum futurum in Christo, vel in Ecclesia. Illę enim si nunc seruantur, falsam haberent significationem, & proinde falsæ fidei protestationes essent. Vt quia agnus Paschalis significabat Christi passionem futuram, si quis nunc agnum eo ritu immolaret, profiteretur Christum nondum esse passum. quod est contra veram fidem. At cærimoniæ, quæ fundantur in ratione naturali, vt flectere genua, tundere pectus, & similia, non sunt propriæ Iudæorum, etiamsi ab illis quoque adhiberentur; nec ad legem cærimonialem, sed ad moralem pertinere videntur.

Porrò talem esse templorum dedicationē, patet PRIMO, quia non legitur Deus instituisse hanc cærimoniam: sed Salomon, Esdras, & Machabæi, natura duce, putauerunt conuenire, vt de perfecto templo gratias Deo referrent, & cum publica lætitia auspicarentur vsum templi.

SECVNDO, quia verè natura hoc docet, vt ad finem magnorum operum homines gaudeant, & Deo gratias agant: & similiter quando incipiunt re aliqua noua vti, Deum inuocent, & cum lætitia opus aggrediantur. hoc autem fit in dedicatione templi; nam exultamus, & Deo gratias agimus, quod templi fabricam completam videamus, & rursum cum lætitia & faustis imprecationibus aggredimur vsum ipsius templi.

TERTIO, quia natura docet, celebrandos esse dies natales magnorum virorum. id enim etiam Ethnici faciebant. & apud nos celebratur singulis annis creatio Pontificis Maximi. vnde sunt sermones aliquot beati Leonis in anniuersaria suæ assumptionis. cur non eodem modo celebrari poterit natalis templi, quæ est res publica, & magna, & toti Ecclesiæ utilissima?

Adde VLTIMO, quòd Deus ipse exemplum dedicationis dedisse videtur, cùm expleto opere suo, in signū lætitiæ diem septimum benedixit, & sanctificauit, & nihil operando festum diem egit.

SECVNDO probatur ex praxi Ecclesiæ & veterum traditione. EVSEBIVS lib. 9. historiæ, cap. 10. *Festiuitates, inquit, à nostris frequentissimè gerebantur, cum omni lætitia & exultatione, per vrbes, & loca singula Ecclesiarum dedicationibus*

bus celebratis. Congregabantur in vnum Sacerdotes, nec pigebat etiam longè positos conuenire, quia nullum longum videbatur spacium caritati. Idem lib. 4. de vita Constantini, scribit, Constãtinum ad consecrationem & dedicationem ædis, quã Hierosolymis Martyribus exstruxerat anno imperij sui XXX. conuocasse vniuersam Synodum, quæ Tyri conuenerat, &c.

ATHANASIVS in Apologia ad Constantium: *Illud*, inquit, *& à beatæ memoriæ Alexãdro, aliisq; Patribus actũ est, qui populi conuentus habuêre, & absoluto opere agendis Deo gratiis dedicationem celebrauerunt. Huius ergo dedicationis te, Imperator, auctorem esse oportet. Locus enim ille exædificatus præsentiam tuæ pietatis requirit; hoc enim ei solum deest ad plenum ornatum. Hoc igitur vt adimpleas, vt vota tua Domino, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota optant & suspirant, &c.* Ibidem pro dedicatione Ecclesiæ adfert exemplum Esdræ ex Testamento veteri.

BASILIVS in Psalm. 114. initio reddit caussam, cur seriùs venerit ad Ecclesiam dedicandam, vbi populus à media nocte vsque ad meridiem exspectauerat: *Si ergo*, inquit, *oportet, etiam nos pro nobis ipsis rationem reddere moræ ac longioris nostræ absentiæ, caussam adferimus, quòd alteram huic æqualem Dei Ecclesiam non modico interuallo à vobis distantem, ministerio nostro curantes, tempus hoc diei consumpsimus.* Hunc locum, qui fortè ambiguus posset videri, fatẽtur Magdeburgenses Centur. 4. cap. 6. col. 408. de templi dedicatione intelligendum.

GREGORIVS Nazianzenus oratione in nouam Dominicam sic incipit: *De encæniis honorandis lex vetus est, eaq; præclarè constituta.* CHRYSOSTOMVS quoque sermonem habuit in encæniis, tomo 3. SOZOMENVS lib. 4. cap. 13. scribit, Basilium Ancyranum ad templi dedicationem plurimos Episcopos inuitasse.

AMBROSIVS lib. 1. epist. 5. ad Felicem, dicit, se & ipsum Felicem ad Basilicæ dedicationem à Bassiano inuitatum. Et in epistola ad Sororẽ, quæ habetur inter sermones, num. 92. *Cùm*, inquit, *Basilicam dedicassem, multi tanquam vnoore interpellare cœperant, dicentes: Sic in Romana Basilica dedicees? Respondi, faciam, si Martyrum reliquias inuenero, &c.*

GAVDENTIVS tractatu de dedicatione, dicit, conuenisse multos Episcopos ad celebritatē dedicationis Ecclesiæ, quæ Brixiæ erecta fuerat in honorem reliquiarum Ioannis Baptistæ, Andreæ, Thomæ, Lucæ, Geruasij, Prothasij, Celsi, & quadraginta Martyrum.

AVGVSTINVS quinque sermones ad populum habuit in celebritate dedicationis templi, qui sunt inter sermones de tempore 251. 252. 253. 254. 255. & 256.

GELASIVS Papa epist. 1. ad Episcopos Lucaniæ & Apuliæ, cap. 6. *Basilicas*, inquit, *nouiter institutas, non petitis more præceptionibus dedicare non audeat.* Item cap. 27. alia quædam constituit in dedicatione Ecclesiarum seruandis. LIX IV. qui etiam ante mille annos sedit, in epistola sua decretali prolixè de hac re disserit, ac inter alia sic ait: *Solemnitates verò dedicationum Ecclesiarum per singulos annos celebrandæ sunt, &c.*

PROSPER parte 3. cap. 38. de promissionibus Dei, testatur se interfuisse cùm apud Carthaginem dedicaretur insignis quoddam templum, quod olim Gentilium fuerat; in cuius frontispicio diuinitus scriptum inuenerunt magnis atque aureis literis: AVRELIVS PONTIFEX DEDICAVIT. Quod præsagium omnes mirabantur, cùm viderent ab Aurelio Episcopo Carthaginensi fieri, quod tanto antea prædictum fuerat.

GREGORIVS lib. 3. Dialogo. cap. 30. scribit, tempore sui dedicatam Basilicam non sine diuinis miraculis, quibus dedicaretur, Deo placuisse eam dedicationem. BERNARDVS sex sermones habuit de dedicatione templi. RVPERTVS cap. 28. Genes. probat, rectè fieri festiuas dedicationes. Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 5. cap. 2. & 3. Isidorus lib. 1. de officiis, cap. 35. Rabanus lib. 2. cap. 45. de institutione Clericorum. Amalarius in libro de ordine Antiphonarij. B. Iuo in sermone de consecratione templi, & Walafridus de rebus Ecclesiasticis, cap. 9. qui omnes de dedicatione Ecclesiæ tractant, tanquam de re antiquissima, cùm tamen ipsi antiqui sint auctores.

SECVNDA propositio. *Meritò ab Ecclesia variis precibus & cærimoniis templa consecrantur.* Probatur PRIMO Scriptu-

Scripturæ testimonio. Siquidem ex Scriptura habemus consecrationem templi, vel altaris, in statu naturæ, legis & gratiæ. In statu naturæ Iacob cap. 28. Geneseos, erexit lapidem, vt ibi sacrificaret, eumque consecrauit fundens oleum desuper, & inde eum locum appellauit Bethel, id est, domum Dei. & cap. 35. monitus à Deo, vt faceret altare, rursus ibidem erexit lapidem, eumq; inungendo consecrauit, & libauit super eum libamina. Certè hoc non pertinet ad magiam, cùm laudetur hoc factum ab omnibus, & constet placuisse Deo. Nec etiam pertinet ad cærimonias legis, quæ adhuc data non fuerat. Cur ergo non liceat nobis idem facere?

Deinde in statu Legis videmus Mosem consecrasse oleo sacro, aliisque cærimoniis tabernaculum, altare, & omnia eius vasa. Exodi cap. 40. & Numeri 7. quas etiam cærimonias certum est non fuisse magicas. Et licet cærimoniæ fuerint veteris legis, tamen quia non erant propriæ eius, quippe quæ in ratione fundantur, nihil obstat, quò minus à nobis etiam assumi possint.

In statu Euangelij non habemus tam expressa testimonia Scripturæ, interim tamen ex eo, quod Paulus in priori epistola ad Corinth. cap. 11. Corinthios arguit tanquam Ecclesiæ contemptores, quia in Ecclesia comedebant, satis innuitur, tunc etiam Ecclesiam aliquo modo sacratam fuisse. Cur enim Ecclesiam contemnere dicitur, qui in ea actionem alibi licitam exercet, nisi propter aliquam eius loci consecrationem? Et confirmatur ex Dionysio Areopagita, qui tempore Apostolorum vixit, & libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 5. parte 1. apertè docet, altaria sacro oleo inungi, & consecrari ab Episcopo debere.

Secvndo, probatur ex decretis Conciliorum antiquorum. Nam Concilium Carthaginense V. can. 6. sic habet: *Similiter & de Ecclesiis, quoties super earum consecratione hæsitatur, agendum est, id est, vt sine vlla trepidatione consecrẽtur.* Item Agathense Concilium, cap. 14. *Altaria placuit non solùm vnctione Chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.* Idem patet ex Concilio I. I. Bracarensi can. 6. Item ex decretis Pontificum Gelasij & Felicis IV. suprà citatorum, & Ioannis I. in epistola ad Episcopos Italiæ. Alia decreta vide apud Gratianum de consecrat. distinct. 1. vbi etiam adfertur

canon Nicæni Concilij; & alius Concilij Hipponensis: quod plenarium totius Africæ fuisse, testatur Augustinus lib. 1 Retract. cap. 17. quanquam isti canones modò non extant, nisi apud Gratianum.

TERTIO, probatur ex Patribus citatis in priore conclusione; nam maior pars eorum meminit etiam consecrationis, & cærimoniarum, quibus vti solemus in consecratione templi & altaris.

QVARTO, probatur ratione desumpta ex fine illarum cærimoniarum. Finis enim præcipuus est ad significãdum templum illud Deo & sacris actionibus dedicari, neque esse domum prophanam, sed sacram. nam etiam si ista dedicatio essentialiter consistit in voluntate, & intentione dedicantis: tamen necesse est, vt hæc intentio, & voluntas signis externis prodatur aliis hominibus. quòmodo etiam humani contractus consistunt in intentione, & voluntate contrahentium: tamen vt innotescat voluntas, & vt firma, & rata sint, non solùm proferuntur verba, sed etiam multæ adhibẽtur cærimoniæ, vt patet in nuptiis, in coronatione Regũ, in militia, &c.

Quoniam ergo templum dedicatur Christo, ideò ad hoc significandum pingitur signum eius, id est, crux. Pinguntur autem cruces numero XII. ita inter se distantes, vt totũ templum occupent; & ad singulas, lampades singulæ accenduntur, ad significãdum, quòd Apostoli XII. hoc vexillum Christi per totum orbem terrarum portauerunt, & sua prædicatione mundum illustrarunt.

Et quia templum non debet esse prophana & communis domus, sed sacra; ideò ad hoc significãdum inungitur oleum. enim est communissimũ & euidentissimum symbolum consecrationis. quia enim est liquor nobilissimus, quippe qui omnibus supereminet, & maximè omnium penetrat, & sanat, ac roborat; ac demum res illustres facit: ideò placuit omnibus Gentibus, & ipsi etiam Deo, illo vti ad consecrationem significandam.

Quia rursus templum destinatur diuinis sacrificiis, & orationibus, aliisque sanctis, & puris actionibus, non autem fœdibus, & tenebris negotiorum secularium, ideò ad hãc munditiem & claritatem significandam aspergitur aqua, thus adoletur, cerei accenduntur.

Qui

Quia sacratur etiam templum ad concionandum, & docendam fidem, quæ est fundamentum totius iustitiæ; ideò describitur alphabetum in pauimento. describitur autem Græcè & Latinè, quia illis linguis prædicata est fides, & illis linguis vtebatur tota ferè Ecclesia eo tempore, quo hæ cærimoniæ sunt institutæ.

Et quia in templo nõ solùm docentur homines, sed etiam mouentur & inflammantur ad virtutem, & vitæ nouitatem; idcircò fit illa mixtio aquæ, cineris, salis, & vini, vt infrà dicemus.

Quia denique ex templo Diabolus eiicitur, neque ibi habitare sinitur, sed è contrario oratur Deus, aduocantur Angeli, aliique Sancti, vt in eo loco habitare dignẽtur, ideò pulsatur ostium, & iubetur Diabolus recedere; & reliquiæ Sanctorum introducuntur.

Alivs finis harum cærimoniarum est, ad significandum Christum, & Ecclesiam. Ecclesia enim materialis, Ecclesiam spiritualem designat: Altare verò significat Christum; hinc igitur altare fit ex lapide, & inungitur, & summo loco ponitur, & sub ipso absconduntur reliquiæ: quia Christus dicitur petra 1.Corinth.10. & vnctus fuit Spiritu sancto, *præ consortibus suis*, Psalm.44. *Et caput est totius Ecclesiæ*, Coloss.1. *Et in ipso abscondita est vita & gloria Sanctorum*, Coloss.3. Vnde etiam in cœlo vidit Ioannes animas Sanctorum sub altari, Apocal.6.

Porrò cærimoniæ, quæ fiunt in ipsa consecratione, totum progressum fidelium demonstrant. Nam Primo loco pulsatur, & aperitur templũ baculo pastorali ab Episcopo, quia prædicatores potestate à Christo accepta, corda infidelium pulsant, & ad fidem suscipiendam aperiunt.

Secvndo, ingressus Episcopus eodem baculo describit in pauimento cinere consperso alphabetum, quia prædicatores eadem potestate in cordibus pœnitentium inscribunt rudimenta fidei, eosque Catechumenos faciunt.

Tertio, aspergitur templum aqua, & cerei accẽduntur, quia post Catechismum sequitur Baptismus, quod est Sacramentum illuminationis.

Qvarto, in parietibus pinguntur & inunguntur cruces (nam etiamsi cruces ante initium consecrationis factæ sunt,

tamen hoc tempore fieri debuissent; sed antea factę sunt; propter commoditatem, nimis enim diu exspectaretur, si in ipsa consecratione pingerentur) ad significandam confirmationem, quæ post Baptismum cruce & chrismate perficitur.

QVINTO, fit mixtio quædam aquæ, cineris, salis, & vini; quia tota vita fidelium consumi debet in mortificandis vitiis, & vitæ nouitate quærenda & retinenda. Nam aqua significat hominem, qualis est ex se post peccatum; est enim frigidus & insipidus. Cinis significat pœnitentiam, & mortificationem vitiorum. Sal saporem. Et vinum lætitiam & feruorem nouæ vitæ.

SEXTO, agitur dies festus cum lætitia, finita consecratione, quia post finem huius vitæ fideles intrabunt in gaudium Domini, vbi perpetuò lætabuntur. Hæc & similia vide apud Augustinum & Bernardum in sermonibus de dedicatione; apud Hugonem, Iuonem, & Rabanum suprà citatos, qui singillatim explicant rationes harum cærimoniarum.

TERTIA propositio. *Templum consecratũ, meritò sanctum & venerabile, ac diuina quadam virtute præditum existimari debet.* Probatur; PRIMO, ex relatione ad Deum. Templum est dedicatum Deo, ergo est res Dei, ergo sanctum est; nam omnis res Deo dicata, eo ipso est sancta, Leuit. 1. *Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit.* Et infrà: *Quidquid semel fuerit consecratum Domino, sanctum Sanctorum erit.* Matth. 23. *Væ vobis duces cæci, qui dicitis; Quicunque iurauerit per templum, nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet. stulti, & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Vbi Dominus vult templum lapideum nobilius esse ipso auro, quòd videlicet auro communicet sanctitatem; nam licet lapides sint absolutè inferiores auro, tamen ratione relationis ad Deum, lapides illi, qui templum efficiunt, sunt longè nobiliores & sanctiores auro. Vnde Augustinus lib. 4. contra Cresconium, cap. 40. *Deo*, inquit, *omnipotenti parietes consecratos, Ecclesiam venerandam, quasi quadam obsessione dedidit retinendam.*

SECVNDO, probatur ex precibus, & benedictione Episcopali; nam vt ait Apostolus 1. Timoth. 4. *Nihil abiiciendum est,*

est, quod cum gratiarũ actione percipitur; sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Iam si cibi sanctificantur per verbum Dei, & orationem, cur non etiam templa sanctificabuntur, quæ per sacras personas publicis precibus, & benedictione consecrantur? Præterea sanctificante Salomone templum, Deus etiam sanctificauit, vt ipse dicit 3. Reg. 9. *Exaudiui*, inquit, *orationem tuam, & sanctificaui domum hanc, quã ædificasti.* At non minus efficaces sunt preces Ecclesiæ quàm Salomonis.

TERTIO, probatur ex iis, quæ sunt in templo; nam locus rerum sanctarum sanctus quoque sit necesse est, vt patet ex illo Exod. 3. *Locus, in quo stas, terra sancta est.*

Iam verò in templis sunt multæ res sanctæ. Primò, crux, & imagines Christi & Sanctorum. Secundò, reliquiæ Sanctorũ. Tertiò, præsentia corporis Domini in Eucharistia. Quartò, præsentia Angelorum; credibile enim est, aut semper, aut frequentissimè in templis Angelos adesse. Quare Iosephus lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12. scribit, in templo Salomonis paulò antè, quàm euerteretur, auditas voces: *Migremus hinc*, quas Angelorum fuisse, deserentium eum locum, communis opinio est & B. Chrysostomus homil. 1. super illa verba Isaiæ: *Vidi Dominum sedentem, &c.* dicit Angelorum multitudine vallari sacram mensam in Ecclesiis. Quintò denique, adest Deus ipse per singularem quandam protectionem, & virtutem. in cuius rei signum quando tabernaculum à Mose dedicatum est, Exod. vlt. mox caligo, seu nubes quædam gloriæ Domini tabernaculum texit. Similiter fecit, cùm templum à Salomone dedicatum est: *Nebula enim gloria, impleuit domũ Domini*, 3. Reg. 8. Idem etiam suo tempore accidisse Ecclesiæ consecratæ scribit GREGORIVS lib. 3. Dialogorum, cap. 30. *In magna*, inquit, *serenitate aëris super altare Ecclesiæ nubes cœlitus descendit, suoq; illud velamine operuit, omnemq; Ecclesiam tanto terrore ac suauitatis odore repleuit, vt patentibus ianuis nullus illuc præsumeret intrare.* In libro quoque 2. Machab. cap. 3. legimus, dixisse Heliodorum: *In loco illo est verè Dei virtus quædam; nam ipse, qui habitat in cœlis, visitator & adiutor est loci illius.*

QVARTO, probatur ex absentia Dæmonis; nã sicut templa Gentilium polluta sunt, & immunda, quia sunt domi-

cilia Dæmonum, vt patet ex Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 37. è contrario, templa Dei sancta sunt, quia Dæmonibus cæca. Idem enim Gregorius lib. 3. cap. 30. Dialog. scribit, post consecrationem templi, quod antea Arianorum fuerat, Diabolum inde egressum sensibiliter in specie suis, maximo strepitu excitato. Et sicut domus Principum asyla sunt, nec ibi latrones vlli manus iniicere audent; ita etiam in templo Dei Dæmones non sinuntur grassari eo modo, quo in aliis locis.

CAPVT VI.

De ornatu templorum.

ORNATVS templorũ partim in ipsa fabrica consistit, partim in imaginibus, crucibus, calicibus, vestibus, aliisque id genus ornamentis. Reprehendunt hunc ornatum. tam veteres Petrobrusiani & Wiclefistæ, quàm etiam Lutherani & Caluinista, locis initio notatis. Argumenta illorum hæc sunt:

PRIMVM, ex Hierem. 7. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini.* In quem locum ita scribit Hieronymus: *Præcepit*, inquit, *& tunc populo Iudæorum, & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore, auratis laquearibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus; templum Domini, templum Domini est.*

SECVNDVM, ex Hieronymo in epistola ad Nepotianum: *Multi ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altare distinguitur.* Et infrà: *Neq; mihi aliquis opponat diues in Iudæa templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cetera, ex auro fabre facta. tunc hæc probabitur à Domino, quando Sacerdotes hostias immolabat, & sanguis pecudum erat redemptio peccatorum. nũc verò cum paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicarit, cogitemus crucem eius, & diuitias lutum putabimus.* Et infrà: *Aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudæorum; & si aurum placet, placeant & Iudæi, &c.*

TERTIVM, ex Ambrosio lib. 2. de officiis, cap. 28. *Melius fuerat*, inquit, *vt vasa viuentium seruares, quàm metallorum.*

rum. his non potest responsum referri. quid enim diceres? timui ne templo Dei ornatus deesset. responderes, aurum Sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. ornatus Sacramentorum redemptio captiuorum est.

QVARTVM, ex Acacio, de quo Socrates lib. 7. cap. 21. refert, quòd cùm accusaretur, quòd sacra vasa vendidisset propter pauperes, respondit: *Deus noster neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

QVINTVM, ex Hilario in epist. contra Auxentium: *Malè*, inquit, *parietum vos amor cœpit, malè Ecclesiam Dei in tectis, ædificiisque veneramini.*

SEXTVM, ex Lactantio, qui lib. 2. cap. 4. laudat Persium, quòd scripserit, non debere aurea vasa templis inferri: *Egregiè*, inquit, *sapienterque sensit.*

SEPTIMVM, ex Bernardo, in Apologia ad Gulielmum Abbatem prope finem: *O vanitas vanitatum, sed non vanior, quàm insanior. fulget Ecclesia in parietibus, & in pauperibus eget: suos lapides induit auro, & suos filios nudos deserit.*

OCTAVVM, ex Chrysostomo, qui hom. 51. & 91. in Matth. docet, melius esse dare eleemosynã, quàm ornare templum, & refellit argumentum, quod pro nobis fieri solet.

His addunt rationes. PRIMA ratio est, quia Christus semper amauit & docuit paupertatem.

SECVNDA, quia ociosum & superuacaneum est aurum in templis; nam nec ipsi parietes sentiunt ornatum illum, nec eo indigent ad finem, ad quem exstructi sunt. Vnde Persius:

Dicite Pontifices, in sancto quid facit aurum?

TERTIA, quia non tantùm non prodest, sed etiam obest splendor ille templorum; nam auocat mentem, & distrahit à spiritualibus cogitationibus.

QVARTA, quia melius est templa viua ornare, quàm mortua; nunquam autem desunt pauperes, qui templa sunt viua, & qui egent non solùm ornatu, sed etiam necessaria sustentatione.

QVINTA, quia in iudicio non damnabitur, qui templum non ornauerit auro & argento, sed qui in paupere Christum non aluerit. Hæc sunt igitur illorum argumenta, quę etsi magnam vim habere videntur, nihil tamen aduersus veritatem poterunt; nihil enim potentius veritate. Porrò solutiones ho-

rum & argumentorum in hoc eodem capite, post explicatam & confirmatam sententiam Ecclesiæ adferentur.

Sit igitur PRIMA propositio· *Opus bonum & pium ex genere suo est, ingentibus sumptibus templa Dei ædificare aut ornare.* Probatur; PRIMO, ex Testamento veteri; nam Deus voluit tabernaculum ornatissimum esse, ita vt omnia ferè instrumenta sanctuarij aurea essent, vsq; ad emunctoria Lampadum; cortinas autem tabernaculi, & vestes Sacerdotis esse voluit preciosissimas, ex serico, byssо, purpura, gemmis, &c. & ne deessent artifices, donauit sapientiam & animam ad omnia illa facienda certis quibusdam viris. Vide Exod. 26.27.28.29.30.31.35.36.37.38.& 39. Deinde Numer.7. singuli Principes obtulerunt in ornatum tabernaculi immensa donaria auri & argenti. Dauid parauit in sumptus templi tantum auri, argenti, & lapidum preciosorum, vt incredibile videatur. Lege 1.Paral.cap.vlt.& penult.& lib.2.cap.3.4.& 5. & certè rationes, quæ fiunt contra ornatum templorum nostrorum, si quid valerent, militarent etiam contra tabernaculum Mosis, & templum Salomonis. nam tunc etiam non deerant plurimi pauperes: tunc etiam parietes non sentiebant ornatum suum: tunc etiam distrahere poterant mensas orantium; & tamen non propterea cessatum est à magnificentissima ædificatione templi, & tabernaculi.

SECVNDO, ex Testamento nouo; nam inprimis Marc.12. Christus laudauit viduam, quæ in gazophylacium templi misit duo minuta, id est, omnem victum suum. si ergo vidua illa rectè fecit, in donaria Dei expendens omnẽ victum suum; quomodo argui possunt, qui donant saltem partem bonorum suorum, ad ornandam Dei domum? Item cap.13. dicentibus Apostolis: *Magister aspice quales lapides, & quales structuræ.* Dominus occasionem habuit optimam reprehendendi magnificentiam illam templi, vel saltem instruendi discipulos; dicendo, licuisse in Testamento veteri ornare templa, at in lege Euangelica non fore licitum. at Dominus nihil tale dixit. Item cap.14. cùm Iudas ægrè ferret, quòd Magdalena in vnctionem capitis Domini tantos sumptus faceret, ac diceret: *Vt quid perditio ista vnguenti facta est? potuit enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis,*

viis, & dari pauperibus. Dominus respondit: *Bonum opus operata est in me.* At si licuit prætermissis pauperibus tanto sumptu inungere caput Domini, cur non liceat etiam magno sumptu ædificare domum ipsi Domino?

TERTIO, probatur ex vaticio Isaiæ; nam cap. 30. vbi fatentur præcipui expositores ad literam agi de Ecclesia Christiana in terris existente, sic legimus: *Domum maiestatis meæ glorificabo.* Et infrà: *Me enim insulæ exspectant, & adducam filios tuos de longè: aurum eorum; & argentum eorum nomini Domini Dei tui.* Et infrà: *Aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi.* Et infrà: *Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus, simul ad ornandum locum sanctificationis meæ; & locum pedum meorum glorificabo.* Quæ prophetia ad literam impleta est tempore Constantini, aliorumque Principum, qui Ecclesias magnificentissimas exstruxerunt & ornarunt.

QVARTO, probatur ex Patribus: EVSEBIVS lib. 5 hist. cap. 10. *Ex quo aderat,* inquit, *cunctis velut diuino munere infusa latitia, maximè videntibus ea loca, quæ paulò antè impiis tyrannorum machinis fuerant destructa, rediuiua constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari.*

CYRILLVS catechesi 14. *Isti qui nunc sunt Reges,* inquit, *pietatis ergo argento induentes, & auro, sanctam hanc Ecclesiam resurrectionis, in qua nunc sumus, exstruxerunt, & argenteis monimentis splendidam effecerunt.*

ATHANASIVS in Apologia ad Constantium indicat, ab ipso Constantio exstructam Alexandriæ tam ingentem, basilicam, vt ea sola capere posset populum, quem aliæ capere non poterant. neq; reprehendit, sed laudat hanc eius magnificentiam.

Gregorius NAZIANZENVS orat. 1. in Iulianum, cùm dixisset à Gallo & Iuliano exstrui cœpisse maximis sumptibus basilicam S. Martyri Mamæ, subiungit munus Galli Deo acceptissimum fuisse, vt quondam fuit sacrificium Abel.

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum, dicit, templum S. Theodori magnificētissimum, & ornatissimum picturis & sculpturis fuisse: & hoc ad gloriam sancti maximè pertinere, vbi apertè laudat vsum erigendi talia templa.

Ioan-

Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum Antiochenum: *Seruorum*, inquit, *crucifixi sepulcra regum aulis sunt clariora, non magnitudine & pulcritudine ædificiorum (nam & in hoc superant) sed quod multò maius est, conuentium studio.* Idem homil. 51. in Matth. *Nec prohibeo*, inquit, *magnifica templa condere, &c.*

CYRILLVS initio libri de recta fide ad Reginas: *Valde sapienter*, inquit, *operam datis, vt quæ Christo probantur, & sentiatis, & faciatis: partim operibus, & irreprehensibili conspicua fide, & vestras, & Regum aulas virginitatis gloria decoratis: partim sumptuosissima Christo templa erigitis; consentiunt enim & hoc est cum aliis, ab ipso, vestris animabus.*

THEOPHYLACTVS in cap. 14. Marc. *Confundantur*, inquit, *hoc loco qui pauperes Christo præferunt.* Et infrà: *Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus propriè, quod in disco aureo, & sanguis qui in poculo. qui igitur abstulerit discum pretiosum, & ponit vt corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.*

Iam ex Latinis. OPTATVS lib. 6. testatur, suo tempore habuisse Ecclesiam preciosa vasa Sacramentorum, quæ Donatistæ diripientes conflarunt & vendiderunt.

AMBROSIVS lib. 2. de officiis, cap. 21. *Et maximè Sacerdoti*, inquit, *hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.*

HIERONYMVS in epistola ad Demetriadem, postquam dixerat: *Alij ædificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, &c.* subiungit: *Non reprehendo, non abnuo: sed tibi aliud propositum est, &c.* Et in caput 8. Zachariæ; refert in gloriam Ecclesiæ, & laudem Principum, quòd cùm aliquot Imperatores Ethnici Ecclesias euerterint, rursum alij basilicas exstruxerint, & exaltauerint summa fastigia, & laquearia, & tecta auro decorarint, & parietes diuersi marmoris crustis vestierint.

AVGVSTINVS in Psal. 113. *Sed & nos*, inquit, *pleraque instrumenta & vasa ex auro & argento habemus, in vsum celebrandorum Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata sancta dicuntur.*

Pa-

PRVDENTIVS in hymno de S. Laurentio inducit sic loquentem tyrannum:

Hunc esse vestris orgiis
Moremque, & artem prodidit,
Hanc disciplinam fœderis,
Libent vt auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.

PAVLINVS natali 3. S. Felicis:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis, &c.

PROSPER libro de promissionum & prædictionum part. 3. cap. 38. dicit, templum amplissimum Deo vero consecratum suo tempore, cuius tanta erat magnitudo & excellentia, vt etiam plateam haberet, quæ ad ipsum ducebat, duorum millium passuum longitudinis totam precioso pauimento, & columnis ac muris ornatam.

QVINTO, probatur ex pietate eorum, qui Ecclesias ædificarunt. nam præcipui fuerunt quatuor, Constantinus, Iustinianus, Carolus Magnus, & Carolus IV. De CONSTANTINI templis, vide Damasum in vita Syluestri, & Eusebium lib. 3. & 4. de vita Constantini. De templis à IVSTINIANO erectis, vide Procopium in lib. de ædificiis Iustiniani. De templis CAROLI Magni, vide Abbatem Vrspergensem in Chronico. De templis CAROLI IV. vide Ioannem Cochlæum initio libro 1. historiæ Hussitarum. Constat autem Constantinum sanctum Imperatorem fuisse; nam in Calendario Græcorum eius nomen inter Sanctorum nomina habetur: & ab Ambrosio in oratione de obitu Theodosij, ab Epiphanio hæresi 70. quæ est Audianorum, à Cyrillo, catechesi 14. & ab aliis Patribus passim sanctus ac beatus appellatur.

Similiter Carolus Magnus tanquam sanctus colitur, præcipuè Parisiis, & Aquisgrani, & ab omnibus historicis mirificè laudatur. Iustinianus, excepta hæresi, in quam incidit in extrema ætate, laudatissimus Princeps fuit. Porrò Carolum IV. optimum & religiosissimum fuisse, patet ex iis, quæ adfert Cochlæus loco notato. Multas item ædificarunt & ornarunt Basilicas sanctissimi Pontifices, Iulius, Damasus, Leo, Symma-

Symmachus, & alij, qui & ante mille annos floruerunt, & verè sancti scriptorum omnium consensu habiti sunt. Non est autem credibile, ita pios Principes, tum Ecclesiasticos, tum politicos, in eiusmodi opera conspirare potuisse, si ea Deo non placerent.

Probatur VLTIMO rationibus. PRIMA ratio ex magnitudine Dei; nam domus quò maiori Principi ædificatur, eò debet esse maior. Quis autem Deo maior? Quare Salomon lib.2.Paral.cap.2. *Domus, quam ædificare cupio,* inquit, *magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos.*

SECVNDA ratio ex ipso genere operis; nam exstruere Deo splendidum templum, est ex genere suo actus duarum excellentium virtutum, religionis, & magnificentiæ. proinde bonus ex genere suo.

TERTIA ratio, quia non solùm est actus illarum virtutum, sed etiam est exercitium & signum aliarum. Nam qui magnificum templum erigit, magnificum testimonium edit fidei suæ, & caritatis erga Deum: necnon pietatis & gratitudinis. & quia pecuniæ summopere diligi solent, qui eas liberaliter ad honorem Dei expendit, indicat se verè diligere Deum super omnia.

QVARTA ratio ab vtilitate; nam templum magnificè ornatum, multas habet vtilitates. PRIMVM enim attrahit homines faciliùs ad res pias, quæ in templis geruntur. nec enim obscura & sordida loca libenter frequentantur. DEINDE conseruat maiestatem Sacramentorum, & reuerentiam, quæ rebus diuinis debetur; nam quando videmus altare splendidum & ornatum, facilè erigimus mentem, & cogitamus magnum esse Deum, cui talia exhibentur: & è contrario facilè contemnitur, quod sine apparatu proponitur. TERTIO fouatur pietas & deuotio, maximè simplicium, quorum maximus est numerus.

Accedit etiam corporalis vtilitas, quòd magnifica templa diutius conseruantur: & magno splendori sunt ciuitati: multitudo quoque aureorum, atque argenteorum vasorum, saepe fuit saluti toti Reipublicæ, dum in communi captiuitate, fame, aut peste, Ecclesiæ thesaurus multis millibus miserorum opem tulit, vt quasi in id tempus diuinitus datus & seruatus videretur.

QVINTA

QVINTA ratio à contrario: qui Ecclesias vastauerunt, aut piripuerunt, semper sacrilegi & perditi habiti sunt, sæpe etiam diuinitus puniti, vt patet de Balthasare, Daniel. 5. de Heliodoro, 2. Machab. 3. de Antiocho, 2. Machab. 9. Scribit etiam S. Ioannes Chrysostomus homil. 4. in Matth. quo tempore Iulianus Apostata iussit diripi templorum ornamenta, & præcipuè sacra vasa, mox quæstorem regium per medium diruptum exspirasse, & Iuliani auunculum à vermibus corrosum interiisse. Scribunt quoque Cedrenus & Zonaras, Leonem filium Constantini Copronymi, cùm abstulisset à templo insignem coronam, quam Mauritius Imperator donauerat ad ornatum templi, mox sensisse in capite suo ignitos carbunculos, & inde concepta febre ardentissima periisse.

SECVNDA propositio. *Ædificare, vel ornare templa, licet sit opus pium & bonum, potest tamen eiusmodi opus ex defectu circumstantiarum facilè vitiari.* Probatur; quatuor enim sunt circumstantiæ præcipuæ, ex quarum defectu malum erit ornare templa, nimirum tempus, locus, modus, & persona. Nam inprimis quando quis tenetur iuuare proximum, ac præsertim parentes, aut filios, & non potest simul prouidere proximo, & donare templo: tum non rectè facit, si neglectis parentibus, vel proximis, ædificet templa. Ait enim Dominus Oseæ 6. *Misericordiam volo, non sacrificium.* Et Marc. 7. reprehenduntur Pharisæi, qui docebant filiosfamilias offerre templo donaria, cum detrimento parentum. Patet id etiam ex Paulo ad Rom. 3. qui docet, non esse facienda mala, vt veniant bona. Deniq; ex praxi Sanctorum, qui tempore magnę necessitatis pauperum conflarunt calices, & vendiderunt, vt patet ex Ambrosio lib. 2. de officiis, ca. 28. Si enim tempore necessitatis rectè pastores detrahunt Ecclesiæ ornamenta, certè multò rectiùs non dantur Ecclesiæ, quæ essent auferenda, si data fuissent.

Neque obstat factum viduæ, quæ tribuit in donaria Dei omnem victum suum; nam non tribuit victum patris, aut filiorum, sed suum; & suum non multorum dierum, sed vnius tantùm; neque enim duobus minutis poterat diu sustentari.

DEIN-

DEINDE quantum ad locum, certum est, non omnia loca æqualem ornatum requirere; nam in magnis vrbibus, ad quas multi confluunt, splendida templa esse debent; at in locis desertis, vbi soli Monachi versantur, non videtur conuenire, vt tot sumptus fiant in ædificiis templorum. Et hoc est, quod B. Bernardus præcipuè reprehendit in Apologia ad Gulielmum, quòd videlicet Monachi Cluniacenses vellent habere oratoria sua tam magna, & tam ornata, vt æquarent, vel superarent splendorem Episcopalium Ecclesiarum. vbi etiam meritò reprehendit, quod in pauimento sculperent, vel pingerent Sanctorum imagines; & cogerentur, qui in eorum Ecclesiis spuere necesse haberent, in faciem Angelorum, vel aliorum Sanctorum humi depictorum spuere.

Quantum ad modum, peccatur, cùm ornamenta templorum sunt vana, ac potius curiositati, quàm religioni deseruientia. qualia erant in oratoriis Cluniacensium, quæ beatus BERNARDVS reprehendit in Apologia ad Gulielmũ: *Quid facit*, inquit, *illa ridicula monstrositas? quid ibi immunda simia? quid feri leones? quid monstrosi centauri? quid semihomines? quid maculosæ tygrides? quid milites pugnantes? quid venatores tubicinantes? Videas sub vno capite multa corpora, & rursus in vno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis. In bestia præfert equum, capram trahens retro dimidiam: hinc cornutum animal equum gestat posterius. Tam multa denique, tamq; mira diuersarum formarum vbique varietas apparet, vt magis legere liceat in marmoribus, quàm in codicibus, totumque diem occupare singula ista mirando, quàm lege Dei meditando.*

Quantum ad personam, peccatur, quãdo quis supra suum statum & conditionem vult ornare templa. Nam si qui paupertatem profitentur, & victum ab aliis mendicant, vellent ædificare templum marmoreum, & auro, ac gemmis ornatum, etiamsi fortè possent eleemosynis, hinc inde conquisitis, id facere, tamen non deceret eorum professionem. magnificentia enim non est Monachorum, sed Principum. Quare hoc etiam meritò arguit S. Bernardus Cluniacenses in illa Apologia, quòd cùm Monachi essent, tamen sumptibus, ac magnificentia Reges æquare vellent.

Superest,

Superest, vt ad argumenta initio proposita respõdeamus. Ad illud igitur, quod obiiciebatur ex Hieremia: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini*, respondeo, à Propheta eo loco argui Iudæos, qui confidentes in externo templo putabãt apud se esse Deum, & se diligi à Deo, nec esse ventura ea mala, quæ prædicebantur à Prophetis, quia templum Dei apud se habebant, etiamsi ipsi interim malè viuendo essent templa Diaboli. Nihil autem efficit ista reprehensio aduersum ædificationem, ornatumq; templorum; nam etsi reprehenditur nimia fiducia in externo templorum cultu, præsertim cùm negligitur cultus animi: tamen non propterea non sunt ædificanda atq; exornanda templa ad honorem Dei & Sanctorum memoriã. Id ipsum respondendum est ad testimonium S. Hieronymi; ipse enim reprehendit eos, qui nõ curantes fieri templa Dei benè viuendo, putant sibi omnia tuta esse, si templum externum ædificent aut ornent.

Ad SECVNDVM, quod ex Hieronymi verbis sumptum est, vt commodè respõdeatur, quædam antea prænotanda sunt. Obserua igitur PRIMO, propositum Hieronymo esse, vt reprehendat eos, qui maiorem curam habent templi materialis, quàm spiritualis, id est, qui ædificia mirabiliter ornant, & tamen non curant an ad sacra ministeria eligantur idonei, vel non idonei. Sic enim incipit Hieronymus eam reprehensionem ornatus templorum: *Multi*, inquit, *ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt; marmora nitent; auro splendent laquearia; gemmis altare distinguitur: & ministrorum Christi nulla electio est.* Hæc ille. quæ verissima sunt, & fuerunt semper.

SECVNDO nota, ornatum tabernaculi & templi Iudæorum, aliquo modo typicũ & cærimonialem fuisse; tabernaculum enim, & templum cum omni sua supellectile figuræ fuerunt Ecclesiæ Christianæ, vt patet ex Iacobi concione Actor. 15. vbi de Ecclesia exponuntur verba Amos ca. 9. *Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid, quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud.* Item ex Paulo 1. Cor. 10 *Omnia contingebant illis in figura.* Deniq; idem patet ex illa accuratissima descriptione templi, quę habetur Ezech.

40. & sequentibus; & ex eo, quod dictum est Moysi, vt faceret omnia accuratè ad exemplar, quod in monte viderat, Exod. 25. Quia ergo tabernaculum & templum figuræ erant, ideo necesse erat, vt essent talia, qualia fuerunt, nec poterant aliquid minus vel magis habere, quia alioqui non rectè repræsentassent. Vt etiam in Scriptura, si vna litera mutetur, non amplius significat id, quod antea significabat.

Et quoniam figuræ Testamenti veteris iam sunt completæ, & lex cæremonialis abrogata est, ideo qui nunc existimaret esse necessarium tale templum, quale fuit Iudæorum, superstitiosus esset, vt hoc tempore Iudæi verè superstitiosi sunt, dum existimant non licere sacrificare nisi in templo tali, quale fecerat Salomon. Et in hoc sensu reprehendit Hieronymus templorum ornamenta; nam etiamsi modò nulli sunt inter Christianos, qui reuera existiment templa necessariò requirere illum ornatum, vt existimabant Iudæi, tamen dum anteponunt curam fabricę materialis ipsi electioni ministrorum, & ædificio spirituali, videntur factis aliquo modo affines superstitioni Iudæorum. quod etiam notauit Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem: *Mihi, inquit, quodammodo repræsentant antiquum ritum Iudæorum.*

Nota TERTIO, tabernaculi & templi Iudæorum ornatum non solùm cæremonialem & typicum fuisse, sed etiam moralem; nam etiamsi nullius rei figura fuisset, tamen ratio ipsa naturalis dictasset, domum Dei ornatam esse debere, & hoc modo rectè trahimus ornatum tabernaculi, & templi Iudæorum, in exemplum nostrorum templorum. Neq; hoc vnquam reprehendit Hieronymus, immò disertè dicit in epistola ad Demetriadem: *Non abnuo, non reprehendo.*

Ad TERTIVM ex Ambrosio (quod Caluinus adfert in epistola præfixa institutioni) dico, in verbis Ambrosij multa esse contra aduersarios, nihil contra nos. Nam PRIMO Ambrosius dicit, aurea vasa Ecclesiæ non debere alienari, nisi in magna pauperũ necessitate; Ecclesia igitur eo tempore vtebatur aureis vasis. SECVNDO dicit, si necesse sit alienare vasa Ecclesiæ, esse diligenter quærendum, an nõ sint aliqua amplius initiata, & si talia inueniantur, non esse vllomodo attingenda vasa initiata; ergo tunc certo ritu vasa cõsecrabantur

tur. TERTIO dicit, si necesse sit vendere vasa initiata, non debere vendi integra, sed prius conflari, & deinde per partes vendi. id quod fieri debere nos libenter admittimus. atqui hæc omnia pugnant aduersus hęreticos huius temporis, qui nec preciosa, nec certo ritu consecrata, & sancta, vasa Sacramentorum esse volunt.

Quod ergo Ambrosius ait *(aurum Sacramenta non quærunt)* non significat, Sacramenta nullo modo requirere aurum, sed non requirere ex necessitate, quamuis requirant ex decentia, quando haberi potest. & quod subiungit *(nec auro placent, quæ auro non emuntur)* non significat, in auro displicent, vel nullo modo placent magis in auro, quàm in alia materia; sed non ideo principaliter placent, quia ministrantur in auro. Si enim in auro displicerẽt, vel non magis placerent, quàm in alia materia, Ambrosius non seruasset illa vasa vsque ad eam necessitatem, sed nunquam illis vsus fuisset.

Ad QVARTVM, de Acatio, dico, verba illius Episcopi habere eundem sensum; nam cùm Ecclesia illa abundaret eiusmodi vasis aureis (vt ibidem scribit Socrates) & occurrisset summa quædam necessitas redimendi captiuos, ille sanctus Episcopus vendidit partem vasorum, & redemit captiuos ad quinq; millia. illa autem eius verba (*Deus noster non eget discis, neq; calicibus, quia non comedit, neq; bibit*) significãt ista vasa nullam Deo vtilitatem adferre, sed haberi in Ecclesia ad honorem Dei, & nostram vtilitatem, & ideo quando occasio se offert, qua possint esse vtiliora nobis, si vendantur, debent vendi, quia hoc etiam erit Deo gratius, & magis honorificũ. Nam, vt Ambrosius ait, valde pulcrũ, & honorificum Christo est, cùm dici potest, hos pauperes Christus redemit; vel etiam calix Christi non solùm sanguine, quem continet, captiuos redimit, sed etiam precio valoris. calix enim redimit ab hoste, quos sanguis redemit à peccato.

Ad QVINTVM, ex Hilario, testimonium Hilarij non est ad propositum; non enim agit ille de ornatu templi, sed eos reprehendit, qui in templo hæreticum Episcopum, id est, Auxentium audiebant, eò quòd existimarent ibi tantùm esse veram Ecclesiam, & verum Episcopum, vbi erat templum Deo sacrum: & non considerabant templa sæpe ab hæreticis

occupari, & veros Catholicos vel in cryptis, vel in desertis sæpe versatos.

Ad SEXTVM, ex Lactantio; Lactantius probare volebat, ineptè à Gentilibus offerri munera idolis, id est, Diis nō sentientibus: *Frustrà*, inquit, *homines auro, ebore, gemmis, Deos excolunt & exornāt, quasi vero ex his rebus vllam possint capere voluptatem. quis vsus est preciosorum munerum nihil sentientibus?* Hoc autem probat ex Persio, qui verè sapiens scribit, non debere aurea vasa templis inferri, quasi illis delectentur Dij lignei & marmorei, cùm nihil sentiāt; sed potius oportere Diis viuentibus offerre, vt ipse dicit:

Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.

Itaq; non reprehenditur aurum templi, quando bonum vsum habet, id est, excitandi ad pietatem; sed solùm reprehenditurr quando sic offertur Deo, quasi is corporeus sit, rebus eiusmodi corporaliter delectetur.

Ad SEPTIMVM, ex Bernardo, dico, Bernardum non reprehendere simpliciter ornatum templi, sed ornatum, quem templis suis Monachi Cluniacenses adhibebant. Nam vt Apologia illa colligitur, reprehendit S. Bernardus PRIMO, quòd Monachi, professione pauperes, erigerent oratorii immensam altitudinem, quòd eorum professioni non conueniebat. SECVNDO, quòd dum templa sua ita ornarent, fatetentur se esse carnales & infirmos. ornatus enim templi illis Ecclesiis potissimùm conuenit, ad quas populus cōfluere solet, quia simplices homines egent eiusmodi rebus. Vnde ibidem ait: *Et quidem alia caussa est Episcoporum, alia Monachorum. Scimus namq; quòd illi sapientibus & insipientibus debitores cùm sint, carnalis populi deuotionem, quia spiritualibus non possunt, corporalibus excitant ornamenta.* TERTIO reprehendit, quòd quæstus caussa ornarent templa, nimirū vt plures confluerent ad offerendum. QVARTO, quòd cum iniuria Sanctorum humi sculperent imagines. QVINTO, quòd bona, quæ acceperant distribuenda pauperibus, insumerent in illa ornamenta, quando pauperes valde indigebant. SEXTO, quòd ornamenta vana adhiberent templis, quæ solam curiositatem pascere, non autem pieta-

pietatem excitare valerent. Porrò hæc omnia meritò reprehenduntur.

Ad OCTAVVM ex Chrysostomo, dico, eum non negare, licitum esse templa magnificè exstruere, & ornare: sed solùm anteponere huic ornatui curam pauperum. cuius oppositum docet Theophylactus Chrysostomi discipulus in caput 14. Marc. sed possunt facilè conciliari. sciendum igitur, absolutè melius esse honorare Deum in seipso, quàm in pauperibus; nam caritas Dei semper antepoñi debet caritati proximi. veruntamen quia Deus nulla re indiget, & quæ illi offerimus, vult nobis vtilia esse, non sibi: ideo tunc Deus magis honoratur, & fit illi res gratior, quando quod illi offerimus, est hominibus vtilius. Hinc igitur quando alicubi templa satis benè se habent, pauperes autem notabiliter patiuntur egestatem: tunc melius est dare pauperibus eleemosynam, quam templo addere ornamenta: & in hoc casu loquitur Chrysostomus. videbat enim homines pronos admodum ad offerenda Ecclesiæ donaria, & negligentes in cura pauperum. in quo sensu etiam videtur dixisse Oseas, cap. 6. *Misericordiam volo, non sacrificium*, id est, malo misericordiam, quàm sacrificium.

At è contrario, si alicubi pauperes mediocriter tractentur, sed templa sint inculta, & deserta, & propterea decrescat pietas, & deuotio: tunc melius est ornare templa, quia id est vtilius etiam proximo, cuius pietas, & deuotio iuuatur illo ornatu: & in hoc casu loquitur Theophylactus, quando autem esset æqualis indigentia & templorum, & pauperum, modò non sit extrema, videretur melius dare templo, quàm pauperi, quia pluris facienda est indigentia spiritualis, quàm temporalis; & quia ornatus templi est bonum durabilius, & communius, quàm sit eleemosyna data pauperibus: & quia magis immediatè datur Deo.

Ad PRIMAM rationem dico tria. PRIMO, Christum fuisse pauperem, nec requisiuisse propter se vllam pompam, vel delicias in hoc mundo: tamen non recusasse interdum sumptuosa obsequia, quibus videbat ali & augeri piorum deuotionem, vt patet de ingressu eius in Hierusalem super asinum; in quo libenter admisit, vt multi sternerent vestes suas

in via, quæ pedibus iumenti illius conculcabantur, & forte etiam lacerabantur, Matth. 21. patet etiam de vnguento pretioſiſſimo, quo caput ſuũ, & pedes inungi paſſus eſt, Matth. 26. & Ioan. 12.

SECVNDO dico, quòd Chriſtus fuerit pauper, & ſtabulum, ac pannos, & viles cibos amauerit, ideo factũ eſſe, quia iſta congruebant tempori mortalitatis eius. Venerat enim vt pateretur, & per labores, ac dolores mundum redimeret. At nunc poſt mortem, & reſurrectionem, cùm glorioſus regnat in cœlo, conuenit illi domus magnifica, & ſplendidiſſima.

Adde TERTIO, templa dicari Chriſto præcipuè ratione diuinitatis, qua ratione ſemper fuit dives Rex regum, & Dominus dominantiũ. Itaq; rectiſſimè exſtruuntur illa templa magnifica, qualia Deo conueniunt, licet ipſe idem in forma ſerui humilitatem & paupertatẽ verbo & exemplo docuerit.

Ad SECVNDAM dico, non eſſe ocioſa ornamenta, quæ ſunt ſigna reuerentiæ, & pietatis noſtræ erga Deum, & excitant in animis hominum deuotionem. Vnde interrogat Perſio:

Dicite Pontifices, in Sancto quid facit aurum?

Reſpondendum eſt, multa bona facit, quæ iam enumeraui mus.

Ad TERTIAM dico, ornamenta illa non fieri, vt dicebant, ſed vt excitent deuotionem. quòd ſi aliqui diſtrahuntur, eſt vitium illorum, qui abutuntur rebus bonis: niſi forte ornamenta ſint omnino vana, & inepta, quæ & nos reprehendimus.

Ad QVARTAM de pauperibus alendis iam reſpõſum eſt. Adde, quod ſi propter ordinarios pauperes non liceret conſtruere, vel ornare templa, multò minus liceret ornare palatia, inſtruere conuiuia, habere apparatum vllum equorum, famulorum, curruum, &c. quod ſi iſta licita ſunt ad tuendam dignitatem magnarum perſonarum, non obſtante pauperum multitudine, cur non liceat etiam ad conſeruandam rerum ſacrarum maieſtatem templa exornare, non obſtante pauperum multitudine?

Ad QVINTAM dico, Matth. 25. numerari opera miſeri-

vt inde colligamus, quid de maioribus sentiēdum sit. dicitur enim: *Ité in ignē æternum, quia esuriui, & non dedistis mihi manducare:* & non dicitur, ite in ignē æternum, quia rapuistis aliena, sed hoc à maiori deducitur ex illo. ita etiam non dicitur, ite in ignem æternum, quia nō ædificastis templum, sed deducitur hoc à maiori. Si enim damnabitur qui non fecit eleemosynam, quando eam facere tenebatur; multò magis damnabitur qui non ędificauit, vel non reparauit, aut non ornauit templum, quando id facere tenebatur. qui autem teneantur, & qui non, alia quæstio est, atque ad rem nostram nihil facit.

CAPVT VII.

De benedictionibus aquæ, salis, cinerum, cerei, &c.

PRIMI, qui eiusmodi benedictiones irridere cœperunt, Waldenses sunt, vt patet ex fragmento operis Reynerij, quod exstat in fine libri Claudij Coussord contra VValdenses. Exorti sunt VValdenses, eodem Reynerio teste anno Domini M. C. XL. post eos Flagellantes exorti sunt circa annum Domini M. CCC. L. teste Bernardo Lutzemburgēsi in suo Catalogo, qui quòd omnem pietatem constituerent in Baptismo sanguinis per flagellationem spontè effusi, simul asserebant finem iam accepisse Sacramenta Baptismi, Confirmationis, Pœnitentiæ, & cetera omnia, & cum eis omnes benedictiones æquæ, cinerum, salis, &c. Vnde etiam instrumētum, quo aspergimus aquam lustralem, vocabant clauam mortis, ipsas verò guttas aspersæ aquæ scintillas infernales dicebant. Post eos VVicleffistæ (teste Thoma VValdensi, tomo 3. tit. vlt. cap. 68.) asserebant benedictiones aquæ, salis, vini, panis, olei, cereorum, & similium, esse veram practicam necromantiæ. Idem de hæreticis in Boëmia grassantibus scribit Æneas Syluius libro de origine Boëmorum, cap. 35.

Martinus Lutherus in libro de visione Danielis contra Ambrosium Catharinum, damnat etiam has omnes bene-

dictiones. Magdeburgenses Cent. 2. cap. 6. col. 121. dicunt, a-quæ consecrationem tribui à Catholicis Alexandro Papæ & Martyri tanquam inuentori: sed rectiùs posse tribui alicui Gentilium Pontifici, cùm Ethnicus sit ritus, aquæ lustralis aspersio.

Caluinus lib. 4. cap. 10. § 20. Instit. tria dicit contra aquam benedictam. PRIMO, Catholicos pugnare secum, dum dicunt, aquæ benedictionem esse Apostolicam traditionem: & tamen referunt eius institutionem in Alexandrum Papam auctorem, qui fuit VI. à Petro. SECVNDO dicit, institutionem hanc esse recentiorem multò, quàm vt Apostolis vel Alexandro tribui possit. Nam Augustinus epist. 119. ca. 18 dicit, Christianos omisisse cærimoniam lauandi pedes in die cœnæ Domini, ne videretur ea lotio ad Sacramentum Baptismi pertinere. Quare manifestum est, nullam eo tempore fuisse in Ecclesia lotionē religiosam, excepto Baptismo. TERTIO dicit, aquæ lustralis institutionē nullo modo à spiritu Apostolico proficisci potuisse, quandoquidē nihil est aliud, quam quæpiam Baptismi profanatio, & quasi repetitio.

Brentius in sua Confessione, cap. vlt. reprehendit easdem cærimonias, quia non debent adumbrari mysteria fidei, ipso Euangelio iam toto orbe coruscante.

Denique Tilemanus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Papistarum, loco 27. ponit inter errores. aquam lustralem valere ad delenda venialia, & ad fugandos Dæmones, & morbos. & probat primùm ex illo 1. Ioan. 2. *Sanguis Christi emundat nos ab omni delicto*; ergo etiam à venialibus. secundò probat, quia nusquā scriptum est, vt aqua consecretur ad fugandos Dæmones. Item quia scriptum est Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Et Deuter. 18. *Non sit maleficus, nec incantator inter vos.* Est autem manifesta magia, prętet Dei verbum vti creaturis ad fugiandos Dęmones. Hæc ille.

His non obstantibus sit PRIMA propositio: *Rectè benedicuntur aqua, oleū, panis, cerei, cineres, rami, & similia.* Probatur PRIMO ex Scripturis, quæ continent exemplum & documentum. Exemplum est Domini Matth. 14. & Luc. 9. qui panes multiplicaturus aspexit in cœlum, & benedixit eos:

eos: & ea benedictione multiplicauit. Certè quod Dominus fecit, argui non potest. Documentum est Pauli, qui dicit 1. Tim. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per Verbum Dei & orationem.* In quem locum Chrysostomus & Theophylactus scribunt, Apostolum loqui ex hypothesi, id est, omnis quidem creatura bona & munda est, tamen etiamsi esset immunda, facilè posses eam sanctificare adhibito signo crucis & oratione. si ergo etiam res immundæ sanctificantur per crucis signum & orationem, quantò magis res alioqui bonæ fient meliores & sanctiores per signum crucis & orationem?

SECVNDO probatur ex traditione veterum. Ac primùm de aqua, quòd solet benedici ab ipso tempore Apostolorum, sunt innumerabilia testimonia. Clemens lib. 8. Apost. constitut. cap. 35. ponit ordinem consecrationis aquæ. Dionysius de Ecclesiast. hierarchia, cap. de Baptismo, dicit, aquam sacris inuocationibus consecrari. Alexander I. epist. 1. similiter præcipit aquam benedici. Cyrillus catech. 3. dicit: *Sicut mundi cibi fiunt immundi inuocatione Diaboli, ita aquam simplicem fieri sanctam inuocatione Dei.* Cyprianus lib. 1. epist. 12. *Oportet*, inquit, *mundari & sanctificari prius aquas à Sacerdote, &c.* Ambrosius lib. 4. de Sacramẽtis, cap. 5. docet, aquam debere consecrari. & lib. de his qui mysteriis initiantur, cap. 3. dicit, aquam nisi crucis signo prius sacretur, nullum habere vsum in Ecclesia. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 27. Apostolicam traditionem esse dicit, aquæ consecrationem. Epiphanius hæres. 30. & Theodoretus lib. 5 cap. 21. hist. aquæ benedictæ meminerunt. Augustinus homil. 27. ex lib. 50. homiliarum. & serm. 19. de Sanctis, & lib. 6. in Iulianum̃, cap. 8. dicit, aquam signo crucis in Ecclesia consecrari. Adde Concilium Nannetense, can. 4. vbi iubetur Presbyter cùm ægrotos visitat, primò aspergere aqua sancta ægrotum, & ipsum cubiculum.

Nec Caluini obiectiones aliquid valent. Ad PRIMAM dico, aquæ lustralis institutionem non tribui Alexandro, sed Apostolis. Alexandro autem tribui præceptum, vt hæc cærimonia frequentetur.

Ad SECVNDAM dico, Augustinum non damnare cæremoniam lauandorum pedum, sed solùm recensere varias opiniones: nec dicit Augustinus vllos fuisse, quibus simpliciter displiceret cæremonia lotionis pedum: sed solùm fuisse aliquos quibus displiceret lauari pedes Catechumenis in die cœnæ Domini, ne videretur illa lotio ad Baptismum necessaria. Vnde ibidem dicit, multis placuisse differendam lotionem in octauum diem Paschæ; & Ambrosius libro 3. de Sacramentis, cap. 1. defendit cæremoniam lotionis pedum.

Ad TERTIAM dico, per aquam benedictam non reperi Baptismum. Differt enim Baptismus ab aspersione aquæ benedictæ, forma, ministro, intentione, & effectu, vt patet. Quamquam nõ negarim, per aquam benedictam refricari memoriam Baptismi, & admoneri Christianos vt cogitent, se aliquando per aquam purgatos fuisse, & pactũ cum Deo contra Diabolum iniisse.

De benedictione olei habemus testimonia Clementis, Dionysij, & Basilij, vbi supra, & Augustini tractat. 11. in Ioannem. De benedictione panis extra Eucharistiam, habemus testimonium Augustini lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. & Paulini in epist. ad Alipium & Romanianum, quæ sunt 35. & 36. inter epistolas Augustini.

De benedictione cerei Paschalis, habemus testimonium Strabonis, cap. 30. & Concilij IV. Toletani canon. 8. & Papæ Zozimi, vt ex Pontificali patet. DE benedictione palmarum & cinerum, habemus testimonium B. Maximi, cuius exstant homiliæ inscriptæ in die cinerum, & in Dominica Palmarum.

SECVNDA propositio. *Rectè ad effectus supernaturales efficiendos & significandos vtimur aqua, oleo, aliisq; rebus benedictione consecratis.*

NOTA, benedici illa omnia, quæ diximus, in Ecclesia propter tres fines. PRIMO, ad significandos spirituales effectus. Nam cineris aspersio significat pœnitentiam; palma, victoriam; cerei Paschales, gloriam resurrectionis. Neque obstat ratio Brentij de adumbratione. nam istæ significationes

nes non sunt propræ adumbrationes futurorum, sed repræsentationes externæ rerum præsentium inuisibilium, & spiritualium, vel etiã rerum præteritarum. quæ vtilissimæ sunt ad affectum excitandum. Alioqui etiam tollemus Baptismum, qui secundum Apostolum, in epistola ad Romanos, cap. 6. continet repræsentationem mortis, & resurrectionis Christi, & nostræ etiam per Christum. Vnde etiam Augustinus epist. 119. dicit, Christianos diebus Dominicis, & à Pascha vsque ad Pentecosten, stando orare solitos, ad significandam ea cæremonia Christi resurrectionem.

Secvndo, ad deletionem venialium peccatorum. de qua re vide S. Thomam 3. part. quæst. 87. artic. 3. & Dominicum à Soto in 4. sentent. dist. 15. quæst. 2. & Gratianum can. Aquam, dist. 3. de consecrat. Neque argumentum Heshusij concludit: nam sanguis Christi emundat ab omni peccato, sed si aliquo modo nobis applicetur. Et quemadmodum applicatur per Baptismum & Pœnitentiæ Sacramentum, ad delenda omnia peccata: ita etiãm applicatur per Sacramentalia & orationem Dominicam, ad delenda venialia in eo, qui est in gratia.

Tertio, ad fugandos Dæmones, & curandos morbos, vt ex precibus patet, quibus consecrantur. Verum est tamen, quòd non operantur infallibiliter, sicut operantur Sacramenta; & ratio est, tum quia vim habent eiusmodi res non ex pacto Dei expresso, quomodo Sacramenta, sed ex precibus Ecclesiæ, & deuotione vtentium: tum etiam, quia aliquando non expedit nobis vt liberemur vel à morbo, vel à Dæmonis vexatione.

Probatur nunc propositio, quoad istum tertium effectum, exemplis Scripturæ & Sanctorum. Nam Numer. 5. aquæ, super quas maledictiones à Sacerdote pronunciatæ fuerant, si ab adultera epotæ fuissent, mox ventrem eius inflari, & femur putrescere faciebant; nec tamen ista necromantia dici poterat. Numer. 19. aqua cineribus mixta dicebatur aqua expiationis; eaque mundabantur Iudæi non quidem à peccatis, sed à legalibus sordibus, vt Apostolus dicit Hebr. 9. Nec dicere possumus eam fuisse incantationem. Similiter 4. Regum 2. Elisæus ad sanandas aquas miraculo adhi-

adhibuit salem. Et libro 4. Regum cap. 5. ad curandam lepram Naaman Syri adhibuit aquam Iordanis. Marc. 4 ungebant Apostoli ægros oleo, & curabantur. Hæc exempla satis ostendunt, non esse necromantiam, adhibere aquam, vel oleum, ad effectus supernaturales tanquam signa diuinæ virtutis.

SECVNDO, probatur exemplis Patrum. nam apud Epiphanium hæres. 30. Ioseph aqua benedicta soluit incantationes. Similiter fecit Marcellus Apameensis apud Theodoretum libro 5. capite 21. Item Machatius apud Palladium, cap. 19. Porrò Hilarion apud Hieronymum pane vel oleo benedicto plurimos curauit, Sicut etiam sanctus Bernardus in vita eius scribitur lib. 3. cap. 5. Gregorius lib. Dialog. cap. 10. scribit, sanctum Fortunatum curasse quendam, qui cadens ex equo, femur confregerat, solius aquæ benedictæ aspersione. Beda lib. 5. hist. cap. 4. scribit, nobilissimam fœminam grauissimè laborantem aqua benedicta mox ita conualuisse, vt ministraret mensæ. Quemadmodum aliquando fecerat socrus Petri. Bernardus in vita Malachiæ scribit, Malachia, per aquam benedictam, hominem phreneticum esse curatum.

Ad hæc & similia ita respondet Heshusius: *Mendacia*, inquit, *quæ finguntur de miraculis factis per aquam lustralem, retundenda sunt præcepto; Non dices falsum testimonium. Quòd si contendant vera esse, nota est Christi admonitio, Pseudoprophetæ edent miracula & prodigia, vt inducantur in errorem, si fieri potest, etiam electi.* Sed facilè est iudicare, mendacia necne dici possint, quæ testimonium habent ab Epiphanio, Theodoreto, Palladio, Hieronymo, Gregorio, Bernardo: & num sint Pseudoprophetæ sanctissimi illi viri, Iosephus, Marcellus, Macharius, Hilarion, Fortunatus, Malachias, qui Christi nomine aut Diaboli artes dissolverunt, aut morbos grauissimos curauerũt. Videat potius Heshusius, ne sit ipse temerarius, & blasphemus, & in spiritum Domini peccatum admittat. Quid enim temerarium magis, quàm tot sanctos Patres mendacij reprehendere, sine teste, sine ratione vlla? quæ est autem blasphemia in Spiritum sanctum, si hæc non est, opera diuina, Christi inuocatione,

tione, à sanctissimis viris perfecta, inter signa mēdacia Pseudoprophetarum referre?

Ad rationes autem Tilemani facilè est respondere. Ad illam: *Non est scriptum, vt aqua sanctificetur, ad pellendos Dæmones*, respondeo, falsum est; nam scriptum est, omnem creaturam posse sanctificari per verbum Dei, & orationem. Et rursus scriptum est: *Petite, & accipietis.* Ecclesia igitur Christum, & Paulum sequens verbo Dei, & oratione sanctificat aquam, & petit, vt valeat contra Dæmones, & morbos, & Deus miraculis testatur se audire eiusmodi preces. Præterea etiamsi scriptum non esset, quid tum? Vbinám scriptum erat, vt aquæ sanarentur sale, & lepra curaretur aqua Iordanis? & tamen vtrumque fecit Helisæus.

Ad SECVNDAM: *Non assumes nomen Dei tui in vanum; & non erit inter vos magus*, respondeo, assumere nomen Dei in vanum propriè nihil esse aliud, quàm peierare, vt rectè explicat Concilium Toletanum VIII. cap. 2. Malefici autem, & incantatores sunt, qui Diaboli potestate aliquid mirum operantur. At qui aquam benedicunt, nec peierant, nec Diabolum inuocant, sed solùm religiosè Deum precantur. Tota enim virtus aquæ lustralis nititur verbo Dei, & oratione, vt ex Apostolo demonstrauimus.

CAPVT VIII.

De peregrinationibus.

DISSERVIMVS de templis; nunc de peregrinationibus ad templa, aliáque sacra loca, paucis differendum est. Error fuit Claudij Taurinensis, apud Ionam lib. 3. de cultu imaginum, inanes esse peregrinationes ad loca Sanctorum. Eundem sequuti sunt Petrobrusiani, teste auctore vitæ S. Bernardi libro 3. capit. 5. VViclefistæ autem, teste Thoma VValdensi tomo 3. tit. 15. idololatriæ damnabant eos, qui ad loca sancta peregrinabantur.

Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 13. §. 7. peregrinationes votiuas ad loca Sanctorum non solùm inanes, sed etiam

etiam plenas manifesta impietate esse dicit. Non tamen alter probat, quam communi suo axiomate, quòd omnis voluntarius cultus Deo displiceat.

MAGDEBVRGENSES Centuria 4. cap. 6. col. 458. tempore Constantini cœpisse volunt abusum peregrinationum ad loca Sanctorum, sed non diu postea refutatum fuisse longa oratione à Gregorio Nysseno. Quam orationem totam recitant eadem Cent. 4. cap. 10 col. 936. & sequentibus.

Ex qua oratione sumuntur hæc argumẽta. PRIMVM Christus Matth. 5. inter ea, quę homines beatos faciunt, nõ ponit peregrinationes. SECVNDVM, multa sunt pericula spiritualia in itineribus, ac præsertim mulieribus, vt notũ est. TERTIVM, nihil inuenire possumus Hierosolymis, quod in nostra regione non habeamus; nam Deus non magis est ibi, quàm alibi. vt patet ex eo, quod homines regionis illius non sunt meliores ceteris, sed fortè peiores. Porrò res Dei, id est templa, & altaria vbique inueniri possunt. Poterant addere Hieronymi epistolã ad Paulinum de institutione Monachi, in qua multis argumentis probat, nõ expedire peregrinationem ad loca sancta suscipere; & adducit exempla S. Antonij & aliorum Monachorum, qui licet in vicinia Sanctorum locorum habitarent, tamen nunquam ad illa venerunt.

Sed nihil horum nos mouere debet. sunt enim peregrinationes ad loca sancta piæ, & religiosæ, vt Concilium Tridentinũ sess. 25. rectissimè docet. Id probatur PRIMVM Scripturæ testimonio Deuter. 16. Deus instituit, vt omnes filij Israël ter in anno ad tabernaculum vel templum Domini peregrinarentur. quòd præceptum studiosè seruabat Helcana, & Anna vxor eius lib. 1. Reg. cap. 1. necnon Christus ipse cum matre sua, & sancto Ioseph Luc. 2. Ioan. 12. etiam Gentiles veniebant adorare in Hierusalem propria regione relicta. Act. 8. Eunuchus Æthiops ex longinqua regione veniebat adorare in Hierusalem. Act. 20. Paulus ipse festinabat inire, vt in Hierusalem faceret Pentecosten, quem locum adducit Hieronymus in epist. 17. ad Marcellam, vt ostẽdat bonum esse ad loca sancta peregrinari. Hæc igitur exempla Scripturis petita, quæ nullo modo reprehendi possunt, satis indicant, non esse inanem peregrinationem.

SECVN-

SECVNDO probatur ex Patribus. EVSEBIVS lib. 6. hist. cap. 9. *Alexander*, inquit, *Hierosolymam adorandi, & locorum Sanctorum videndi caussa properauit.* Idem refert Hieronymus libro de viris illustribus in Alexandro. Porrò iste Alexander floruit centum annis ante tempora Constantini, & Martyr fuit sanctissimus, quem etiam mirificè laudant Magdeburgenses Cent. 3. cap. 10. in principio. Ex quo apparet mendacium esse Magdeburgensium, quòd cœperint peregrinationes ad loca sancta tempore Constantini. S. Nicolaus quoq; adolescēs ante Constantini imperium voti caussa peregrinatus est in Hierusalem, auctore Simeone Metaphraste. Idem Eusebius lib. 3. de vita Constantini, & Ambrosius oratione de obitu Theodosij laudant Helenam, quod religionis caussa Hierosolymam iuerit.

GAVDENTIVS Episcopus Brixianus in sermone de dedicatione templi scribit, se peregrinatum in Hierusalem, & in itinere, cùm transiret per Cæsaream Cappadociæ accepisse dono à duabus sanctis mulieribus, neptibus Magni Basilij, reliquias XL. Martyrum.

Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum Antiochenum, circa finem, comparans sepulcra Martyrum cum sepulcris Regum: *Itaque*, inquit, *quo regias quidem aulas videat, nullus vnquam peregrinatus fuerit: multi verò Reges plerunq; huius spectaculi gratia peregrinati sunt. futuri namque iudicij vestigia, & signa Sanctorum ædes exhibent. vbi dæmones flagellantur, corriguntur homines, & liberantur.*

HIERONYMVS epist. 17. ad Marcellam: *Longum est*, inquit, *nunc ab ascensu Domini vsq; ad præsentem diem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorū venerint Hierosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientiæ, nec summam, vt dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Euangelium de patibulo coruscauerat.* Item in epistola 27. de obitu Paulæ: *Cuius*, inquit, *Gentis homines ad loca sancta non veniunt?* In epist. 46. ad Rusticum, qui vouerat peregrinari ad loca sancta Palæstinæ: *Redde*, inquit, *quod præsente Domino*

Domino spopondisti. incerta est vita mortalium, ne anticipiaris, quàm tuam impleas sponsionem. Denique epist. 114. ad Desiderium, hortatur illũ, vt veniat ad loca sancta, & inter alia dicit: *Certè adorasse vbi steterunt pedes Domini, pars fidei est.*

SVLPITIVS libro 2. sacræ historiæ describens actaHelenæ dicit, illud esse mirandum Hierosolymis, quod in loco vnde Dominus cœlum ascendit, adhuc seruentur pedum eius vestigia, & cùm ad eum locum vndiq; fideles confluant, & rapiant aliquid calcati pulueris, damnum tamen areæ non sentiat.

PAVLINVS epist. 11. ad Seuerum: *Non aliter*, inquit, *affectus homines ad Hierosolymam rapit, nisi vt loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant, atq; contingant.* Et natali 3. S. Felicis, scribit turbas innumerabiles ex remotissimis locis peregrinari solitas ad corpus S. Felicis.

PRVDENTIVS, in hymno de SS. Hemiterio & Chelidonio:

Exteri necnon & orbis
Huc colonus aduenit.
Fama nam terras in omnes
Præcucurrit proditrix
Hic patronos esse mundi,
Quos precantes ambiant.

AVGVSTINVS epist. 137. ad Clerum, & populum Hipponensem: *Elegi*, inquit, *aliquid mediũ, vt certo placito se amici constringerent, ad locum sanctum se peregrinaturos.*

CASSIANVS lib. 4. de institutis renunciantium, cap. 31. meminit Monachorum, qui orationis caussa ad loca sancta pergebant: *Quidam*, inquit, *fratrum ad loca sancta de Aegypti partibus orationis caussa conuenerant.*

SOCRATES lib. 7. capite penultimo scribit, Eudociam Theodosij iunioris vxorẽ ex voto Hierosolymæ peregrinationem susceptisse. S. Alexium peregrinatũ ad nobiliores Ecclesia mundi, scribit Simeon Metaphrastes in eius vita.

BEDA lib. 5. hist. cap. 7. scribit Regem Ceeduallam peregrinationem ad limina Apostolorum susceptisse, cupientem ibi Baptismum susciperé, & mox à Baptismo ex hac vita migra-

grare. Quorum vtrumque impetrauit; nam in Sabbatho S. à Papa Sergio baptizatus, in ipsa hebdomada Paschæ, in albis positus, leui morbo correptus migrauit ad Dominum. Item cap. 20. scribit, Regẽ Cœnredum relicto regno peregrinationem ad Apostolorum limina suscepisse, & apud eadẽ limina in ieiuniis & precibus vsque ad vitæ finem permansisse.

NICOLAVS I. in epistola ad Michaëlem scribit, multa millia hominum ex omnibus terræ finibus confluere solita ad limina Apostolorum religionis caussa.

PALLADIVS in historia Lausiaca, cap. 113. scribit, Philoromum Presbyterum bis voti caussa peregrinatum Hierosolymam, & item ex voto peregrinatum Romam ad limina Apostolorum, & Alexandriam ad reliquias S. Marci. idem cap. 118. scribit, Melaniam Hierosolymę occupatam in suscipiendis peregrinis ex toto orbe venientibus.

His adde Concilium CABILONENSE sub Carolo Magno celebratum, quod can. 45. docet eorum deuotionem omnibus probari debere, qui pœnitentiæ caussa ad limina Apostolorum, vel alia sancta loca peregrinantur.

Probatur VLTIMO ratione, sumpta ex vtilitate peregrinationum; nam tria bona adferunt. PRIMO cedunt in honorem Dei & Sanctorum nõ mediocrem. Est enim manifestum signum, Deum, & Sanctos à nobis magnifieri, cùm laborem, & pericula itinerum sponte suscipimus, vt Sanctorum reliquias inuisamus. SECVNDO, est opus pœnitentiæ, & satisfactionum, quia laboriosum, & pœnale. TERTIO, auget deuotionem; nam præsentia loci Sancti vix dici potest, quantum incutiat horrorem, quantam excitet reuerentiam, & licet vbique sint aliqua sancta loca, tamen sæpe alibi sunt loca sanctiora, ad quæ vtile est peregrinari, vel si non sint sanctiora, sunt tamen alia ab his, quæ in nostra patria inueniuntur, & ipsa nouitas iuuat ad excitandam deuotionem. sæpe etiam peculiari amore ferimur erga Sancti alicuius memoriam, quæ procul abest à nobis, & eò accedere non parùm iuuat, licet habeamus domi memorias celebriores.

Ex his ad argumentum Caluini dico, cultum volũtarium dici eum, qui sine ratione suscipitur, vt si quis voueat se non iturum ad mẽsam, nisi bis laucrit manus. At cultus qui exhi-

betur Deo per actus virtutum, non dicitur voluntarius, licet non sit præceptus, vt patet Num. 30. vbi Dominus iubet impleri vota rerum non præceptarum.

Ad Magdeburgenses dico duo. PRIMO, fortè non esse Nysseni illã orationem; nam nec habetur in operibus eius, nec scitur quis illam verterit in sermonem Latinum, & fortè etiam Græcè non inuenitur.

SECVNDO dico, in ea oratione non reprehendi absolutè peregrinationem in Hierusalem, sed reprehendi eiusmodi peregrinationem in certis personis, id est, Monachis, & Sanctimonialibus; nam de talibus solùm eo loco agitur. quamuis autem peregrinatio sit bona, tamen non omnibus conuenit. quidam enim sunt quibus non conuenit peregrinari, quales sunt mulieres, nisi magnum, & tutum habeant comitatum: item Monachi, qui in clausstris in silentio, precibus, ac ieiuniis exercentur. illorum enim maius bonum impediretur minore bono peregrinationis. & hoc modo Ionas lib. 3. respondet ad calumnias Claudij contra Abbatem Theodemirum. dixerat enim Claudius Abbati laudanti peregrinationes ad vrbem: *Quare tu Monachos tuos retines in monasterio, & non mittis omnes Romam?* Respondet Ionas pro Abbate, *quia peregrinatio est bona, sed non conuenit Monachis, sicut & nuptiæ bonæ sunt, sed non conueniunt professoribus continentiæ.* Sic etiam Hieronymus, qui tam multa dixit in laudem peregrinationum, tamen Paulinum Monachum dehortatur à peregrinatione, quia proposito eius magis conueniebat quies, & stabilitas monasterij. vbi etiam rectè monuit idem Hieronymus, sanctum Antonium, quia Monachus erat, nunquam peregrinatum ad loca sancta. Hilarionem autem, quia in Palæstina degebat, semel tantùm loca sancta inuisisse, ne videretur contemnere religionem, eorum locorum, quæ in vicinia erant. sic ergo & Gregorius Nyssenus facit; nam alioqui quomodo credibile est Nyssenum voluisse reprehẽdere, quod sciebat factum à S. Alexandro Martyre suæ regionis homine, & quod non ignorabat, laudari ab omnibus Doctoribus suæ ætatis?

Sed diluamus obiectiones. Ad PRIMAM rationem dico ea probari solùm, peregrinationem non esse opus necessa-

riam

rium ad perfectionem, vel ad salutem. Et ad hoc solùm probandum adfertur à Gregorio; nam Monachi illi putabant se non posse esse perfectos, nisi viderent loca sancta. quod certè falsum est.

Ad SECVNDAM dico, illa pericula rectè probare, peregrinationem non esse omnibus accõmodatam, sed solùm viris maturis, & quibus parum, aut nihil periculi immineat. Gregorius igitur rectè argumẽtatur, quia de Sanctimonialibus agit, cùm dicit propter pericula debere omitti eiusmodi peregrinationes. nulli enim hominum generi magis cauenda sunt pericula tentationum, quàm Sanctimonialibus, quibus & sexus, & professio cautionem maximam indicit.

Ad TERTIAM dico, nihil esse Hierosolymis, quod non possit alibi inueniri, si agamus de rebus essentialibus, & necessariis ad religionem; nam Deus est vbique, Sacramenta, templa, altaria vbiq; etiam inueniri possunt; & hoc sufficiebat Gregorio, vt suaderet Monachis, & virginibus, ne solliciti essent pro itinere Hierosolymitano: tamen interim negari non potest, quin aliquid sit Hierosolymis, quo deuotio iuuari possit, quod alibi non inuenitur, nimirum sepulcrum Domini, & loca illa sancta, quæ toties Dominus calcauit, & in quibus tot mirabilia operatus est. Sed hęc nõ tanti facienda sunt, vt propterea oporteat deserere maiora bona.

CAPVT IX.

De votis, quæ nuncupantur Sanctis.

ERASMVS in Colloquio, quod inscribitur, Nauftagium, miro modo irridet vota, quæ Sanctis nuncupantur. De hæreticis autem omnibus nulla esse potest dùbitatio, quin nos pro idolatris habeant ob ea vota, quæ passim Sanctis nuncupamus. & ratio esse potest, quia votum est actus religionis soli Deo debitus, qualis est etiam iuramentum, & sacrificium. vt patet ex diuinis literis, vbi perpetuò vota dicũtur fieri Deo, Num. 30. Deuter. 23. in Psalmis passim, & præcipuè Isaiæ 19. vbi legimus: *Colent eum in hostiis, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent.*

Veruntamen, posse aliquo modo Sanctis vota nuncupari, certissimum est. Et probatur testimoniis antiquorum Patrum. EVSEBIVS lib. 13. præparat. Euangel. cap. 7. loquens de Martyribus, nomine omnium Christianorum: *Nos*, inquit, *veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorãtes admonumenta illorum accedimus, votaq; illis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum nõ parum iuuari profitemur.* THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, vbi dixerat petenda à Martyribus peti, subdit: *Piè*, inquit, *fideliterq; precantes ea maximè consequi quæ desiderant, testantur illa, quæ votorum rei persoluunt; nam alij quidem oculorum, alij verò pedum, alij manuum simulacra suspendunt ex argento auróue confecta, &c.* PALLADIVS in historia Lausiaca, cap. 113. scribit, sanctum Philoromum ex voto Apostolis nuncupato venisse Romam ad limina Apostolorum, & deinde Alexandriam ad sanctum Marcum.

PRVDENTIVS in hymno de SS. Hemiterio, & Chelidonio:

Illitas cruore sancto
Nunc arenas incolæ
Confrequentant obseruantes
Voce, votis, munere.

PAVLINVS natali primo de sancto Felice:

Hunc liceat celebrare diem, piareddere coràm Vota, &c.

Et natali secundo:

Coram vota tibi, coram mea corda dicauit.

Et natali quarto:

Annua vota mihi remeant, simul annua lingua Debita, &c.

Gregorius TVRONICVS libro 2. hist. Francorum, capite 37. meminit voti, quod nomine Clodouei Regis sancto Martino fecerunt ministri eius: *Domino*, inquit, *gratias agentes, & vota B. Confessori promittentes lati nunciauerunt Regi, &c.*

Accedat aduersariorum testimonium: nam Faustus apud Augustinum lib. 20. contra Faustum, cap. 3. *Idola*, inquit, *vestistis in Martyres, quos votis similibus colitis.* Ex quo Faustini testimonio discimus, vsitatissimum in primitiua Ecclesia fuisse, vt Martyribus vota fierent.

Ad ar-

Ad argumentum autem, quod nos ipsi proposuimus, respondet B. Thomas in 2. 2. quæst. 88. art. 5. vota quæ fiunt Sanctis, vel Prælatis, includere duas promissiones: vnam quæ fit Sanctis, & illam non esse formaliter votum, sed materiam voti: alteram quæ fit Deo, & illam esse formaliter votum. vt cùm quis dicit; Voueo beatæ Mariæ, me ad eius domum peregrinaturum; promittit virgini hanc peregrinationem, sed hæc promissio non est votum: & simul promittit Deo, se impleturum promissionem virgini factam, & hæc secunda promissio verè est votum. At ista rectè se habent in votis, quę includũt promissionem homini mortali factam; nam qui vouet obedientiam prælato, reuera votum nõ prælato, sed Deo facit, licet ipsi prælato obedientiam promittat. non enim illo voto prælatum, sed Deum colere & honorare intendit: similiter qui vouet perpetuò ministrare in Xenodochio, Deo facit votum, non Xenodochio, tametsi in vtilitatem & commodum Xenodochij faciat. At qui vouet ieiunium, vel peregrinationem Sanctis, ipsos Sanctos religiosè honorare intẽdit. & præterea Caietanus in eum articulum B. Thomæ probat ex ipsa professione Fratrum prędicatorum, vota verè fieri Sanctis; nam dum profitentur, dicunt: *Voueo Deo, & B. Mariæ, & omnibus Sanctis, me prælato tali, vel tali obediturum.* Vbi ex duabus promissionibus, vna dirigitur ad prælatum, & illa est materia voti; altera, quæ est formaliter votum, ad Deum, & Sanctos simul. Caietanus igitur adfert aliam solutionem, ac dicit, vota fieri Sanctis, non vt sunt creaturæ quædam rationes participes, sed vt in eis Deus habitat per gloriam, ita vt vota, quę fieri dicuntur Sanctis, fiant Deo in Sanctis: quomodo maledicta in Sanctos dicuntur blasphemiæ, quia Deus in Sanctis maledicitur.

Sed obiiciet fortassis aliquis. Aut vota, quæ fiunt Deo in Sanctis, terminantur ad solum Deum, quomodo sacrificium soli Deo offertur, licet in memoriam, & honorem Sanctorum: aut terminantur etiam ad ipsos sanctos, ita vt reuera ipsis vota fiant, quomodo eleemosyna, quæ datur Christo in paupere, verè datur ipsi pauperi. si primum accipiatur, ergo non verè fiunt vota Sanctis. si secundum, ergo idololatræ videmur.

RESPONDEO, secundo modo fieri vota Sanctis, nec tamen nos esse idololatras; nam non eadem ratione fit votum Sanctis, & Deo; & solum votũ quod fit Deo, est cultus latriæ. Animaduertendum est enim, inter omnes conuenire, verè & propriè Sanctis aliquid promitti; sicut verè & propriè aliquid promittitur Deo; id enim & B. Thomas concedit, & per se patet; nam si licet Sanctis ædificare sepulcra, & basilicas, ornare eorum reliquias, accendere coram eis cereos, vt supra ostensum est, cur non liceat eis ista promittere?

Rursum, inter omnes Catholicos conuenit, aliter promitti munus Deo, aliter Sanctis; nam Deo promittitur in signũ gratitudinis erga primum principium omnium bonorũ, & in recognitionem beneficij ab ipso, tanquã à primo auctore accepti, & proinde illa promissio est cultus latriæ; at Sanctis promittitur aliquid in signum gratitudinis erga mediatores, & intercessores, per quos à Deo beneficia accepimus; & proinde illa promissio non est cultus latriæ, sed duliæ.

Solùm videtur dubium esse, an ista promissio facta Sanctis possit dici votum, id est, an votum sit nomen generale, quod dicatur analogicè de promissione facta Deo, & Sanctis, quomodo nomen orationis, & nomen cultus se habeant an verò sit nomẽ speciale, quod solùm dicatur de promissione Deo facta, sicut sacrificium non dicitur nisi de munere, quod offertur Deo. Etsi autem controuersia vocabuli, cùm de re constat, nos torquere nõ debet: existimo tamen secundum vsum Ecclesię nomen voti esse generale; nam nullus dicere auderet, sacrifico Deo, & B. Mariæ; vel etiam absolutè, sacrifico B. Mariæ; & tamen dicimus, voueo, Deo, & B. Mariæ; & etiam simpliciter, voueo beatæ Mariæ.

Præterea nomen voti ita est coniunctũ cum nomine orationis, vt Græcè dicatur votum εὐχὴ, oratio verò προσευχὴ, vt notat Gregorius Nyssenus orat. 1. in orationem Dominicam; Latinè autem sæpissimè accipitur votũ pro oratione. Ratio est, quia vt ibidem docet Nyssenus, vota ordinantur ad orationem; solemus enim, cùm impetrare aliquid volumus, prius votis conciliare eum, à quo volumus petere, deinde petere id, quod volumus. Vnde est illud 6. Æneidos: *Aeneas cessas in vota, precesq; ?* Sicut ergo orationis nomen non so-

lùm

lùm dicitur de illa petitione, qua à Deo postulamus beneficia, quæq; est actus latriæ; sed etiam de illa, qua postulamus à Sanctis, vt nostram orationem iuuent, quam fudimus ad Deum; ita etiam voti nomen non solùm conueniet promissioni, quæ fit Deo, quæque est actus latriæ, sed promissioni, quæ fit Sanctis, & quæ non est actus latriæ. Neque his repugnat, quod in Scripturis nomen voti semper accipiatur pro promissione facta Deo; nam cùm scriberentur Scripturæ sanctæ, nondum cœperat vsus vouendi Sanctis.

Sed obiicies, si promissio facta Sanctis mortuis potest dici votum: cur non etiam promissio facta Sanctis adhuc viuentibus nobiscum?

Respondeo PRIMO, quia promissio facta Sanctis cum Christo regnantibus, est similior promissioni, quæ fit Deo, quàm sit promissio, quæ fit homini mortali. Nam quemadmodum id, quod promittimus Deo, non est illi vtile, sed nobis, & solùm fit in signum honoris, & gratitudinis; ita etiam quod promittimus Sanctis in cœlo regnantibus, non est illis vtile, sed nobis. neque enim illi nostris rebus indigent, cùm sint beati; & solùm ista illis promittimus & offerimus in signum memoriæ, honoris & gratitudinis. At quę hominibus hîc viuentibus promittimus, illis vtilia sunt, vel certè esse possunt, cùm ipsi multis rebus egeant.

SECVNDO, quia votum non conuenit Sanctis, nisi quatenus sunt Dij per participationem: at Sanctos cum Christo regnantes certò scimus esse tales; de viuentibus nobiscum non scimus certò, sed suspicamur tantùm.

TERTIO, quia Sancti in cœlo iam sunt reipsa beati, & glorioſi, & filij Dei, ac Dij quidam per participationem, quia sunt confirmati in illo statu, neque excidere possunt. at Sancti, qui viuunt nobiscum, modò sunt Sancti, modò non sunt, & magis in spe, quàm in re sunt beati, & glorioſi. rectè igitur quæ mortalibus promittuntur, non dicuntur vota; dicuntur autem, si beatis hominibus in cœlo degentibus promittantur.

CAPVT X.

An sint dies festi à Christianis celebrandi.

POSTREMA restat quæstio de festis. Disseremus autem primò, de festis in genere. Secundò, de die Dominica. Tertiò, de Paschate. Quartò, de ceteris festis Domini. Quintò, de festis Sanctorum.

Quod igitur ad primum attinet, de celebratione festorum in vniuersum, tres sunt errores. PRIMVS veterum Ebionitarum, qui existimabant debere Christianos seruare dies festos noui & veteris Testamenti, id est, Sabbathum & Dominicam, vt Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 27. Eundem errorem tempore B. Gregorij quidam renouare voluerunt, vt patet ex lib. 11. epist. 3. idem hoc tempore seruant Christiani, qui in Æthiopia degunt, qui in eodem honore habent Sabbathum, & Dominicam. Argumentum eorum est, quia Exod. 31. de Sabbatho dicitur: *Pactum est sempiternum, signumq; perpetuum.*

ALTER error est Petrobrusianorum, vt patet ex lib. 3. cap. 5. vitæ B. Bernardi: & VValdensium, vt docet Guido in sua summa: & VVicleffistarum, vt refert Thomas VValdensis tomo 3. tit. 16. cap. 140. qui omnia festa tollebant, tanquam festi dies ad cæremonias Iudæorum solùm pertinerent.

Argumenta eorum erãt tria loca B. Pauli. PRIMVS Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem*, id est, alius putat vnum diem esse sanctum, alium propinum; alius verò omnes dies putat esse æquales: & licet Paulus toleret in Romanis errorem illum de discretione dierum, quia nondum erant instructi plenè; tamen clarè indicare videtur esse errorem. SECVNDVS est Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & annos. timeo vos, ne fruſtrà laborauerim in vobis.* TERTIVS locus est Colossen. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.* AD HAEC addunt ex Patribus rationem; nam Sabbathum, quod mandatum fuerat Iudæis carnaliter obseruandum, nimirum, vt abstinerent ab operibus seruilibus; nobis mandatum est spiritua-

ſpiritualiter, vt ſcilicet vacemus à peccatis, quæ ſunt opera verè ſeruilia: quæ ſententia eſt ſanctorum Patrum; Ambroſij in cap.13.Lucæ; Hieronymi in cap.4.ad Gal.Auguſtini epiſt.119. & Gregorij lib.11.epiſt.3.

TERTIVS error eſt Lutheranorum, & Caluiniſtarum, qui admittunt dies feſtos, ſed ita admittunt, ac ſi non admitterent. Summa doctrinæ eorum in his capitibus conſiſtit. PRIMVM docent, feſtos dies celebrare eſſe iure diuino & naturali præceptum.probant ex decalogo;nam licet præceptum de Sabbatho ſit aliquo modo cæremoniale, eſt tamen aliquo modo etiam naturale, alioqui in decalogo poſitum non fuiſſet.Præterea,quia natura ipſa docet,oportere nos aliquando feriari ab operibus corporalibus, tum vt vacemus Deo, & conueniamus in Eccleſia ad verbum Dei audiendum: tum etiam vt aliquam remiſſionem concedamus famulis, & operariis noſtris; & in hoc primo non diſſentimus.

SECVNDO docent, quia ius diuinum non determinauit certos dies,quibus Chriſtiani feriari debeant,debere eos determinari ab Eccleſia, id eſt, à paſtoribus, conſentiente populo.& in hoc etiam non multum diſſentimus; ſolum enim diſplicet,quod putant neceſſarium populi conſenſum.Chriſtus enim poteſtatem gubernandæ Eccleſiæ non tribuit Apoſtolis cum ea conditione, ſi populus conſentiret, ſed ſimpliciter. verùm de hac re alibi diximus.

TERTIO docent,dies determinatos ad feriandū non debere haberi ceteris ſanctiores,quaſi myſterij aliquid,vel piam ſignificationem cōtinerent: ſed ſolùm haberi tanquam determinatos, diſciplinæ, & ordinis,ac politiæ cauſſa,ita vt cum hac determinatione ſimul conſiſtat æqualitas dierum, &in hoc nos accuſant, quaſi habeamus diſcrimen dierum more Iudaico; & probant aſſertionem ſuam ex locis Pauli ſuprà citatis.Paulus enim reprehendit diſcrimen dierum; at certè non reprehendit diſcrimen neceſſarium ad ordinem, & politiam,ergo diſcrimen religioſum,& cęremoniale,quale erat Iudæorum,& quale eſſe videtur(vt ipſi dicunt)Chriſtianorum, qui ob ſimiles ſignificationes dies myſticos habent,& colunt.

QVARTO docent, determinationem dierum non obligare Christianos in conscientia, nisi ratione scandali, vel contemptus. & in hoc etiam arguunt Catholicos, quod obligent fideles humanis præceptis. Porrò sententiam suam Centuriatores probant, quia festorum obseruatio in primitiua Ecclesia habebatur res indifferens, & media, vt reuera est, ergo non potuit imponi postea sub necessitate; nam Paulus, & alij, modò colebant Sabbathum, modò Dominicam indifferenter. nam Actor. 3. Paulus in Sabbatho concionatur. Ioannes autem Apocalyp. 1. mentionem facit Dominicæ.

Præterea quia Paulus, Gal. 4. resistit Pseudoapostolis volentibus introducere obligationem festorum. Deinde Heshusius idem probat, quia cùm plura sint festa Christianorũ, quàm Iudæorum, si eorum obseruatio ad peccatum obliget, erit intolerabilius iugum Christianorum, quàm fuerit Iudæorum. de quo tamen Petrus ait, Act. 15. *Nec nos, nec Patres nostri portare potuimus.* Addit Caluinus testimonium Socratis lib. 5. cap. 21. qui dies festos liberos esse voluisset, ac reprehendit impositam necessitatem.

QVINTO docent, non licere dies festos consecrare Sanctis vel Eucharistiæ, & multò minus conceptioni B. Mariæ, sed de hoc infrà suo loco. Hanc esse mentem hæreticorum, patet ex Magdeburgensibus Centur. 1. libro 2. cap. 6. colum. 503. ex Tilemano Heshusio lib. de D C. errroribus Pontificiorum, tit. 26. ex Philippo in locis, in expositione decalogi; & ex Caluino lib. 2. Institut. cap. 8. §. 28. & sequentibus, sed notanda sunt etiam singulorum singula mendacia, siue ineptiæ.

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 504. dicunt, tempore Aniceti cœpisse in Romana Ecclesia laborare mysterium iniquitatis, & se prodere semina Antichristi, quia primarum Anicetus volebat Pascha non celebrari alio die, quàm Dominico. At hoc ipsum statuerunt eo tempore ferè omnium Ecclesiarum Concilia; & postea Nicænum primum, & idem seruant etiam Lutherani. Quid igitur garriunt contra Romanam sedem?

Tilemanus dicit, apud Pontificios pari honore cum celeberri-

berrimis festis totius Ecclesiæ coli dies sanctorum Innocentium, S. Gregorij, S. Annæ, & S. Catharinæ. At mendacium est. Hæc enim festa in plurimis locis non seruantur ex præcepto. ibidem Heshusius probat, festum corporis Domini esse reiiciendum, quia scriptum est; Non adorabis Deos alienos. vbi apertè significat, Christum sibi esse Deum alienum; nam festum corporis Domini propriè ipsi Christo dicatum est, ob beneficium instituti sanctissimi Sacramenti.

Philippus dicit, opera pręcipuâ huius præcepti de sanctificatione Sabbathi, esse alere, ac honore afficere pios doctores: & peccata in hoc præceptum, esse, contemnere pios doctores, & nolle conferre ad eos alendos, & defendendos. Ita nimirum vtiliter seruantur festa pro ministris.

Caluinus dicit, cultum Sabbathi apud Christianos in eo consistere, vt ociemur ab operibus nostris, & Deum in nobis operari sinamus, id est, intelligamus nos carere libero arbitrio ad bonum, & quidquid agimus, esse peccatum. At certè, qui ita sabbathizant, nō intrabunt in requiem Domini, sed in ignem detrudentur æternum. Igitur aduersus hos errores aliquot sententias proponemus.

PRIMA sententia. *Nullo modo licet Christianis Sabbathū Iudæorū, aut alias ferias Testamenti veteris obseruare.* Hæc est contra primum errorem. & probatur PRIMO ex tribus locis Pauli suprà citatis Roman. 14. Galat. 4. & præcipuè Colos. 2. adeò enim apertè Paulus reprehendit obseruatores Sabbathi, vt Ebionitæ propterea Paulum nō reciperent, sed apostatam esse dicerent, teste Epiphanio hæresi 30. & Irenæo lib. 1. ca. 26. ex quo refellitur etiam commentum Magdeburgensium, qui dicunt, Paulum indifferenter coluisse Sabbathum, vel Dominicam.

SECVNDO probatur ex Concilio Laodiceno, cap. 29 vbi anathema dicitur iis, qui Sabbathum colunt, atque in eo vacant ab operibus.

TERTIO probatur ex Gregorio, epist. 3. lib. 11. vbi ex professo hunc errorem refellit, ac dicit, Antichristum renouaturum Sabbathi culturam.

QVARTO

QVARTO ratione, quia Sabbathum erat præcipua cæremonia Iudaica, & præcipua figura Testamenti veteris; vt patet Coloss. 2. *Aut neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ sunt vmbræ futurorum, corpus autem Christi.* Igitur vbi Christus venit, Sabbathum necessariò finem habuit.

Ad argumentum autem, factum ex illis verbis Exod. 31. pactum est sempiternum, respondet Augustinus in quæstionibus in Exodum, q. 46. 124. & 139. ac PRIMO dicit, Sabbathum, & sacerdotium, aliosque ritus Iudæorum dici pacta, & signa æterna, quia res æternas significabant. Sicut cùm dicimus, Deus est æternus, non significamus illas duas syllabas, De, us, esse æternas, sed id, quod significant, esse æternum.

SECVNDO respondet, Sabbathum, & alias quasdam cærimonias dici æternas, quia non fuerant imperatæ Iudæis vsque ad aliquod tempus definitum; vt cùm dicebatur, qui tetigerit mortuum, erit immundus vsque ad vesperam: sed imperatæ fuerant seruandæ quousque Deus vellet, & proinde in æternum ex parte ipsorum, qui non poterant eas omittere pro arbitrio suo. Quod autem sacerdotium Aaronicum, & ceteræ cæremoniæ non essent reuera duraturæ in æternum, sed essent mutandæ à Deo probat Augustinus ex Psalm. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Cùm enim de sacerdotio Christi dicitur, *non pœnitebit eum*, indicatur, pœnituisse Deum sacerdotij Aaronici, id est, mutare illud constituisse. Nec enim in Deo est pœnitentia, nisi metaphoricè, quia videlicet mutat res aliquas, vt ij faciunt, quos earum rerum pœnitet. Possumus addere;

TERTIO cærimonias Iudaicas dici æternas, non simpliciter, sed donec duraret status illius Reipublicæ. id quod explicat Dominus, cùm addit, vobis, aut in generationibus vestris, aut filiis Israël, vt Exod. 12. *Celebrabitis hunc diem solennem in generationibus vestris cultu sempiterno.* Similia habentur de sacerdotio Exod. 28. & de Sabbatho Exod. 31.

SECVNDA

SECVNDA propositio. *Festa Christianorum non solùm ratione ordinis, & politiæ, sed etiam ratione mysterij celebrantur, suntq; dies festi verè aliis sanctiores, & sacratiores, & pars quædam diuini cultus.* Hæc est contra secundum & tertium errorem; nam tertius ferè coincidit cum secundo. Probatur PRIMO ex die Dominico; nam diem Dominicum omnes celebramus tam nos, quàm hæretici: at certum est diem illum celebrari in memoriam resurrectionis Domini, vt Augustinus dicit epist. 119. & fatetur etiã Caluinus libro 2. cap. 8. Instit. ergo non solùm ratione ordinis festa celebrantur, sed etiam ratione mysticæ significationis.

RESPONDET Caluinus huic obiectioni, quam dicit fieri solere à suis etiam, qui crebrò mussitant, Dominicæ diei obseruationem ad discrimen dierum ab Apostolo prohibitũ pertinere. Dicit autem duo; PRIMO diem Dominicum non seruari nisi propter ordinem Ecclesiæ, electum autem fuisse hunc diem, quia tali die Christus resurrexit. Cùm enim Christi resurrectione finitę sint omnes Iudaicæ cæremoniæ, hoc die admonemur, nõ esse amplius inhærendum vmbris, & figuris.

At hæc solutio nihil valet; nam, si hunc diem colimus, vt admoneamur finitas esse vmbras Iudaicas, ergo colimus propter significationem. Nec enim dies aliter monet, quàm significando, & repræsentando, ergo non est sublata, sed mutata significatio, & discretio dierum. Præterea dies Dominicus, vt Augustinus docet lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 30. non solùm est memoria resurrectionis, sed etiam vitam beatam præfigurat. Igitur SECVNDO respondet, se non subiicere Ecclesiam seruituti huius diei, neque improbaturum, si Ecclesiæ alium diem sibi eligant. At hæc solutio apertè demonstrat, Caluinum agnoscere etiam apud suos coli festa ob significationem, & cupere quidem abrogare diem Dominicum, sed non audere, quia nimis altè radicata, & stabilita sit hæc veritas.

SECVNDO probatur, quia alioqui tollendi essent solennes dies, natalis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini,

mini, & Pentecostes, quos de Apostolica traditione descendere, & in tota Ecclesia seruari docet Augustinus epist. 118. & 119. & quos etiam aduersarij coli volunt. Nam certũ est, hos dies non seruari ratione ordinis, & politiæ, sed ratione significationis; nam inprimis si solùm ratione ordinis seruarentur, temerè constituti fuissent. Quis enim est iste ordo, vt inter diem passionis & resurrectionis, non sit nisi vnus dies medius; inter resurrectionis, & ascensionis sint quadraginta? inter ascensionis, & Pentecostes sint decem? inter Pentecosten, & Natale sint plus quàm sex menses? deinde si solùm ratione ordinis celebrantur festa, cur sequimur lunam in festis mobilibus inueniendis? item cur habent ista nomina, Pascha, Ascensio, &c. si nihil sacrum significant? Denique Patres disertè docent, festa ista celebrati ad significanda mysteria redemptionis, & ea externo ritu repræsentanda. Vide Augustinum epistola 119. & in Psal. 110. vbi prolixè disputat de mysteriis Paschæ, & aliorum festorum.

TERTIO idem probatur ex eo, quod dies festi à Patribus dicuntur sancti, sacri, mystici, & religiosè colendi; quæ cum ceteris diebus non sunt communia. AMBROSIVS serm. 62. *Dominica nobis venerabilis est, atq; solennis.* AVGVSTINVS præfatione in epist. Ioannis: *Quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, &c.* Idem lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 30. *Dies Dominicus Christi resurrectione sacratus est.* Lib. 20. contra Faustum, cap. 21. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat.* Et serm. 251. *Dominicum diem Apostoli religiosa solennitate habendum sanxerunt.* Et LEO I. serm. 4. de Quadragesima: *Ingressuri*, inquit, *dies mysticos, &c.*

QVARTO, si solùm ratione ordinis distinguerentur dies festi ab aliis, omnes dies festi essent æquales, nec vnus alio maior. vna enim esset ratio celebritatis omnium at non ita est; nam Ignatius vocat diem Dominicam, diem regalem, & eminentissimum omnium dierum, epistola ad Magnesianos. Leo serm. 12. de Quadragesima vocat diem Paschæ festorum omniũ maximum. Nazianzenus orat. 2. de Pascha, dicit, Pascha esse festum festorum, & celebritatem celebritatum, tan-

to

ro ceteris omnibus maiorem, quanto sol syderibus omnibus excellit. & oratione de obitu patris sui, dicit, Paschæ diem esse regem dierum. Chrysostomus homilia de S. Philogonio, diem natalem Christi festum maximum, & festorum metropolim vocat.

QVINTO, ratione ducta ex Scriptura. Obseruatio festorum, quæ præcipitur Exod. 20. ad cultum Dei pertinet; nam est præceptum Dei, & præceptum primæ tabulæ. sed illud præceptum est aliquo modo naturale, & ad nos pertinet, vt aduersarij concedunt: ergo etiam nos habere debemus aliquos dies, quorum obseruatio ad cultum Dei pertineat. Non habemus autem alia festa, quàm dies Dominicos, Pascha, Pentecosten, & similia; ergo horum obseruatio est cultus Dei, sancta, & religiosa. Licet enim determinatio huius aut illius diei sit facta ab hominibus: tamen ipsa substantia festi imperata est à Deo in prima tabula.

VLTIMO probatur hac ratione; Christus nascens consecrauit locum, id est, præsepe, moriens consecrauit crucem, resurgens consecrauit tumulum, vnde exiuit, cur non etiam consecrauit tempus, id est, dies illos, quibus natus, vel passus, vel redditus fuit nobis deuicta morte? cur præ ceteris locis sanctus ille vocatur, vbi Dominus resurrexit? & præ ceteris non erit sancta dies illa in qua resurrexit? Præterea si templa, & altaria dicuntur domus Dei, & loca sancta, quia Deo sacrata sunt, nimirum vt in iis colatur Deus, cur non etiam sancti, & sacri erunt dies, qui cultui diuino sacrati sunt? Neque argumenta concludunt in contrarium.

Ad PRIMVM ex Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem.* Tres sunt expositiones. PRIMA Theodoreti, & Theophylacti, & fortè etiam Chrysostomi, vt sensus sit; *Alius iudicat diem inter diem*, id est, aliquo die abstinet à carne suilla, & aliis cibis in lege prohibitis, alius omni die ab illis abstinet, vel nullo die abstinet. Sed non placet hæc expositio; nam cibi secundum legem immundi nunquam edi poterant, & ideo non est verisimile aliquos fuisse iudaizantium, qui ab illis modò abstinerent, modò non abstinerent. Nec tamen hæc expositio iuuat aduersarios.

SECVNDA

SECVNDA expositio est Origenis, Ambrosij, Oecumenij, Primasij, & Anselmi in hunc locum, qui hunc esse volunt sensum; Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem, id est, aliqui ieiunant certis diebus, vt feria IV. V. & VI. vel Sabbatho, alij ieiunant omni die, & vtrique rectè agunt. Hæc est vera, & literalis, & nobis maximè fauet.

TERTIA est B. Hieronymi lib. 2. in Iouinianum, quod Paulus loquatur de festis Iudæorū, & sensus sit; Alius discernit inter diem festum, & profanum secundum legem, id est, feriatur die Sabbathi, & in Kalendis, alius omnem diem deducit profanum, quod attinet ad legem Iudæorum. Hæc sententia non videtur mihi literalis, tum quia omnes veteres, qui ex professo hunc locum exponunt, de ieiunio exposuerunt, non de festis; tum etiam quia Apostolus de cibis disputationem instituerat; tum denique, quia postquam dixerat: *Alius iudicat omnem diem*, subiungit: *Vnusquisq; in suo sensu abundet.* Quod certè non videtur fuisse dicturus, si de festis Iudæorum ageret, quæ obseruare iam cœperat malum esse. Tamen si propter B. Hieronymum admittatur, dico Apostolum non loqui de festis Christianorum, sed Iudæorum tantùm; nam ipse etiam Paulus iudicabat diē inter diem, quod attinet ad festa Christiana, cùm celebrabat Pentecosten, vt dicitur Actor. 20. & consequentur etiam celebrabat Paschā; nam vt Epiphanius deducit hæresi 75. sine Paschate nulla est Pentecoste.

AT instat Caluinus; nam Paulus videtur eodem modo damnare discrimen dierum, quo discrimen ciborum: sed discrimen ciborum in lege Christiana nullum est, quia erat apud Iudæos, id est, propter significationem, igitur nec discrimen dierum esse debet propter significationem. RESPONDEO, à Paulo similiter reprobari discrimen ciborum & dierum ex lege Iudaica inductum: sed tamen in Ecclesia non esse eandem rationem ciborum, & festorum; nam ciborum delectus nō est ab Ecclesia inductus propter significationem; dies autem festi instituti sunt ob significationem, non quidem talem, qualis erat Iudæorum, sed aliam & diuersam.

Ad SECVNDVM locum ex epistola ad Galat. duæ sunt re-

sponsio-

sponsiones. PRIMA Ambrosij in Gal.4. & Augustini Enchirid. cap.79. & in epist.119. cap.7. qui dicunt, Apostolum non loqui de obseruatione festorum, sed de obseruatione vana, & superstitiosa gentilium, qui dicebant; cras non proficiscar, quia talis est positio syderum; hoc anno non plantabo vineam, quia bissextus est.

SECVNDA est omnium Græcorum, & Hieronymi, atque Augustini in hunc locum, qui dicunt, Paulum agere de festis Iudæorum. Quod etiam respondetur ad tertium locum ex epist.ad Colost.

SED contrà; nam licet Apostolus propriè iudaizantes arguat, tamen simul etiam illos videtur arguere, qui eodem modo tempora, & dies obseruant: atqui nos idem facimus. Non enim sustulimus obseruationem certorum dierum, sed mutauimus. Præterea Hieronymus in hunc locum scribens, adfert duas solutiones, quæ ambæ videntur contra nos. PRIMO sic ait: *Ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, vt in vnum omnes pariter veniremus. Non quo celebrior sit dies illa, qua conuenimus, sed quo quacunque die conueniendum sit, ex conspectu mutuo latitia maior oriatur.* SECVNDO dicit, Christianis omnes dies esse æquales, sed propter seculares oportuisse constituere aliquos dies, quibus conuenirēt ad Ecclesiam.

Ad PRIMVM respondeo dupliciter. PRIMO cum Augustino contra Adimantum, cap.16. vbi sic ait: *Illi*, inquit, *ea seruiliter obseruabant, non intelligentes ad quarum rerum significationes, & prænunciationes pertinerent: hoc in eis culpat Apostolus, & in omnibus qui seruiunt creaturæ potius quàm creatori; nam nos quoque & Dominicum diem, & Pascha solenniter celebramus, & quaslibet alias Christianas dierum festiuitates: sed quia intelligimus quò pertineant, non tempora obseruamus, sed quæ illis significantur temporibus.* Exemplum de eo, qui adfert librum doctori, vel citharam magistro, cùm ipse tamen nec legere, nec citharam pulsare sciat.

SECVNDO respondeo, magnum est discrimen inter nostra festa, & Iudæorum; nam inprimis illa post Christum ha-

bent falsam significationem: nostra habent veram. Deinde illorum finis primarius erat significare futura, vt dicitur Coloss. 2. nostrorum autem finis primarius est agnoscere Dei beneficia, propter quæ festa singula instituta sunt. Deniq; summa præcepta in illis erat, non operari corporaliter: in nostris autem potissima præcepti pars est, interesse diuino sacrificio, vacare autem ab opere corporali, nobis præcipitur solùm, ne distrahamur à Dei laudibus. Itaque nostra festa succedunt Iudaicis, non sicut in eadem hæreditate filius Patri, sed sicut lux vmbræ, & dies nocti, & exemplar figuræ. & illa dici poterant carnalia, nostra autem spiritualia.

Ad PRIMA verba Hieronymi dico, eum in prima solutione sua duas causas reddere festorum Christianorũ. Vnam, vt honoremus Christi resurrectionem, & alia mysteria; & ex hac parte non potest negari, quin sit dies celebrior Paschatis, quàm alij dies. Alteram, vt habeamus certum diem rationis ordinis; & quantum ad istam causam non est vna dies altera celebrior.

Ad SECVNDA verba eiusdem dico, eum in secunda solutione sua, cùm dicit, Christianis esse dies omnes æquales, non intelligere simpliciter, & quoad omnia, sed solùm quoad essentialia festi, & hoc remota Ecclesiæ lege; nam, vt ipse ibi dicit, potest Christianus quotidie habere Pascha, & Pentecosten, & diem Dominicum: si nimirum quotidie audiat sacrum, communicet corpori Domini, recogitet diuina mysteria, & omissis operibus seruilibus totus Deo vacet. immò talis deberet esse vita clericorum, & religiosorum, propter quos omnes dies dicuntur feriæ. Hoc autem Iudæi habere non possunt, non enim eis licet quotidie immolare agnum Paschalem, vel erigere tabernacula, & similia. Cum hac tamen æqualitate consistit, quòd apud Christianos sit inæqualitas dierum; tum ex præcepto Ecclesiæ determinantis dies, tum ex significatione, & repræsentatione mysteriorum, dies enim Dominicus repræsentat resurrectionem, quod non faciunt alij dies.

Ad rationem illam ex Patribus dico, Patres illos agere de ipso Sabbatho propriè dicto, non vt Sabbathum aliquando accipitur pro omni die festo, sed vt accipitur propriè pro die septi-

septimo. Dicunt enim Patres, ipsum Sabbathum mandatum Iudęis carnaliter, nobis autem spiritualiter; sed non sequitur, si non debemus celebrare Sabbathum ad literam externo ritu, non debere etiam nos celebrare Dominicam, & alia festa Christiana: immò S. Augustinus in eadem epist. 119. vbi dicit, nobis mandatum Sabbathum spiritualiter, ibidem dicit, nos agere debere diem Dominicam celebrem externo ritu.

TERTIA propositio. *Obseruatio certorum dierum festorum rectè præcipitur in Ecclesia lege obligante in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum.* Hæc est contra hæreticos huius temporis. sed antequam probetur; notandum est PRIMO, lege festorum duo quædam præcipi; Primò, vt omnes intersint Missę sacrificio; Secundò, vt vacent ab opere seruili. Horum vtrumque requiri ad festi obseruationem aduersarij fatentur; nam licet ipsi damnent Missam, quatenus sacrificium est, tamen fatentur die festo oportere conuenire ad Ecclesiam, & interesse mysterio sacræ cœnæ. & quando etiam hoc negarent, facilè probari posset ex Iustino in fine 2. Apologiæ, ex Palladio cap. 69. hist. Lausiacæ, ex Hieronymo in vita Paulæ, & ex aliis antiquis auctoribus.

Pari ratione fatentur, festum diem requirere vacationem ab opere corporali. & si id negarent, probari posset ex Hieronymo in epistol. ad Eustochium de custodia virginitatis, vbi dicit, Monachos sui temporis exerceri solitos in operibus manuum omnibus diebus, exceptis Dominicis, & similibus festis. Augustinus quoq; serm. 251. & Gregorius lib. 11. epist. 3. dicunt, festis diebus vacandum ab opere corporali.

SECVNDO nota, opus seruile posse tribus modis accipi; quædam enim sunt opera, quibus homo seruit cupiditatibus suis, nimirum peccata. & hęc non dicuntur propriè opera seruilia, sed metaphoricè tantùm; non enim sunt propria seruorum, sed communia omnibus, & maximè diuitibus, & nobilibus, qui aliis dominantur: neque prohibentur hæc speciali præcepto, sed omnibus præceptis simul. Alia sunt opera, quibus homo seruit Deo, vt immolatio sacrificij, oblatio thuris, & similia. & hæc ita seruilia sunt, vt sint etiam regalia; nam seruire Deo regnare est. & hæc non modò non prohiben-

tur, sed etiam præcipiuntur maximè die festo. Alia sunt, quibus homo homini seruit, qualia sunt quæ per se spectant ad eos, quos propriè vocamus seruos, qualia sunt omnia mechanica artificia, agricolarum labores, & similia, & hæc propriè seruilia dicuntur, & prohibita in festis intelliguntur.

TERTIO nota, quòd licet sola ista opera per se prohibeantur in festis, tamen iustis de caussis quædam spiritualia, & liberalia interdicuntur etiam; & quædam corporalia, ac seruilia permittuntur. Liberalia, quæ prohibentur in festis, sunt quatuor; mercatum facere, agere caussas, ius dicere, & iumentum solenne in iudicio præstare, nisi ob caussam pacis, vel aliam necessitatem. Ita enim habetur capit. Omnes dies, & cap. Conquestus, de feriis.

Corporalia, quæ permittuntur, sunt etiam quatuor. PRIMO ea, quæ ad opera religionis, vel spiritualia, per se ordinantur. Hoc modo licet in festis campanas pulsare, & olim licebat mactare oues & boues ad sacrificia, Matt. 12. *Sacerdotes in templo Sabbathum violant, & sine crimine sunt.* Sic etiam licet scribere in ordine ad intellectum, vt ad parandam lectionem, vel concionem, non tamen licet transcribere, sine necessitate libros, lucri gratia. SECVNDO, opera illa permittuntur, quæ vel propriæ, vel aliorum saluti necessaria sunt, vt est labor pharmacopolarum, chirurgorum, coquorum, &c. quomodo etiam Iudæis licebat in Sabbatho educere iumenta de fouea, si fortè cecidissent, & ducere ad fontem ad bibendum, Matt. 12. TERTIO, opera concessa à Prælatis. QVARTO, opera quæ ex consuetudine facta sunt licita. Nunquam enim Ecclesia tam seuerè præcepit vacare ab opere, quàm lex Iudaica; & ratio est, quia vacatio apud Iudæos erat figura futurorum, figuræ autem debent esse exactæ, alioqui non bene significant: nostra autem vacatio etiamsi interdum significat aliquid futurum, tamen non est hic eius præcipuus finis, sed non impedire opera spiritualia.

Probatur nunc propositio; PRIMO, omnibus argumentis, quibus alias probauimus, Ecclesiæ præcepta obligare in conscientia.

SECVNDO, iure diuino præcipitur, vt aliqui dies festi obseruentur, & tamen nulli sunt certi dies à iure diuino determinati-

minati: ergo debuit esse in Ecclesia potestas determinandi certos dies, & obligandi ad eorum obseruationem. quia alioqui non seruaretur ius diuinum. si enim determinatio Ecclesiæ non obligat, poterunt fideles non seruare diem Dominicum, nec Pascha, nec alia festa indicta, & proinde nulla. nec enim vlla alia festa sunt, quæ seruari possint. festa enim debent esse communia toti Ecclesiæ. nulla autem esse possunt communia, nisi quæ indicuntur à publica potestate.

TERTIO, Mardochęus & ceteri Iudæi cum Regina Esther instituerunt festum, quod Deus non præceperat, & obligauerunt ad illud seruandum, Esther 9. *Nulli liceat hos duos dies absque solennitate transigere, &c.* ergo idem licebit Ecclesię; nam tota caussa, cur credant hæretici non licere Ecclesiæ obligare fideles ad istam festorum obseruationem, est, quia Deus hæc festa in particulari non præcepit; at nec præceperat festum illud Sortium, quod Mardochæus instituit.

QVARTO, antiqua Ecclesia festa cum imperio indicebat, nec fuit vnquam vllus, præter hæreticos, qui eiusmodi præcepta reprehenderit. Concilium AGATHENSE ante mille annos, cap. 47. *Missas*, inquit, *die Dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus, ita vt ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Quòd si fecerint, ab Episcopo publicè confundantur.* Concilium LAODICENVM ante M. C C. annos, cap. 29. *Non oportet*, inquit, *Christianos Iudaizare, & in Sabbatho vacare, sed operari eos in eadem die, Dominicam præponendo eidem diei.* Concilium AVRELIANENSE III. etiam ante annos mille can. 27. præcipit, vt puniantur, qui diebus festis operantur, & simul tamen damnat eos, qui Iudaico more ita vacant, vt non putent licere, parare in die Dominico quæ necessaria sunt ad victum. Similiter Concilium VI. generale can. 8. die Dominica iubet audiri sacrum, & nulla opera corporalia fieri præter ea, quæ ad victum necessaria sunt, & alia similiter necessaria. Nec est iste canon ex Trullanis canonibus. ANTISIODORENSE ante annos D C C C C. cap. 16. *Non licet*, inquit, *die Dominico boues iungere, vel alia opera exercere.* Similia habentur in Concilio II. MATISCONENSI, cap. 1. Concilium MOGVNTINVM ante annos D C C. can. 36. & 37. enumerat festa præci-

pua totius anni, & iubet omnino ab opere in eis diebus vacare. Vide plura decreta Conciliorum, & Pontificum, extra de feriis. Neque argumenta in contrarium concludunt; nam ad primum Magdeburgenſium dico, feſtorum dierum cultum ex ſe indifferentem eſſe, ſed poſita lege eſſe neceſſarium. Ad exemplum Pauli, nego illum aliquando coluiſſe diem Sabbathi. concionabatur enim die Sabbathi, quia tunc inueniebat Iudæos congregatos, non quia ipſe coleret Sabbathum. Porrò in epiſt. ad Galatas non arguit Pſeudoapoſtolos, quod obligarent ad feſta, ſed quod obligarent ad feſta Iudaica.

Ad illud Heſhuſij, quod ſi feſtorum leges obligent, erit iugum Chriſtianorum intolerabilius iugo Iudęorum, cùm nos plura feſta habeamus, quàm illi habuerint. Reſpondeo PRIMO cum B. Auguſtino lib. contra Adimantum, cap. 16. ſeruare feſta Iudaicè eſſe iugum, non autem more Chriſtiano, quia illi non intelligebant finem vacationis, nos intelligimus.

SECVNDO dico, feſta Iudæorum verè fuiſſe grauia, quia cogebantur ſingulis Sabbathis non accendere ignem, non coquere cibos, non iter facere, niſi ad modicum ſpatium. Item oportebat eos ter in anno ad quædam feſta ire in Hieruſalem, etiamſi longiſſimè abeſſent: item in Paſcha tenebantur per dies ſeptem comedere azima inſipida, qui Deut. 16. ideò vocatur panis afflictionis: & lactucas agreſtes plenas amaritudine, & alia multa, quæ feſta oneroſa reddebant. At noſtra feſta nihil laboris habent. quis enim labor audire ſacrum, & vacare à quibuſdam operibus?

Adde VLTIMO, quòd cùm Petrus Actor. 15. legem Iudaicam, intolerabile iugum vocauit, non hoc propter feſta, ſed propter alias innumeras, & minutiſſimas cærimonias dixit, quas non tantùm obſeruare, ſed etiam memoria retinere ferè impoſſibile erat. Ad teſtimonium Socratis dico, Socratem hæreticum fuiſſe Nouatianum, neque eius teſtimonium in dogmatibus vllius eſſe momenti.

QVARTA propoſitio. *Non tenemur diebus feſtis ex præcepto peculiari ad non peccandum, ſiue ad actum contritionis, vel dilectionis Dei.* Hæc eſt B. Thomæ in 2. 2. q. 122. arti. 4.

art. 4. & contra Scotum in 3. distinct. 27. & 37. qui dicit, homines teneri die festo ad actum dilectionis Dei internum: & contra Abulensem, ac Lyranum in cap. 20 Exodi, qui dicunt, hoc præcepto specialiter prohiberi opera seruilia, id est, peccata, & proinde omne peccatum factum in die festo esse duplex.

Probatur PRIMO, quia ius diuinum præcipiebat solùm abstinere ab opere seruili. si dicas, opus seruile est peccatum. contrà, quia præcepta debent intelligi propriè, non metaphoricè; peccata autem non sunt opera seruilia, nisi metaphoricè. SECVNDO, Ecclesia determinauit tempus, & modum obseruandi ius diuinum de obseruatione præceptorum: at Ecclesia nusquam præcipit actus illos internos. TERTIO, id habet communis sensus fidelium. Nulli enim sunt, qui putent se nouum peccatum commisisse, si die Dominico non habuerint contritionem. QVARTO, actus ille internus est finis huius præcepti, non autem finis, sed media propriè imperantur. QVINTO, cultus internus præceptus iam erat in primo mandato; nam hic est ordo primæ tabulæ, in primo præcepto mandatur cultus cordis, in secundo cultus oris, in tertio cultus operis. SEXTO, præceptum de colendo Sabbathum est præceptum religionis, at contritio est actus pœnitentiæ, non religionis. SEPTIMO, quia alioqui esset valde noxium tot festa multiplicare; esset enim tendere laqueos animabus.

At obiiciunt; PRIMO, fornicari, vel occidere hominem in loco sacro est homicidium, & sacrilegium, ergo similiter occidere, vel fornicari in die festo.

RESPONDEO, circumstantiam loci, & temporis semper aggrauare peccatum, sed non semper ita aggrauare, vt censeatur nouum peccatum. Tunc enim solum fit nouum peccatum, quando circumstantia loci, vel temporis est essentialis, & intrinseca peccato, id est, quando violatur ipsum tempus, aut locus sacer. Verbi gratia, qui fornicatur, aut homicidium facit in templo, committit sacrilegium, quia per ea peccata tollitur sanctitas loci. Violatur enim templū per effusionem seminis, aut sanguinis volūtariam ex lege Ecclesiastica: at qui in templo mentitur etiam perniciosè, aut blasphemat, non

committit propriè sacrilegium, quia mendacium, & blasphemia non tollunt templi sanctitatem. Idem dico de tempore sacro. Non enim violatur tempus sacrum per quæcunq; peccata, sed solùm per ea, quæ opponuntur ipsi tempori sacro, qualia sunt, non audire sacrum, & operari corporaliter, quæ sunt specialiter prohibita.

SECVNDO obiiciunt testimonia Augustini, qui dicit, præcepto Sabbathi prohiberi opera seruilia, id est, peccata. sic enim loquitur Augustinus tract.3. in Ioan. & in Psalm.32. concione 1. RESPONDEO, eum loqui de præcepto Sabbathi, vt est generale præceptum, spiritualiter significatum per Sabbathum Iudæorum.

TERTIO obiiciunt Augustinum, qui lib.de decem chordis, cap.3. dicit: *Melius faceret Iudæus in agro aliquid vtile, quàm in theatro seditiosus existeret: & melius fœmina Iudæorum domi lanam facerent, quàm tota die in neomeniis suis impudicè saltarent.*

RESPONDEO, Augustinum non velle dicere absolutè esse melius, seu minus malum, die festo operari aliquid vtile, licet prohibitum tali die, quàm aliud peccatum facere. Potest enim fieri, vt aliquando sit melius, aliquando peius; nam minus malum est die Dominico operari in agro, quàm blasphemare Deum: sed è contrario, maius malum est, operari in agro die Dominico, quàm mentiri officiosè. Et tamen Augustinus videtur velle, minus malum esse die festo operari aliquid ex genere suo vtile, quàm peccatum aliquod committere. Augustinus ergo vult dicere, magis pugnare quælibet peccata cum fine sanctificationis Sabbathi, quàm opera ex se vtilia, quæ tamen prohibentur in Sabbatho; nam finis est quies mentis in Deo, cui quieti magis repugnat quodlibet peccatum, quàm distractio operis corporalis. & ideò magna est cæcitas Iudæorum, qui abutuntur ocio Sabbathi ad multa peccata committenda, vt Augustinus dicit.

OBIICIES, si peccata magis repugnant fini huius legis, quàm opera seruilia, ergo omnia peccata prohibentur hoc præcepto magis, quàm opera seruilia; nam hoc præceptum positum est ad remouenda impedimẽta cultus diuini interni. RESPONDEO, omnia peccata prohibita esse, & magis, quàm

opera

opera seruilia; nam peccata in nullo casu permittuntur: opera autem seruilia etiam in festo sæpe permittuntur. Non tamen omnia peccata prohibentur hoc præcepto speciali de Sabbatho, quia non erat necesse; nam iam antea prohibita erant. Opera autem seruilia prohibentur hac speciali lege, quia antea prohibita non erant.

CAPVT XI.

De Dominica die.

DE Dominica die tria dicenda sunt. Primò, de eius antiquitate. Secundò, de ratione institutionis. Tertiò, de ritibus antiquis in die Dominica seruatis.

Quantum ad PRIMVM, sine dubio festum Dominicæ est antiquissimum omnium Christianorum festum; nam Ecclesia Christiana propriè cœpit in die Pentecostes. Tunc enim impletis omnibus mysteriis redemptionis, promulgatū fuit publicè Euangelium. Post hunc autem diem cœperunt omitti festa Iudæorum, & eis substitui festa Christiana; primus autem dies festus occurrens sine dubio fuit Dominicus; nam festum Natalis Domini, & Paschæ, quæ etiam antiquissima sunt, non nisi post aliquot menses occurrerunt. Attestantur autem huic antiquitati primò Scripturæ; nam Actor. 20. dicitur, *Vna Sabbathi cùm conuenissemus ad frangendum panem*, & 1. Corinth. 16. *per Vnam Sabbathi Vnusquisq; apud se reponat, &c.*

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 503. & Caluinus in cathena Augustini Marlorati dicunt, hæc loca intelligi de die Sabbathi, & eum diem à Paulo seruatū. Quod etiam probant Magdeburgenses ex Act. 13. vbi Paulus die Sabbathi disputat in Synagoga. At falluntur manifestè; nam inprimis locum illum Actor. 20. Chrysostomus & Beda exponunt de Dominica die: locum autem 1. Corinth. 16. exponunt de die Dominica omnes interpretes Græci & Latini, Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, &c. nec solùm Catholici, sed etiam Petrus Martyr in eum locum; adde etiam (cui hæretici multum tribuunt) commentarium Erasmi tam Act. 20.

quàm 1. Cor. 16. Præterea Marci 16. dicitur Christus resurrexisse vna Sabbathorum: at constat resurrexisse die Dominica.

Præterea constat Paulum multis Hebraismis abundare: est autem Hebraismus frequentissimus dicere vnum pro primo. vt Genes. 1. *Factum est vespere, & mane dies vnus*, id est, primus; nam postea sequitur, *dies secundus, &c.* Deniq; Paulus arguit Colossenses, & Galatas seuerissimè, quòd Sabbathum, & festa Iudæorum seruarent. quomodo ergo credibile est eum seruasse Sabbathum Iudæorum? Quod autem Act. 13. die Sabbathi prædicauit in Synagoga, non id fecit, vt coleret Sabbathum, sed quia non poterat habere alio loco, nec alio tempore Iudæos congregatos.

Habemus præterea Apocal. 1. *Ego Ioannes fui in spiritu in Dominica die*. Quem locum de nostra Dominica die exponunt ferè omnes, vt OEcumenius, Anselmus, Primasius, & alij, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6.

Ad hæc, habemus testimonia Patrum antiquissimorum; Clementis can. 65. Apostolorum; Ignatij epistola ad Magnesianos; Iustini Apolog. 2. Tertulliani, de corona militis, & Apologetici cap. 16. Clementis Alexandrini lib. 7. Strom. Origenis homil. 7. in Exod. Athanasij homil. in illud, omnia mihi tradita sunt à patre meo; Ambrosij epist. 83. Hieronymi in cap. 4. ad Galat. Augusti lib. contra Adimantum, cap. 16. Gregorij lib. 11. epist. 3. Leonis epist. 81. ad Dioscorũ; Hilarij præfatione in Psalm. Quare nullo modo dubitare licet, quin festum Dominicæ diei sit vetustissimum.

Quantum ad SECVNDVM, ratio institutionis fuit, vt succederet Sabbatho. Nam ius diuinum requirebat, vt vnus dies hebdomadæ dicaretur cultui diuino: non autem conueniebat, vt seruaretur Sabbathum. Itaque Sabbathum ab Apostolis in diem Dominicum versum est.

Vt autem intelligatur, quàm rectè id factum sit, notandum est, Sabbathum fuisse festum antiquissimum & præstantissimum apud Iudæos, & ideò solius Sabbathi mentionem factam in Decalogo. Erat autem Sabbathum festum excellentissimum, quia cùm omnia festa celebrentur, vel in memoriam beneficij præteriti, vel ad significandum aliquid futurum, Sabbathum in vtroque excellebat. Nam quantum ad præteri-

præteritum, colebatur in memoriam primi, & communissimi beneficij, id est, creationis mundi. Nam, vt scribit Philo in libro de opificio mundi, quemadmodum Reges coli iubēt diem natalem filiorum suorum, ita Deus coli voluit diem natalem operis sui, id est, mundi. quod etiam vtilissimum erat ad errorem Philosophorum excludendum, qui dicturi erant, mundum non habuisse principium. Quantum autem ad futurum, Sabbathum figura erat trium beneficiorum Dei, ad quæ omnia alia reuocantur.

PRIMO, figura erat in sensu allegorico quietis Christi in sepulcro. vt enim Deus Sabbatho quieuit ab opere creationis, ita Christus quieuit Sabbatho ab opere redemptionis, vt Apostolus obseruauit Hebr. 4.

SECVNDO, figura erat in sensu tropologico quietis mentis humanæ ab operibus seruilibus peccatorum. Iudæi enim dum Sabbatho otiabantur, significabant venturum esse tempus gratiæ, quo liberati homines per Christū à seruitute peccati, quiete & ocio spirituali fruerentur, vt exponit Augustinus tractat. 30. in Ioannem, & alibi.

TERTIO, figura erat in sensu anagogico quietis sanctarum animarū, quam post mortem in sinu Abrahæ exspectabant, vt Augustinus docet, epist. 119. & deducitur ex Apostolo Hebr. 9. Iam verò propter has ipsas caussas, quibus Sabbathū fuit olim institutum, decuit, vt post Christi aduentum mutaretur in Dominicam. Nam quantum ad memoriam præteritorum, dies Dominica longè excellit Sabbatho. nam refert nobis memoriam Natalis Christi, & Resurrectionis eiusdē, & Aduentus Spiritus sancti, quo die quodammodo nata est Ecclesia. Nā Christus die Dominica natus est, vt patet, quia illo anno currebat litera Dominicalis B. vt omnes Mathematici docent, & potest ostendi retrocedendo in Cyclo literarū Dominicalium: constat autem, literam B. haberi die XXV. Decembris, quo die Christus natus est. quod autem idem Christus resurrexit die Dominica, ex Euangeliis constat. Quòd denique aduentus Spiritus sancti fuerit die Dominica, patet, quia fuit in die Pentecostes, id est, quinquagesimo die à Paschate, qui necessariò est dies Dominicus. Itaque dies Dominica repræsentat nobis natalem diem Christi, & Ecclesiæ, & Christi

Christi non simplicem, sed duplicem. Et præterea dies Dominica repræsentat etiam memoriam creationis mundi non minus, quàm Sabbathum. Nam die Dominico cœpit mundus fieri, immò eo die sunt factæ omnes partes mundi principales, cœlum, terra, Angeli, lux, &c. vnde Iustinus Apolog. 1. & Leo epist. 81. ad Dioscorum, dicunt, diem Dominicam coli tam ob memoriam mundi creationis, quàm ob resurrectionem Christi.

Quantum autem ad futurorum significationem, Sabbathum planè cessare debuit, quia omnia, quæ per Sabbathum significabantur futura, iam sunt completa; nam Christus iam in sepulcro iacuit, & quies animorũ in Deo iam agitur. Porrò quies spirituum defunctorũ in sinu Abraham iam est mutata in gloriam & beatitudinem: & nunc non amplius exspectamus simplicem illã quietem, sed quietem gloriosam, gloria autem melius significatur per diem Dominicum, quam per Sabbathum. Et idcircò B. Augustinus epist. 119. dicit, Sabbathum rectè datum Hebræis, qui post mortem ibant ad solam quietem; Christianis autẽ datam esse diem Dominicam, quia iam reuelata est gloria resurrectionis in Christo; & quod præcessit in capite, etiam corpus totum exspectat.

Quantum ad TERTIVM, ritus in Dominica erat quadruplex. PRIMO, conueniebant in Ecclesiam ad lectionem, concionem, sacrificium, communionem, &c. vt ex Iustino patet Apolog. 2. extrema. SECVNDO, vacabant ab operibus seruilibus, vt patet ex Hieronymo epistola ad Eustochium de virginitate, & Gregorio lib. 11. epist. 3. TERTIO, non ieiunabãt, vt patet ex Tertulliano de corona militis, & aliis, qui passim hoc docent. QVARTO, non flectebant genua, sed stantes precabantur. de quo exstat can. 20. Nicæni Concilij. Idem etiam longè antea Tertullianus docuit libro de corona militis: *Die Dominico*, inquit, *ieiunare, nefas ducimus, & de geniculis adorare*. Item Hilarius præfatione in Psalmos. Ambrosius sermon. 62. Augustinus epist. 119. cap. 15. & Alexander III. cap. Quoniam, extra de feriis, idem docent. Ex quo intelligimus, nondum esse quingentos annos, ex quo ritus hic cessauit nam tres priores adhuc in vniuersa Ecclesia obseruantur.

CAPVT

CAPVT XII.

De Pascha.

DVo dicenda sunt. Primò, quid sit Pascha. Secundò, de erroribus circa Pascha. Quantum ad PRIMVM, aliqui Patrum existimarunt, nomen Paschæ deductum esse à verbo πάσχειν, id est, pati, quia passionis Domini memoria in Paschate celebratur iuxta illud Apostoli: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* ita Ambrosius in libro de mysterio Paschæ, cap. 1. Vnde etiam Tertullianus libro contra Iudæos, dicit, Pascha Domini significare passionem Christi. quorum sententiam refert, & meritò refellit Augustinus epist. 119. nã Pascha nomen est Hebræum, non Græcum. Hebraicè autem dicitur פֶּסַח quod Græci verterunt πάσχα, Chaldæus פִּסְחָא. Hieronymus legit Phase, nimirum secundum alia puncta: sed eadem semper est vox. Dicitur autem Pascha à verbo פָּסַח, quod est transilire. vnde primariò non significat immolationem agni, vt auctor comment. in cap. 14. Marci apud Hieronymum docet: nec transitum populi per mare rubrum ad terram promissionis, vt docent Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Augustinus tract. 55. in Ioannem. Nec etiam significat transitum Angeli per Ægyptum, vt videntur sonare illa verba: *Est enim Phase, id est, transitus Domini,* Exod. 12. sed significat transcensionem Angeli, & quasi saltum super domos Iudæorum, vt patet ex ratione, quæ redditur Exod. 12. nam vbi dixerat Moyses: *Est enim Phase,* subiungit rationem: *Transibo enim per terram AEgypti nocte illa, & percutiam primogenita AEgyptiorum: erit autem sanguis vobis in signum in ædibus vestris, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga.* Vbi primum, transibo, est וְעָבַרְתִּי, secundum est וּפָסַחְתִּי, & ab hoc dicitur Pascha. Similis ratio ter in eodem capite redditur. vbi semper פָּסַח significat transilire, seu transcendere, non simpliciter transire. Vnde Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 13. dicit, Pascha significare transcensionem. idem docet Hieronymus in cap. 26. Matth. & Theodoretus quæst. 24. in Exod.

Verun-

Veruntamen hoc ipsum nomen traducitur etiam ad alia tria significanda. Itaque PRIMO, significat, vt diximus, transilitionem Angeli. SECVNDO, ipsum agnum Paschalem, qui per immolationem transibat de vita ad mortem. Vnde dicitur Lucæ 22. *Necesse erat occidi Pascha.* TERTIO, transitum populi, qui illa ipsa nocte liberatus à tyrannide Pharaonis, transiuit per mare rubrum, vt iret in terram promissionis. & hanc significationem agnoscunt Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Augustinus tract. 55 in Ioanem. QVARTO, ipsum festum diem. nam Lucæ 22. dicitur: *Appropinquabat dies festus azimorum, qui dicitur Pascha.*

Porrò hæc ipsa quatuor sunt etiam apud Christianos suo modo, id est, vt exemplaria illorum typorum. Nam Angelus transiliens, & occidens primogenita Ægypti, & saluans filios Israël, est Christus magni consilij Angelus, qui, dum transiret de morte ad vitam, saluauit omnes, qui eius sanguine aspergendi erat, relictis ceteris in manu vastatoris. Agnus Paschalis idem Christus est, pro nobis immolatus. Christum enim repræsentarunt Agnus & Angelus, quia Christus occidi & occidere debuit; Agnus autem occidi poterat, sed non occidere; Angelus occidere, sed non occidi. Transitus per mare rubrum, significat trãsitum populorum per aquas Baptismi, & ideò in Paschate ordinariè olim baptizabantur Catechumeni. Denique, festus dies illorum nostrorum festum diem figurabat.

Quantum ad SECVNDVM; PRIMVS error fuit Aërij, qui Pascha simpliciter negabat esse celebrandum, quod hoc Iudaismum saperet. Refert hunc errorem, & refellit Epiphanius hæresi 75. non enim agimus Pascha Iudæorum, sed quod illo significabatur.

SECVNDVS fuit Blasti cuiusdam, qui, teste Tertulliano libro de præscript. docuit, Pascha necessariò debere celebrari ipso die, quo à Iudæis celebrabatur, id est, XIV. Luna, siue esset Dominica, siue non. In quo errore fuerunt eodem tempore multi Episcopi Asiæ minoris; vt patet ex lib. 5. hist. Euseb. cap. 24. & 25. vbi refertur epistola Policratis Episcopi Ephesini ad Victorẽ Papam, qua ille auctor asserit, omnes suos prædecessores vsque ad sanctum Ioannem Euangelistam semper cele-

celebrasse Pascha die decima quarta. Nec defuerunt postea multi alij, quibus hic error placeret, quos Epiphanius hæresi 50. Quartadecimanos vocari affirmat. quin etiam longo pòst tempore Audiani, seu Vadiani in eundem errorẽ inciderunt, eodem Epiphanio teste hæres. 70.

Hic error illo ipso tempore refutatus est à Conciliis ferè omnium Ecclesiarũ, & à Romano Pontifice, qui omnes communi consensu statuerunt, Pascha celebrandum esse Dominica proxima Lunæ quartædecimæ post æquinoctium vernum, vt Eusebius ibidem refert. Deinde Concilium Nicænũ, cùm adhuc error ille alicubi duraret, idem statuit, vt testatur Epiphanius hæres. 50. & 70. qui dicit, in Concilio eodem ab Eusebio Cæsarienſi compositum aureum numerum, qui ostendit Nouilunia. De qua re exstat epistola ipsius Concilij Nicæni apud Theodoretum lib. 1 cap. 9 hist. & eiusdem rei meminit Athanasius in epistola de Synodo Ariminensi, & Seleucienſi; Ambrosius epist. 83. & Theophilus lib. 1. Paschali; item Imperatoris Constantini epistola ad omnes Ecclesias, apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini; vbi Constantinus tribus rationibus probat, debere Pascha celebrari die Dominico. PRIMO, ne concurramus cum Iudæis Christi interfectoribus.

SECVNDO, quia par est, vt in tota Ecclesia sit vna ratio Paschæ celebrandi, & par est etiam, vt pauciores pluribus cedant. Porrò ab antiquis temporibus Romana vrbs, Italia, Africa, Gallia, Hispania, Britannia, Ægyptus, Lybia, Græcia, Pontus, Cilicia, & magna pars Asiæ celebrant Pascha die Dominico, soli autem pauci Orientales contra totũ Meridiem, Occidentem, Aquilonem, & magnam Orientis partem cum Iudæis Pascha celebrant.

TERTIO, quia absurdum est, vno anno bis Pascha facere, & alio anno nunquam. atqui hoc accidebat illis, qui Pascha quartadecima die agebant; nam illi non obseruabant æquinoctium, sed solùm menses XII. Lunares, & celebrabant Pascha XIV. Luna mensis primi, non curãtes, si illa decima quarta esset ante æquinoctium, vel post. Itaque interdum accidebat, vt vno anno celebrarent Pascha post æquinoctium, & anno sequenti ante æquinoctium, & proinde bis in vno anno.

ADDE

ADDE etiam, quòd isti falso fundamento nitebãtur. Nam putabant, se sequi legem Iudæorum, & reuera sequebantur delirium Iudæorum sui temporis. nam Lex Iudaica Exod. 12. præcipit Pascha fieri post æquinoctium vernum; iubet enim fieri Luna decima quarta primi mensis; porrò mensis primus is erat, cuius decima quarta dies incidebat in æquinoctium vernum, aut illud proximè sequebatur. vnde etiam Iosephus lib. 3. antiquit. cap. 13. dicit, Pascha fieri Sole in Ariete existente, & opposito ipsi Lunæ. Iudæi autem posteriores (vt Epiphanius dicit, hæres. 70.) non amplius obseruabant æquinoctiũ, & eos tamen tanquam duces cæcos sequebantur errantes illi Christiani, qui cum Iudæis Pascha faciebant.

Ad auctoritatem autem sancti Ioannis Euangelistæ, quam pro se adferebant illi Quartadecimani, respondet Beda lib. 5. hist. cap. 25. Ioannem celebrasse Pascha XIV. die, vt se accommodaret in illis initiis Iudæis ad fidem conuersis, sicut etiam propter eandem caussam Paulus circumcidit Timotheum: tamen Apostolum Petrũ Romæ instituisse, vt Pascha die Dominico fieret, & hoc magis esse sequendum.

TERTIVS error fuit quorundam Cappadocum, qui, teste Epiphanio hæres. 50. semper Pascha celebrabant die XXV. Martij, sicut Natalem Domini semper celebramus die XXV. Decembris. quia putabant, Christum eo die passum fuisse, & ipso die passionis Pascha agendum credebant. Similis fuit error Gallorũ in principio Ecclesiæ, qui, teste Theophilo Cæsarensi apud Bedam libro de ratione temporum, cap. 47. semper Pascha celebrant XXV. Martij, quod putarent, eo die Christum resurrexisse. Idem error summopere placet Imbero in libro de Conciliis, part. 2. vbi vellet eodem die celebrari ista festa, & non obseruari cursum Lunæ, ne videremur Iudaizare.

Ceterùm iste error refellitur PRIMO, ex consensu totius Ecclesiæ, quæ semper die Dominico Pascha celebrãdum statuit. SECVNDO, quia secundum quosdam nititur falso fundamento. Christus enim, vt illi docent, non potuit resurgere XXV. Martij, nec etiam pati; nam passus est die Veneris, & resurrexit die Dominico, secundum Euangelia omnia. constat etiam, Christũ passum & resurrexisse anno ætatis suæ XXXIII. vel

vel XXXIV. secundum alios. Porrò anno Christi XXXIII. die XXV. Martij, non fuit feria VI. nec dies Dominica, sed feria IV. Anno autē Christi XXXIV. die XXV. Martij, fuit feria V. vt ex litera Dominicali patet. Nam anno Christi XXXIII. currebat litera D. anno XXXIV. litera C. die autem XXV. Martij, semper est G.

VLTIMO, refellitur à B. Augustino in epist. 119. vbi ostendit, hoc interesse inter diem Natalis & diem Resurrectionis; quod ille celebratur solùm ob memoriam, & ideò semper ipsa die XXV. Decembris: at iste celebratur ob memoriam & Sacramentum, & ideò variatur. Vide ibidem pulcherrimam explicationem mysteriorum Paschæ.

QVARTVS error fuit Britonum & Scotorum apud Bedam lib. 3. historiæ, cap. 25. & lib. 5. cap. 22. qui contra communem totius Ecclesiæ vsum, Pascha celebrabant prima Dominica post Lunam XIII. Martij, ita vt aliquando ipsa XIV. Luna Pascha celebrarent, in quo neque Iudæis, neque Christianis consentiebant. Nam Iudæis primus dies solennis erat Luna XV. sed incipiebant festum à vespera præcedente, id est, Luna XIV. ad vesperam; istis autem primus dies solennis erat decimus quartus, & cùm etiam ipsi inciperent à primis vesperis, necessariò incipiebant Luna XIII. sed hic error non eget alia refutatione; nam fundabatur in sola imperitia; existimabant enim, ita sanctum Ioannem celebrare solitum.

QVINTVS error est Nouatianorum, qui, teste Socrate lib. 5. historiæ, cap. 20. decretum ediderunt, quod appellarunt ἀδιάφορον, quia in eo statuerunt, liberum vnicuique esse debere, agere Pascha quando velit. Quem errorem satis constat placuisse etiam Magdeburgensibus ex Centur. 1. lib. 2. cap. 6. col. 504. & Centur. 2. cap. 6. col. 119. vbi dicunt, nec Apostolos, nec Apostolicos viros vllam legem dedisse Ecclesiæ de celebratione Paschæ, sed reliquisse Christianis integram libertatem. Et ibidem arguunt Romanos Pontifices, quòd propter rem indifferentem excommunicauerint Asianos.

Iste autem error refellitur; PRIMO, ex can. 8. Apostolorū, vbi iubentur deponi Episcopi, vel Presbyteri, qui Pascha egerint ante æquinoctium cum Iudæis.

SECVNDO probatur, quia eos, qui pertinaces fuerunt in opinione Asianorum, id est, quòd necessariò Pascha deberet agi Luna XIV. cum Iudæis, veteres patres semper habuerunt pro hæreticis, vt patet ex Tertulliano de præscript. Epiphan. hæres. 50. August. hæres. 29. & Theodoreto lib. 3. de hæreticis fabulis, & Damascen. lib. de hæresibus. Et ne putemus eos esse hæreticos alia de caussa, imposuerunt illis nomen Tessarescedecatitas, id est, Quartadecimanos. Non ergo sine caussa Romani Pont. excommunicarunt Asianos.

TERTIO, si esse deberet res libera, & indifferens celebratio Paschæ, nunquam fuissent sancti Patres multùm solliciti de hac re: at semper maximè soliciti fuerunt; nam in ipso initio huius controuersiæ, vbique celebrata sunt prouincialia Concilia pro hac re, vt apparet ex lib. 5. hist. Eusebij, cap. 23. & 25. quod est signum magnæ solicitudinis. ADDE, quòd in illis Conciliis non rem adiaphoram esse voluerunt. nam lib. 5. cap. 23. sic ait Eusebius: *Vnum*, inquit, *omnes Ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando, nisi in die Dominica, qua Dominus resurrexit, Dominicum Paschæ celebrare mysterium.* Et cap. 25. dicit, hunc fuisse finem decreti Concilij Cæsarienſis de Paschate illo ipso tempore habiti. *Epistolas autem nostras exemplaria per omnes Ecclesias transmittamus, vti ne rei efficiamur animarum, quæ diuersis erroribus submerguntur.*

QVARTO, Concilium Nicænum post quæstionem de fide contra Arium nihil putauit magis dignũ diligenti discussione & determinatione, quàm de die Paschæ, vt patet ex epistola Constantini apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini. Immò Athanasius in epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ, nõ procul ab initio, dicit, Concilium Nicænum propter duas caussas conuenisse; primò, propter controuersiam de Pascha; secundò, propter hæresim Arij. Epiphan. etiam hæres. 70. dicit, Constantinum duo maxima bona contulisse in Ecclesiam; vnum, quòd congregari curauit Synodum Nicænam; alterum, quòd in ipsa Synodo curauerit determinari quæstionem de Paschate. Quòd autem Nicænũ Concilium planè præceperit celebrari Pascha die Dominico, & non sòlùm cohortationem adhibuerit, vt Socrates dicere videtur, patet

patet ex Athanas. qui in epist. de Concil. Arimini & Seleuciæ, sic ait: *In negotio de Paschate non abhorruerunt ab ista appẽdice, & visum est, & vt omnes obtemperarent.*

QVINTO, probatur ex Concilio Antiocheno, cap. 1. vbi excommunicantur qui legem Nicænam de Paschatis die nõ seruant.

SEXTO, idem probatur ex magna solicitudine, quam semper habuerunt Patres, ne erraretur in celebrando Paschate. Nã tempore B. Ambrosij, cùm nata esset difficultas quædam, & ignoraretur, quæ esset dies Paschæ secundum Nicænum Concilium, vndique mittebantur literæ Episcoporum vltro citroq;. vnde etiam exstat prolixa epist. 83. Ambrosij de hac re.

Deinde tempore Innocentij I. cùm orta esset similis difficultas, scripsit Innocentius epistolam, quæ est 11. ad Aurelium Episcopũ Carthaginis, vt ipse quoque, coacta Synodo, quæstionem illam discuteret, & ad se scriberet Concilij sententiam, vt ipse postea diem Paschatis de more omnibus præscriberet.

Rursum tempore Leonis, cùm similis orta esset difficultas, scripsit inde sanctus Leo ad Imperatorem Martianum, ad Eudoxiam Augustã, ad Episcopos Galliæ & Hispaniæ, & alios. vide epist. 63. 64. 65. & 95.

Præterea idem arguit generalis prouidentia Ecclesiæ; nam, vt scribit Leo epist. 64. ad Martianum, delegata fuerat Episcopo Alexandrino cura semper supputandi & indagandi diem Paschatis, quem ille Apostolicæ sedi Romanæ indicabat; ac deinde Apostolica sedes vniuersæ Ecclesiæ diem illum præscribebat. cuius moris meminit etiam Concilium Arelatense I. cap. 1. & Innocentius I. epist. 11. ad Aurelium.

VLTIMO, probatur ex diuino testimonio, quod refert Paschasinus Episcopus Lilibetanus in epistola ad Leonem, & est 63. inter epistolas sancti Leonis. Scribit autem ille, tempore Zozimi Papæ ortam quæstionem de Paschate, quòd Occidentales dicerent, Pascha celebrandum illo anno XXV. die Martij; Orientales autem XXII. Aprilis. Porrò in quadam Ecclesia Siciliæ solebat singulis annis sacer fons diuino miraculo per se repleri ipsa nocte Paschatis, qua Catechumeni baptizandi erant. Illo autem anno, cùm ex præscripto Zozi-

mi Paſcha ageretur XXV. Martij, fons inanis & aridus mansit: deinde XXII. Aprilis, fons repletus eſt; atque ex eo intellectum eſt, erraſſe Occidentales in celebratione Paſchæ. Quale miraculum contigiſſe etiam anno Domini D.LXXII. ſcribit Sigebertus in Chronico. Siquidem annotauit eo anno fontem baptiſmalem in Hiſpania diuinitus impletum fuiſſe in Sabbatho veri Paſchatis, quod tunc Galli rectè ſeruabant, Hiſpani autem malè. At certè ſi res eſſet omnino indifferens, nunquam Deus tali miraculo commiſſum errorem demonſtraſſet.

Magdeburgenſes Cent. 5. cap. 6. col. 692. dicunt, fabulas, & nugas eſſe, quæ iſte Paſchaſinus ſcribit. At conſtat, hunc Paſchaſinum fuiſſe Epiſcopum celeberrimum, quippe qui nomine ſancti Leonis præſedit Concilio Chalcedonenſi DC. XXX. Epiſcoporum. Conſtat etiam eum ſcribere rem ſibi notiſſimam, nimirum quæ acciderat ſuo tempore, & in loco ſibi vicino. Conſtat denique rem illam ſcriptam grauiſſimo Pontifici S. Leoni, cui certè fabulam & nugas pro diuino miraculo nunquam venditaſſet magnus ille Epiſcopus.

VLTIMVS error eſt, in quem à multis iam annis ſæpe incidimus, ſcientes quidem, & aduertentes, ſed tamen inuiti. Sciendum enim eſt, Concilium Nicænum tres regulas conſtituiſſe ad inueniendum Paſchæ diem. VNA fuit, vt ſemper Paſcha ageretur poſt diem XXI. Martij, quia illo die erat æquinoctium veris, & Paſcha poſt æquinoctium agi debet. ALTERA fuit, vt poſt XX. Martij exſpectaretur Luna XIV. & poſt eam diem quæreretur Paſcha. Paſcha enim agi debet in prima hebdomade Lunæ, id eſt, à Luna XIV. excluſiuè, vſque ad XXI. excluſiuè. Et ad inueniendam Lunam, compoſuerunt Cyclum aurei numeri. Vbicunque enim in Calendario inuenitur aureus numerus illius anni, ibi eſt Nouilunium. TERTIA regula fuit, vt poſt Lunam XIV. occurrentem, poſt vicesimum diem Martij, exſpectaretur dies Dominicus, & ille eſſet Paſcha.

Iſtæ regulæ illo tempore & ſequentibus annis multis optimæ fuerunt. Verè enim tunc erat æquinoctium XXI. Martij, & verè aureus numerus tunc indicabat diem Nouilunij. Sed à multis iam ſeculis experientia docet, æquinoctium non eſſe fixum

fixum vicesima prima Martij, sed semper anticipare; nunc enim est decimo Martij. Similiter experientia docet, aureum numerum antiquum non indicare amplius Nouilunia fideliter. Nũc enim Nouilunium inuenitur quatuor diebus ante ipsum aureum numerũ. Ex quo intelligimus, tempore Concilij Nicæni non fuisse exactè deprehensum motum nec Solis, nec Lunæ: Ecclesia autem semper antiquas illas regulas seruat, & inde sæpissimè cogitur errare, etiam si nolit. Sicut anno superiore, id est, M. D. LXXIX. celebratum est Pascha XIX. die Aprilis, cùm debuisset celebrari XV. Martij.

CAPVT XIII.

De Pentecoste.

MAGDEBVRGENSES Centur. 2. cap. 6. col. 119. non solùm dicunt, Apostolos nullam Legem de festis instituisse, sed etiam addunt, primis illis seculis Ecclesiæ nihil expressè legi de vllo festo, præterquam de Paschate. At hoc esse falsissimum, docet nos antiquitas Pentecostes. Nam inprimis meminit eius festi Paulus in priore epistola ad Corinthios 16. *Manebo*, inquit, *Ephesi vsq; ad Pentecosten*. Et Actor. 20. de Paulo inquit Lucas: *Festinabat, vt si quo modo posset, Pentecosten ageret Hierosolymis*. Et quamuis non sit omnino certum, an loquantur hæ Scripturæ de Pentecoste Iudæorum, an Christianorum: tamen Epiphan. hær. 75. exponit de Pentecoste Christianorum.

Præterea meminerunt huius festi, antiquissimi auctores; Clemens lib. 5. constit. cap. 21. Irenæus apud Iustinum quæst. 115. Tertullianus libro de corona militis; Origenes lib. 8. contra Celsum; Hilarius præfatione in Psalmos; Theophilus lib. 1. Paschali; Hieronymus in epistola ad Marcellam de erroribus Montani, & in caput 4. Galat. Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Maximus, Leo, & alij, qui sermones de hoc festo scriptos reliquerunt. Denique Augustinus epist. 118. dicit, festa Passionis Domini, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, & alia, quæ in tota Ecclesia celebrantur, sine dubitatione vel à generalibus Conciliis, vel ab Apostolis instituta: constat autem, non esse instituta in generalibus

Conciliis; nam eorum mentio inuenitur in Clemente, Iustino, Tertulliano, & Origene, qui præcesserunt omnia generalia Concilia.

Est autem grauis difficultas, an rectè celebretur festũ Pentecostes die quinquagesimo à die Resurrectionis. Nã certum est, celebrari hoc festum propter aduentum Spiritus sancti, vt Hieronymus dicit in c. 4. ad Galat. & alij Patres suprà citati. Videtur autem Spiritus sanctus aduenisse die XLIX. vel etiam ante XLIX. à die Resurrectionis Domini, & proinde non die Dominico, sed die Sabbathi, aut Veneris, aut Iouis. Nam vt habemus Actor. 2. Spiritus sanctus venit, *dum complerentur dies Pentecostes*, id est, ipso die Pentecostes Iudæorum. non enim ibi Lucas potest intelligi de alia Pentecoste, quàm Iudæorum. Pentecoste autem Iudæorum aut erat festum datæ Legis in monte Sina, vt dicit Augustinus epist. 119. cap. 16. aut erat festum Hebdomadarum, vt vult Hieronymus in cap. 4. ad Galat. aut fortasse vtrumque simul: at neutrum in diem Dominicam incidisse videtur anno passionis Christi; nam festum datæ Legis celebrabatur die tertio tertij mensis, vt habetur Exod. 19. ex quo deducit August. dies L. numerari ab ipso Paschate Iudęorum, id est, à die XIV. primi mensis inclusiuè; fuit autem dies Paschæ Iudæorum, anno passionis Christi, die Iouis; ergo Pentecostes complebatur etiam die Iouis, nimirum triduo ante nostram Dominicam Pentecostes.

Porrò festum Hebdomadarum, quod magis propriè dicitur Pentecostes, numerari incipiebat à secundo die azimorum, vt colligitur ex lib. Leuit. cap. 23. vbi præcipitur, vt altera die Sabbathi offerant manipulos primitiarum, & inde numerent septem hebdomadas, qui sunt dies XLIX. & sequenti die, id est, quinqnagesimo, festum diem agant. Porrò hoc loco nomine Sabbathi intelligitur primus dies azimorum, qui solennis erat, & generali nomine Sabbathum dicebatur, vt exponunt Lyranus, Abulensis, Caietanus in hunc locum, & Ioseph. lib. 3. antiq. cap. 13.

Cùm ergo primus dies azimorũ tempore passionis Christi fuerit die Veneris, si ab illo die exclusiuè numeremus dies quinquaginta, inueniemus, Pentecosten completam fuisse die Sabbathi, non die Dominica. Neque potest aliquis effu-

gere

gere difficultatem, si dicat, Spiritum quidem sanctum non aduenisse die Dominico, qui est quinquagesimus à Dominica Resurrectionis: tamen Ecclesiam voluisse die Dominico celebrare memoriam huius aduentus. Nam Clemens lib. 5. cap. 21. const. Theophilus lib. 1. Paschali, Augustinus epist. 119. Leo in sermone de Pentecoste, & alij omnes docent, reuera die decimo ab Ascensione, & quinquagesimo à Resurrectione venisse Spiritum sanctum. Hoc ergo effugio prætermisso, respondeo, festum Hebdomadarum, & festum datæ Legis veteris fuisse vnum & idem; & celebrari solitum, tum in memoriam datæ Legis veteris, ac figuram dandæ Legis nouæ per aduentum Spiritus sancti: tum etiam in gratiarum actionē pro collectis frugibus; & hoc vnum festum anno passionis Christi incidisse in diem Dominicum, qui fuit quinquagesimus à Resurrectione Domini.

Vt autem ista omnia explicentur, considerandæ sunt duæ illa loca, Exod. 19. & Leuit. 23. Quantum ad PRIMVM locum, sciendum, non posse euidenter colligi ex Scriptura, quo die data sit Lex vetus. Nam Scriptura dicit, venisse Moysem cum populo in desertum Sinai mense tertio egressionis ab Ægypto, ac deinde tertia die datam Legem: sed non explicat quo die mensis tertij venerint in desertum Sinai. & proinde non certò scimus, vnde numerentur tres illi dies, de quibus dicitur: *Estote parati in diem tertium.*

Inuenio autem quatuor sententias. PRIMA est B. Augustini epist. 119. cap. 16. & quæst. 70. in Exodum, vbi dicit, venisse populum in desertum Sinai prima die mensis tertij, & tertia eiusdem datam esse Legem, & illam diem esse quinquagesimam à die primi Paschatis. Sed contrà sunt argumenta.

PRIMVM, quia si ita numeremus, non coincidet festum datæ Legis cum festo Hebdomadarum, quod propriè dicitur festum Pentecostes; nã festum Pentecostes est dies quinquagesimus à secundo die azimorum, non à festo Paschatis. & tamen debent coincidere, vel nullum erit festum datæ Legis, quod est absurdum, & contra ipsum Augustinum, qui ipsum festum datæ Legis, vult esse festum Pentecostes.

SECVNDVM, quia reuera non tollitur nostra prima difficultas; nam si Lex data est die quinquagesimo à Paschate Iu-

dæorum, & illa die est festum Pentecostes, & Spiritus sanctus venit in die Pentecostes, certè sequitur, Spiritum sanctum nõ venisse die Dominico, sed die Iouis.

17
30
3
50

TERTIVM, quia B. Augustinus non videtur rectè numerare; ipse enim accipit ex primo mense dies septendecim, ex secundo mense dies triginta; ex tertio mense dies tres, & sic efficit dies quinquaginta. At non potuit accipere ex primo mense dies septendecim, & ex secundo dies triginta. Nam menses lunares, quales erat Iudæorum, non omnes constant ex triginta diebus, sed vnus ex triginta, alius ex viginti nouem; ergo debuit accipere Augustinus ex primo mense dies septẽdecim, ex secundo dies viginti nouem; vel ex primo dies septẽdecim, ex secundo dies triginta, & sic non efficit quinquaginta, sed quadraginta nouem. Adde etiam, quòd Moses non dicit, mense tertio Paschatis, sed mense tertio egressionis de Ægypto: egressio autem non fuit decimo quarto die, sed decimo quinto, vt habetur Numeri. 33. 3.

QVARTVM, quia si tertia die mensis tertij data est Lex, oportebit prima die mensis multò plura esse facta, quàm patiatur tempus vnius diei: nam in primis dicuntur filij Israel mense tertio peruenisse in desertum Sinai; ex quo apparet, aliquam partem diei illius primæ consumptã in itinere. Non enim credibile est, eos peruenisse summo mane, cùm non consueuerint noctu iter facere. Deinde, vbi peruenerunt, fixerunt tabernacula sua, in quo plurimum temporis consumebatur, cùm essent in illa multitudine supra mille millia hominum. Deinde post fixa tabernacula ascendit Moses in montem Sina, qui altissimus erat, & cum Deo loquutus, descendit, & conuocauit omnes maiores natu, & concionem habuit ad illos, & per illos ad omnem populum. Deinde rursum in montem secũdò ascendit, & iterum descendit, & cum populo loquutus, iussit, vt omnes lauarent vestistimenta sua: *Cumq; lauissent vestimenta sua*, inquit Scriptura, *dixit eis Moses; Estote parati in diem tertium.* Quis porrò credat, vna, atque eadem die tabernacula erecta, & Mosem bis ascendisse ad montem, bis descendisse, bis populo concionatum? quod si id credibile non est, certè sententia illa S. Augustini aegrè defendi potest.

ALIA

ALIA expositio est Ruperti & Abulensis in caput 19. Exodi, qui dicunt, Legem quidem datam die tertio tertij mensis, sed eum diem non esse quinquagesimum, vt Augustinus dicebat, sed quadragesimum nonum à Paschate, & ideò festum Pentecostes non celebrari propter Legem datam, sed propter fœdus ictum inter Deum & populum, quod factum est die quarta tertij mensis, vt dicitur Exod. 24.

Hæc expositio minus placet, quàm prior; nam inprimis valent contra hanc sententiam argumenta iam facta, excepto tertio, & præterea peribit figura pulcherrima nostræ Pentecostes, quam tamen Augustinus, Leo, & alij agnoscunt. nimirum quòd Pentecoste Iudæorum fuerit festum datę Legis veteris, & nostra Pentecoste sit festum datæ Legis nouæ.

TERTIA sententia est Caietani, qui dicit, Mosem venisse in desertum Sinai prima die mensis tertij, sed illa verba: *Estote parati in diem tertiam*, dicta esse die quarto mensis, & proinde Legem datam die sexta eiusdem mensis, qui fuit quinquagesimus à secundo die azymorum inclusiuè. & hoc modo coincidit hoc festum cum festo Hebdomadarum, & omnia cohærent.

QVARTA sententia est Rabbi Salomonis, & Lyrani, qui dicunt Mosem venisse in desertum Sinai die tertia mensis tertij, ac deinde die quarta dixisse: *Estote parati in diem tertiam*, & tandem die sexta datam Legem. Quæ sententia coincidit cum sententia Caietani quoad diem datæ Legis, de quo erat præcipua quæstio. Videtur autem hæc sententia magis conformis literæ; nam sic habet textus: *Mense tertio egressionis filiorum Israël de Aegypto, in die hac venerunt in solitudinem Sinai*, vbi illud: *In die hac*, videtur referri ad numerum antea nominatum, nimirum ad tertium, vt sit sensus; Mense tertio, & die ipsa, id est, eiusdem numeri, hoc est, tertia. quanquam potest etiam satis commodè illud, *In die hac*, referri ad initium mensis. vt sensus sit; In mense tertio, in die hac, id est, in ipso initio mensis. maneat igitur, vt sexta die mensis tertij data sit Lex, siue populus in desertum Sinai venerit die prima, siue tertia.

Quantum ad SECVNDVM locum ex Leuitici vicesimo tertio, duæ sunt expositiones. PRIMA est Michij & Ruperti in

eum locum, qui volunt, per alteram diem Sabbathi, intelligi primam Sabbathi, id est, Dominicam, quæ immediatè sequitur post Sabbathum, & sensum Legis esse, vt dies Pentecostes numerentur à prima Dominica, quę occurrit post festum Paschæ: quæ sententia si vera sit, nobis maximè fauet. Nam eo modo semper Iudæorum Pentecoste veniſſet in Dominica die, & quia anno passionis Christi prima Dominica post Pascha Iudæorum fuit Dominica resurrectionis, inde in eo anno necessariò dies Pentecostes complebantur die quinquagesimo à die resurrectionis Domini.

ALTERA sententia est Lyrani, Caietani, Abulensis, Rabinorum omnium, & ipsius Iosephi lib.3.antiq.cap.13. qui intelligunt per alteram diem Sabbathi primam diem post festum azimorum. Et sanè mouet me multum auctoritas Iosephi, quippe qui nouerat praxim eius Legis, cùm ipse quoque esset Sacerdos, & vixisset in Hierusalem, cùm adhuc Lex illa seruaretur. Sed hac sententia, tanquam vera, admissa, sequitur dies Pentecostes anno passionis Christi numerari cœpisse in Sabbatho; Sabbathum enim eo anno proximè occurrebat post festum azimorum. Ex quo sequitur, vt dies Pentecostes complerentur etiam in Sabbatho.

Quomodo igitur nos Pentecosten in Dominica celebramus? Respondet Rupertus, vbi suprà, etiam hac sententia admissa, non potuisse Pentecosten incipere, aut complerin Sabbatho, quia Iudæi habebant quandam consuetudinem, vt nunquam celebrarent duo festa duobus diebus continuis, & ideò si quando occurreret primus dies azimorum feria V. solitos Iudæos illum diem festum transferre in sequentem, & die Sabbathi celebrare tam festum Sabbathi, quàm festum azimorum. Atque ita anno passionis Domini diem primum azimorum celebratum à Iudæis non feria VI. sed Sabbatho, & proinde dies Pentecostes cœpisse numerari die sequenti, qui fuit Dominicus.

Sed quia hęc sententia passim refelli solet, neq; vacat nunc eam discutere: dicam quod sentio; & licet auctorem meę sententiæ non habeam, spero tamen eam non facilè improbandam, cùm certè ratione niti mihi videatur.

RESPON-

Respondeo igitur, ordinariè quidem cœpisse numerari dies Pentecostes à secunda die azimorum: sed tamen si secunda illa dies esset Sabbathum, tunc cœpisse numerari à tertia die azimorum: neque vllus hoc arguere potest. Nam causa, cur illi dies quinquaginta non inciperent à die primo azimorum, sed à secundo, est, quia oportebat illo die multa opera seruilia facere, quæ die festo erant prohibita, nimirum oportebat metere manipulum frumenti, & exiccare, & deferre ad Sacerdotem. At ista omnia magis prohibita erant die Sabbathi, quàm die primo azimorum: ergo non licebat in secunda die azimorum, quando ea die erat Sabbathum, incipere dies illos quinquaginta. Et hanc esse puto causam, cur Scriptura dixerit: *Altera die Sabbathi;* & non, altera die Paschæ, vel azimorum, quia nimirum voluit generatim includere festa, quæ immediatè occurrerent post Pascha, siue esset vnum, siue plura. Itaque illud: *Altera die Sabbathi*, significat primo die profana post festum Paschæ. Et quia vt plurimùm post Pascha non occurrebat festum, nisi primo die azimorum, ideò non malè Iosephus loquens de eo, quod vt plurimùm accidebat, scripsit, incipere Pentecosten Luna decima sexta, quanquam anno Christi passionis cœperit Luna decima septima, quia videlicet Sabbathum fuit Luna decima sexta. Quòd si dies Pentecostes eo anno numerari cœperunt Luna decima septima, qui dies erat Dominicus, sequitur, vt complerentur dies Pentecostes etiam die Dominico. Atque hoc est quod quærebatur.

CAPVT XIV.

De Septuagesima & sequentibus Dominicis.

Diximvs de Septuagesima, quæ celebratur post Pascha; nunc de ea breuiter disseremus, quę celebratur ante Pascha. Septuagesimæ, Sexagesimæ, & Quinqurgesimæ non inuenio mentionem ante tempora beati Gregorij, sed in Antiphonario & Sacramentario Gregorij annotantur expressè officia harum Dominicarum, & earundem meminerunt multi auctores Gregorio posteriores; nimirum Beda in bello de officiis diuinis;

Alcuinus

Alcuinus in libro eiusdem argumenti; Amalarius lib. 1. cap. 1. de officiis Ecclesiasticis; Rabanus lib. 2. cap. 34. de institutione Clericorum; Iuo in sermone de Septuagesima; Rupertus lib. 4. cap. 1. de diuinis officiis; & B. Bernardus in serm. de Septuagesima. Ratio autem horum nominum non est eadem apud omnes. Beda & Alcuinus dicunt, quosdam addidisse vnam hebdomadam ad ieiunium Quadragesimæ, & illam consequenter vocasse Quinquagesimam; alios addidisse adhuc aliam, quia nolebant die Iouis ieiunare, & tamen numerum dierum integrum seruari volebant. Itaque addidisse vnam hebdomadam ante Quinquagesimam, & eam hebdomadam consequenter vocasse Sexagesimam; alios denique, qui non ieiunabant die Iouis, nec die Sabbathi, addidisse adhuc aliam, & illam vocasse Septuagesimam.

Sed improbabilis est hæc sententia. nam non est verisimile propter abusum paucorum, qui non ieiunabant die Iouis & die Sabbathi, Ecclesiam instituisse tam solennes Dominicas. Et præterea non inuenimus mentionem harum Dominicarum, nisi post tempora Gregorij, quando iam non erat ille abusus.

Alij volunt Septuagesimam dici à numero dierum, quia sunt dies LXX. ab ea Dominica vsque ad Sabbathum in Albis. Sexagesimam dici, quia sunt dies sexaginta ab ea Dominica vsque ad feriam IV. post Pascha. Quinquagesimam dici, quia tot sunt dies inde vsque ad Pascha. Inepta opinio; nam sic omnis Dominica poterit vocari Septuagesima, si numeremus LXX. dies, & non curemus vbi terminentur. Adde, quòd per septuaginta dies volunt isti auctores significare captiuitatem spiritualem sub Diaboli potestate, cuius typus fuerat captiuitas Babylonica LXX. annorum. At absurdissimum est, inter dies captiuitatis includere diem resurrectionis Domini, qui est dies perfectæ libertatis.

Alij prudentiores dicunt, denominari à Paschate has omnes Dominicas, sed per Synecdochen. nam à Septuagesima vsque ad Pascha sunt ferè LXX. dies, id est, LXIV. à Sexagesima vsque ad Pascha sunt circiter LX. dies, id est, LVII. à Quinquagesima vsq; ad Pascha sunt quinquaginta dies. Sed videtur deficere ista opinio in nomine Septuagesimæ. nam sexa-

sexaginta quatuor dies magis dici deberent sexaginta, quàm septuaginta.

Est ergo sententia Ruperti, quam puto verissimam, ista nomina non esse desumpta à numero dierum, sed à numero Dominicarum; voluit enim Ecclesia, ante Dominicam passionis præmittere septem celebres Dominicas, quibus reuocaret nobis in memoriam, spiritualem nostram captiuitatem, sicut per Dominicam passionis, & sequentem commemoratur redemptio à captiuitate.

Itaque prima Dominica ex septem dicitur Septuagesima, quia est prima ex septem. Secunda dicitur Sexagesima, quia est prima ex sex. Tertia dicitur Quinquagesima, quia est prima ex quinque sequentibus. Quarta dicitur prima Quadragesimæ eadem ratione. Quinta dicitur secunda Quadragesimæ. Sexta dicitur tertia Quadragesimæ. Septima dicitur quarta Quadragesimæ. Deinceps autem non dicitur quinta Quadragesimæ, sed Dominica passionis. Et hinc etiam est, quod in Dominica Septuagesimæ, quia commemoratur captiuitas, legitur in officio, ex initio Geneseos, peccatum primi hominis, & omittuntur omnia cantica læta, & ad Missam incipimus: *Circundederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me*. In Dominica autem passionis incipimus: *Vexilla Regis prodeunt, &c.*

De Dominicis Quadragesimæ & passionis frequentissima mentio est apud omnes Patres; sed de ea nos disseremus in controuersiis de ieiunio. Interim vide Epiphanium in compendiaria doctrina, quæ habetur ad finem librorum aduersus hæreses, Theophilum in epistolis Paschalibus, Cassianũ collatione 21. & Augustinum epist. 118.

CAPVT XV.

De reliquis festis Domini.

NATALIS Domini meminit Clemens lib. 5. cap. 13. Chrysostomus oratione in S. Philogonium, Ambrosius lib. 3. de virginibus, initio; item Basilius, Nazianzenus, Maximus, Augustinus, Leo, & alij, quorum exstant sermones de Natali Domini.

CIRCVM-

CIRCVMCISIONIS festum videtur esse satis recēs. Nam non solùm veteres Patres non meminerunt eius festi, verùm etiam Isidorus, Micrologus, Amalarius, Rabanus, Walfridus, Strabo, qui describunt officia omnium festorum; meminerunt quidem officij diei octauę Natalis Domini, sed non sub nomine Circumcisionis. B. Bernardus tamen, & ante eum B. Iuo Carnotensis, sermones habent de ipso festo Circumcisionis.

EPIPHANIAE meminit Chrysostomus oratione de sancto Philogonio; Nazianzenus oratione in sancta lumina; Maximus, Augustinus, Leo, & alij recentiores. Obseruat autem Cassianus collat. 10. cap. 2. apud Ægyptum vna & eadem die celebrari Natalis & Epiphaniæ diem, cùm in Occidentis Ecclesiis sint festa diuersa.

Dominicæ in ALBIS meminit Clemens lib. 5. cap. 20. Nazianzenus oratione in nouam Dominicam; & Augustinus serm. 1. de octaua Paschatis. qui etiam lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. meminit trium dierum Paschatis.

ASCENSIONIS festum antiquissimum est, & ab Apostolis institutum, vt docet Clemens lib. 5. cap. 20. Apostolicarum constit. & B. Augustinus epist. 118. In eodem festo exstant sermones Nysseni, Leonis, & aliorum.

Festum TRINITATIS recens est. nam cap. Quoniam, de feriis, Alexander III. dicit, suo tempore fuisse quidem in vsu apud quasdam Ecclesias, non tamen Romæ. Micrologus etiam lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 60. reprehendit eos, qui hoc festum celebrant. & ne quis obiiceret, videri hoc festum antiquum, quandoquidem præfatio de Trinitate est vna ex nouem, quas Pelagius II. tanquam antiquissimas seruari præcepit: monet Micrologus, eam præfationem in Dominicis omnibus cantari solitam; neq; esse propriam festi Trinitatis. Postea tamen etiam Romæ meritò receptum est, & quidem in die octaua Pentecostes, vt Deo specialiter agatur gratiæ pro mysterio Trinitatis orbi terrarum, Apostolorum ministerio, declarato.

Festum CORPORIS Domini constat ab Vrbano IV. institutum, post annum Domini M. C C. quod festum omnes Lutherani & Caluinistę oderunt, sed immeritò. Nam etiam si non

non esset verè Christus in Eucharistia (vt Caluinistæ dicunt) vel non deberet adorari (vt dicunt Lutherani) tamen adhuc iustum esset, habere certum diem, quo recoleremus memoriam institutionis eius Sacramenti; quod etiam Lutherani & Caluinistæ maximum Sacramentorum esse concedunt.

Festum denique TRANSFIGVRATIONIS Domini antiquum esse videtur. Exstant enim de eo sermones sancti Leonis, necnon Cyrilli, Alexandrini, & Andreæ Cretensis apud Surium.

CAPVT XVI.

De festis Sanctorum.

FESTA Sanctorum aduersarij non parùm oderunt. PRIMO, quòd idololatriam sapere videantur; nam Sabbatha sanctificare, est præceptum primæ tabulę, & proinde ad cultum Dei pertinet.

SECVNDO, quia aliqua falso fundamento nituntur, vt Conceptionis B. Mariæ festum, quod festum B. Bernardus nominatim reprehendit in epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses. vbi dicit, errorem & superstitionem sapere hoc festum, quia eo vel peccatum honoratur, sine quo conceptio ista non fuit, vel falsa inducitur sanctitas. Et præterea apud nos etiam non est certum, an B. Virgo sine peccato originali concepta fuerit; Ecclesia enim vtramque opinionem permittit; ergo saltem dubium est, an rectè hoc festum celebremus.

TERTIO, quòd plurima sint noua, ac præsertim festa beatæ Virgini dicata: nec enim ante Iustiniani tempora exstabant.

QVARTO, quòd multa ab Imperatoribus seculi instituta sint. Nam festum Purificationis instituit Iustinianus, vt scribunt Paulus Diaconus lib. 16. rerum Romanarum, & Nicephorus lib. 17. cap. 28. Festum Assumptionis instituit Mauritius, qui Iustiniano posterior fuit, vt idem Nicephorus ibidem refert.

QVINTO, quia eousque prolapsus est abusus festorum, vt etiam Imperatoribus non sanctis festi dies instituti sint, vt de Iustiniano refert Nicephorus lib. 17. cap. 31. Hę sunt obiectiones

nes Tilemanni Heshusij lib. de erroribus Pontificiorum, tit. 26 & Magdeburgensium Cent. 6. cap. 6. col. 342. 343. & 344.

Veruntamen pium & bonum esse colere festos dies Sanctorum, facilè demonstrabimus, auctoritate primùm, deinde ratione. AVCTORITAS est totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ omni tempore id seruauit. Ac vt solùm inspiciamus quinque prima secula; PRIMO seculo, id est, Apostolorum tempore habemus Clementem lib. 8. constitut. cap. 39. vbi iubet seruari festa Apostolorum & Martyrum.

SECVNDO seculo, habemus testimonium Ecclesiæ Smyrnensis, cuius epistolam refert Eusebius lib. 4. hist. cap. 15. in ea epist. habentur hæc verba: *Quo in loco etiam nunc, præstante Domino, solennes agimus celebresq; conuentus, maximè quidem in die passionis eius; sed & cùm eorum memoriam, qui prius passi fuerant, celebramus, & sequentium animi ad prædecessorum viam exemplis insignibus excitentur.*

TERTIO seculo, Origenes homil. 3. in diuersos Euangelij locos, dicit, festum Innocentium puerorum rectè in Ecclesia celebrari, propterea quòd fuerunt illi Martyrum primitiæ. Item Tertullianus lib. de corona militis dicit, vnam ex antiquis traditionibus esse, annuas oblationes facere pro natalitiis. Et clarius B. Cyprianus lib. 3. epist. 6. *Dies*, inquit, *eorum, quibus excedunt, annotate, & commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Et lib. 4. epist. 5. *Sacrificia*, inquit, *pro eis semper, & memini stis, offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus.*

QVARTO seculo, Basilius oratione in Gordium Martyrem; Nyssenus orat. in Theodorum Martyrem; Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, paulò ante medium; Ambrosius serm. 76. 77. & 78. Hieronymus in cap. 4. ad Galat. & epist. 19. ad Eustochium; Prudentius in hymno de sanctis Petro & Paulo, festorum dierum in Sanctorum memoriam & honorem instituendorum apertissimè meminerunt.

QVINTO seculo, Chrysostomus homil. 66. ad populum; Theodoretus lib. 8. de Martyribus; Augustinus in Psalm. 85. & 88. & alibi; Paulinus natali 2. & 3. S. Felicis. His accedunt Leo, Gregorius, Beda, & alij omnes posteriores, quorum libri testimoniis plenissimi sunt.

Proba-

Probatur hoc etiam ex antiquis Conciliis diuersarum Ecclesiarum. Concilium LAODICENVM in Oriente celebratum ante annos M.CC. can. 51. vetat, in Quadragesima celebrari festa Sanctorum; ex quo sequitur, extra Quadragesimam fuisse in ea prouincia celebrata Concilium CARTHAGINENSE III. ante annos M.C. can. 47. *Liceat*, inquit, *legi passiones Martyrum, cùm anniuersarij dies eorum celebrantur.* Concilium TOLETANVM in Hispania III. can. 23. iubet, vt in diebus festis Sanctorum populi nō dent operam turpibus saltationibus. Concilium LVGDVNENSE in Gallia, vt habemus can. Pronunciandum, de consecr. dist. 3. enumerat inter festa Ecclesiæ festum sanctorum Apostolorum, Assumptionem & Natiuitatem B. MARIAE, festum S. Sylvestri, S. Martini, & aliorum. Idem ex Germania habemus in Concilio Mogunt. cap. 36.

VLTIMO probatur ratione, quæ fundatur in diuinis literis. Festi dies rectè instituuntur ad colenda diuina beneficia, vt patet de festo Sabbathi & festo Sortium apud Iudæos, & de festis Domini apud Christianos. Vnde August. lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 4. *Beneficiorum*, inquit, *Dei, solennitatibus, festis, & diebus statutis dicamus sacramus q3 memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblitio.* Sed non est paruum Dei beneficium beata consummatio alicuius Sancti, & præcipuè per martyrium; inde enim datur toti Ecclesiæ militanti exemplum fortitudinis, & vnus nouus patronus apud Deum: datur etiam toti Ecclesiæ triumphanti nouum gaudium de accessione vnius ciuis: denique tunc agitur nouus & perfectus triumphus de Diabolo.

Confirmatur; nam omnes causſæ, propter quas homines etiam profani celebrant festos dies, concurrunt in obitu Sanctorum. Homines enim festa celebrant ob diem natalem Principum: item ob assumptionem alicuius ad summam aliquam dignitatem: denique ob partam victoriam. At cùm Sancti moriuntur, tunc verè nascuntur, & nascuntur Principes cœlestes, vnde ab Ecclesia eorum obitus natalitia dicuntur: item tunc assumuntur ad summam dignitatem, quæ hominibus conferri queat, id est, ad æternam beatitudi-

tudinem : denique tunc perfectam victoriam referunt de Diabolo, & triumphum agunt.

Neq; rationes aduersariorum aliquid efficiunt. Ad PRIMAM de idololatria dico; PRIMO, festa Sanctorum Deo dicari, sed in Sanctorum memoriam, quemadmodum templa sacrantur Deo in memoriam Sanctorum. SECVNDO dico, honorem dierum festorū immediatè & terminatiuè pertinere etiam ad Sanctos, quemadmodum diximus de basilicis, de votis & de ipsa inuocatione : sed talem honorem dicimus esse cultum duliæ, non latriæ, & proinde religionis quidem cultū, sed religionis, non vt est nomen specialis virtutis, quæ hominem erga Dei cultum bene disponit, sed vt est nomen generale.

Ad SECVNDVM de festo Conceptionis, quod falso fundamento niti videtur, dico; PRIMO, in maiori parte Ecclesiæ piè credi B. Virginē sine peccato originali conceptam, quod etiam ex aduersariis fatentur Lutherus & Erasmus; ille in sermone de festo conceptionis; iste in Apologia ad Albertum Pium Carpensem.

Dico SECVNDO, fundamentum huius festi præcipuum nō esse conceptionem immaculatam, sed simpliciter cōceptionem matris Dei futuræ. qualiscunq; enim fuerit illa conceptio, eo ipso quòd conceptio fuit matris Dei, singulare gaudium affert mundo eius memoria. tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis, præsertim cùm non sine miraculo ex matre sterili concepta fuerit. Itaque hoc festum etiam illi celebrant, qui putant Virginem in peccato conceptam.

DICES, hoc modo etiam Ioannis Baptistæ conceptio celebrari posset. RESPONDEO, posset sanè, vt Græci faciunt. Nam in Calendario Græcorum die 23. Septemb. annotatur festum conceptionis Ioannis Baptistæ : sed Ecclesiæ Latinæ non est visum tot festa multiplicare. Et præterea magnum est discrimen inter matrem Dei, & præcursorem eiusdem, & inter vtriusque conceptionem. Nam quia maior pars Ecclesiæ piè credit immaculatam conceptionem, inde habuit eadem Ecclesia occasionem instituendi hoc festum, quam oc-

casio-

casionem nō habuit ad instituendum festum de conceptione Ioannis Baptistæ.

Porrò B. Bernardi sententia nobis fauet, ille enim reprehendit Canonicos Lugdunenses, quòd sine exemplo vel præcepto Romanæ Ecclesiæ nouum festum instituissent. Si ergo nunc B. Bernardus videret ex auctoritate Romanæ Ecclesiæ festum celebrari, etiam ipse libentissimè celebraret.

Ad rationem autem Bernardi dico, nos nec peccatum honorare, nec inducere falsam sanctitatem, etiamsi Virgo in peccato concepta esset, sed honorare officium matris Dei, ad quod ab ipsa conceptione designata fuit. Nam idem Bernardus ibidem dicit, meritò celebrari natiuitatem Ioannis Baptistæ, quia sancta fuit, & tamen ibidem dicit, se non audere asserere sanctificationem Ioannis in vtero deleuisse originale peccatum, licet hoc pium sit credere. Si ergo ita aduersus Bernardum argumentarer, Colis festum natiuitatis Ioannis, quem non audes asserere natum sine peccato, ergo vel honoras peccatum, vel inducis incertam sanctitatem. Responderet Bernardus, nec peccatum se honorare, nec inducere incertam sanctitatem, sed honorare officium præcursoris, ad quod sanctificatus fuit adhuc in vtero matris existens: Idem ergo respondeo illi de conceptione B. Mariæ.

Quòd si ipse quæreret, vnde habeamus B. Mariam ab ipsa conceptione sanctificatam, saltem ad hoc, vt esset mater Dei designata, responderem, inde nos hoc didicisse, vnde ipse didicit, B. Mariam ab ipsa natiuitate sanctam fuisse. Asserit enim ibidem, ex eo, quod Ecclesia iam tunc celebrabat B. Virginis ortum, se nihil dubitare, quin ortus ille sanctus fuerit; & nos ergo ex eo, quod Ecclesia celebrat festum conceptionis, nihil dubitamus, cōceptionem illam sanctam aliquo modo fuisse, ac saltem ratione officij, ad quod assumebatur.

Ad Tertium dico duo; Primo, non esse absurdum, quod aliqua festa sint recentia, quandoquidem etiam sæpe sunt recentia Dei beneficia, propter quæ festa instituuntur; vel saltem occasio festorum instituendorum potest esse recens. Vnde etiam tempore Iudæorum vario tempore varia

sunt festa instituta, præter ea, quæ Deus ipse per Mosem instituerat, vt patet de festo Sortium propter liberationé tempore Hester; & de alio festo ob victoriam Iudith, & de festis dedicationū tempore Salomonis, & postea tempore Esdræ, & vltimo tempore Machabæorū, quod festum, licet recentissimum, Christus ipse honorauit, Ioan. 10.

Dico SECVNDO, festa Sanctorum antiquissima esse, vt iam ostendimus. Fatemur tamē prius cœpisse celebrari festa Martyrum, quàm Confessorum; & nōnulla etiam festa B. Mariæ recentia esse. Nam festum CONCEPTIONIS tempore B. Bernardi cœpit, sed non fuit publicè receptum à tota Ecclesia, nisi post decretum Sixti IV. Pontificis, quod habetur in Extrauagāti, Cùm præexcelsa, de reliquiis, & veneratione Sanctorum. Similiter festum Visitationis in Ecclesia Latina nouum est. Fuit enim institutum ab Vrbano Papa VI. atque à Bonifacio IX. primùm confirmatum, deinde etiam à Concilio Basileensi, sess. 43. quanquam vtrumque festum iam antea erat in Calendario Græcorum.

Festum NATIVITATIS B. Mariæ longè antiquius est. Meminit enim eius Petrus Damianus, qui tres sermones de eo festo scripsit, & ante eum B. Gregorius, qui in Antiphonario & Sacramentario annotauit officium, VIII. die Septembris pro natali B. Mariæ.

Festum ANNVMCIATIONIS adhuc est antiquius. Extat enim oratio S. Athanasij de sancta Deipara, vbi expressè meminit huius festi.

Festum PVRIFICATIONIS est etiam antiquissimum. Siquidem huius celebritatis exstant orationes Amphilochij, Gregorij Nysseni, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, & Andreæ Cretensis apud Aloysium Lipomannum, & Laurentium Surium.

Deniq; festum ASSVMPTIONIS est etiam antiquissimum. Nam eius meminit Gregorius in Antiphonario, & Sacramentario, & ante Gregorium Andreas Cretensis in oratione de hoc festo, quæ exstat apud Lipomannum, & Surium. Atqui ante Andreæ tempora exstat inter opera B. Hieronymi magnis setmo de festo Assumptionis, qui quidem vel ipsi Hieronymo, vel eius æquali Sophronio tribuitur.

Ad

Ad obiectionem ergo ex Nicephoro, & Paulo Diacono, dico, eorum verba non posse intelligi de prima institutione horum festorum, nisi illi apertissimè mentiantur. quomodo enim instituit Iustinianus festum Purificationis, & Mauritius festum Assumptionis, si vtrumque festum erat institutum tempore Hieronymi, & Chrysostomi, qui ducentis annis Iustiniano antiquiores fuerunt? Præterea iidem auctores ibidem dicunt, à Iustino Imperatore institutum festum Natiuitatis Domini. At constat ex Ambrosio, Augustino, Leone, & aliis, qui Iustinum præcesserunt, festum Natiuitatis longè esse antiquius. Solùm ergo Imperatores illi addiderunt aliquid ad celebritatem. & fortasse præceperunt ciuilibus legibus, ne vllus operaretur in illis solennitatibus, cùm tamen etiam antea legibus Ecclesiæ dies illi festi sanciti essent.

Ad QVARTVM, patet responsio. Non enim Imperatores festa instituerunt, sed instituta iam festa ab Ecclesia, legibus etiam suis adiuuerunt, & ornarunt.

Ad QVINTVM respondeo, Nicephorum non dicere, institutum fuisse festum diem Iustiniano, sed solùm quotannis Episcopum quendam Constantinopolitanum solitum celebrare eius memoriam. Id quod non cogimur intelligere de aliquo festo die, sed solùm de laudatione Iustiniani, quam ille Episcopus admiscebat concioni suæ, propterea quod Iustinianus multa pia opera, & Ecclesiæ vtilissima fecisset. ADDO præterea, quidquid illud fuerit, siue festus dies, siue simplex laudatio, fuisse vnius priuati Episcopi factum, quod non immeritò reprehendi posset, præsertim cùm eius successores mox omiserint eiusmodi celebritatem.

CAPVT XVII.

De Vigiliis.

IN Profestis magnorum dierum consueuerat Ecclesia vigilare, & ieiunare. ac inprimis Vigilia Paschæ, quæ nocte præcedente Dominicam Resurrectionis agebatur, semper celeberrima fuit.

vt patet ex Clemente lib. 5. constitut. cap. 19. ex Tertulliano lib. 2. ad vxorem; ex Eusebio lib. 6. historiæ, cap. 7. & ex aliis permultis.

De Vigiliis autem in Sanctorum honorem meminit Basilius in Psal. 114. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium, Burchardus lib. 13. decretorum, cap. 16. Bernardus sermone de Vigilia S. Andreæ, & de Vigilia sanctorum Petri & Pauli. & Innocentius Pontifex III. capite primo & secundo, de obseruatione ieiuniorum. Ceterùm quoniam paulatim occasione nocturnarum Vigiliarum, abusus quidem irrepererant, vel potius flagitia non rarò committi: placuit Ecclesiæ nocturnos conuentus, & Vigilias propriè dictas, intermittere, ac solùm in iisdem diebus celebrare ieiunia.

Finis septem Controuersiarum generalium Tomi primi.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIAE.

APPROBATIO.

Cùm D. ROBERTI BELLARMINI Politiani, Societatis IESV, exactiſsima controuerſiarum, quæ Catholicis cum hæreticis & nouatoribus intercedunt, diſcuſsio, ſingularem Chriſtianæ veritati lucem afferat, ad maiorem Reipub. Chriſtianæ vtilitatem, maximam verò Sectariorum confuſionem publicari poteſt & debet:

Ita cenſui PETRVS STEVARTIVS *Leodius, SS. Theologiæ D. & Profeſſor, ac eiuſdem facultatis Ingolſtadij pro tempore Decanus.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN